

**T.C.
TARIM ve KÖYİŞLERİ BAKANLIĞI
DIŞ İLİŞKİLER ve AVRUPA BİRLİĞİ
KOORDİNASYON DAİRESİ BAŞKANLIĞI**

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TEK ÇİFTLİK ÖDEME YÖNTEMİ ve

TÜRKİYE'NİN UYUMU

UZMANLIK TEZİ

Afşin ŞAHİN

ANKARA

2008

ÖZET

Avrupa Birliği'nde Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi ve Türkiye'nin Uyumunu

Uzmanlık Tezi

Bu çalışmada, Avrupa Birliği'nde uygulanmakta olan Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi açıklanmakta, teknik detayları sunulmakta ve aday ülke konumunda olan Türkiye'nin uyumu incelenmektedir. Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türkiye ve Avrupa Birliği'nde tarım sektörü; işgücü, üretim, verim, verimlilik ve dış ticaret görünümü açısından genel olarak sunulmaktadır. İkinci bölümde Türkiye'de ve Avrupa Birliği'nde geçmişte ve hâlihazırda uygulanmakta olan tarımsal destekleme politikalarına değinilmekte, üretimden bağımsız destekleme yöntemine geçiş süreci sistematik olarak verilmektedir. Avrupa Birliği'nde geçmiş tarımsal destekleme politikaları, reform süreci ve 2007 Ocak ayından itibaren eski üye ülkelerde uygulanması zorunlu olan Tek Çiftlik Ödeme Yöntemine (TÇÖY) ilişkin bilgiler sunulmaktadır. Müzakere sürecinde Türkiye açısından TÇÖY'ne uyumun sağlanması ve mevcut tarımsal destekleme sisteminin bu yönde değıştırilmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu veri bilgiden yola çıkarak, üçüncü bölümde Türkiye'deki destekleme mevzuatının ve tarımsal yapının Avrupa Birliği ile uyumu sorgulanmaktadır.

Afşin ŞAHİN

T.C. Tarım Bakanlığı
Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Koordinasyon
Dairesi Başkanlığı

2008, 288 sayfa

Anahtar Kelimeler: Türk Tarımı, Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi, Ortak Tarım Politikası, Tarımsal Desteklemeler.

ABSTRACT

Expert Thesis

Single Farm Payment Scheme in the European Union and Harmonization of Turkey

Afşin ŞAHİN

In this study, Single Farm Payment Scheme administered within the member states of the European Union is explained and investigated for Turkey which is one of the candidate countries. Study consists of three parts. In the first part, information about the agriculture sector; labour, production, yield, productivity and foreign trade in the Turkey and European Union is presented. In the second part, agricultural support policies implemented in the past and present through the European Union, reform process and Single Farm Payment Scheme (SPS) which has been taken up to be enforced in the Members since January 2007 are provided. Harmonization of Turkish legislations to this system and making changes in the current agricultural support system will be inevitable. Starting from this given information, in the third part, harmonization of Turkish support legislation and agricultural structure to the European Union is examined.

2008, 288 pages

Key Words: Turkish Agriculture, Single Farm Payment Scheme, Common Agriculture Policy, Agricultural Supports.

İÇİNDEKİLER DİZİNİ

ÖZET	II
ABSTRACT	III
SİMGELER DİZİNİ	V
ŞEKİLLER DİZİNİ	VII
ÇİZELGELER DİZİNİ	VIII
Giriş	1
BÖLÜM 1	
TÜRKİYE VE AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIM SEKTÖRÜ	
1.1 İşgücü Piyasası	4
1.2 GSYİH İçinde Tarımın Yeri	8
1.3 Bitkisel Üretim	18
1.4 Hayvansal Üretim	42
1.5 Üye Ülke Bazında Tarım Sektörünün Karakteristik Yapısı	44
1.6 Verim ve Verimlilik	57
1.7 Dış Ticaret	61
BÖLÜM 2	
TÜRKİYE ve AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ÜRETİMDEN BAĞIMSIZ DESTEKLEME UYGULAMALARI	
2.1 Türkiye'de Üretimden Bağımsız Destekleme Uygulamaları	66
2.2 Avrupa Birliği'nde Üretimden Bağımsız Destekleme Uygulamaları	104
2.3 Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi: Tanım ve Uygulama Esasları	119
2.3.1 Tanım	119
2.3.2 Uygulama Esasları	120
2.3.3 Ülke Uygulamaları	124
2.3.4 Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi Teknik Ayrıntıları	130
2.3.5 Çapraz Uyum ve Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi	132
2.3.5.1 Arazinin Elverişliliği ve On Ay Kuralı	134
2.3.5.2 Modülasyon ve Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi	134
2.3.5.3 Nadas Ödeneği ve Nadas İçin Arazi Elverişliliği	135
2.3.5.4 Çiftçi Danışma Sistemi ve TÇÖY	135
2.3.5.5 Doğrudan Ödemeler: Diğer Yardım Yöntemleri	135
2.3.6 AB'ye Yeni Üye Ülkelerde Uygulamalar	138
BÖLÜM 3	
TÜRKİYE'NİN TEK ÇİFTLİK ÖDEME YÖNTEMİNE UYUMU	
3.1 Yazın Taraması	146
3.2 Enflasyonist Tarımsal Destekleme ve TÇÖY	149
3.2.1 Türkiye'de Tarım Fiyatlarının Yapısı ve TÇÖY	150
3.2.2 Süreç İçersinde Göreli Fiyatlardaki Değişim ve TÇÖY	219
3.3 Türkiye'de Tarımsal İşletmelerin Ölçek Yapısı ve TÇÖY	226
3.4 Sermaye Birikimi, Teknoloji Kullanımı ve TÇÖY	228
3.5 Türkiye'de Çayır ve Meraların Durumu	228
3.6 Mevzuatlar Açısından Türkiye'nin TÇÖY'ne Uyumu	234
3.7 Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Tarım Sektörüne Dair Projeksiyon Tartışma ve Sonuç	244
	260

SİMGELER DİZİNİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Age	Adı Geçen Eser
AT	Avusturya (Austria, Republic of Austria)
BE	Belçika (Belgium, Kingdom of Belgium)
BG	Bulgaristan (Bulgaria, Republic of Bulgaria)
CZ	Çek Cumhuriyeti (Czech Republic, Czech Republic)
ÇAYKUR	Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü
ÇKS	Çiftçi Kayıt Sistemi
ÇUKOBİRLİK	Çukurova Pamuk Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
DE	Almanya (Germany, Federal Republic of Germany)
DK	Danimarka (Denmark, Kingdom of Denmark)
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
ed.	Editör
EE	Estonya (Estonia, Republic of Estonia)
EL	Yunanistan (Greece, Hellenic Republic)
ES	İspanya (Spain, Kingdom of Spain)
FAO	BM Gıda ve Tarım Teşkilatı (Food and Agriculture Organization)
FI	Finlandiya (Finland, Republic of Finland)
<i>FİSKOBİRLİK</i>	Fındık Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
FR	Fransa (France, French Republic)
HU	Macaristan (Hungary, Republic of Hungary)
IACS	Entegre İdare ve Kontrol Sistemi
IE	İrlanda (Ireland, Ireland)
IT	İtalya (Italy, Italian Republic)
KİT	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKBG	Kamu Kesimi Borçlanma Gereği
LT	Litvanya (Lithuania, Republic of Lithuania)

LU	Lüksemburg (Luxemburg, Grand Duchy of Luxemburg)
LV	Letonya (Latvia, Republic of Latvia)
MPM	Millî Prodükktivite Merkezi
MT	Malta (Malta, Republic of Malta)
NL	Hollanda (Netherlands, Kingdom of the Netherlands)
ör.	Örnek
PL	Polonya (Poland, Republic of Poland)
PT	Portekiz (Portugal, Portuguese Republic)
RO	Romanya (Romania, Romania)
SE	İsveç (Sweden, Kingdom of Sweden)
SI	Slovenya (Slovenia, Republic of Slovenia)
SK	Slovakya (Slovakia, Slovak Republic)
TARİŞ	Tarım Satış Kooperatifleri Birliği
TCMB	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
TZOB	Türkiye Ziraat Odaları Birliği
UK	Birleşik Krallık (United Kingdom, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland)
UPF	Uluslararası Para Fonu
vs.	Vesaire
ZMO	Ziraat Mühendisleri Odası

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.a GSYİH Yıllık Yüzde Değişim (1987-2007)	11
Şekil 1.b GSYİH Trend Bileşeni 1987-2008 Yıllık Yüzde Değişim	11
Şekil 1.c Tarım Sektörü Büyüme Hızı Yıllık Yüzde Değişim 198-2007	12
Şekil 1.d Tarım Sektörü Büyüme Hızı Trend Bileşeni Yıllık % Değişim 1987-2007	12
Şekil 1.e Sanayi Sektörü Büyüme Hızı Yıllık Yüzde Değişim 1987-2007	13
Şekil 1.f Sanayi Sektörü Büyüme Hızı Trend Bileşeni Yıllık % Değişim 1987-2007	13
Şekil 1.g Hizmet Sektörü Büyüme Hızı Yıllık Yüzde Değişim 1987-2007	14
Şekil 1.h Hizmet Sektörü Büyüme Hızı Trend Bileşeni Yıllık % Değişim 1987-2007	14
Şekil 1.i Tarım Sektöründe Sabit Sermaye Yatırımları 1987-2007	17
Şekil 1.1 AB Tarımsal Ürünleri (% Üretim Değeri)	19
Şekil 1.2 Türkiye’de Tahıllar Üretimi Yıllık % Değişim 1988-2006	23
Şekil 1.3 Türkiye’de Baklagiller Üretimi Yıllık Yüzde Değişim 1988-2006	27
Şekil 1.4 Türkiye’de Endüstriyel Bitkiler Üretimi Yıllık Yüzde Değişim 1988-2006	28
Şekil 1.5 Türkiye’de Yağlı Tohumlar Üretimi Yıllık Yüzde Değişim 1988-2006	31
Şekil 1.6 Türkiye’de Yumru Bitkiler Üretimi Yıllık Yüzde Değişim 1988-2006	32
Şekil 1.7 Türkiye’de Yem Bitkileri Üretimi Yıllık Yüzde Değişim 1988-2006	34
Şekil 1.8 Yaprağı Yenilen Sebze Üretimi (1988-2006) Yıllık Yüzde Değişim	36
Şekil 1.9 Meyvesi Yenilen Sebze Üretimi (1988-2006) Yıllık Yüzde Değişim	37
Şekil 1.10 Baklagil Sebzelerin Üretimi Yıllık Yüzde Değişim, 1988-2006	37
Şekil 1.11 Soğans, Yumru ve Kök Sebzelerin Üretimi, 1988-2006	38
Şekil 1.12 Yaş Çay Yaprağı Üretimi Yıllık Yüzde Değişim, 1988-2006	38
Şekil 1.13 Yumuşak Çekirdekli Meyveler Yıllık Yüzde Değişim, 1988-2006	39
Şekil 1.14 Sert Kabuklu Meyve Üretimi (1988-2006) Yıllık Yüzde Değişim	40
Şekil 1.15 Taş Çekirdekli Meyve Üretimi Yıllık Yüzde Değişim, 1988-2006	40
Şekil 1.16 Türkiye’de Üzüm ve Üzümsü Meyveler Üretimi Yıllık Yüzde Değişim, 1988-2006	41
Şekil 1.17 Türkiye’de Zeytin Üretimi Yıllık Yüzde Değişim, 1988-2006	41
Şekil 1.18 Türkiye’de Turunçgil Meyve Üretimi Yıllık Yüzde Değişim 1988-2006	41
Şekil 2.1 OTP’nin Tarihsel Gelişimi	107
Şekil 2.2 2003 OTP Reformu-Hedefler ve Ölçütler	109
Şekil 2.3 TÇÖY İşleme Süreci – I	123
Şekil 2.4 Yönetim Süreci-II	123
Şekil 2.5 Yönetim Süreci-III	124
Şekil 2.6 TÇÖY ve TAÖY’nin Uygulayan Ülkelerin Haritası	125
Şekil 2.7 Dört Modeli Uygulayan Ülkelerin Haritası	126
Şekil 2.8 Opsiyonel Üretimle Bağlantılı Hayvancılık Ödemeleri Uygulayan Ülkelerin Haritası	126
Şekil 2.9 Opsiyonel Üretimle Bağlantılı Alan Ödemelerini Uygulayan Ülkelerin Haritası	127

Şekil 2.10 Diğer Opsiyonel Üretimle Bağlantılı Ödemeleri Uygulayan Ülkelerin Haritası	127
Şekil 2.11 Ödemelerin Üretimden Bağımsız Hale Getirilmesi	130
Şekil 3.1 TMO Ortalama Buğday Alım Fiyatları (Yüzde Değişim)	154
Şekil 3.2 Ege ve Antalya St 1. Beyaz Kütlü Pamuk Fiyatları (Yüzde Değişim)	154
Şekil 3.3 Tekel Ortalama Tütün Alım Fiyatları (Yüzde Değişim)	154
Şekil 3.4 ÇAYKUR Ortalama Çay Alım Fiyatları (Yüzde Değişim)	154
Şekil 3.5 Ayçiçeği Ortalama Alım Fiyatları (Yüzde Değişim)	155
Şekil 3.6 Türkiye Şeker Fabrikaları Ortalama Şeker Fiyatları (Yüzde Değişim)	155
Şekil 3.7 Türkiye %50 Randımanlı Tombul Kabuklu Fındık Fiyatları (Yüzde Değişim)	155
Şekil 3.8 Türkiye Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (Yüzde Değişim)	155
Şekil 3.9 Görelî Fiyat Değişimi, Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar Ortalama Olarak Kul.	220
Şekil 3.10 Görelî Fiyatlar, TÜFE Ortalama Olarak Kullanıldığında	221
Şekil 3.11 TÜFE, Yıllık Yüzde Değişim	222
Şekil 3.12 Ortalama Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar, Yıllık	222
Şekil 3.13 Görelî Fiyatlar	224
Şekil 3.14 İthal Enflasyonu	224
Şekil 3.15 AB Tarım Harcamalarının GSMH İçindeki Payı	225

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1.1 Tahmin Edilen Nüfus Artışları (BM Orta Dönem Tahminleri) Mily. Kişi 2005-2050	1
Çizelge 1.2 Türkiye ve Avrupa Birliği'nde Toplam İstihdam İçinde Tarım Sektöründe Çalışanların Oranı (Yüzde)	5
Çizelge 1.3 AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Toplam İstihdamı (Yüzde)	6
Çizelge 1.4 1998=100 Bazlı Sabit Fiyatlarla GSYİH Verileri	9
Çizelge 1.5 Sektörel GSYİH Yıllık Büyüme Hızları (Yüzde Değişim)	15
Çizelge 1.6 Toplam GSYİH İçinde Tarımın Payı (Yüzde)	16
Çizelge 1.7 Avrupa Birliği'nde Bitkisel Üretim (Temel Fiyatlarla)	20
Çizelge 1.8 Tarımsal Alan	21
Çizelge 1.9 Tarım Üretimi Temel Ürünler	22
Çizelge 1.10 Tahıl Göstergeleri	24
Çizelge 1.11 Tahıllar Dönemlerarası Değişim (Yüzde)	24
Çizelge 1.12 Tahıl Üretim Endeksi (1999-2001 = 100)	25
Çizelge 1.13 AB'de Tahıl Üretim Rakamları, 1988-2007	26
Çizelge 1.14 Baklagiller Göstergeleri	27
Çizelge 1.15 Baklagiller Dönemlerarası Değişim	28
Çizelge 1.16 Endüstriyel Bitkiler Göstergeleri	29
Çizelge 1.17 Dönemlerarası Değişim	29
Çizelge 1.18 Endüstriyel Bitkiler Üretim Temel Fiyatlarla	30
Çizelge 1.19 Yağlı Tohumlar Göstergeleri	31
Çizelge 1.20 Yağlı tohumlar Dönemlerarası Değişim	32
Çizelge 1.21 Yumru Bitkiler Göstergeleri	33
Çizelge 1.22 Yumru Bitkiler Dönemlerarası Değişim	33
Çizelge 1.23 Yem Bitkileri (Forage Plants) Üretim Temel Fiyatlarla	34
Çizelge 1.24 Türkiye'de Sebze Üretimi	34
Çizelge 1.25 Sebze ve Süs Bitkileri Ürünleri Temel Fiyatlarla Üretim	36
Çizelge 1.26 Meyve Üretimi ve Toplu Meyvelik Alan (2006 itibariyle)	39
Çizelge 1.27 Hayvan Sayıları (Baş)	42
Çizelge 1.28 Türkiye'de Et Üretimi	43
Çizelge 1.29 Türkiye'de Süt Üretimi	44
Çizelge 1.30 Toplam Hayvansal Üretim	45
Çizelge 1.31 Hayvansal Ürünler	46
Çizelge 1.32 Hayvansal Çıktı	47
Çizelge 1.33 Tarımsal İşletme Büyüklükleri 2001, (000)	60
Çizelge 1.34 Tarım İşletmelerinin Büyüklüğüne Göre Dağılımı (1980-2001, Milyon Adet)	60
Çizelge 1.35 Tarımsal İşletmelerin Genişliğindeki Gelişmeler, 1950-1980	60
Çizelge 1.36 Türkiye'nin Tarım Dış Ticareti (000 \$, ISIC REV-3)	63

Çizelge 1.37 AB ve Türkiye'nin Gıda İhracatı (Ticari İhracatın %'si)	64
Çizelge 1.38 AB ve Türkiye'de Gıda İthalatı (Toplam İthalatın %'si)	65
Çizelge 2.1 TMO, Türkiye Şeker Fabrikaları ve TEKEL'in Finansal Göstergeleri (%)	67
Çizelge 2.2 Merkez Bankası Tarımsal Kredileri (Milyar Türk Lirası)	68
Çizelge 2.3 2000 Öncesi Tarımsal Desteklemelerde Ortalama Alım Fiyatları, Miktarı ve Bedeli	69
Çizelge 2.4 Destekleme Alımlarına Bütçeden Sağlanan Finansman (Milyar TL)	70
Çizelge 2.5a Türkiye'deki Üretici Desteği ve Tarıma Yapılan Transferler, Milyar TL	75
Çizelge 2.5b Türkiye'de Tarıma Yapılan Transferler	76
Çizelge 2.5c Türkiye'de Tarımsal Destekler	76
Çizelge 2.6 Türkiye'de Üretici Destek Çeşitleri Milyar TL	77
Çizelge 2.7 Türkiye'de Toplam Destekler Milyar	78
Çizelge 2.8 Türkiye'de Yıllara Göre Birim Başına Prim ve Des. Mik.	85
Çizelge 2.9 Türkiye'de 2006 Yılı Bir. Başına Prim ve Des. Mik	92
Çizelge 2.10 2007 Yılı Tarımsal Destekleme Ödemeleri	95
Çizelge 2.11 Türkiye'de Yıllara Göre Prim ve Desteklemeler	96
Çizelge 2.12 Yıllara Göre Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları	97
Çizelge 2.13 2006 Yılı Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları	100
Çizelge 2.13.1 2007-2008 Destekleme Ölçütleri	101
Çizelge 2.13.2 2008 Yılı Tarımsal Desteklemeler Ayrıntılı Sunum	102
Çizelge 2.14 AB'de Üretici Destek Çeşitleri	112
Çizelge 2.15 Türkiye'de ve AB'de Üretici Desteği ve Tarıma Yapılan Transferler	113
Çizelge 2.16 Türkiye ve Dünyada Bazı Ürünlerin Üretici Destekleme Tahminleri	114
Çizelge 2.17 AB-25 Toplam Tahmini Desteklemeler	115
Çizelge 2.18a. Avrupa Birliği Ülkelerinde Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi Uygulamaları	139
Çizelge 2.18b AB'de Üretimden Bağımsız Destekleme Mekanizmaları	144
Çizelge 3.1 AB-27 Tarımsal Gelir (2005-2014)	
Çizelge 3.2 AB Gıda Fiyat Endeksi	156
Çizelge 3.3 Dünya Dana ve Sığır Fiyatları	157
Çizelge 3.4 Tarımsal Arazi Fiyatları	158
Çizelge 3.5 Tarımsal Arazi Kira	159
Çizelge 3.6 Yumuşak Buğday 100 kg Başına Fiyatları	160
Çizelge 3.7 Durum Buğdayı Fiyatları	161
Çizelge 3.8 Çavdar Fiyatları	162
Çizelge 3.9 Arpa Fiyatları	163
Çizelge 3.10 Yulaf Fiyatları	164
Çizelge 3.11 Mısır Fiyatları	165
Çizelge 3.12 Pirinç Fiyatları	166

Çizelge 3.13 Ayçiçeği Fiyatları	167
Çizelge 3.14 Soya Fiyatları	168
Çizelge 3.15 Ham Tütün Fiyatları	169
Çizelge 3.16 Şerbetçiotu Fiyatları	170
Çizelge 3.17 Domates Fiyatları	171
Çizelge 3.18 Ispanak Fiyatları	172
Çizelge 3.19 Soğan Fiyatları	173
Çizelge 3.20 Patates Fiyatları	174
Çizelge 3.21 Şeftali Fiyatları	175
Çizelge 3.22 Fındık Fiyatları	176
Çizelge 3.23 Portakal Fiyatları	177
Çizelge 3.24 Limon Fiyatları	178
Çizelge 3.25 Genç Sığır Eti Fiyatları	179
Çizelge 3.26 Düve Fiyatları	180
Çizelge 3.27 İnek Fiyatları	181
Çizelge 3.28 Tosun Fiyatları	182
Çizelge 3.29 Buzağı Fiyatları	183
Çizelge 3.30 Koyun Fiyatları	184
Çizelge 3.31 Keçi Fiyatları	185
Çizelge 3.32 Tavuk, 100 kg Canlı Ağırlık Başına Fiyatlar	186
Çizelge 3.33 Ham İnek Sütü Fiyatları	187
Çizelge 3.34 Taze Yumurta Fiyatları	188
Çizelge 3.35 Tohum ve Dikme Stokları, Ortalama Üretim İndeksi	189
Çizelge 3.36 Yağ Fiyatları	190
Çizelge 3.37 Elektrik Fiyatları	191
Çizelge 3.38 Motor Mazotu Fiyatları	192
Çizelge 3.39 Gübre Fiyatları	193
Çizelge 3.40 Veterinerlik Ücretleri	194
Çizelge 3.41 Makine ve Diğer Ekipmanlar Fiyatları	195
Çizelge 3.42 Çiftlik Binaları Fiyatları	196
Çizelge 3.43 Tahıl Fiyat Endeksi	197
Çizelge 3.44 Buğday Fiyat Endeksi	198
Çizelge 3.45 Arpa Fiyat Endeksi	199
Çizelge 3.46 Yulaf Fiyat Endeksi	200
Çizelge 3.47 Mısır Fiyat Endeksi	201
Çizelge 3.48 Pirinç Fiyat Endeksi	202
Çizelge 3.49 Ayçiçeği Fiyat Endeksi	203
Çizelge 3.50 Soya Fiyat Endeksi	204
Çizelge 3.51 Ham Tütün Fiyat Endeksi	205
Çizelge 3.52 Yem Bitkileri Fiyat Endeksi	206
Çizelge 3.53 Sebze ve Çiçekçilik Fiyat Endeksi	207
Çizelge 3.54 Meyveler Fiyat Endeksi	208

Çizelge 3.55 Zeytinyağı Fiyat Endeksi	209
Çizelge 3.56 Hayvanlar Fiyat Endeksi	210
Çizelge 3.57 Sığır Fiyat Endeksi	211
Çizelge 3.58 Koyun ve Keçi Fiyat Endeksi	212
Çizelge 3.59 Kümes Hayvanları Fiyat Endeksi	213
Çizelge 3.60 Süt Fiyat Endeksi	214
Çizelge 3.61 Yumurta Fiyat Endeksi	215
Çizelge 3.62 Seçilmiş Ürünlerin İç ve Dış Fiyatları	216
Çizelge 3.63 Tarımsal Ürünlerde Nominal Üretim Fiyat Endeksi	217
Çizelge 3.64.1 ABD, AB ve Türkiye’de Tarımın Yapısal Koşullara İlişkin Bazı Göstergeler	226
Çizelge 3.64.2 AB Üyesi Ülkelerde Tarımsal Gelir Gelişimi	245
Çizelge 3.64.3 AB-27 Tarımsal Gelir, 2005-2014	
Çizelge 3.65a AB’de Tarımsal Gelir, 2000=100	250
Çizelge 3.65b AB-27 için Tarımsal Gelir Genel Bakışı, 2005-2014	250
Çizelge 3.66 Tahmin Edilen TÇÖ Flat Rate Ödemeleri	251
Çizelge 3.67 İngiltere’de TÇÖY	251
Çizelge 3.68 Doğu Anglia İşletme Karlılığı	252
Çizelge 3.69 AB’ye Aday e Potansiyel Aday Ülkelerin Enflasyon Oranları	255
Çizelge 3.70 Denge Durumu 2000-2016	258

GİRİŞ

Tarım sektörü, gelişmiş ya da gelişmekte olan her ülkede sosyal ve iktisadi boyutları olan bir alandır. Sektör, insanların besin gereksinimlerini karşılamakta, diğer sektörlerle hammadde katkısı yapmakta ve istihdam yaratmaktadır.

Türkiye’de nüfus, 2008 yılı itibariyle yetmiş milyonun üzerine çıkmıştır, ortalama ömür süresi uzamış ve beslenme gereksinimi yüksek genç nüfus, dağılımın ortalarında yer almaktadır. Nüfus artışıyla birlikte, başta gıda gereksinimini karşılayan sektörün önemi, günümüzde daha da artmıştır; çünkü gıdanın ikamesi yoktur ve iç talep kısıldığında gıda harcamaları yükselmektedir. Türkiye gibi tarım sektörü açısından potansiyel güç konumundaki ülkeler, diğer pekçok ülkenin de besin ihtiyacını karşılayacak konumdadır. Ancak verim ve verimlilik konularında tarım sektörü potansiyelinin çok altında faaliyet göstermektedir. Çizelge 1.1 Birleşmiş Milletler tarafından tahmin edilen nüfus artışlarını sunmaktadır.

<i>Bölge</i>	<i>2005</i>	<i>2050</i>	<i>%</i>
Afrika	906	1937	114
Asya	3905	5217	33
Latin Amerika	561	783	40
Kuzey Amerika	331	438	32
Avrupa	728	653	-10
Dünya	6465	9076	40

Dünya nüfusunun zaman içinde hızlı bir artış sürecine girdiği ve 2005–2050 yılları arasında yaklaşık yüzde kırk artacağı hesaba katılırsa, tarımsal üretimde verimin artırılmasına dönük çalışmaları hız kazanmalıdır.

Nüfus artışı ve yükselen refah düzeyine paralel olarak, dünya gıda talebi her geçen yıl artarak devam etmekte; talebin yükselişiyle beraber doğal kaynaklar üzerinde kayda

değer bir baskı oluşmaktadır. Dünyada her ülkenin gelir seviyesi, dolayısıyla tüketimi birbirinden farklıdır. Gelir arttıkça tüketim karbon hidrat ağırlıklı besinlerden yükek teknoloji ile üretilmiş gıda ürünlerine kaymaktadır. Afrika (Sahra-Altı) ülkeleri açlık çekerken, Latin Amerika, Hindistan ve Çin karbon hidart ağırlıklı tüketmekte, Doğu Avrupa'da kalite artmakta ve et, süt şeker tüketimi olmaktadır. Kuzey Amerika, Batı Avrupa ve Japonya'da ileri teknoloji ile üretilmiş gıdalar tüketilmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerin büyüme trendine bağlı olarak artan hammadde talebi, talep esnekliği çok düşük olan enerji fiyatlarındaki artış, kuraklık, gıda fiyatları üzerinde bir baskı oluşturmaktadır. Ayrıca, değişen iklim şartlarından kaynaklanan verim düşüşleri de daha uzun yıllar tarımsal üretimi olumsuz etkileyebilecek gibi görünmektedir. Azalan üretim ile beraber tarıma dayalı gıda fiyatları da yükselebilmekte, gıda güvencesi tehlikeye girebilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin hanehalkı tüketimleri içerisinde gıda harcamalarının payının gelişmekte olan ülkelere göre yüksek olması, konunun önemini daha da artırmaktadır.

Artan ihtiyaçlar ve değişen şartlar veri olmak üzere, uluslararası tarım politikalarında da belirli değişimler gözlenmektedir. Yeni politikalarda, temelde ticaret bozucu engellerin kaldırılması, üretimle destekleme mekanizması arası bağlantının kesilmesi amaçlanmaktadır. Bu süreçte ise, serbest piyasa ekonomisinin hâkim kılınması ve devletin piyasalara müdahalesinin engellenmesi birer araç olarak kullanılmak istenmektedir. Üretimden bağımsız destekleme mekanizmaları ile kaynak israfının önleneceği ve denetim kolaylığı sağlanacağı, tarım sektörünün kayıt altına alınmasına yardımcı olacağı ve bütçe disiplinin sağlanacağı, birçok ulusal ve uluslar arası kuruluşların rapor ve çalışmalarında sıklıkla belirtilmektedir.

Üretimden bağımsız destekleme sistemleri, tarımsal verimin yüksek olduğu ülkelerde daha sağlıklı sonuçlar vermektedir; fakat her iki ülke grubunda da çiftçinin gelirini doğrudan etkilemekte ve refah etkisi yaratmaktadır. Ancak, Türkiye'de toprağın sınırlı olduğu, bir noktadan sonra tarım sektörü ve Ricardo'nun azalan verimler yasası hesaba katıldığında, verimin artırılmasına dönük çalışmaların yoğunlaştırılması önem

taşımaktadır. Özellikle üretimden bağımsız destekleme sistemlerinde, alan baz alındığı için, düşük verimli işletmelerin karlılığı azalabilecektir.

Çalışmada Avrupa Birliği'nde uygulanan Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi (TÇÖY) incelenmekte ve Türkiye'nin gerek mevzuat, gerekse mikro bazda ekonomik göstergelerinin uyumu sorgulanmakta ve değerlendirilmektedir. İlk olarak Türkiye ve Avrupa Birliği genel tarım göstergeleri sunulmaktadır. İkinci bölümde Türkiye ve Avrupa Birliği'nde tarımsal destekleme politikalarına değinilmekte ve üretimden bağımsız destekleme yöntemlerine geçilinceye kadar yaşanan süreç tahlil edilmektedir. TÇÖY'nin tanımı ve esasları incelenmektedir. Üçüncü bölümde ise Türkiye'nin TÇÖY'ye uyumu ele alınmaktadır.

BÖLÜM I

TÜRKİYE ve AVRUPA BİRLİĞİ'NDE TARIM SEKTÖRÜ

Türkiye ve Avrupa Birliği'nde uygulanan (AB) tarımsal destekleme mekanizmaları ve Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi ayrıntılı olarak açıklanmadan ve incelenmeden önce, bu bölümde Türkiye'de ve AB'de tarım sektörünün mevcut durumu sunulmaya çalışılacaktır¹. Sektörün son yirmi yılının değerlendirilmesi; inceleme, destekleme mekanizmalarının karşılaştırma ve uyumunun sorgulanması açısından fayda sağlayacağı düşünülmüştür.

1.1 İşgücü Piyasası

Türkiye'de tarım sektöründe faaliyet gösteren işgücünün önemi, tarımın sanayi ile bütünleşme derecesinin artmasıyla beraber kendini daha fazla göstermeye başlamıştır. Toplam üretimin işgücüne bölünmesiyle ölçülen emek verimliliği sektörde düşük seviyededir. İleride bahsedileceği gibi, üretim faktörlerinin hangi oranda kullanılacağını belirleyen teknoloji seviyesi de Türkiye'de tarım sektöründe görece düşük seviyededir. Dolayısıyla, düşük teknoloji seviyesi etkin işgücü seviyesini sektörde aşağı çekmektedir. Böyle bir ortamda tarımsal desteklerin kırsal kalkınmaya, yani ikinci sütuna aktarılması teknolojinin teşviki açısından önem taşımaktadır.

Tarım sektöründe işgücü verimliliğinin artırılabilmesi için, girdilerin teknoloji yoğun mekanizasyonla birleştirilmesi optimizasyon açısından zaruridir. Çünkü, tarım sektörü diğer sektörlerin aynı zamanda bir hammaddesidir ve sektörlerarası karşılıklı etkileşim söz konusudur. Bu eş zamanlı olarak emeğin GSYİH'dan aldığı pay açısından da önemlidir. Ancak sektörde gizli işsizliğin varlığı bir takım analizleri anlamsız kılabilir. Bu açıdan işletmelerin sağlıklı bir veri tabanı ile kaydının muntazam tutulabilmesi, rasyonel analiz için birincil konumdadır.

---

¹ Türkiye ve AB-27 ülkelerinin iktisadi büyüme, işgücü piyasası, dış ticaret, fiyatlar, kamu maliyesi, kişi başına milli gelir gibi makro değişkenlerin karşılaştırması için DPT (2007)'yi inceleyiniz.

Bir başka konu, tarımda çalışan işgücünün eğitimidir. Beşeri sermayenin gelişimi ile kırsal kalkınma daha hızlı gerçekleşebilecektir. Kaynakların verimli ve etkin kullanılabilmesi için işletmelerde çalışan işgücünün bilinçlendirilmesi, hem optimum üretim ve işletme verimliliği hem de çapraz uyum kapsamındaki uyumu kolaylaştırabilecektir. Çizelge 1.2’de Türkiye’deki tarımsal işgücü verileri Avrupa Birliği üyesi ülkelerle karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır.

Çizelge 1.2 Türkiye ve Avrupa Birliği’nde Toplam İstihdam İçinde Tarım Sektöründe Çalışanların Oranı, Yüzde (TÜİK, 2008c uluslar arası istatistikler)										
	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Almanya	3	2,9	2,9	2,8	2,7	2,6	2,5	2,5	2,3	2,4
Avusturya	7,2	6,7	6,5	6,1	5,8	5,7	5,6	5,6	5,0	5,5
Belçika	2,7	2,7	2,2	2,0	1,8	1,6	1,7	1,8	2,0	-
Bulgaristan	24,4	25,3	26,2	25,8	26,2	25,8	-	10,1	9,7	8,9
Çek Cum.	6,1	5,8	5,5	5,2	5,1	4,8	4,8	4,5	4,3	4
Danimarka	3,9	3,7	3,6	-	3,3	3,3	3,2	3,0	3,1	2,9
Estonya	9,7	9,2	8,9	8,1	7,2	6,9	7,0	6,2	5,9	5,3
Finlandiya	7,4	6,9	6,4	6,2	6,0	5,7	5,3	5,0	4,9	4,8
Hollanda	3,7	3,6	3,2	3,0	3,1	2,8	2,9	2,7	3,0	3,0
İngiltere	1,9	1,8	1,7	1,5	1,5	1,4	1,4	1,3	1,3	1,4
İrlanda	10,6	10,2	9,1	8,5	7,8	7,0	6,9	6,5	6,4	5,9
İspanya	8,4	8,1	7,8	7,1	6,6	6,5	6,0	5,7	5,5	5,3
İsveç	2,9	2,8	2,6	2,5	2,4	2,3	2,1	2,1	2,1	2,0
İtalya	6,3	6,1	5,8	5,4	5,3	5,2	5,0	4,9	-	4,2
Letonya	17,3	21,5	19,1	16,6	14,5	15,1	15,4	13,8	13,2	12,1
Litvanya	24,2	20,7	19,2	19,3	18,7	17,3	17,8	17,9	15,8	14,0
Lüks.	2,0	2,0	1,7	1,6	1,5	1,4	1,4	1,3	1,3	1,2
Macaristan	8,3	7,9	7,5	7,1	6,5	6,2	6,2	5,5	5,3	5,0
Polonya	22,1	20,5	19,2	18,1	18,8	19,1	19,3	18,4	18,0	17,4
Portekiz	12,2	13,6	13,4	12,6	12,6	12,7	12,4	12,5	-	-
Romanya	38,0	39,0	40,0	41,8	42,8	42,3	36,4	35,7	31,6	32,1
Slovakya	8,9	9,2	8,3	7,4	6,7	6,1	6,2	5,8	5,1	4,7
Slovenya	10,1	12,0	12,0	10,8	9,5	9,8	9,7	8,4	9,6	8,8
Türkiye	42,8	40,8	40,5	41,4	36,0	37,6	34,9	33,9	34,0	29,5
Yunanistan	20,3	19,8	17,9	17,4	17,4	16,1	15,5	15,3	12,6	12,4

2006 yılı itibariyle Türkiye’de kırsal alanda 28 milyon (toplam nüfusun %37,3’si) kişi yaşamaktadır. Kırsal nüfusun yaklaşık %85’i tarım sektöründe çalışmaktadır. Toplam istihdam içerisinde tarım sektörünün payı yaklaşık %30,7’dir (TÜİK, 2008d Hane Halkı İşgücü Anket Sonuçları). AB üyesi ülkelerde tarım sektöründe faaliyet

gösterenlerin toplam istihdam içindeki payı Polonya (%17) ve Romanya (%32) dışında çok daha düşük seviyededir.

Türkiye’de tarım sektöründe çalışan kadın istihdamı, erkek istihdamının yaklaşık iki katıdır ve AB ülkelerine göre çok daha yüksek seviyededir. Çünkü, Türkiye’de kırsal alanda hayatını idame ettiren aile işgücünün önemlice bir kısmı tarım sektöründe faaliyet göstermektedir. Çizelge 1.3 AB’ye aday ve potansiyel aday ülkelerin toplam istihdamını sunmaktadır.

	<i>Hurv.</i>	<i>Make.</i>	<i>Tür.</i>	<i>Arna.</i>	<i>Bos.Her</i>	<i>Karadağ</i>	<i>Sırb.</i>	<i>Kos.</i>
1995	-	-	52,4	-	-	38,1	58,2	-
1996	58,7	-	52,5	-	-	39,0	59,0	-
1997	57,1	-	51,3	-	-	38,18	57,8	-
1998	55,3	39,6	51,4	-	-	38,84	58,2	-
1999	53,2	40,2	50,8	55,7	-	39,23	58,3	-
2000	51,3	40,3	48,9	55	-	38,46	59,2	-
2001	51,8	42,6	47,8	52,1	-	37,12	59,7	19,6
2002	53,4	40,4	46,7	52,1	-	37,73	58,5	23,8
2003	53,4	38,5	45,5	51,1	-	36,24	57,9	25,3
2004	54,7	36,8	46,1	50,3	-	37,4	53,4	27,7
2005	55,1	37,9	45,9	49,7	-	34,8	51,0	28,5
2006	55,6	39,6	45,9	-	35,0	-	49,85	28,7

AB’ye aday ülke statüsü kazanmış Hırvatistan ve Makedonya ve potansiyel aday Arnavutluk, Sırbistan ve Bosna-Hersek’le karşılaştırıldığında Türkiye’nin genel istihdam açısından benzer bir görünüm sergilediği göze çarpmaktadır. Ancak Arnavutluk gibi tarım sektörünün genel ekonomi içindeki payının %70’in üzerinde olduğu ülkelerde istihdam yaratma süreci diğer sektörlerin gelişmemesi nedeniyle çok yavaş ilerlemektedir. Makedonya’da da genel ekonomik durum güçlü değildir ve tarım sektöründe çalışanların sayısı yüksektir.

Tarım sektöründen diğer sektörler işgücü akışı değerlendirilmesi gereken bir konudur. Türkiye’de işgücü tarımdan kopmaktadır. Ancak burada bazı varsayımlara göre

düşünmek gerekmektedir. Eğer tarımda gizli işsizlik yoksa, tarımdan sanayiye işgücü çıkışı tarımsal üretimi azaltabilir. Tarımda gizli işsizlik yoksa ve nüfus da hızla artıyorsa, tarımsal üretime çok önem verilmelidir (Manisalı, 1978: 98). Ancak Türkiye’de olduğu gibi tarım sektöründe gizli işsizlik yaygın ise tarım sektöründen başka sektörlerle işgücü transferi üretimi etkilemeyebilir. Tarımdaki gizli işsizliğin kentte açık işsizliğe dönüşmemesi için, kırsal kalkınma programları önem taşımaktadır. Mekanizasyon seviyesi süreç içerisinde artıyorsa, artan verimlilikle beraber, eğer tarımdan kopan gizli işsizlik, sanayi ve hizmetlerce istihdam edilebiliyorsa, büyüme ve kalkınma anlamında olumlu bir görünüm var demektir. Ancak Türkiye’de tarım sektöründen kopan işgücü genelde büyük şehirlere göç etmekte ve büyük şehirlerde kentleşme problemine yol açmaktadır². Çünkü, Türkiye’de tarım, tam anlamıyla ticarileşmemiş, sosyal boyutu olan bindallı bir sektördür. Rakamlar da bu durumun gerçekliğine işaret etmektedir. 1927’de Türkiye’de nüfusun %75’i kırsal alanda otururken, 1980’de bu oran %50, 2007’de %29’a düşmüştür. Köyden kente göçün yaşandığı Türkiye’de, kırsal kalkınma politikalarına önem verilmelidir (kırsal kalkınma ve göç ile ilgili analitik tartışma ve değerlendirmeler için Saracoğlu ve Şahin, 2006b’yi inceleyiniz.).

Pro-natalist nüfus politikalarından anti-natalist politikalara geçilmesiyle beraber, kırsal alanda da nüfus artış hızı yavaşlamaya başlamıştır. Türkiye’de birim başına artan tarımsal gelirin büyük ölçüde bu politikalara ve göç olgusuna bağlı olduğu söylenebilir. Süreç içerisinde göç dolayısıyla, tarımsal üretim düşüyor ve mekanizasyon sağlanamıyorsa tarım fiyatları kıtlık dolayısıyla artabilir. Yurt içinde de ürün belli ellerde toplanıyor, kara borsa oluşuyorsa ve ithalata da izin verilmiyorsa fiyatlar aşırı ve suni olarak yükselmeye başlar. Arz noksanından kaynaklanan aşırı fiyatların önüne geçebilmesinin çözümlerinden bir tanesi de ithalat yoluyla arz açığının kapatılmasıdır. Devlet ithalat yaprak piyasaya gerekli arzı sunabilir. İthalat kısa dönemli ve acil durumlarda kıtlıkla savaşta piyasayı dengeleyici, yurtiçi monopolle mücadelede etkili araçlardan bir tanesidir. Çünkü kısa dönemde tarımsal arzı artırmak imkânsızdır. 2008

---

² Özellikle 2007 yılında %6,8’lik üretimdeki düşüşün ardından tarım sektöründeki gizli işsizlik artıp, diğer sektörlerle akış söz konusu olabilir. Diğer sektörlerin işgücünü çekememesi durumunda ileriki yıllarda sosyal dokuda sorunların kendini göstereceği muhakkaktır.

yılında Avrupa Birliği buğdayda ve Türkiye ise pirinçte gümrük vergilerini geçici olarak sfira indirmiştir.

1.2 GSYİH İçinde Tarımın Yeri

Türkiye’de tarım sektörünün katma değeri yıllar itibariyle azalmaya başlamıştır. Tarım sektörünün katma değeri: 1923-38 (%7,6), 1938-1950 (%0,5), 1950-1960 (%5,4), 1960-1965 (%1), 1965-1971 (%4,7), 1971-1980 (%2,5), 1980-1983 (%2,1), 1983-1987 (%1,7), 1991-1994 (%-0,2), 1995-1999 (%1,3), 1999-2002 (%0,6) olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2008a). Tarım sektöründe katma değer artışı son yıllarda: 2003 (%-4), 2004 (%2), 2005 (%6), 2006 (%1,4) ve 2007 (-% 6,8)’dir. Yıllar itibariyle dalgalanan; ancak uzun vadede azalan bir trend gösteren katma değerdeki azalışa paralel olarak tarım sektörünün GSMH içindeki payı da azalmıştır (1923’de %43 iken 2006 itibariyle %11’e dşmştir.). Azalma 1923-2006 yılları arası sürekli ve hızlı gerçekleşmiştir.

1988-2006 yılları arasında tarım sektörü ortalama %1,6 ve 2006 yılında %2,9 oranında bymştir. Ancak 1988-2006 yılları arasında GSYİH’nın ortalama yıllık %4 büyüdüğü hesaba katıldığında, sektörün potansiyel büyüme hızının çok daha yüksek olduğ görülmektedir. Özellikle 2007 yılındaki iklim şartlarından kaynaklanan %6,8’lik küçülme, sektör için önlemlerin alınması gerektiğini ve çiftçinin sürdürülebilir gelirinin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır.

Türkiye’de tarım sektörünün yıllık büyüme hızı iklim değişikliklerine bağlı olarak dalgalanma göstermektedir. Çizelge 1.4. sektörel GSYİH verilerini sunmaktadır. Sanayi ve hizmetler sektörü GSYİH ile aşağı yukarı beraber hareket ederken tarım sektörü çok daha dalgalı bir büyüme trendi izlemektedir. Tarım sektöründeki mevsimsellik, çiftçinin gelirini büyük ölçüde etkilemektedir. Bu durum ileride bahsedileceği gibi fiyatlarda da görülmektedir (*Baumol etkisi*).

Çizelge 1.4 1998=100 Bazlı Sabit Fiyatlarla GSYİH Verileri (TÜİK, 2008a)					
Yıllar	Tarım	% Değ.	GSYİH (Alıcı Fiy.)	% Değ.	Tarım/ GSYİH
1998	8,520,613	-	70,203,147	-	12.14%
1999	8,030,859	-5.75%	67,840,570	-3.37%	11.84%
2000	8,626,953	7.42%	72,436,399	6.77%	11.91%
2001	7,926,313	-8.12%	68,309,352	-5.70%	11.60%
2002	8,663,126	9.30%	72,519,831	6.16%	11.95%
2003	8,475,963	-2.16%	76,338,193	5.27%	11.10%
2004	8,701,635	2.66%	83,485,591	9.36%	10.42%
2005	9,275,244	6.59%	90,499,731	8.40%	10.25%
2006	9,393,296	1.27%	96,738,320	6.89%	9.71%

Şekil 1.a-1.h arası GSMH, tarım, sanayi ve hizmetler sektörlerine ilişkin büyüme ve trenddeki değişim grafiklerini 1987-2007 yılları için sunmaktadır. Trend Hodrick-Prescott (HP) trend bileşeninden elde edilmiştir ve uzun dönem ortalamayı temsil etmektedir (Hodrick ve Prescott, 1980). Lambda yumuşatma parametresi yöntem uygulanırken 1600 olarak alınmıştır (Bir serinin Filtreleme yöntemleriyle ilgili ayrıntılı yöntem tartışmaları için Agenor ve diğ., 1999: 129-131 incelenebilir.). Serilerin uzun hafızaya sahip olması trendin stokastik olmasına yol açmaktadır. Eğer seride kısa hafıza varsa, trend deterministiktir.

Tarım sektörü gelişme hızı ve toplam GSMH büyüme hızları arası 1987-2007 dönemi için yapılan korelasyon analizi kısa dönemli pozitif yönlü bir ilişkiyi göstermektedir (çapraz korelasyonlar seri durağansa geçerlidir, dolayısıyla durağan olmayan trend bileşenler arası ilişki koentegrasyon ilişkisidir.). İki seride kısa hafıza olduğu için trend deterministiktir (serilerde uzun hafıza olsaydı, trend stokastik olacaktı.). Mevsimsel bileşen tarım sektöründe durağandır; ancak trend bileşenin 1% anlamlılık düzeyinde durağan olmaması, sektördeki olası küçülmelerin kalıcı olma ihtimalini güçlendirmektedir. Bu anlamda yapısal önlemler daha fazla ön plana çıkmaktadır. Tarım sektörü ve GSYİH büyüme hızları durağan olduğu için iki seri arasında olası bir koentegrasyon ilişkisi araştırılmamaktadır (Koentegrasyon analizinin gerçekleştirilebilmesi için iki serinin aynı dereceden bütünleşik olması gerekmektedir.).

Korelasyon ve koentegrasyon analizleri, ilişkinin yönü konusunda bilgi vermemektedir. Bu amaçla Vektör Otoregresyon (VAR) analizi ve Granger Nedensellik testleri uygulanmıştır (Hamilton, 2004: 291-336 analizlerde kullanılan yöntemler için incelenebilir.). VAR birbiriyle ilintili zaman serileri sistemlerini tahmin etmek ve rassal bozucuların değişken sistemine dinamik etkisini analiz etmekte kullanılmaktadır. Ekonominin farklı ekonomik şoklara nasıl tepki verdiği ya da işçevrimlerine farklı şokların katkısının nasıl olduğu genelde VAR ile ele alınmaktadır. Sistemdeki her içsel değişken birbirinin gecikmiş değerinin bir fonksiyonudur. Gecikme değeri ise AIC ya da SBC gibi bilgi kriterlerine göre belirlenmektedir. VAR'ın matematiksel gösterimi $y_t = A_1y_{t-1} + \dots + A_p y_{t-p} + Bx_t + \varepsilon_t$ biçimindedir. y_t , k tane vektörden oluşan içsel değişkenleri temsil etmektedir. x_t , ise d tane vektörden oluşan dışsal değişkenleri temsil etmektedir. A ve B değişkenleri tahmin edilecek katsayılar matrisidir. Eş anlı olarak korelasyon gösterebilmektedirler; ancak kendi geçmiş değerleriyle korelasyon göstermezler. Ayrıca, sağ tarafta yer alan bütün değişkenlerle korelasyon göstermezler. Hata terimi, bir adım sonrası tahmin hatasıdır. Tipik olarak, politika yapıcılar tarafından kontrol edilen değişkenler (enstrümanlar) dışsal değişken olarak alınır, ancak politika yapıcıların nihai hedefleri ise içsel olarak ele alınmaktadır. Kısaca VAR ile ilgili bilgi sunulduktan sonra analizin ampirik sonuçları ile ilgili bilgi verilebilir. VAR sonuçları belirleme konusunda ilişki ve neden ayrımında, ikincisi yönünde bir tercihtir; ancak açıklayıcılık konusunda istatistiksel olarak anlamlı bir ilişkiye iki yönlü de rastlanılmamıştır.

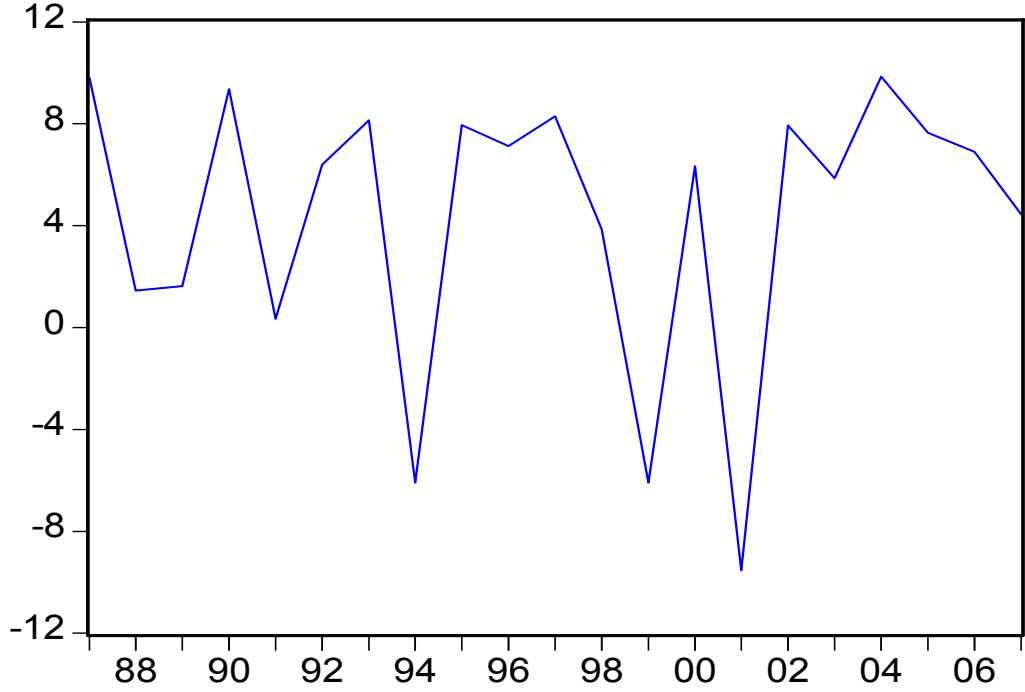
İki değişken arası nedensellik ilişkisini incelemek için yararlanılabilecek yöntemlerden birisi, Granger (1969) çalışmasında belirtilen nedensellik testidir:

$$y_t = \alpha_0 + \alpha_1 y_{t-1} + \dots + \alpha_l y_{t-l} + \beta_1 x_{t-1} + \dots + \beta_l x_{t-l} + \varepsilon_t$$

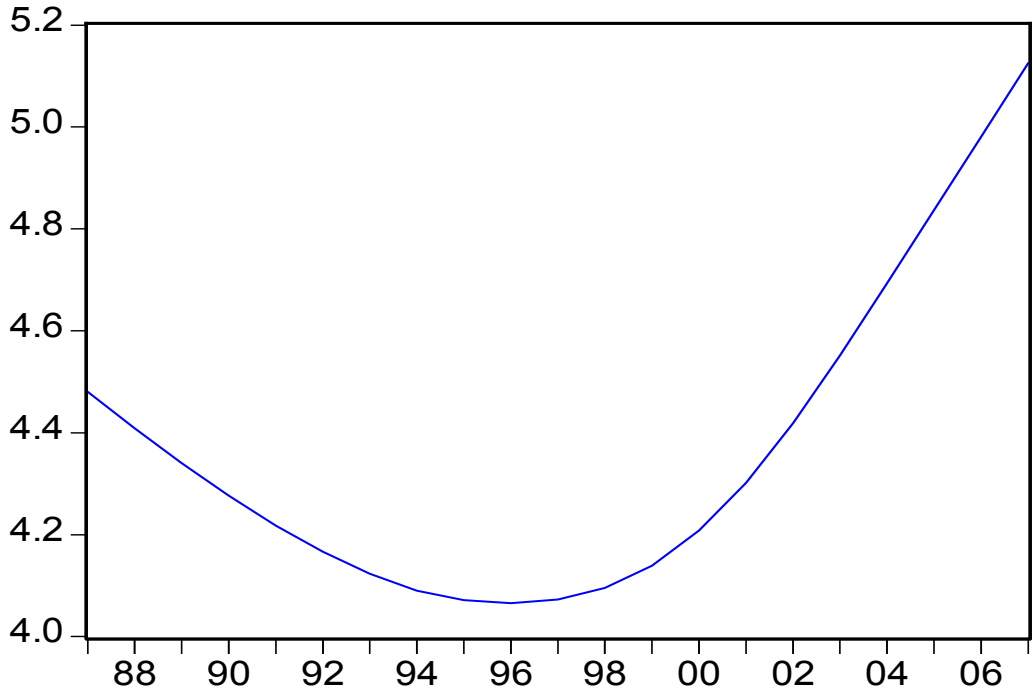
$$x_t = \alpha_0 + \alpha_1 x_{t-1} + \dots + \alpha_l x_{t-l} + \beta_1 y_{t-1} + \dots + \beta_l y_{t-l} + u_t$$

denklemlerle herhangi iki değişken için yöntem açıklanmaktadır. İlk denklem için sıfır hipotezi x , y 'nin Granger nedeni değildir. İkinci denklem için ise, ifadenin tam tersi geçerlidir. Yukarıda veri seti sunulan değişkenler için Granger Nedensellik testi ilişkide anlamlı bir sonuca işaret etmemektedir. Fakat, GSYİH'daki artışın tarım sektöründeki büyümeye katkısının kısa dönemde düşük olması, Türkiye'de diğer sektörlerden tarıma

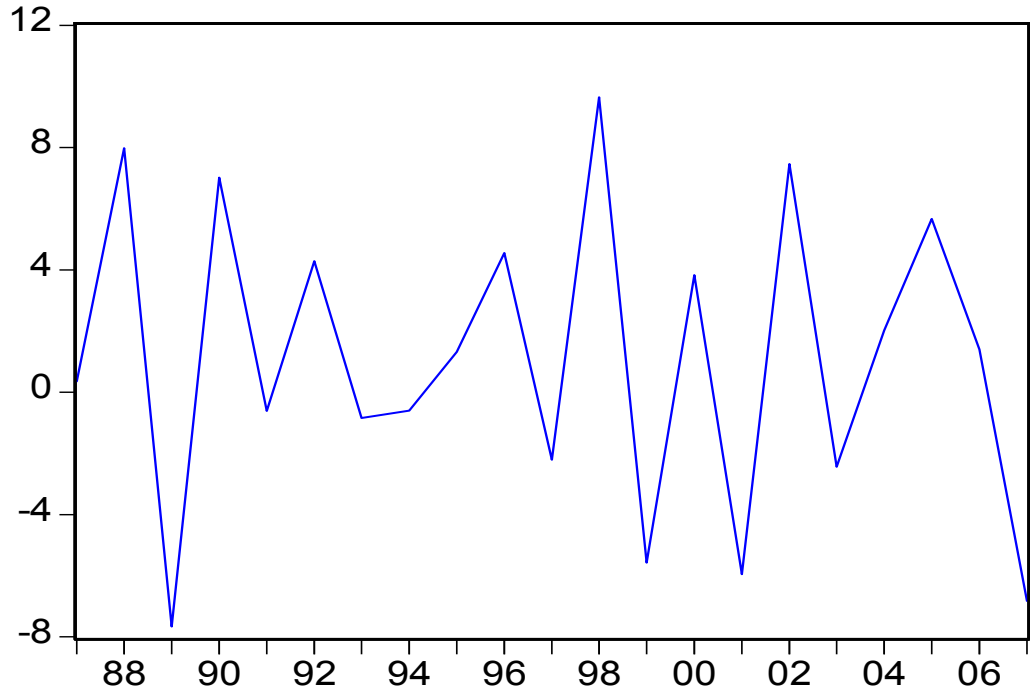
yeterli kaynağın aktarılmadığına işaret etmektedir. Bu anlamda GSYİH'dan tarım sektörüne, enflasyonist olmayacak biçimde, ayrılması gereken payın artırılması sosyo-iktisadi açıdan önem taşımaktadır.

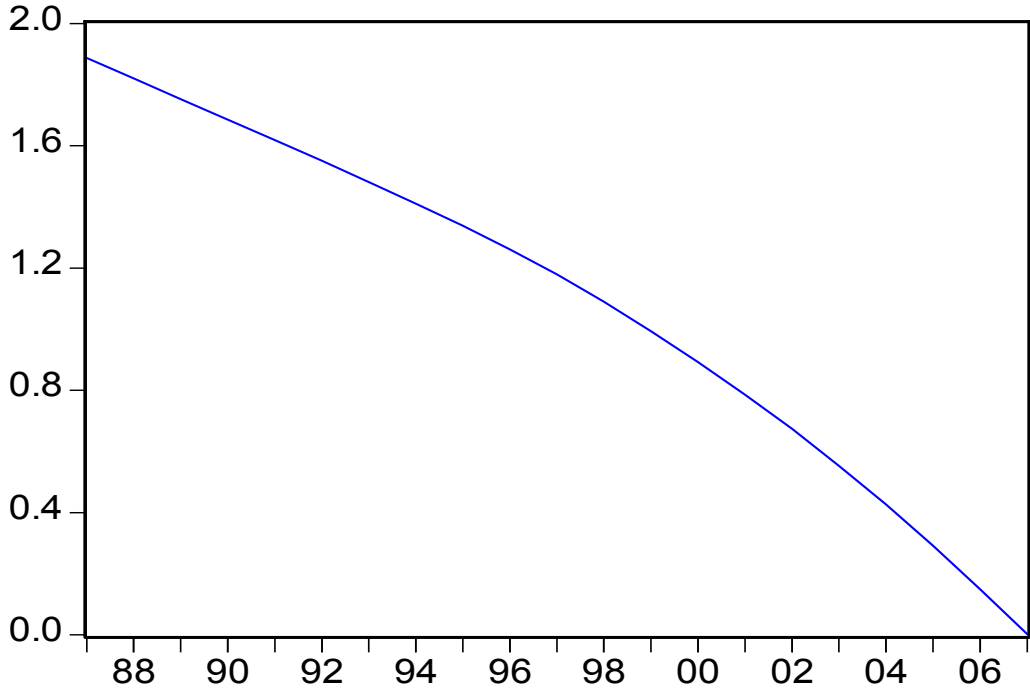
Şekil 1.a GSYİH Yıllık Yüzde Değişim (1987-2008)

Şekil 1.b GSYİH Trend Bileşeni 1987-2007 Yıllık Yüzde Değişim

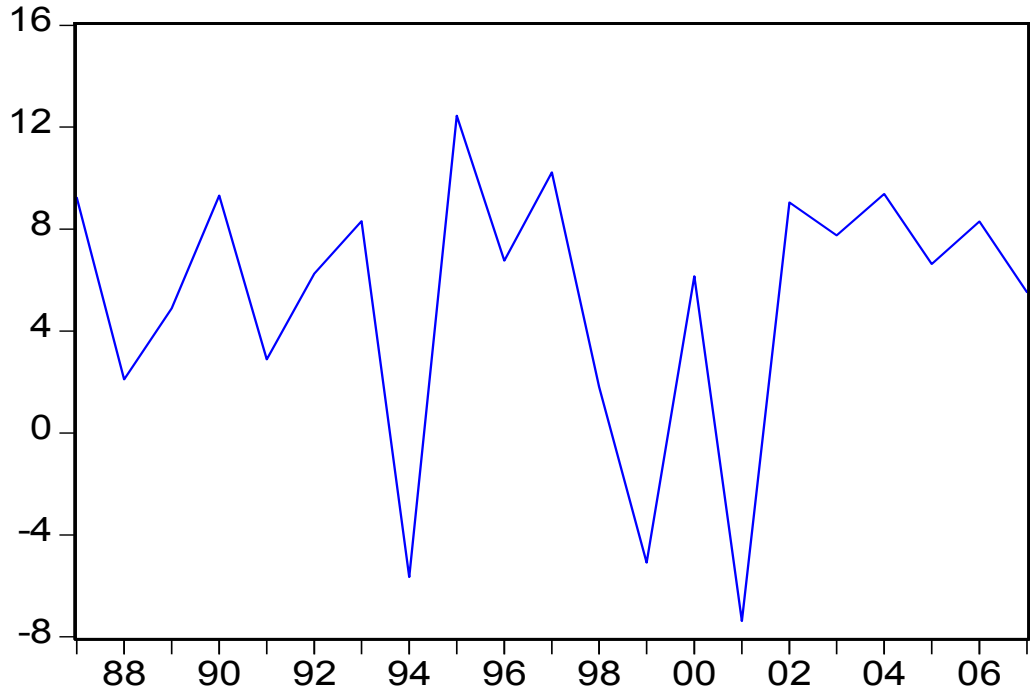

Şekil 1.c Tarım Sektörü Büyüme Hızı Yıllık Yüzde Değişim 1987-2007

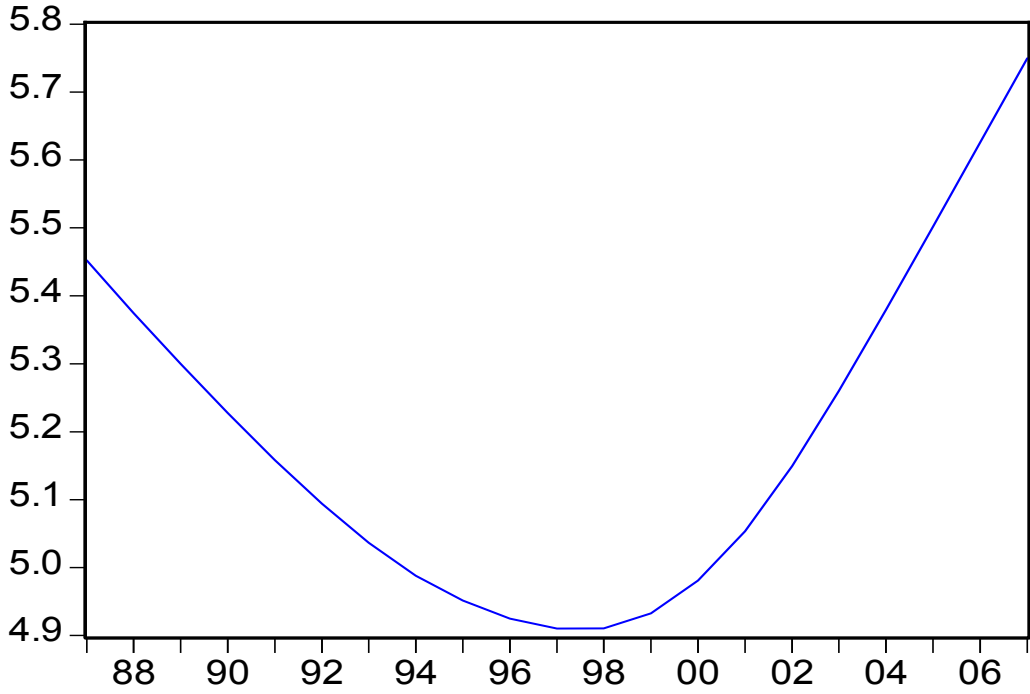

Şekil 1.d Tarım Sektörü Büyüme Hızı Trend Bileşeni Yıllık Yüzde Değişim 1987-2007

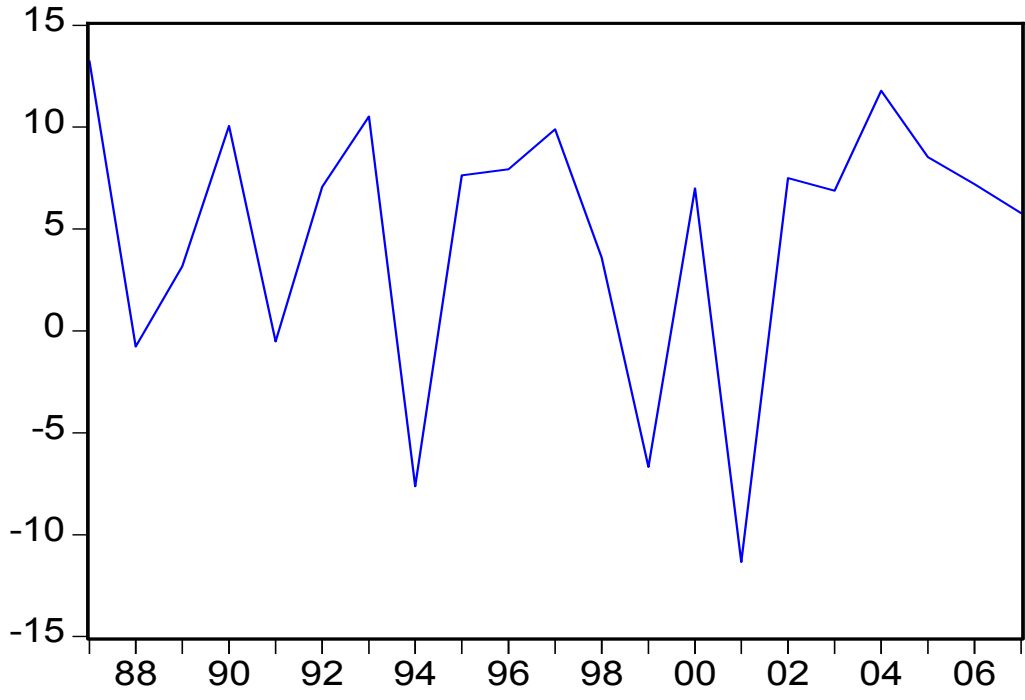

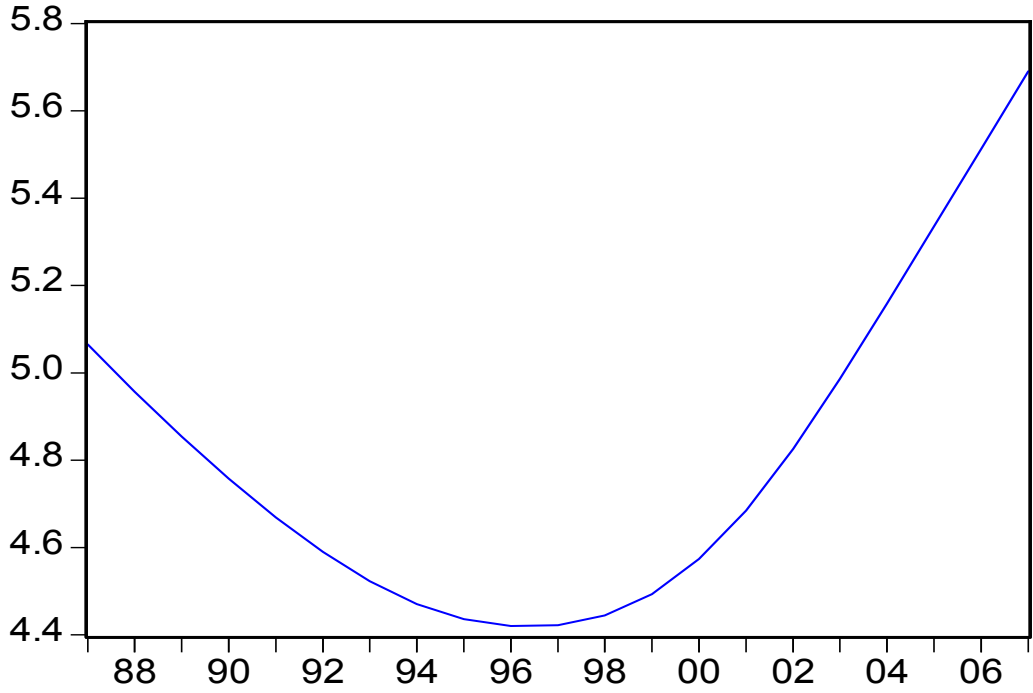
Şekil 1.e Sanayi Sektörü Büyüme Hızı Yıllık Yüzde Değişim 1987-2007

Şekil 1.f Sanayi Sektörü Büyüme Hızı Trend Bileşeni Yıllık Yüzde Değişim 1987-2007

Şekil 1.g Hizmet Sektörü Büyüme Hızı Yıllık Yüzde Değişim 1987-2007

Şekil 1.h Hizmet Sektörü Büyüme Hızı Trend Bileşeni Yıllık Yüzde Değişim 1987-2007

Çizelge 1.5’ de son yıllardaki GSYİH rakamları sektörel olarak sunulmaktadır.

Çizelge 1.5
Sektörel GSYİH 2007 Yıllık Büyüme Hızları, Yüzde Değişim 1998 Fiyatlarıyla (TÜİK, 2008b)

<i>Değişkenler</i>	<i>07-Q1</i>	<i>07-Q2</i>	<i>07-Q3</i>	<i>07-Q4</i>	<i>Toplam</i>	<i>03-07</i>
Tarım, Avcılık ve Ormancılık	-6.9	-2.3	-8.2	-9.7	-7.3	0.2
İmalat Sanayi	10.2	3.9	4.3	3.6	5.4	8.5
İnşaat	8.8	7.5	4.0	0.5	5.0	10.9
GSYİH	7.6	4.0	3.4	3.4	4.5	6.9

Tarım sektöründeki dalgalı seyir ve sektörel büyüme hızları arasında yapısal farklılıklar söz konusudur. Özellikle inşaat sektörü son yıllarda faiz oranlarının düşmesinin de etkisiyle Türkiye’de büyümenin lokomotif sektörlerinden bir tanesi olmuştur. Tarım sektöründeki yavaş ve istikrarsız büyüme eğilimi diğer sektörlerin inovasyon yaratmasıyla kısmi olarak telafi edilebilmiştir. Bu anlamda yatırım harcamalarının değişim hızındaki gelişme, tarım dışı büyümeyi önemli ölçüde desteklemiştir.

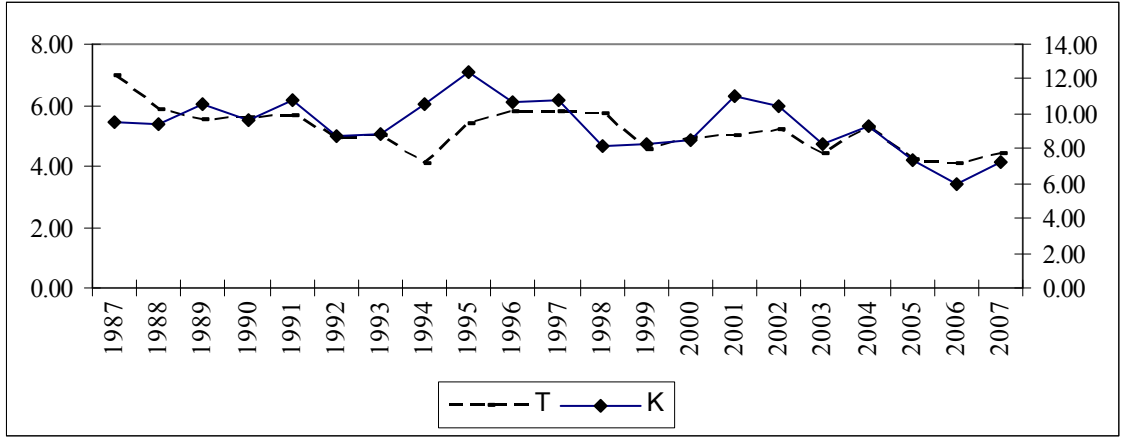
Kalkınma aşamasında sanayi ve tarım etkileşimi dikkat çekmektedir. Sektörün birinde meydana gelen bir değişim diğer sektörü de etkilemektedir. Ancak son aşamada, sanayi ve hizmetler, tarıma kaynak aktarmaya başlamaktadır. Nitekim Avrupa Birliği, Türkiye’ye tarım sektörü ithalatında gümrük vergisi uygulamamasına rağmen, tarımsal ihracat tatmin edici düzeyde değildir. Hâlihazırdaki görünüme göre, birçok tarım ürününde gümrük duvarları kaldırılırsa, net ithalatçı konuma gelme ihtimali vardır.

Türkiye’nin en büyük sorunlardan bir tanesi, sanayileşme ve sermaye birikimini tamamlayamamış olmasıdır. Diğer sektörlerin tarımdaki gizli işsizliği bünyesine katma aşamasında sorunlar gözlemlenebilmektedir. Türkiye’nin hızla perakendeciliğe kayması, tarım sektörü açısından iyi bir gösterge değildir. Sorun büyük ölçüde burada yatmaktadır ve Türkiye diğer sektörlerini geliştirmeden, tarım sektörünü küçültmeye çalışmaktadır (Şekil 1.d’deki tarım sektöründeki büyüme trendi bu olguyu desteklemektedir.). Bu da sağlıksız bir görünüm yaratmaktadır. Büyüme ve kalkınma

dinamikleri açısından sağlıklı bir görüntü yaratacak olan tarımın nominal değerinin değil görelî payının küçülmesidir. Çizelge 1.6 GSYİH içinde tarım sektörünün payını AB üyesi ülkeler ve Türkiye için göstermektedir.

Çizelge 1.6 Toplam GSYİH İçinde Tarımın Payı, Yüzde (Eurostat, 2008)										
Ülke İsmi	1971	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003
Çek Cum.	-	-	-	-	6,24	4,95	4,47	4,45	3,79	3,48
Danimarka	6,27	5,86	5,53	5,59	4,45	3,73	2,89	2,97	2,45	2,13
Estonya	-	-	-	-	16,59	8,30	5,78	5,32	4,97	4,49
Finlan.	11,83	10,20	8,96	7,56	6,55	4,67	3,89	3,58	3,62	3,46
Fransa	7,20	5,93	4,75	4,39	3,83	3,36	2,80	2,79	2,63	2,71
Fransa	3,52	3,14	2,34	1,93	1,73	1,33	1,24	1,26	1,16	1,14
Yunanistan	15,06	15,09	13,73	13,25	10,71	10,15	7,59	7,28	7,29	6,87
Macaristan	-	-	19,13	17,89	14,54	7,06	4,30	4,30	4,30	-
Malta	7,16	6,02	3,82	4,51	3,48	-	-	-	-	-
Polonya	-	-	-	-	8,26	6,92	3,57	3,76	3,16	3,13
Romanya	-	-	-	-	23,74	21,43	12,51	14,84	13,10	11,86
Slovenya	-	-	-	-	-	4,64	3,52	3,25	3,11	-
İspanya	11,76	9,95	7,43	6,34	5,71	4,62	3,66	3,55	3,36	3,32
Türkiye	37,84	35,80	26,41	20,43	18,31	16,41	15,36	12,81	12,99	13,38
Ukrayna	-	-	-	-	25,57	15,40	17,08	16,37	15,30	14,06
Bir. Kır.	2,94	2,83	2,21	1,79	1,90	1,84	1,06	0,98	0,98	0,97

Tarım sektörünün GSYİH içindeki payı AB ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de 1970 sonrası düşme eğilimine girmiştir. Türkiye’de tarım sektörünün sabit yatırımlardan aldığı pay da hızlı bir düşme göstermektedir. 1948-54 (%10), 1970-79 (%8,7), 1990-2003 (%5) olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2008a). Görüldüğü gibi toplam sabit yatırımlardan tarım sektörünün aldığı pay da hızlı bir azalma göstermektedir. Şekil 1.i tarım sektöründe sabit sermaye yatırımlarını 1987-2007 yılları arası için vermektedir.

Şekil 1.i Tarım Sektöründe Sabit Sermaye Yatırımları, 1987-2007, (DPT, 2008)Notlar: T: Tarım Sektörüne Yapılan Toplam Sermaye Yatırımları/ Toplam Sermaye Yatırımları K: Tarım Sektörüne Yapılan Kamu Sermaye Yatırımları/Toplam Kamu Sermaye Yatırımları

1987-2007 yılları arasında tarım sektörünün toplam ve kamu sektörü sabit yatırımları içerisinde aldığı pay yıllar itibariyle çok fazla değişmediği, sırasıyla %5 ve %9 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Gerek oran olarak gerekse cari fiyatlarla, son yirmi yılda tarım sektörüne ayrılan kamu sektörü sabit yatırımları neredeyse yıllar itibariyle sabit kalmıştır.

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde tarım sektörünün milli gelire katkısı daha düşüktür. AB-12’de tarımın toplam üretime katkısı %3,9 iken, 1997 yılında AB-15’e katkısı %1,6 olarak gerçekleşmiştir. Süreç iyi tahlil edildiğinde tarım sektörü ağırlıklı ülkelerin katılması bile azalışı engelleyememiştir. Bunun en önemli sebebi AB’nin teknik ilerleme temin etmesi ve tarım sektöründen zamanında sanayiye aktardığı kaynağı, reformlar sonrası sanayiden tarıma bütçenin yarısı ölçeğinde aktarabilme yetisine ulaşmış olmasıdır. Nitekim AB’de üye sayısı 27’ye çıktığında bile bu oran çok fazla sapma göstermemiştir.

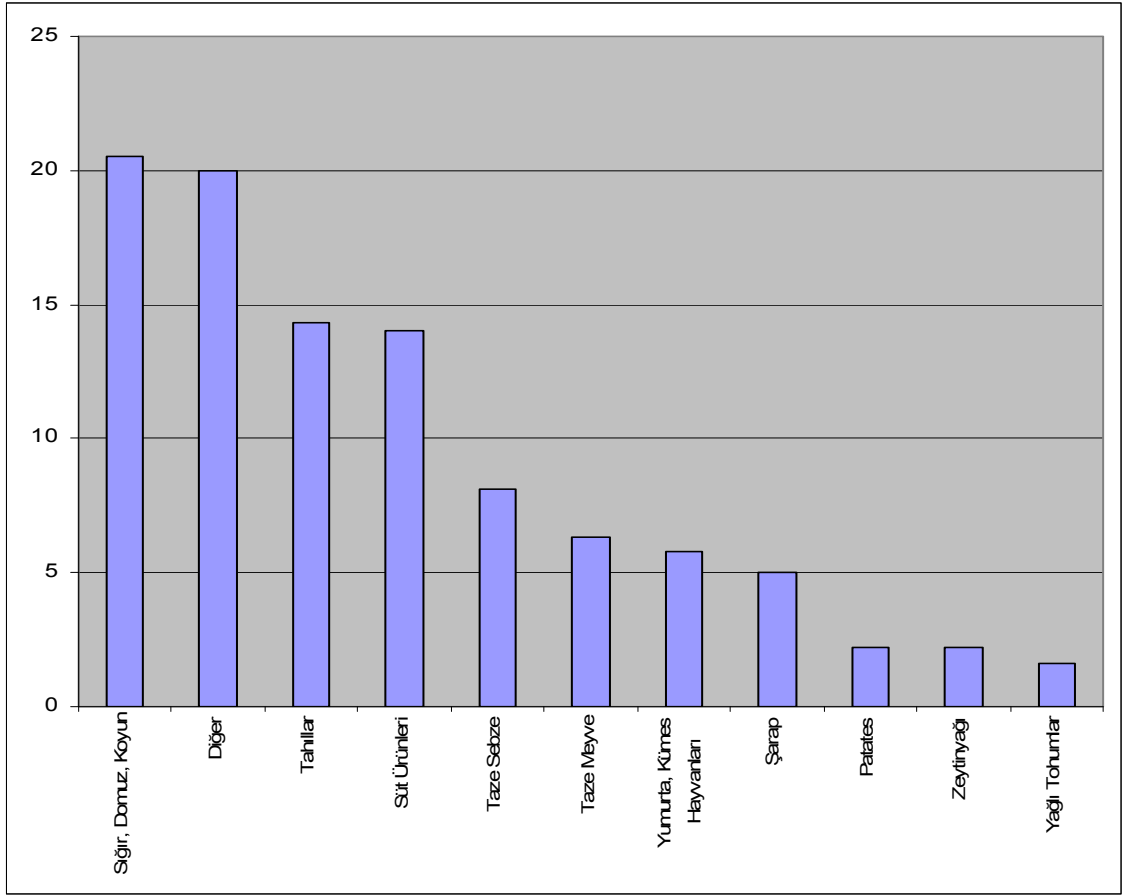
Türkiye, 8 Mart 2008 itibariyle TÜİK Birleşmiş Milletler tarafından kullanılan SNA 68 sınıflamasından, Avrupa Birliği’nin kullandığı ESA95 hesaplar sistemine geçmiştir. Sistem birçok yeni kalemi GSIYH’ya dâhil etmektedir. Örneğin tarımda; kivi, kaz eti, deve eti gibi ürünler de hesaplanmaya başlamıştır. Yeni sistemde 2001 tarım sayımı sonuçlarına göre elde edilen bilgiler ışığında, tarım sektöründeki bazı büyüklüklerin

hesaplanmasında kullanılan teknik katsayılar güncellenmektedir. Bitkisel kesim üretim ve ara tüketim değerlerine ilişkin hesaplamalarda zincirleme endeks kullanılmaktadır. Hububat, bakliyat ve diğer tarla ürünleri alt grupları birleştirilerek tahıl ve diğer tarla ürünleri olarak tek bir alt grup altında toplanmaktadır. Diğer alt gruplar ise sebze ve meyvelerden oluşmaktadır. 1984 hayvan sayımı yerine 2001 genel tarım sayımı ile yenilenen teknik katsayılar kullanılmaktadır. Bitkisel üretimin diğer girdi hesabında 1990 yılı Girdi-Çıktı çizelgesindeki katsayılar, 2002 arz ve kullanım çizelgesindeki katsayılarla güncellenmektedir. Yeni seriye göre 2006 yılı itibariyle tarım sektörünün GSYİH içindeki payı %8,9'a düşmektedir.

Yukarıda bahsedildiği gibi tarım sektörü dalgalı bir üretim seyri izlemektedir. Türkiye'de tek yıllarda tarımsal katmadeğerin düştüğü, çift yıllarda üretim arttığı görülmektedir. Döviz kuru da büyük ölçüde maliyetleri etkilmektedir. Dolayısıyla, çiftçinin sürdürülebilir gelir elde etmesinin önündeki en büyük engelleri oluşturmaktadırlar ve Türkiye'de geçmişte girdi desteğine dönük desteklere bağlı yapının oluşmasında başlıca sebeplerdendir. Avrupa Birliği üyesi ülkeler, çiftçinin dalgalı bir gelir elde etmesini önlemek amacıyla TÇÖY'ye geçmiştir. Böylece çiftçinin kendi işletmesinin muhasebesinin yapılabilmesi ve geleceğini daha net görebilmesi hedeflenmiştir. İleride TÇÖY'den ayrıntılı olarak bahsedilirken bu konuya tekrar değinilecektir.

1.3 Bitkisel Üretim

Türkiye'de tarımsal üretimin %57'si bitkisel üretim, %34'ü hayvansal üretim, %6'sı orman ve %3'ü su ürünleridir. Türkiye'de bitkisel üretimin tarımsal gelire katkısı hayvancılığın katkısından daha fazladır. Tarımsal ürün değerinin %9'unu tahıllar, %17'sini süt, %24'ünü et, %2'sini yumurta ve %5'ini tavuk eti oluşturmaktadır. Şekil 1.1 Avrupa Birliği'nde tarımsal ürünlerin toplam üretim içindeki yüzde payını sunmaktadır.

Şekil 1.1 AB Tarımsal Ürünleri, % Üretim Değeri (European Comission, 2004: 8)

Avrupa Birliği'nin toplam tarımsal üretiminin yarısından fazlasını hayvansal üretimdir. Bitkisel üretimin payı ise %48 civarındadır. AB'nin hayvansal üretim ağırlıklı bir yapıya sahip olduğu net bir şekilde görülmektedir.

Türkiye'de üretim değeri olarak dikkat çeken ürünler tahıl, sebze ve meyvedir. Bu anlamda Türkiye'nin sebze ve meyve üretiminde üstünlüğü kendini göstermektedir. Türkiye AB ile karşılaştırıldığında bitkisel üretimde dikkat çeken ülkelerdendir (Çizelge 1.7). Hayvansal üretimde ise AB'nin bir hayli gerisinde bir yapı sergilenmektedir.

Çizelge 1.7 Avrupa Birliği'nde Bitkisel Üretim, Temel Fiyatlarla, Milyon Euro (Eurostat, 2008)							
Ülkeler	1988	1993	1998	2003	2005	2006	2007
AB-27	-	-	168890.5	176462.3	169515.6	168056.3	187279.7
Belçika	2364.132	2988.793	3124.849	3190.945	2908.533	2987.363	3458.823
Bulg.	-	-	1314.925	1628.768	1627.458	1757.839	1527.211
Çek Cum.	-	-	1376.164	1379.358	1677.601	1724.506	2343.586
Danimarka	2983.533	3185.969	3238.105	3189.604	2461.985	2568.138	3294.122
Almanya	-	20443.64	21793.97	20195.31	18018.68	18853.09	22496.89
Estonya	-	-	129.5377	169.1462	194.2832	187.9949	283.2766
İrlanda	-	1129.006	1247.941	1394.488	1389.596	1464.796	1613.088
Yunanistan	-	6918.569	7958.969	8355.87	8329.749	6879.21	7156.7
İspanya	-	16303.45	21350.55	27126	24100.42	21741.52	24346.59
Fransa	27082.07	28931.73	36078.17	34655.5	34682.2	33163.5	37336.4
İtalya	24705.53	23842.3	27098.28	27710.41	26500.87	25782.59	25939.31
Letonya	-	-	208.3733	264.735	345.9754	384.8398	555.6484
Litvanya	-	-	698.4259	676.8616	792.0818	703.3133	1030.043
Lüksemburg	73.6313	81.737	86.3009	89.8642	80.9941	83.0483	98.4617
Macaristan	-	-	2319.047	2770.323	3313.721	3328.28	3775.253
Malta	-	-	52.7494	43.9042	44.2105	46.6809	47.9057
Hollanda	6420.797	7807.747	9303.988	10724.29	10167.1	11152.53	11521.85
Avusturya	-	2770.699	2563.259	2642.857	2263.572	2410.027	3018.587
Polonya	-	-	6294.71	5758.022	6978.82	7852.649	10726.66
Portekiz	2673.863	3258.492	3202.534	4025.59	3596.98	3950.28	3731.251
Romanya	-	-	5318.961	6902.412	7721.554	8885.136	8600.338
Slovenya	-	-	481.8189	431.4172	530.7393	515.332	538.9689
Slovakya	-	-	630.869	629.7332	752.6957	792.9412	967.7827
Finlandiya	2181.713	1832.303	1367.739	1680	1780.2	1408.9	1875.6
İsveç	1832.179	1611.878	2064.702	2055.08	1647.645	1577.088	2204.498
Bir. Krallık	7322.79	8096.067	9274.097	8483.888	7326.732	7570.359	8490.903
Norveç	-	-	1313.456	1293.213	1270.559	1254.598	1323.396
İsviçre	3545.404	3432.188	3086.928	2907.382	2884.253	2627.442	2735.148

Tarımsal işletme sayısı Türkiye'de AB'nin yarısı ve ortalama işletme genişliği daha düşük ve üretime ayrılan alan AB'nin beşte biridir. Verimlilik AB'nin dörtte biridir. Üretime katılan işletmelerde AB'de kiralama yoğun biçimde uygulanırken, Türkiye'de kiracılık sistemi son derece kısıtlıdır. Avrupa Birliği, Ortak Tarım Politikası ile çıktığı tarım sektörünün yeniden yapılandırılması sürecini başarı ile ilerletmektedir. Koymuş olduğu hedefleri, üreticisini mağdur etmeden, kayıplarını farklı mekanizmalarla telafi ederek gerçekleştirmektedir.

Çizelge 1.8 Tarımsal Alan (TÜİK, 2008a)				
Yıllar	A	B	C	D
1987	42 104	24 964	75.23%	29.68%
1988	41 940	24 786	76.64%	27.27%
1989	42 074	24 880	76.51%	27.50%
1990	42 033	24 827	76.00%	28.22%
1991	40 032	24 631	76.23%	27.71%
1992	39 953	24 563	76.58%	27.05%
1993	39 913	24 481	77.37%	25.80%
1994	40 049	24 605	75.76%	28.19%
1995	39 212	24 373	75.76%	27.75%
1996	39 364	24 514	76.02%	27.34%
1997	39 242	24 297	76.57%	26.43%
1998	39 344	24 436	76.74%	26.14%
1999	39 180	24 279	75.99%	27.31%
2000	38 757	23 826	76.42%	26.51%
2001	40 967	23 800	76.00%	27.17%
2002	41 196	23 994	75.53%	27.81%
2003	40 645	23 372	75.15%	28.42%
2004	41 210	23 871	75.87%	27.37%
2005	41 223	23 830	76.16%	26.87%
2006	40 496	23 030	76.25%	26.71%
A: Toplam Tarım Alanı				
B: Toplam İşlenen Tarım Alanı				
C: Toplam İşlenen Alan İçinde Ekilen Alanın Payı				
D: Toplam İşlenen Alan İçinde Nadas Alanı				

2006 yılı itibariyle Türkiye’de toplam tarım alanı 40,5 milyon hektardır (Çizelge 1.8). Toplam 25,9 milyon hektar tarımsal alanın 17,6 milyon hektarı ekilen tarla alanı, 4,69 milyon hektarı nadas alanı, 0,77 milyon hektarı sebze bahçeleri alanı, 2,84 milyon hektarı meyve alanıdır. Tahıllar üretim değerinin yaklaşık %68’ini, hayvansal ürünler yaklaşık %27’sini, ormancılık %3 ve balıkçılık ürünleri %3’ ünü oluşturmaktadır. Buğday en yaygın üretilen bitkisel üründür ve toplam tahıl üretim değerinin %65’ini oluşturmaktadır (yaklaşık 9 milyon hektar alan). Üretim 2007 yılındaki büyük düşüş (17 milyon ton) hesaba katılmazsa yıllık yaklaşık 20 milyon tondur. Buğdayı takiben %20 ve %9’luk paylarla arpa ve mısır üretimi önem taşımaktadır.

Çizelge 1.9
Tarımsal Üretimi, Temel Ürünler (TÜİK, 2008a)

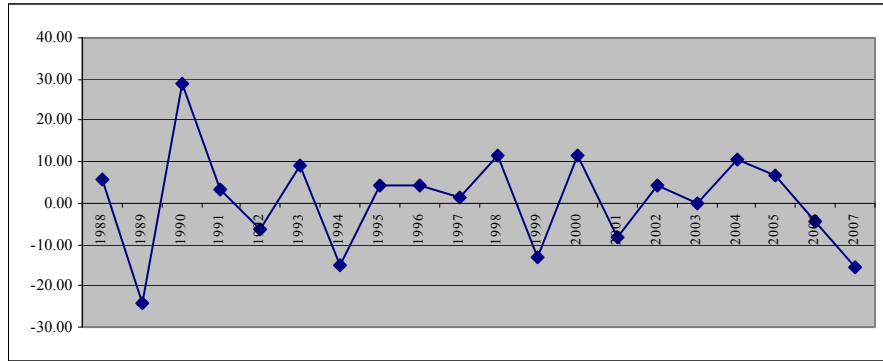
Ürünler	1988	1993	1998	2003	2004	2005	2006
Hububat (bin ton)							
Buğday	20,500	21,000	21,000	19,000	21,000	21,500	20,010
Arpa	7,500	7,500	9,000	8,100	9,000	9,500	9,551
Mısır	2,000	2,500	2,320	2,800	3,000	4,200	3,811
Baklagiller (bin ton)							
Mercimek	1,040	735	540	485	480	520	580
Nohut	778	740	625	600	620	600	552
Kuru Fasulye	211	200	236	250	250	210	196
Sanayi Bitkileri (bin ton)							
Şeker Pancarı	11,534	15,621	22,283	12,623	13,517	15,181	14,452
Pamuk	673	601	876	903	945	862	982
Tütün	214	324	251	112	134	135	118
Yağlı Tohumlar							
Pamuk Tohumu	1,077	961	1,400	1,443	1,510	1,378	1,568
Ayçiçeği	1,150	815	860	800	900	975	1,118
Yerfıstığı	60	70	90	85	80	85	78
Yumru Bitkiler (bin ton)							
Patates		4,650	5,250	5,300	4,800	4,090	4,366
Soğan (Kuru)		1,650	2,270	1,750	2,040	2,070	1,765
Meyvesi Yenilen Sebzeler (bin ton)							
Karpuz-Kavun		4,900	5,815	5,950	5,575	5,795	5,570
Domates		6,150	8,290	9,820	9,440	10,050	9,855
Meyveler (bin ton)							
Üzüm ve İncir	3,700	3,970	3,855	3,880	3,775	4,135	4,290
Turunçgiller	1,445	1,737	1,944	2,488	2,708	2,913	3,220
Fındık	403	305	580	480	350	530	661
Elma	1,950	2,080	2,450	2,600	2,100	2,570	2,002
Zeytin		550	1,650	850	1,600	1,200	1,767
Çay		579	979	869	1,105	1,192	1,121
Tar. Kat. Değeri (1987 Fiy, YTL.)		14,463	16,176	15,549	15,863	16,756	17,241

Pamuk, şeker pancarı, tütün, endüstriyel bitkilerin önemli bir kısmını oluşturmakta ve sırasıyla %50, %30 ve %15'lik paylarla üretilmektedir. Yaklaşık 700 farklı tarımsal ürün 81 ilde üretilmektedir. Yaklaşık 93,7 milyon ton üretimin %59,5'i tarla bitkileri, %25,5'i sebze, %14,9'u meyve ve %14,5' endüstriyel bitkilerden oluşmaktadır.

Tarla Bitkileri.- Türkiye'de tahıllar, endüstriyel bitkiler, baklagiller, yağlı tohumlar, çeşitli yumru bitkiler yaygın biçimde üretilmektedir (Çizelge 1.9). Tahıllar arasında, buğday 10 milyon hektar alanda, yaklaşık 20 milyon ton üretilmektedir (Tahıllar ile

ilgili ayrıntılı bilgi için Şahin, 2006'ya bakınız.). Buğday üretimini yaklaşık 9 milyon tonla arpa ve 3 milyon tonla da mısır takip etmektedir. 18 milyon hektar ekili alanın 13 milyon hektarında (%72) tahıllar üretilmektedir. Yaklaşık 4 milyonunu nadas alanıdır. Tahıl üretimini takiben, önemli miktarda endüstriyel bitki ve yağlı tohumlar üretilmektedir. Endüstriyel bitkiler içerisinde, tütün üretimi, şeker pancarı ve pamuk önem taşımaktadır. Ayçiçeği ve soya fasulyesi önem taşıyan iki yağlı tohumdur.

Tahıllar.- Buğday, arpa, çavdar, yulaf, kaplıca, mısır, darı, pirinç, kuşyemi, mahlut, trikale, sorgumdan oluşmaktadır. Türkiye %1,5'lik payla dünyanın çok önemli ve stratejik tahıl üreticisi ülkelerindendir. 2006 yılında toplam tahıl üretimi bir önceki yıla göre %5,15 azalarak 34,3 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Şekil 1.2 ve Çizelge 1.10). Bitkisel üretimde DGD sistemine 2002 yılında geçilmiştir. Çizelgeden görüleceği gibi DGD sistemine geçildikten sonra birçok üründe üretim artışı gözlemlenmektedir. DGD sisteminin üretim azalışına yol açtığı bu anlamda rakamlara göre söylenemez (Çizelge 1.11).

Şekil 1.2 Türkiye'de Tahıllar Üretimi Yıllık % Değişim 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

Çizelge 1.10
Tahıl Göstergeleri (TÜİK, 2008a)

Yıllar	Ekilen alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ortalama Verim (Kg/Dekar)
1987	138 456 050	29 172 150	205
1988	138 169 250	30 788 694	206
1989	137 408 950	23 366 600	178
1990	137 106 150	30 109 369	199
1991	139 718 400	31 067 655	205
1992	139 339 450	29 071 250	197
1993	141 982 950	31 659 450	206
1994	141 445 500	26 934 400	186
1995	138 164 700	28 083 560	197
1996	139 460 300	29 231 100	200
1997	139 724 730	29 650 575	201
1998	140 747 000	33 060 972	211
1999	139 257 430	28 749 720	210
2000	139 626 380	32 108 694	214
2001	139 073 550	29 426 560	209
2002	137 856 500	30 686 650	214
2003	134 136 000	30 658 000	221
2004	138 325 850	33 957 910	248
2005	138 932 410	36 231 600	266
2006	130 415 623	34 364 586	268

Çizelge 1.11
Tahıllar Dönemlerarası Değişim, Yüzde (TÜİK, 2008a)

	1988-2006 Yılları Arası Yüzde Değişim			1988-2001 Yılları Arası Yüzde Değişim			2002-2006 Yılları Arası Yüzde Değişim		
	Ekilen Alan	Üretim	Verim	Ekilen Alan	Üretim	Verim	Ekilen Alan	Üretim	Verim
Buğday	-10%	-2%	1%	-1%	-7%	-6%	-9%	3%	12%
Arpa	6%	27%	20%	6%	0%	-5%	1%	15%	14%
Çavdar	-27%	-3%	32%	-22%	-21%	1%	-13%	6%	21%
Yulaf	-33%	-24%	13%	1%	-4%	-5%	-35%	-28%	11%
Kaplıca	-77%	-72%	17%	-67%	-70%	-7%	-44%	-21%	42%
Mısır	7%	91%	78%	10%	10%	0%	7%	81%	69%
Darı	-35%	-23%	-18%	-36%	-26%	17%	-1%	-3%	-2%
Pirinç	94%	165%	36%	16%	37%	19%	65%	93%	17%
Kuşyemi	-72%	-69%	12%	24%	8%	-13%	-88%	-86%	16%
Mahlut	-90%	-91%	4%	-75%	-73%	9%	-65%	-60%	12%
Toplam	-0.06	0.12		1%	-4%		-5%	12%	

Çizelge 1.12 incelendiğinde de, Türkiye'nin tahıl üretim endeksinin 2002 sonrası çok fazla değişmediği görülmektedir. Tahıl üretimindeki artış görece verimlilik artışından kaynaklanmıştır. Teknoloji kullanımının ve buna bağlı işgücü verimliliğinin artışı büyük etkide bulunmuştur. Genel olarak tahıl üretiminden bahsedildikten sonra aşağıda ürün bazında sunum yapılacaktır.

Çizelge 1.12 Tahıl Üretim Endeksi, 1999-2001 = 100 (Eurostat)													
Ülke	1961	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Çek Cum.	-	-	-	-	-	-	-	95,90	97,10	101,90	94,50	76,80	109,80
Dan.	53,80	56,40	58,10	57,80	65,70	91,20	114,00	99,60	101,80	98,30	93,60	97,30	101,00
Estonya	-	-	-	-	-	-	-	98,90	119,10	100,10	88,80	90,50	110,50
Finlan	65,50	74,10	82,40	86,80	91,10	94,80	116,80	98,30	109,20	101,80	107,90	100,40	109,20
Fransa	59,20	74,10	76,60	73,40	86,10	92,30	93,90	91,80	102,00	93,40	102,80	88,60	104,30
Fransa	64,80	71,40	80,50	75,10	75,70	88,90	85,50	85,10	101,90	99,50	93,50	85,90	105,50
Yun.	50,50	51,50	59,30	72,00	79,50	88,50	77,40	100,00	101,50	100,70	96,80	92,20	95,40
Mac.	64,60	69,80	80,90	106,60	126,60	123,30	119,60	93,80	87,80	114,60	93,80	82,70	119,40
Malta	64,40	64,20	61,40	81,80	90,00	81,20	93,90	121,30	103,10	90,80	82,50	82,10	76,60
Pol.	99,80	99,00	116,10	118,30	80,80	115,50	124,40	106,30	99,50	102,80	93,20	85,50	95,80
Rom.	75,80	78,20	70,80	96,80	119,00	138,50	98,70	110,10	83,20	110,60	94,90	102,70	132,60
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-	108,90	109,10	89,80	112,60	87,70	94,20
İspanya	48,30	51,00	55,30	68,50	79,10	81,20	92,00	65,90	104,20	102,10	98,80	111,20	103,00
Tür.	35,50	39,10	48,10	56,50	67,20	73,80	87,70	89,90	105,10	96,40	103,70	102,30	104,70
Ukr.	-	-	-	-	-	-	-	113,90	99,70	116,30	118,50	94,30	125,60
Birleşik Kırallık	53,40	68,10	70,80	62,20	85,60	97,00	102,70	97,80	104,10	90,60	104,00	98,20	99,30

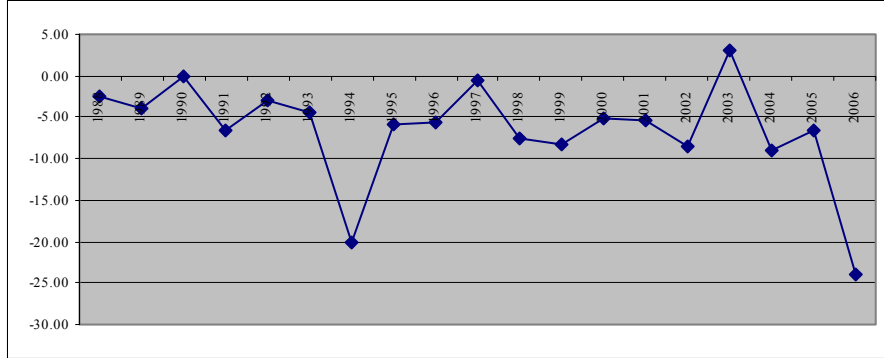
Çizelge 1.13'de AB üyesi ülkelerde tahıl üretim rakamları sunulmaktadır. Türkiye ve AB tahıl üretim rakamları karşılaştırıldığında, Türkiye'nin çok önemli bir üretici ülke konumunda olduğu göze çarpmaktadır. Ancak verim konusunda AB'nin daha ileri olması üretimden bağımsız destekleme sistemlerinin özellikle tahıllarda etkinliğini azaltan bir unsur olmaktadır. Ayrıca, Türkiye'de toprak kalitesinin giderek azalması, ileriki yıllarda verimin artırılması için biyolojik gelişimin de takip edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Çizelge 1.13 AB'de Tahıl Üretim Rakamları, Temel Fiyatlarla Milyon Euro 1988-2007 (Eurostat, 2008)						
Ülkeler	1988	1993	1998	2005	2006	2007
AB-27	-	-	41,622	39,776	33,067	47,272
Belçika	361	357	317	310	309	449
Bulgaristan	-	-	363	367	452	437
Çek Cum.	-	-	609	509	648	1,081
Danimarka	1,269	1,418	1,356	1,367	1,025	1,633
Almanya	-	6,143	6,525	7,027	4,699	6,490
Estonya	-	-	44	30	69	121
İrlanda	-	238	239	296	224	380
Yunanistan	-	1,139	1,197	1,101	760	1,095
İspanya	-	3,688	2,900	3,464	2,907	4,687
Fransa	8,354	9,001	8,772	9,394	7,981	11,423
İtalya	4,179	4,266	4,356	3,187	3,404	4,289
Letonya	-	-	78	64	144	272
Litvanya	-	-	206	189	284	551
Lüksemburg	25	24	22	21	18	28
Macaristan	-	-	810	800	1,550	1,775
Malta	-	-	-	-	0	-
Hollanda	206	209	204	166	194	272
Avusturya	-	853	908	718	470	826
Polonya	-	-	2,223	1,891	2,603	4,671
Portekiz	388	503	473	168	189	226
Romanya	-	-	1,353	1,489	1,637	1,571
Slovenya	-	-	71	59	80	89
Slovakya	-	-	255	185	335	469
Finlandiya	986	1,550	712	655	439	717
İsveç	764	975	587	744	415	920
Birleşik Krallık	3,047	3,352	3,427	3,529	2,220	2,794

Baklagiller.- Bakla, bezelye, nohut, fasulye, börülce, mercimek, fiğ, burçak, buy, mürdümlükten oluşmaktadır. 2006 yılında baklagiller üretimi bir önceki yıla göre % 23 azalarak 1,6 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Çizelge 1.14 ve Şekil 1.3'de Türkiye'de baklagiller göstergeleri sunulmaktadır.

Çizelge 1.14
Baklagiller Göstergeleri (TÜİK, 2008a)

Yıllar	Ekilen alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ortalama Verim (Kg/Dekar)
1988	22 464 420	2 318 677	125
1989	23 079 410	1 674 778	111
1990	22 830 240	2 186 023	121
1991	21 577 160	1 970 151	123
1992	20 817 230	1 820 396	118
1993	20 157 320	1 943 372	124
1994	18 783 140	1 675 251	120
1995	18 671 560	1 846 002	122
1996	18 720 200	1 828 850	119
1997	17 467 920	1 696 304	120
1998	16 547 110	1 596 260	120
1999	15 795 910	1 357 001	115
2000	15 387 570	1 313 007	114
2001	15 570 750	1 450 800	114
2002	15 953 500	1 640 100	126
2003	15 136 500	1 558 050	126
2004	13 263 500	1 583 800	139
2005	12 771 000	1 565 360	135
2006	12 514 064	1 606 100	144

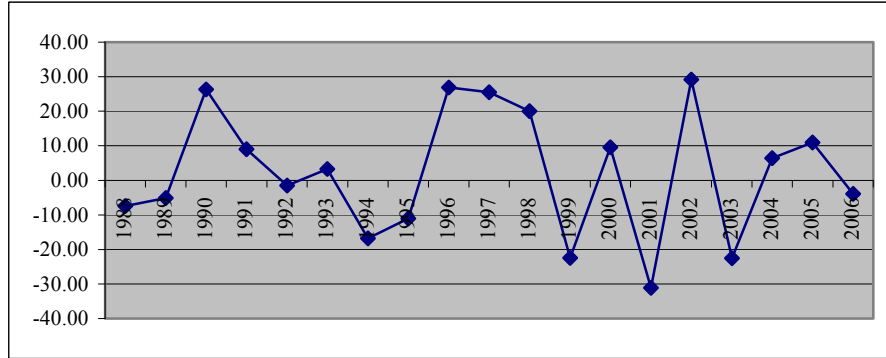

Şekil 1.3 Türkiye’de Baklagiller Üretimi, Yıllık Yüzde Değişim 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

Çizelge 1.15’de dönemler arası baklagiller göstergeleri sunulmaktadır. 1988-2001 yılları arasında verim birçok baklagil türünde düşerken, 2002-2006 yılları arasında verimin yükselmesi DGD’nin verim düşüşüne yol açmadığını göstermektedir.

Çizelge 1.15 Baklagiller Dönemlerarası Değişim (TÜİK, 2008a)									
Ürünler	1988-2006 Yılları Arası Yüzde Değişim			1988-2001 Yılları Arası Yüzde Değişim			2002-2006 Yılları Arası Yüzde Değişim		
	Ekilen Alan	Üretim	Verim	Ekilen Alan	Üretim	Verim	Ekilen Alan	Üretim	Verim
Bakla	-0,75	-0,73	0,09	-0,55	-0,55	-0,02	-0,41	-0,33	0,14
Bezelye	-0,22	-0,03	0,24	-0,38	-0,40	-0,13	0,08	0,09	0,01
Nohut	-0,33	-0,29	0,05	-0,17	-0,31	-0,01	-0,21	-0,15	0,07
Fasulye	-0,27	-0,07	0,27	-0,01	0,07	0,186	-0,28	-0,22	0,09
Börülce	-0,16	-0,27	-0,12	-0,17	-0,50	-0,17	-0,01	0,34	0,35
Yeşil	-0,82	-0,80	0,11	-0,72	-0,72	0,183	-0,37	-0,35	0,03
Kırmızı	-0,48	-0,30	0,35	-0,45	-0,45	1,591	-0,10	0,16	0,29
Fiğ	-0,45	-0,05	0,74	-0,02	-0,31	-0,25	-0,43	0,36	1,37
Burçak	-0,38	-0,07	0,49	-0,79	-0,81	-0,07	1,95	3,95	0,68
Buy	0,05	-0,40	-0,43	-0,40	-0,62	-0,09	-0,50	-0,67	-0,33
Mürdümük	4,52	5,14	0,11	-0,78	-0,73	0,062	5,36	4,60	-0,12
Toplam	-0,44	-0,31		-0,31	-0,37		-0,22	-0,02	

Endüstriyel Bitkiler.- Tütün, şeker pancarı, keten lifi, haşhaş, pamuk, anason, kırmızı biber, kimyon, acı bakla, şerbetçiotu, kekikten oluşmaktadır. Şekil 1.4 ve Çizelge 1.16’da endüstriyel bitkilere ilişkin göstergeler yer almaktadır. 2006 yılında endüstriyel üretim bir önceki yıla göre % 3,93 azalarak 15,6 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Şekil 1.4 Türkiye’de Endüstriyel Bitkiler Üretimi Yıllık Yüzde Değişim 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

Çizelge 1.16 Endüstriyel Bitkiler Göstergeleri (TÜİK, 2008a)			
Yıllar	Ekilen alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ort. Verim (Kg/Dekar)
1988	14.375.630	12,506,721	460
1989	14.498.120	11,864,381	385
1990	13.923.250	14,985,126	468
1991	13.481.500	16,339,102	469
1992	14.454.170	16,094,506	448
1993	14.064.070	16,621,537	453
1994	13.163.560	13,825,327	400
1995	14.011.160	12,300,547	442
1996	14.756.240	15,602,077	425
1997	15.736.050	19,575,580	470
1998	16.610.950	23,495,134	525
1999	15.556.390	18,216,751	473
2000	13.879.190	19,963,403	516
2001	13.468.390	13,757,375	423
2002	14.260.060	17,776,872	534
2003	12.984.560	13,776,957	489
2004	12.383.670	14,668,527	529
2005	11.492.730	16,269,628	560
2006	11.520.590	15,630,533	567

Çizelge 1.17’de dönemlerarası endüstriyel bitkilere ilişkin ekilen alan, üretim ve verim rakamları sunulmaktadır. Türkiye’de endüstriyel bitkiler üretiminin 2002 sonrası azaldığı söylenebilir. Özellikle biyokütle talebinin arttığı yeni yüzyılda bu azalış iyi değildir.

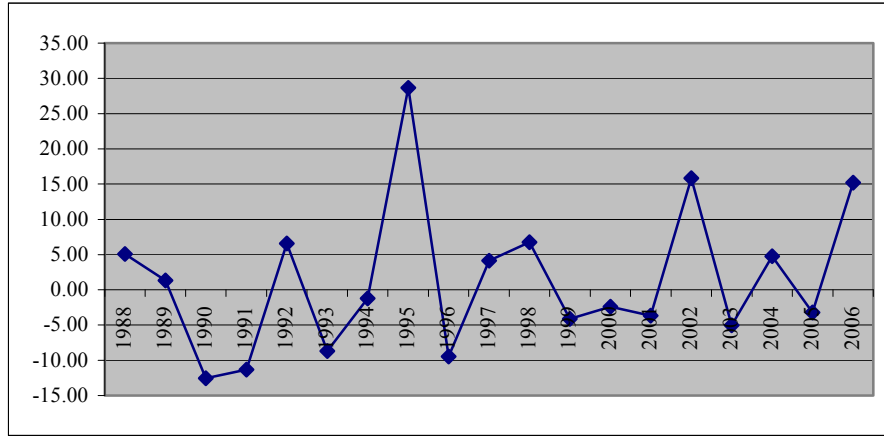
Çizelge 1.17 Dönemlerarası Değişim (TÜİK, 2008a)									
Ürünler	1988-2006 Yılları Arası Yüzde Değişim			1988-2001 Yılları Arası Yüzde Değişim			2002-2006 Yılları Arası Yüzde Değişim		
	Alan	Üretim	Verim	Alan	Üretim	Verim	Alan	Üretim	Verim
Tütün	-38%	-55%	-27%	-17%	-34%	-20%	-23%	-36%	-16%
Şeker pancarı	3%	25%	22%	13%	10%	-3%	-13%	-13%	0%
Keten lifi	-97%	-99%	-55%	-94%	-97%	-52%	-42%	-84%	-73%
Kenevir lifi	-98%	-99%	-36%	-79%	-80%	-2%	-90%	-93%	-32%
Haşhaş (kapsül)	130%	178%	21%	151%	117%	-13%	-17%	57%	89%
Pamuk (saf)	-20%	50%	88%	-7%	41%	52%	-18%	-1%	21%
Anason	-38%	-47%	-14%	2%	-31%	-33%	-42%	-35%	13%
Kırmızı biber	5%	119%	108%	41%	-5%	-32%	-4%	53%	60%
Kimyon	-76%	-76%	1%	-66%	-78%	-35%	-65%	-76%	-32%
Acı bakla	-15%	-23%	-8%	-15%	-20%	-5%	-1%	-4%	-2%
Şerbetçi otu	155%	171%	6%	105%	39%	-32%	34%	85%	38%
Toplam	-20%	25%		-6%	10%		-19%	-12%	

DGD'nin uygulanmasıyla beraber, endüstriyel üretimin azalması ilginçtir. Çizelge 1.18'de AB'de endüstriyel üretim rakamları yer almaktadır. AB'de önemli endüstriyel bitkiler üreticisi ülkeler Almanya, Fransa, İtalya ve İspanya'dır. Ancak birçok AB ülkesinde endüstriyel üretim rakamlarının yıllar itibariyle azaldığı söylenebilir.

Ülkeler	1988	1993	1998	2003	2005	2006	2007
AB-27	-	-	17,668	15,701	16,308	13,169	14,067
Belçika	280	321	300	299	283	226	200
Bulgaristan	-	-	201	232	322	368	224
Çek Cumhuriyeti	-	-	301	332	454	464	515
Danimarka	467	420	366	288	210	194	240
Almanya	-	2,611	2,722	2,568	2,263	2,118	2,515
Estonya	-	-	6	18	20	26	45
İrlanda	-	61	71	72	63	0	-
Yunanistan	-	1,665	1,724	1,647	1,667	640	663
İspanya	-	1,374	1,678	1,383	1,237	796	778
Fransa	3,973	3,805	4,314	3,838	4,043	3,084	3,661
İtalya	2,020	1,372	1,714	1,044	1,257	835	815
Letonya	-	-	23	25	53	48	50
Litvanya	-	-	75	79	100	95	153
Lüksemburg	1	2	3	4	3	4	5
Macaristan	-	-	334	382	569	510	656
Malta	-	-	-	-	-	0	-
Hollanda	387	362	304	404	367	315	270
Avusturya	-	400	296	253	204	191	199
Polonya	-	-	752	601	991	1,130	1,126
Portekiz	104	104	88	111	83	72	64
Romanya	-	-	411	347	459	528	323
Slovenya	-	-	34	23	28	30	28
Slovakya	-	-	78	112	172	187	195
Finlandiya	199	138	87	95	101	76	63
İsveç	251	204	213	190	172	140	129
Birleşik Krallık	981	1,544	1,570	1,353	1,186	1,090	1,148

Yağlı Tohumlar.- Susam, ayçiçeği, keten, kenevir, haşhaş, çığit, yer fıstığı, soya, aspir, kolzadan oluşmaktadır. Çizelge 1.19'da Türkiye'de yağlı tohumlar göstergeleri ve Şekil 1.5'de de üretim rakamı yıllık yüzde değişim verilmektedir. 2006 yılında yağlı tohumlar üretimi %15,19 artarak 2,7 milyon tona yükselmiştir.

Çizelge 1.19 Yağlı Tohumlar Göstergeleri (TÜİK, 2008a)			
Yıllar	Ekilen alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ortalama Verim (Kg/Dekar)
1988	9,348,850	2,462,230	149
1989	9,663,340	2,494,883	138
1990	9,011,630	2,181,157	139
1991	7,375,810	1,933,885	155
1992	7,714,580	2,061,082	152
1993	7,338,910	1,882,085	152
1994	7,301,060	1,859,052	150
1995	7,181,410	2,391,660	150
1996	7,035,830	2,165,632	166
1997	6,790,840	2,254,767	143
1998	7,131,900	2,407,398	178
1999	6,982,370	2,308,577	172
2000	6,363,120	2,253,448	176
2001	6,043,250	2,171,314	172
2002	6,570,900	2,514,827	184
2003	6,470,500	2,387,925	186
2004	6,348,650	2,501,419	206
2005	6,437,730	2,421,338	199
2006	6,657,682	2,789,149	220

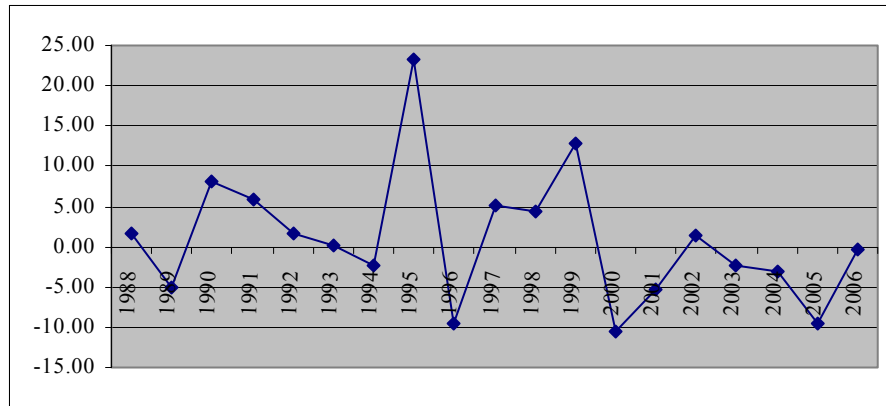
Şekil 1.5 Türkiye’de Yağlı Tohumlar Üretimi Yıllık Yüzde Değişim 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

Çizelge 1.20’de Türkiye’de dönemler arası yağlıtohumlara ilişkin göstergeler sunulmaktadır. Türkiye’de 2002 yılı sonrasında artan talep, biodizel kullanımındaki

artış, verilen destekler ve yönlendirmelere bağlı olarak verim ve üretim ciddi olarak artmıştır. DGD sonrası verimin düştüğü söylenemez.

Çizelge 1.20 Yağlı tohumlar Dönemlerarası Değişim (TÜİK, 2008a)									
Ürünler	1988-2006 Yılları Arası Yüzde Değişim			1988-2001 Yılları Arası Yüzde Değişim			2002-2006 Yılları Arası Yüzde Değişim		
	Ekilen Alan	Üretim	Verim	Ekilen Alan	Üretim	Verim	Ekilen Alan	Üretim	Verim
Susam	-58%	-41%	39%	-47%	-49%	-4%	-17%	21%	45%
Ayçiçeği	-22%	-3%	25%	-32%	-43%	-17%	6%	32%	24%
Keten (toh.)		-97%			-95%			-35%	
Kenevir (toh.)		-99%			-87%			-74%	
Haşhaş		171%			93%			59%	
Çiğit		42%			30%			1%	
Yer fıstığı	-3%	29%	34%	15%	20%	4%	-31%	-14%	25%
Soya	-82%	-68%	75%	-74%	-67%	29%	-53%	-37%	35%
Aspir	178%	163%	-5%	-77%	-83%	-26%	976%	1480%	47%
Kolza	338%	801%	106%	-76%	-54%	97%	880%	741%	-14%
Toplam	-29%	13%		-35%	-12%		1%	11%	

Yumru Bitkiler.- Soğan, sarımsak, patates, hayvan pancarından oluşmaktadır. 2006 yılında üretim bir önceki yıla göre %0,26 azalarak 6,4 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 1.21 ve Şekil 1.6).

Şekil 1.6 Türkiye'de Yumru Bitkiler Üretimi Yıllık Yüzde Değişim 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

Çizelge 1.21 Yumru Bitkiler Göstergeleri (TÜİK, 2008a)			
Yıllar	Ekilen alan (Dekar)	Üretim (Ton)	Ort. Verim (Kg/Dekar)
1988	2,823,000	5,832,000	2183
1989	2,771,000	5,543,000	2199
1990	2,860,500	5,990,000	2340
1991	3,008,000	6,348,000	2429
1992	2,973,000	6,452,000	2451
1993	2,890,500	6,465,000	2485
1994	2,933,000	6,315,000	2429
1995	3,553,000	7,785,000	2475
1996	3,214,000	7,040,000	2402
1997	3,300,000	7,400,000	2439
1998	3,216,000	7,720,000	2523
1999	3,473,000	8,708,000	2550
2000	3,194,500	7,791,000	2512
2001	3,136,500	7,383,000	2544
2002	3,003,000	7,485,000	2646
2003	2,919,000	7,308,000	2603
2004	2,721,400	7,084,000	2689
2005	2,460,800	6,407,000	2697
2006	2,363,347	6,390,272	2810

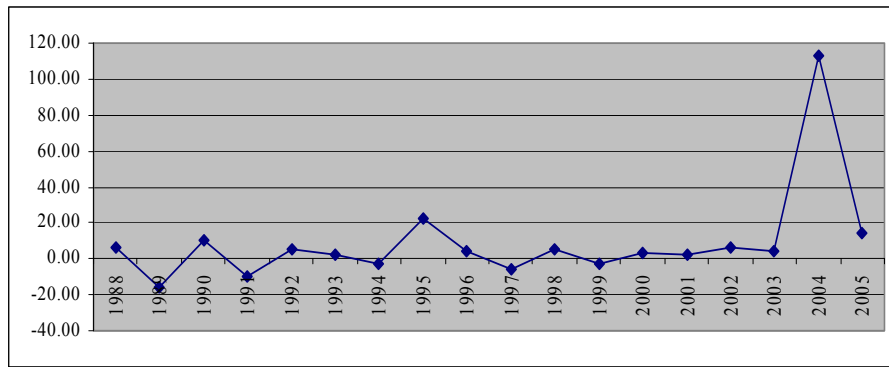
Çizelge 1.22’de dönemlerarası yumru bitkilere ilişkin ekilen alan, üretim ve verim rakamları sunulmaktadır. Yumru bitkiler üretimi DGD’ye geçiş sonrası azalmıştır. Ancak DGD sonrası verimin azaldığı söylenemez.

Çizelge 1.22 Yumru Bitkiler Dönemlerarası Değişim (TÜİK, 2008a)									
Ürünler	1988-2006 Yılları Arası Yüzde Değişim			1988-2001 Yılları Arası Yüzde Değişim			2002-2006 Yılları Arası Yüzde Değişim		
	Ekilen Alan	Üretim	Verim	Ekilen Alan	Üretim	Verim	Ekilen Alan	Üretim	Verim
Soğan (kuru)	-13%	31%	50%	33%	60%	20%	-27%	-14%	18%
Sarımsak (kuru)	-13%	0%	15%	15%	20%	5%	-8%	-8%	-1%
Patates	-19%	1%	24%	2%	15%	13%	-20%	-15%	5%
Hayvan pancarı	88%	133%	24%	85%	121%	19%	-3%	-1%	2%
Toplam	-16%	10%		11%	27%		-21%	-15%	

Yem Bitkileri.- Korunga, fiğ, mısır, yonca, burçak, üçgülden oluşmaktadır. Şekil 1.7’de yem bitkilerine ilişkin yıllık yüzde değişim üretim rakamları sunulmaktadır. 2006 yılında üretim bir önceki yıla göre üretim %23 artarak 18 milyon ton olmuştur (Şekil

1.7). Çizelge 1.23’de ise AB’de yem bitkilerine ilişkin üretim rakamları yer almaktadır. AB’de önemli üretici ülkeler Fransa, İtalya ve Polonya’dır.

Çizelge 1.23 Yem Bitkileri (Forage Plants) Üretim Temel Fiyatlarla Milyon Euro (Eurostat, 2008)							
Ülkeler	1988	1993	1998	2003	2005	2006	2007
AB-27	-	-	19525.98	17877.24	19320.73	19075.21	21745.07
Belçika	520.8471	630.109	625.9692	569.8822	519.5898	407.5636	471.755
Bulgaristan	-	-	33.6099	103.079	73.8621	84.052	90.9945
Çek Cum.	-	-	237.3586	165.2864	256.2629	260.4845	312.3988
Danimarka	579.5438	599.6617	604.8477	532.5677	470.3562	506.4954	593.2996
Germany	-	6524.276	5312.731	3406.06	4237.02	4088.623	5130.804
Estonya	-	-	32.7844	42.9676	44.1458	32.091	41.575
İrlanda	-	544.1647	527.1309	575.2831	728.2239	795.8348	805.247
Yunanistan	-	398.2336	359.8622	364.3979	367.2416	357.7009	365.5271
İspanya	-	759.4656	876.3909	571.2338	620.0324	651.675	687.4613
Fransa	3313.233	3763.975	4259.232	4959.1	4770.1	4643.2	4845.6
İtalya	3064.637	2328.935	1921.272	1810.65	1577.39	1578.289	1704.8
Letonya	-	-	45.626	46.3507	60.2275	71.9464	100.3299
Litvanya	-	-	124.4991	116.141	147.5035	143.2171	123.6142
Lüksemburg	18.6422	17.6669	18.4635	21.7983	19.0059	20.8262	19.2955
Macaristan	-	-	150.0242	115.652	140.9254	133.773	151.2418
Malta	-	-	4.1689	3.5954	3.0702	2.9082	2.4524
Hollanda	555.1626	624.7204	538.7751	550.1138	487.518	419.7846	504.7552
Avusturya	-	565.0033	506.9508	439.9005	543.6301	546.6887	590.5034
Polonya	-	-	826.3816	539.4586	1017.082	977.8362	1291.366
Portekiz	252.649	246.5982	276.0896	243.5	182.87	248.7	281.72
Romanya	-	-	796.2779	1232.794	1594.02	1831.737	2058.146
Slovenya	-	-	151.315	121.2391	178.1369	146.0849	147.2977
Slovakya	-	-	61.6327	50.881	57.0585	49.3197	70.7767
Finlandiya	499.605	497.2328	449.2212	531.9	552.9	447.1	599.1
İsveç	387.5527	420.5046	545.3618	497.65	506.7081	482.149	579.4247
Birleşik Krallık	244.5691	281.1069	211.0506	252.7503	151.8084	136.1142	163.6265
Norveç	-	-	525.8669	498.5122	494.2808	483.1925	504.1027

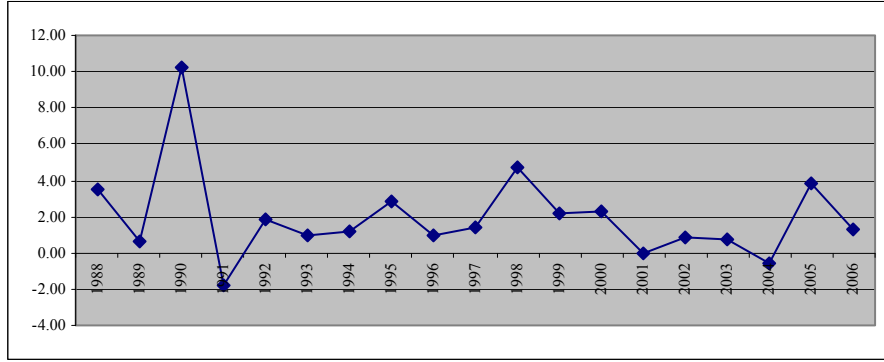

Şekil 1.7 Türkiye’de Yem Bitkileri Üretimi Yıllık Yüzde Değişim 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

Sebze Üretimi.- Türkiye %2,61'lik payla dünyanın en önemli meyve ve sebze üreticisi ülkelerindedir. Türkiye'de yaprağı yenen sebze üretimi, meyvesi yenen sebze üretimi, baklagil sebzelerin üretimi, soğansı, yumru ve kök sebzelerin üretimi önemli yer tutmaktadır. Türkiye'de 2006 yılında sebze üretimi toplamda bir önceki yıla göre %2,3 azalarak yaklaşık 26 milyon ton olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye'de yaprağı yenen sebze üretimi içinde lahana, enginar, kereviz, marul, ıspanak, pırasa, pazı, semizotu, tere, dereotu, nane, maydonoz, roka yer almaktadır. 2006 yılında bir önceki seneye göre %1,25 artışla, 1.771.754 ton yaprağı yenen sebze üretilmiştir (Çizelge 1.24 ve Şekil 1.8).

<i>Madde_Adi</i>	<i>Üretim</i>	<i>Madde_Adi</i>	<i>Üretim</i>
Lahana (Beyaz)	502081	Karpuz	3805306
Lahana (Kırmızı)	103137	Kabak (Sakız)	288336
Lahana (Karayaprak)	80981	Patlıcan	924165
Enginar	35007	Biber (Dolmalık)	392617
Kereviz (Sap)	1975	Biber (Sivri)	775577
Marul (Göbekli)	239495	Biber (Salçalık)	673981
Marul (Kıvırcık)	151164	Kabak (Çerezlik)	17286
Ispanak	242231	Acur	26400
Pırasa	320091	Hıyar (Sofralık)	1665201
Pazı	6110	Hıyar (Turşuluk)	134412
Semizotu	4232	Domates (Sofralık)	6912745
Tere	1924	Domates (Salçalık)	2942132
Dereotu	2456	Sarımsak (Taze)	27312
Nane	9591	Soğan (Taze)	200875
Maydonoz	53189	Havuç	394725
Roka	2497	Turp (Bayır)	19061
Lahana (Bruksel)	913	Turp (Kırmızı)	149527
Marul (Aysberg)	50583	Kereviz (Kök)	15593
Fasulye (Taze)	563763	Yerelması	241
Bakla (Taze)	48721	Şalgam	7680
Bezelye (Taze)	89632	Kırmızı Pancar	9599
Barbunya Fasulye	55837	Karnıbahar	136098
Börülce	16077	Kuşkonmaz	10
Bamya	36843	Brokoli	16178
Balkabağı	76632	Mantar (Kültür)	21833
Kavun	1765605		

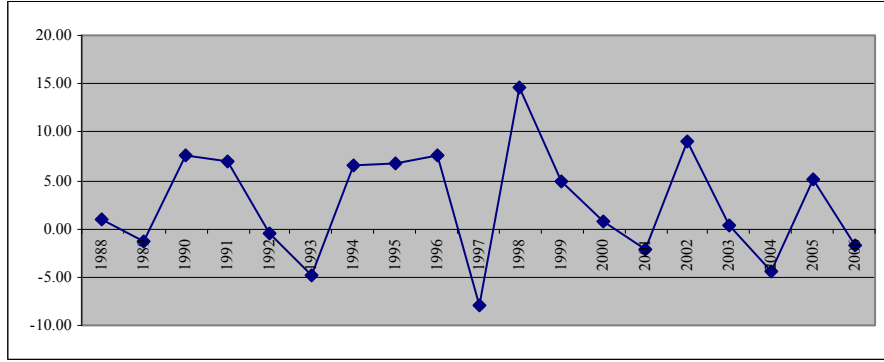
Şekil 1.8 Yapraklı Yenen Sebze Üretimi (1988-2006) Yıllık Yüzde Değişim (TÜİK, 2008a)

Türkiye AB üyesi ülkelerle karşılaştırıldığında önemi bir sebze üreticisi ülke olduğu hemen görülebilmektedir (Çizelge 1.25).

Çizelge 1.25 Sebze ve Süs Bitkileri Ürünleri Temel Fiyatlarla Üretim, Milyon Euro (Eurostat, 2008)							
Ülkeler	1988	1993	1998	2003	2005	2006	2007
AB-27	-	-	38,627	47,527	46,929	47,484	48,676
Belçika	877	1,251	1,139	1,221	1,200	1,162	1,343
Bulgaristan	-	-	398	539	492	510	474
Çek Cum.	-	-	51	116	139	160	162
Danimarka	441	545	527	559	519	534	554
Germany	-	2,709	3,440	3,908	4,302	4,479	4,435
Estonya	-	-	12	26	25	32	33
İrlanda	-	124	168	203	199	189	190
Yunanistan	-	1,268	1,437	1,861	1,725	1,686	1,758
İspanya	-	4,085	5,383	9,271	8,425	7,330	7,940
Fransa	4,418	4,613	5,067	5,499	5,337	5,467	5,382
İtalya	6,129	6,436	7,315	8,696	8,586	8,565	8,361
Letonya	-	-	19	39	37	45	46
Litvanya	-	-	132	132	90	65	66
Macaristan	-	-	530	613	529	594	600
Malta	-	-	32	25	29	30	33
Hollanda	4,162	5,234	6,450	7,723	7,548	7,979	8,185
Avusturya	-	396	364	404	375	409	431
Polonya	-	-	939	964	1,109	1,349	1,607
Portekiz	859	1,333	968	1,283	1,158	1,203	1,227
Romanya	-	-	1,038	1,161	1,750	2,166	2,190
Slovenya	-	-	60	57	69	69	74
Slovakya	-	-	129	88	81	116	84
Finlandiya	315	257	238	309	319	345	364
İsveç	265	244	270	323	321	324	337
Birleşik Krallık	1,969	1,899	2,416	2,423	2,472	2,582	2,697

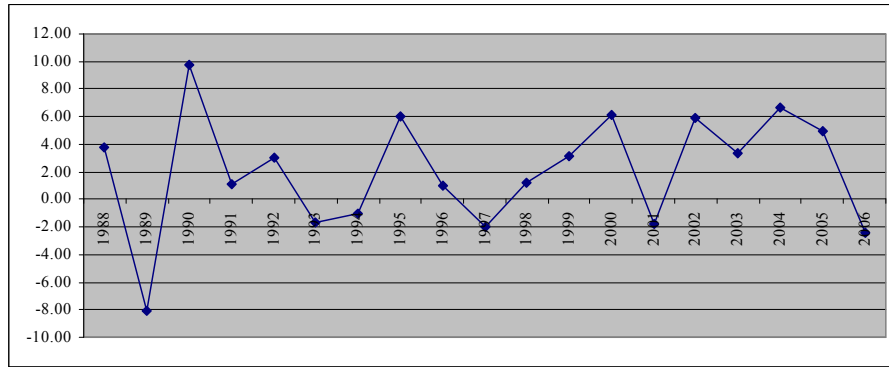

Bamya, balkabağı, kavun karpuz, kabak, hıyar, patlıcan, domates, biber Türkiye’de üretilen meyvesi yenen sebzelerdir. Türkiye’de 2006 yılında bir önceki yıla göre %1,73 azalışla 20,3 milyon ton meyvesi yenen sebze üretilmiştir (Çizelge 1.24 ve Şekil 1.9).

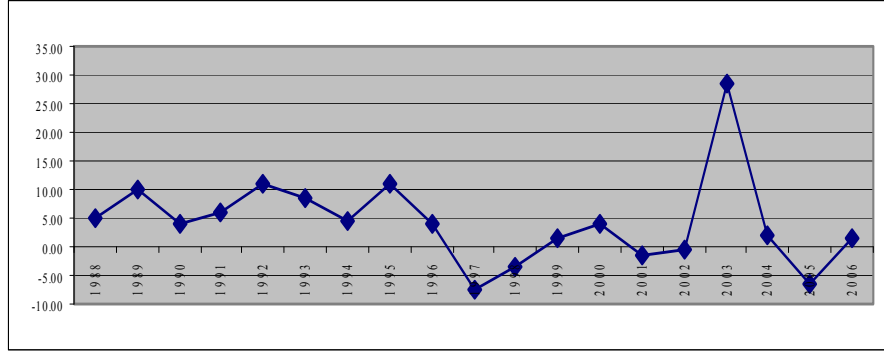
Şekil 1.9 Meyvesi Yenen Sebze Üretimi (1988-2006) Yıllık Yüzde Değişim (TÜİK, 2008a)

Türkiye’de üretilen baklagiller fasulye, bakla, bezelye, barbunya, börülcedir. Türkiye’de üretilen baklagiller 2006 yılında bir önceki yıla göre %2,45 azalarak 774 bin ton olarak gerçekleşmiştir (Şekil 1.10).

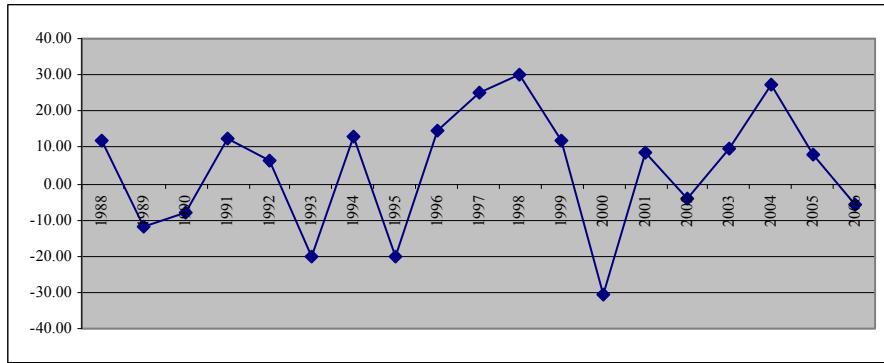
Şekil 1.10 Baklagil Sebzelerin Üretimi Yıllık Yüzde Değişim, 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

Sarımsak, soğan, havuç, turp, yerelması, şalgam, Türkiye’de üretilen soğansı, yumru ve kök sebzelerdir. 2006 yılında üretim bir önceki yıla göre %1,53 artarak 799 bin tona yükselmiştir (Şekil 1.11).

Şekil 1.11 Soğanı, Yumru ve Kök Sebzelerin Üretimi, 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

Türkiye’de 2006 yılında yaş çay yaprağı üretimi bir önceki yıla göre %5 azalarak 1,1 milyon ton olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 1.12)

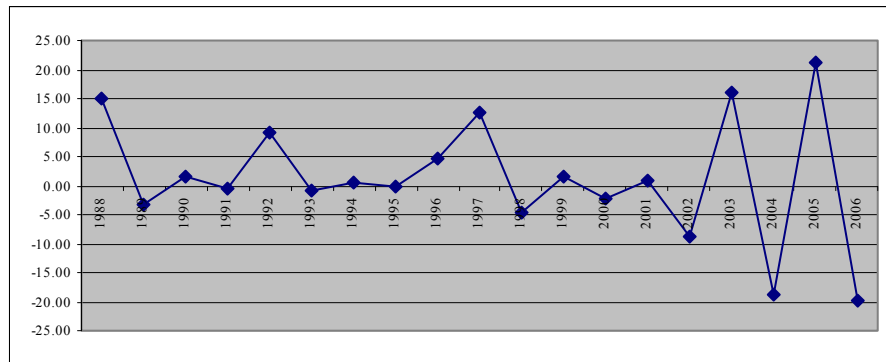
Şekil 1.12 Yaş Çay Yaprağı Üretimi Yıllık Yüzde Değişim, 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

Meyveler.- Türkiye zengin iklim çeşitliliği sayesinde birçok meyve çeşidinin üretimine elverişlidir. 39 değişik meyve türü yetiştirilmektedir. 20 meyve türünün ise üretimi ülke genelinde yaygındır. Yumuşak çekirdekli meyveler, sert kabuklu meyveler, taş çekirdekli meyveler, üzüm ve üzüksü meyveler, zeytin, turuncgil meyveler Türkiye’de önem taşımaktadır.

Türkiye’de toplam meyve üretimi 2006 yılında bir önceki yıla göre %1,9 artarak yaklaşık 15 milyon ton olmuştur. Çizelge 1.26’da 2006 itibariyle meyve üretimi ve toplu meyvelik alanlar sunulmaktadır.

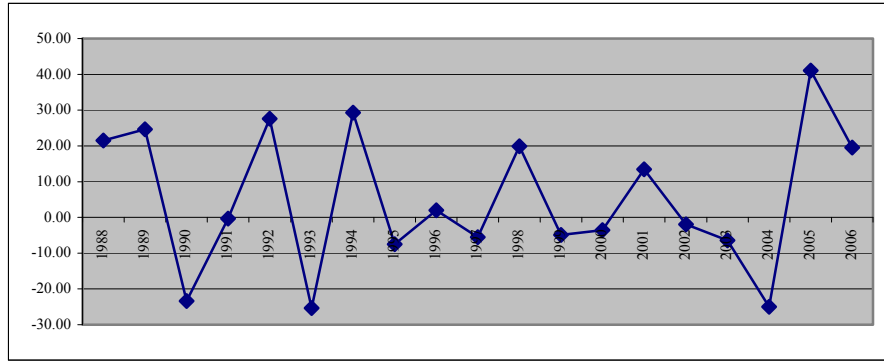
Çizelge 1.26 Meyve Üretimi ve Toplu Meyvelik Alan, 2006 itibariyle (TÜİK, 2008a)					
Madde Adı	Toplu Meyvelik Alanı (dekar)	Üretim (ton)	Madde Adı	Toplu Meyvelik Alanı (dekar)	Üretim (ton)
Armut	209867	317750	Mandalina (King)	2245	5153
Ayva	58845	106214	Mandalina (Diğer)	78773	224257
Muşmula	325	4471	Antep Fıstığı	2414670	110000
Yenidünya	9856	12310	Ceviz	208967	129614
Elma (Golden)	463149	600379	Badem	83100	43285
Elma (Starking)	752181	1094217	Fındık (1)	6662262	661000
Elma (Amasya)	204659	135298	Kestane	85135	53814
Elma (Grannysmith)	41025	29849	Çilek (2)	99851	211127
Elma (Diğer)	165642	142290	Dut	12797	51558
Erik(Üryani Hariç)	140040	214416	İncir	483914	290151
İğde	140	4312	Keçi Boynuzu	3280	12388
Kayısı(Zerdali Har)	960950	460182	Muz (2)	39168	178205
Zerdali	17551	23277	Nar	75675	90737
Kiraz	488604	310254	Trabzon Hurması	19704	19297
Kızılcık	2206	9303	Kivi	12744	10962
Vişne	229979	121499	Avakado	736	492
Şeftali (Nektarin)	27760	45608	Ahududu(2)	3387	1997
Şeftali (Diğer)	367504	507167	Üzüm (Şaraplık)(2)	682800	444199
Limon	251641	710401	Üzüm(Sofr Ç.Li)(2)	2696196	1564009
Turunç	1275	2985	Üzüm(Sofr Ç.Siz)(2)	341965	496158
Altıntop	49200	179988	Üzüm(Kurutm Ç.Li)(2)	701087	370764
Portakal (Washington)	367710	1221866	Üzüm(Kurutm Çsiz)(2)	716213	1124933
Portakal (Yafa)	24966	68403	Çay (Yaş)	766136	1121206
Portakal (Diğer)	112979	245537	Zeytin (Sofralık)	1936359	555749
Mandalina (Satsuma)	192239	481048	Zeytin (Yağlık)	5182069	1211000
Mandalina (Clemen.)	39001	80797			

Armut, Ayva, Muşmula, Yenidünya önemli yumuşak çekirdekli meyvelerdir. 2006 yılında Türkiye’de yumuşak çekirdekli meyveler %19,81 azalarak 2,4 milyon tona düşmüştür.

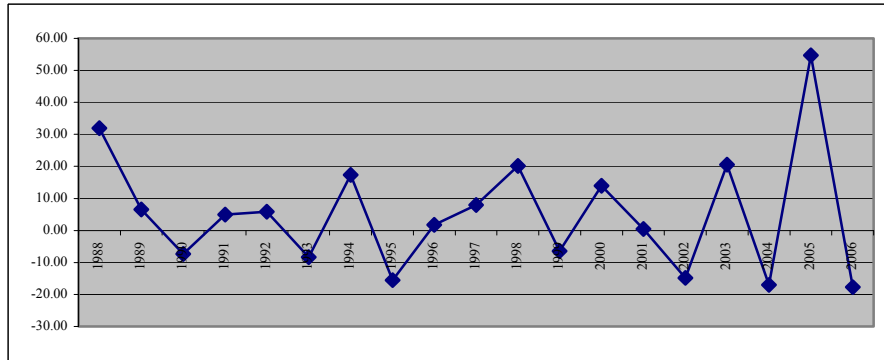
Şekil 1.13 Yumuşak Çekirdekli Meyveler Yıllık Yüzde Değişim, 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

Antep fıstığı, ceviz, fındık, kestane önemli sert kabuklu meyvelerdir. Türkiye’de sert kabuklu meyve üretimi bir önceki yıla göre %19,49 artarak 997 bin tona yükselmiştir.

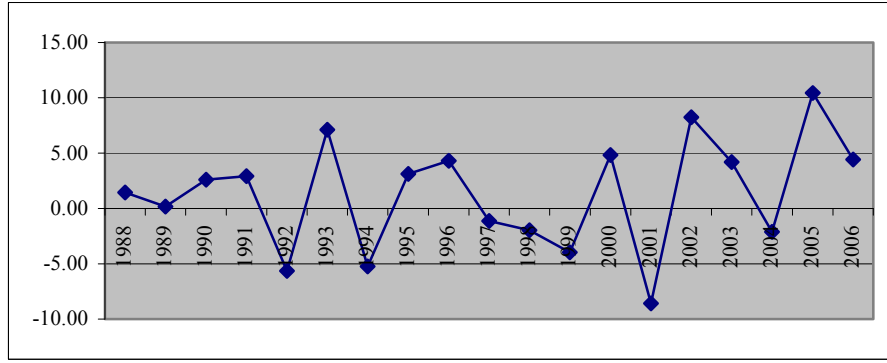
Şekil 1.14 Sert Kabuklu Meyve Üretimi (1988-2006) Yıllık Yüzde Değişim (TÜİK, 2008a)

Erik, iğde, kayısı, zerdali, kıızılcık, şeftali, vişne, önemli taş çekirdekli meyvelerdir. Türkiye’de 2006 yılında taş çekirdekli meyve üretimi bir önceki yıla göre %17 azalarak 1,7 milyon tona düşmüştür (Şekil 1.15).

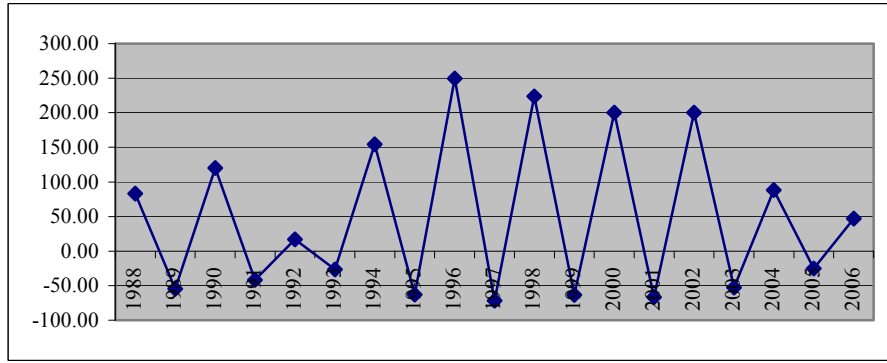
Şekil 1.15 Taş Çekirdekli Meyve Üretimi Yıllık Yüzde Değişim, 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

Üzüm ve üzüksü meyveler incir, Trabzon hurması, nar, dut, kivi, avakado, üzüm, çilek, muz, ahududu, keçiboynuzu, dut, kividir. 2006 yılında üretim bir önceki yıla göre %4,4 artarak 4,8 milyon tona yükselmiştir (Şekil 1.16).

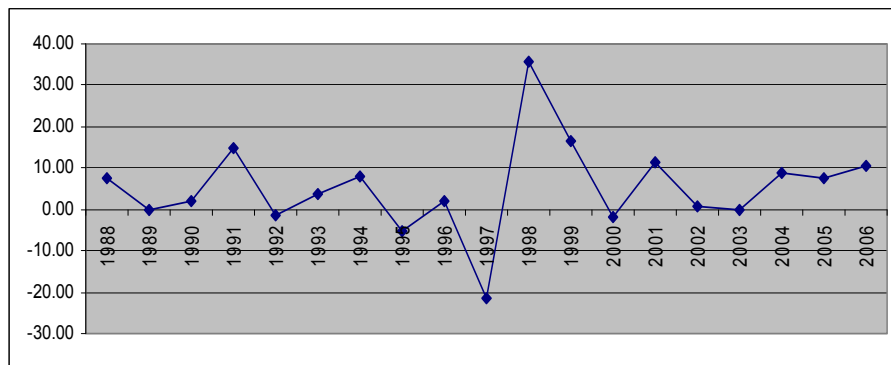
Şekil 1.16 Türkiye’de Üzüm ve Üzümsü Meyveler Üretimi Yıllık Yüzde Değişim, 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

Zeytin üretimi 2006 yılında bir önceki yıla göre %47 artarak 1,7 milyon tona yükselmiştir (Şekil 1.17).

Şekil 1.17 Türkiye’de Zeytin Üretimi Yıllık Yüzde Değişim, 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

Turunçgil meyveler limon, portakal, mandalina, turunç, altınoptur. 2006 yılında Turunçgil Meyveler üretimi %10,5 artarak 3,2 milyon tona yükselmiştir (Şekil 1.18).

Şekil 1.18 Türkiye’de Turunçgil Meyve Üretimi Yıllık Yüzde Değişim 1988-2006 (TÜİK, 2008a)

1.4 Hayvansal Üretim.- Çizelge 1.27’de Türkiye’de hayvan sayıları sunulmaktadır. Türkiye’de 1980 sonrası büyük ve küçükbaş hayvan sayısında kayda değer bir azalma görülmektedir. Türkiye’nin et üretiminin dünya payı %0,61’dir ve aşağı yukarı Ukrayna ile eşit seviyededir. Türkiye’de hayvancılık sektöründe işletme büyüklükleri küçüktür. Süt sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin yaklaşık %80’ni bir ile dokuz baş hayvanla faaliyet göstermekte ve işletmelerin sadece %1’lik kısmı 50 ve üzeri hayvana sahiptir.

Çizelge 1.27 Hayvan Sayıları, Baş (TÜİK, 2008a)					
Yıllar	A	B	C	D	E
1991	12 339 073	51 196 538	1 643 373	145 050 726	7 667 990
1992	12 303 317	49 869 878	1 572 275	158 770 084	8 215 016
1993	12 226 000	47 674 000	1 474 000	184 459 780	10 006 269
1994	12 206 000	45 210 000	1 425 000	190 033 022	9 845 407
1995	12 044 000	42 902 000	1 322 000	135 250 515	10 268 668
1996	12 121 000	42 023 000	1 241 000	158 756 285	9 787 220
1997	11 379 000	38 614 000	1 133 000	175 223 388	12 089 341
1998	11 207 000	37 492 000	1 072 400	243 913 791	13 887 864
1999	11 219 000	38 030 000	993 750	246 476 193	14 090 023
2000	10 907 000	35 693 000	863 000	264 450 658	13 508 586
2001	10 686 000	33 994 000	833 630	223 140 518	10 575 046
2002	9 924 575	31 953 800	765 612	251 100 958	11 554 910
2003	9 901 458	32 203 214	724 849	283 674 374	12 666 782
2004	10 173 246	31 811 092	669 284	302 799 483	11 055 557
2005	10 631 405	31 821 789	633 608	322 917 207	12 052 455
2006	10 971 880	33 260 206	611 211	349 402 117	11 733 572
A: Büyükbaş Hayvanlar: Sığır (Kültür, Melez, Yerli), Manda.					
B: Küçükbaş: Koyun (Yerli, Merinos), Keçi (Kıl, Tiftik)					
C: At, Eşek, Katır, Domuz, Deve.					
D: Kümes Hayvanları (Yumurta Tavuğu, Et Tavuğu, Hindi, Kaz, Ördek)					
E: Yumurta Sayısı (1000 adet).					

İşletmelerin yaklaşık %67’si bitkisel üretim ve hayvancılığı beraber gerçekleştirmektedir. Ancak ileride bahsedilebileceği gibi mera ıslahı girdi maliyetlerini önemli ölçüde etkilemektedir. Sığır, Türkiye’de temel et üretimi faaliyeti olmasına rağmen, koyun ve keçi üretimi de önem taşımaktadır. Türkiye’de süt ve et üretimi baskınken, yumurta ve bal üretimi ise bölgeseldir. Çizelge 1.28’de Türkiye’de et üretim rakamları verilmektedir. Türkiye’de 1991 yılında toplam 210 milyon baş hayvan (A+B+C+D) varken, 2006 yılında bu rakam %87 artarak 394 milyona çıkmıştır. Bu

artışta kümes hayvanları sayısındaki gelişme büyük rol oynamıştır. Büyükbaş hayvan sayısındaki azalma ise dikkat çekmektedir. Türkiye'nin kümes hayvanları sektöründe rekabetçi; ancak büyükbaş hayvan sektöründe ise rekabetçi olmadığı söylenebilir.

Çizelge 1.29'da Türkiye'de süt üretimine ilişkin rakamlar sunulmaktadır. Türkiye'de süt üretimi incelendiğinde, sağılan hayvan başına süt üretiminin 1991-2006 yılları arasında azaldığı dikkat çekmektedir. Sığır dışındaki hayvanlardan elde edilen süt üretimi 1991 yılı sonrası düşmüştür. Türkiye'de kesilen hayvan başına et üretimi incelendiğinde 1991-2006 yılları arasında bir azalma dikkat çekmektedir. Türkiye AB ile karşılaştırıldığında hayvancılık sektöründe görece geri kaldığı izlenmektedir. AB'de hayvancılık sektöründe dikkat çeken ülkeler: Hollanda, Fransa, İtalya, Almanya, Finlandiya, İsveç, İsviçre ve İspanya'dır (Çizelge 1.30-32'de AB'de hayvancılık sektörüne ilişkin rakamlar sunulmaktadır.).

	A			B			C		
	<i>Kes. Hay. Say.</i>	<i>Et Ür.</i>	<i>Verim</i>	<i>Kes. Hay. Say.</i>	<i>Et Ür.</i>	<i>Verim</i>	<i>Kes. Hay. Say.</i>	<i>Et Ür.</i>	<i>Verim</i>
1991	7 926 513	128 626	62	1 198 008	19 570	61	2 162 860	309 563	7
1992	7 478 617	122 887	61	1 047 648	17 286	61	2 064 982	300 652	7
1993	6 868 528	112 806	61	959 262	16 166	59	2 085 350	296 066	7
1994	7 650 160	126 306	61	904 550	14 908	61	2 249 483	316 654	7
1995	5 493 520	102 115	54	842 770	14 124	60	1 820 770	292 447	6
1996	5 536 300	98 127	56	734 190	12 274	60	1 816 000	301 828	6
1997	6 488 056	116 104	56	922 322	15 592	59	2 382 346	379 541	6
1998	7 899 041	144 703	55	1 342 083	23 429	57	2 200 475	359 273	6
1999	7 104 853	132 476	54	1 309 055	23 693	55	2 006 758	349 681	6
2000	6 110 853	111 139	55	1 166 169	21 395	55	2 101 583	354 636	6
2001	4 747 268	85 661	55	879 127	16 138	54	1 843 320	331 589	6
2002	3 935 393	75 828	52	757 465	15 454	49	1 774 107	327 629	5
2003	3 554 078	63 006	56	607 006	11 487	53	1 591 045	290 455	5
2004	3 933 973	69 715	56	570 512	10 301	55	1 856 549	364 999	5
2005	4 145 343	73 743	56	688 704	12 390	56	1 630 471	321 681	5
2006	4 763 394	81 899	58	803 063	14 133	57	1 750 997	340 705	5

A: Koyun ,
B: Keçi (Kıl, Tiftik),
C: Sığır (Kültür, Melez, Yerli).
Hayvan sayısı:baş, et üretimi: ton cinsindedir.

Çizelge 1.29
Türkiye'de Süt Üretimi (TÜİK, 2008a)

	A			B			C		
	Sağ. Hay. Say.	Süt	Verim	Sağ. Hay. Say.	Süt	Verim	Sağ. Hay. Say.	Süt	Verim
91	23 222 244	1 127 443	20.59727369	5 877 490	334 739	17.55843624	6 118 997	8 616 412	0.7101561
92	22 399 264	1 089 173	20.56537946	5 602 136	319 349	17.54237114	6 070 175	8 714 878	0.6965301
93	21 531 850	1 047 379	20.55783491	5 463 870	314 027	17.39935299	6 031 954	8 904 472	0.6774073
94	20 507 469	991 801	20.67699384	5 162 536	296 726	17.39830323	6 082 178	9 128 873	0.6662573
95	19 262 493	934 499	20.61263463	4 907 585	277 207	17.70367298	5 885 585	9 275 312	0.6345431
96	18 890 083	921 662	20.49567031	4 725 875	265 455	17.80294396	5 968 210	9 465 627	0.6305139
97	17 168 706	826 348	20.77661345	4 407 186	249 302	17.67810528	5 594 293	8 914 177	0.6275726
98	16 776 236	813 077	20.63301807	4 247 188	245 580	17.294542	5 489 042	8 832 059	0.6214907
99	16 473 339	804 696	20.47151628	4 086 263	236 581	17.27216807	5 537 892	8 965 489	0.6176899
00	15 920 159	774 380	20.55858887	3 792 708	220 211	17.22308616	5 279 569	8 732 041	0.6046202
01	14 846 753	723 346	20.52511656	3 773 466	219 795	17.16810907	5 085 814	8 489 082	0.5991006
02	13 637 193	657 388	20.74452008	3 553 438	209 622	16.95167099	4 392 568	7 490 634	0.5864081
03	12 477 217	769 959	16.20504247	3 126 656	278 136	11.24146503	5 040 362	9 514 138	0.529776
04	9 919 191	771 715	12.85343319	2 476 574	259 087	9.558850444	3 875 722	9 609 326	0.4033292
05	10 166 091	789 878	12.87046371	2 426 993	253 759	9.564168597	3 998 097	10 026 202	0.3987648
06	10 245 894	794 681	12.89309044	2 420 642	253 759	9.539137528	4 187 931	10 867 302	0.3853699

A: Koyun (Yerli, Merinos); B: Keçi (Kıl, Tiftik); C: Sığır (Kültür, Melez, Yerli). Hayvan sayısı:baş, süt: ton cinsindedir.

1.5 Üye Ülke Bazında Tarım Sektörünün Karakteristik Yapısı

Yukarıda AB'de dikkat çeken ülkelerin sektörel üretim rakamlarına yer verilmiştir. Aşağıda üye bazında Avrupa Birliği tarım sektörünün karakteristik yapısı sunulacaktır.

Belçika.- Belçika'da tarım sektörü 2005 yılı verilerine göre GSMH'sının %0,8'ine tekabül etmektedir. AB-25 ortalamasının (%1,3) altındadır. 90.000 kişi tarım, balıkçılık ve ortmancılıkta faaliyet göstermektedir (Toplam sivil istihdamın %2,1'ine tekabül etmektedir ve AB-25 ortalaması %5'dir.).

2005 verilerine göre Belçika'da 49,5 bin tarımsal işletme vardır ve ekonomik büyüklüğü en az 1 ESU'dur (Avrupa büyüklük birimi). Bu işletmelerde 68,7 bin AWU'dur (yıllık çalışma birimi).

Çizelge 1.30 Toplam Hayvansal Üretim, Animals, Temel Fiyatlarla, Milyon Euro (Eurostat, 2008)							
	1988	1993	1998	2003	2005	2006	2007
AB-27	-	-	79179.43	80373.61	83330.35	84089.24	84116.38
Belçika	2267.458	2767.821	2685.666	2597.159	2746.464	2833.555	2712.77
Bulgaristan	-	-	1116.474	627.6755	658.5725	642.4251	649.7474
Çek Cum.	-	-	849.096	763.019	819.3369	869.9477	883.2537
Danimarka	2634.842	2829.36	2763.991	2979.262	3464.264	3566.784	3340.402
Almanya	-	10418.48	9077.281	9773.881	10314.42	10959.64	10336.72
Estonya	-	-	82.2001	94.9788	100.2925	110.7394	107.7387
İrlanda	-	2788.515	2918.771	2859.647	2714.545	2404.789	2342.738
Yunanistan	-	1503.257	1490.037	1654.878	1686.272	1525.154	1523.115
İspanya	-	7344.651	8605.333	10103.5	10191.02	10788.84	10612.34
Fransa	12923.76	14388.24	14941.79	15053.9	15669.6	15046.1	14877.11
İtalya	7944.601	8380.242	8096.074	9127.61	8376.7	8535.41	8896.268
Letonya	-	-	87.3682	91.68	101.0908	117.3575	125.4101
Litvanya	-	-	248.0616	210.415	354.5528	363.2704	372.7986
Lüksemburg	55.5073	65.5354	66.476	75.298	67.5899	69.6177	69.9375
Macaristan	-	-	1373.606	1450.078	1487.377	1411.502	1485.921
Malta	-	-	48.4812	51.0826	47.3943	45.557	45.5327
Hollanda	4627.169	4939.817	4286.233	3544.628	4413.194	4553.165	4610.557
Avusturya	-	2062.595	1511.678	1571.721	1613.022	1677.202	1695.686
Polonya	-	-	3592.33	3229.753	4512.307	4538.893	5013.205
Portekiz	1354.751	1544.437	1548.064	1496.76	1754.41	1662.57	1696.81
Romanya	-	-	2361.891	1633.583	2226.626	2217.262	2375.129
Slovenya	-	-	322.6253	322.4468	323.4137	330.1703	357.7784
Slovakya	-	-	521.4121	457.8804	431.9179	417.5863	410.5159
Finlandiya	1356.655	1029.361	805.9148	835.7	855.6	804.1	847.3
İsveç	1532.254	1201.694	1063.181	1075.893	983.1743	1010.654	1004.091
Bir. Kra.	8075.563	8544.868	8557.581	8509.7	7250.931	7387.956	7527.231
Makedonya	-	-	89.8143	97.0642	:	:	:
Norveç	-	-	1044.173	1060.33	1076.508	1269.122	1304.451
İsviçre	2203.914	1946.975	1566.306	1613.271	1566.335	1538.581	1517.084

Bitkisel üretim (%46,6), tahıllar (%4,4), endüstriyel bitkiler (%3,0). 2006 yılı itibariyle Belçika'da tarımsal üretim 6871 milyon euro'ya tekabül etmektedir (AB-25'de bu rakam 301162 milyon eurodur.). %46,6'sı bitkisel üretim, kaba yem (%6,5), sebze ve süs bitkileri (%19,2), patates (%6,6), meyveler (%6,5), hayvanlar (%40,3), hayvansal ürünler (%12,4), süt (%10,9), yumurta (%1,6).

Çizelge 1.31 Hayvansal Ürünler, Animal Products Temel Fiyatlarla, Milyon Euro (Eurostat, 2008)							
	1988	1993	1998	2003	2005	2006	2007
AB-27	-	-	49939.08	52072.29	52398.53	51057.48	56101.88
Belçika	1005.4668	1011.624	1050.417	933.6342	920.1865	931.0263	1086.083
Bulgaristan	-	-	541.7184	391.0313	470.9045	466.9629	577.3674
Çek Cum.	-	-	681.5593	693.2465	782.2449	777.767	834.5015
Danimarka	1606.4853	1605.374	1590.148	1598.1	1436.968	1457.683	1532.287
Almanya	-	9186.305	9120.27	9157.094	8590.224	8523.881	10228.33
Estonya	-	-	119.4615	122.6585	171.5325	179.5796	182.5921
İrlanda	-	1412.783	1443.655	1463.852	1355.171	1357.94	1702.873
Yunanistan	-	987.5472	995.8421	1183.43	1239.633	1258.846	1256.664
İspanya	-	2662.39	2865.726	3444.299	3776.549	3275.875	3683.512
Fransa	7398.9103	8010.004	8286.741	8609.2	8593.2	7690.7	8199.46
İtalya	4710.0201	4347.254	4986.766	5318.26	5278.51	5075.786	5102.8
Letonya	-	-	138.5245	136.3527	200.6398	232.6639	244.5161
Litvanya	-	-	297.1432	304.5443	395.563	440.3672	519.1209
Lüksemburg	80.9215	86.454	84.9591	85.1874	82.182	79.9174	95.5442
Macaristan	-	-	699.5675	858.2754	747.2459	734.2729	761.0002
Malta	-	-	23.88	25.2908	24.1233	24.4514	24.6958
Hollanda	4219.0735	4157.769	4008.714	4023.117	3936.055	4137.41	4492.556
Avusturya	-	1256.904	952.0773	1002.982	1051.039	1106.413	1140.04
Polonya	-	-	2035.162	2269.879	3073.003	3232.762	3703.25
Portekiz	599.7863	551.0305	707.5392	848.01	857.09	833.6	889.24
Romanya	-	-	1931.532	2125.975	1975.771	1990.259	2010.998
Slovenya	-	-	184.9177	190.3475	192.3717	199.4557	214.2906
Slovakya	-	-	320.1006	340.8614	333.6019	363.2593	405.6251
Finlandiya	1897.3924	1401.753	1170.559	1315.3	1315.4	1208.2	1210.8
İsveç	1736.0019	1333.184	1259.115	1243.93	1175.61	1187.327	1183.957
Bir. Krallık	4241.2577	4439.439	4362.546	4276.485	4298.374	4184.242	4714.468
Makedonya	-	-	90.0902	108.8474	:	:	:
Norveç	-	-	1329.704	1235.672	1204.853	1200.062	1223.896
İsviçre	2001.9224	2038.607	1816.842	1720.349	1629.943	1584.081	1471.831
<i>Kaynak: Eurostat</i>							

Bulgaristan.- 2005 yılı itibariyle Bulgaristan'da tarım sektörünün GSYİH içindeki payı %7,2'dir (AB-25 ortalaması %1,3'dür.). 280 bin kişi (toplam sivil istihdamın %9,3'ü). 2005 itibariyle Bulgaristanda 1 ESU'nun üzerinde 118 bin tarımsal işletme vardır. Tarımsal üretim 3111 milyon euro'ya tekabül etmektedir. Toplam tarımsal üretim içinde bitkisel üretim (%56,5), tahıllar (%14,5), sanayi bitkileri (%11,8), sebze ve çiçekçilik (%16,4), patates (%2,6), meyve (%7,7), hayvanlar (%20,7), hayvansal ürünler (%15), süt (%12), yumurta (%2,4).

Çizelge 1.32 Hayvansal Çıktı, Animal Output, Temel Fiyatlarla, Milyon Euro (Eurostat, 2008)							
Ülkeler	1988	1993	1998	2003	2005	2006	2007
AB-27	-	-	129118.5	132445.9	135728.9	135146.7	140218.3
Belçika	3272.9244	3779.446	3736.082	3530.793	3666.651	3764.581	3798.853
Bulgaristan	-	-	1658.193	1018.707	1129.477	1109.388	1227.115
Çek Cumhuriyeti	-	-	1530.655	1456.266	1601.582	1647.715	1717.755
Danimarka	4241.3274	4434.734	4354.14	4577.362	4901.232	5024.467	4872.69
Almanya	-	19604.79	18197.55	18930.97	18904.64	19483.52	20565.05
Estonya	-	-	201.6616	217.6374	271.825	290.319	290.3308
İrlanda	-	4201.298	4362.425	4323.499	4069.716	3762.729	4045.611
Yunanistan	-	2490.804	2485.879	2838.308	2925.905	2783.999	2779.779
İspanya	-	10007.04	11471.06	13547.8	13967.57	14064.72	14295.85
Fransa	20322.672	22398.25	23228.53	23663.1	24262.8	22736.8	23076.57
İtalya	12654.621	12727.5	13082.84	14445.87	13655.21	13611.2	13999.07
Letonya	-	-	225.8926	228.0329	301.7305	350.0214	369.9262
Litvanya	-	-	545.2048	514.9593	750.1158	803.6376	891.9195
Lüksemburg	136.4288	151.9894	151.4351	160.4854	149.7719	149.535	165.4817
Macaristan	-	-	2073.174	2308.354	2234.623	2145.775	2246.921
Malta	-	-	72.3614	76.3734	71.5176	70.0082	70.2283
Hollanda	8846.2428	9097.587	8294.947	7567.745	8349.25	8690.575	9103.113
Avusturya	-	3319.499	2463.756	2574.703	2664.061	2783.615	2835.726
Polonya	-	-	5627.492	5499.632	7585.31	7771.655	8716.455
Portekiz	1954.5369	2095.468	2255.603	2344.77	2611.5	2496.17	2586.05
Romanya	-	-	4293.423	3759.558	4202.397	4207.522	4386.126
Slovenya	-	-	507.5429	512.7943	515.7855	529.626	572.0689
Slovakya	-	-	841.5127	798.7418	765.5198	780.8456	816.141
Finlandiya	3254.0472	2431.113	1976.474	2151	2171	2012.3	2058.1
İsveç	3268.2562	2534.878	2322.296	2319.823	2158.785	2197.982	2188.048
Birleşik Krallık	12316.82	12984.31	12920.13	12786.19	11549.31	11572.2	12241.7
Makedonya	-	-	179.9045	205.9117	:	:	:
Norveç	-	-	2373.877	2296.002	2281.362	2469.185	2528.346
İsviçre	4205.8364	3985.582	3383.147	3333.621	3196.278	3122.662	2988.915

Çek Cumhuriyeti.- 2005 yılı itibariyle Çek Cumhuriyeti tarım sektörü GSYİH'sının %1'ine tekabül etmektedir. Yaklaşık 195 bin kişi tarım, balıkçılık ve ormancılıkta faaliyet göstermektedir (Toplam sivil istihdamın yaklaşık %4,1'i). Çek Cumhuriyeti'nde 1 ESU'nun üzerinde, yaklaşık 26,4 bin tarımsal işletme vardır. Tarımsal üretim 2006 yılı itibariyle 3455 milyon eurodur. Bitkisel üretim (%49,9), tahıllar (%18,8), endüstriyel bitkiler (%13,4), kaba yem (%7,5), sebze ve çiçekçilik (%4,6), patates (%3), meyve (%1,5), hayvanlar (%26,2), hayvansal ürünler (%22,5), süt (%20,6), yumurta (%1,9)'dır.

Danimarka.- 2005 yılı itibariyle, tarımsal üretim GSYİH'sının %1,2'sine tekabül etmektedir. 88 bin kişi tarım, ormancılıkta çalışmaktadır (Toplam sivil istihdamın %3,2'si). 2005 yılı itibariyle ekilebilir toplam tarımsal alan 2.7 milyon hektardır (toplam alanın %62,8'i). 2005 yılı itibariyle yaklaşık 48 bin tarımsal işletme 1 ESU'nun üzerinde büyüklüğe sahiptir. Tarımsal üretimin değeri 2006 yılı itibariyle 8018 milyon eurodur. Toplam üretim içinde bitkisel üretim (%32), tahıllar (%12,8), endüstriyel bitkiler (%2,4), kaba yem (%6,3), sebze ve çiçekçilik (%6,7), patates (%1,7), meyveler (%0,3), hayvanlar (%44,5), hayvansal ürünler (%18,2), süt (%17), yumurta (%1)'dir.

Almanya.- Almanya tarımının 2005 yılı itibariyle GSYİH içindeki payı %0,6'dır. 0,84 milyon kişiden daha fazla bir insan tarım, balıkçılık ve ormancılıkta çalışmaktadır (toplam sivil istihdamın yaklaşık %2,3'ü). 2005 yılı itibariyle kullanılan tarımsal arazi (UAA) toplam alanın yaklaşık %48,7'sine tekabül etmektedir (17 milyon ha). 2005 yılı itibariyle yaklaşık 371,1 bin tarımsal işletme en az 1 ESU'nun üzerindedir. Bu işletmelerde 634,7 bin kişi tam zamanlı çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle, Almanya tarımsal üretimi 39903 Milyon Euro'ya tekabül etmektedir (AB tarımsal üretiminin %13,2'si). Almanya milli tarımsal üretimi içersinde bitkisel üretim (%47,2), tahıllar (%11,8), endüstriyel üretim (%5,3), kaba yem (%10,2), sebze ve çiçekçilik (%11,2), meyveler (%2,3), şarap (%3), hayvanlar (%27,5), hayvansal ürünler (%21,4), süt (%20), yumurta (%1,4)'dir.

Estonya.- 2005 yılı itibariyle Estonya tarımı GSYİH'nın %1,9'una tekabül etmektedir. 35 bin kişi tarım, balıkçılık ve ormancılıkta faaliyet göstermektedir (Toplam sivil istihdamın yaklaşık %5,8'ine tekabül etmektedir.). 2005 yılı itibariyle toplam alanın yaklaşık %16,5'i kullanılabilir tarımsal arazidir (UAA). 2005 yılı itibariyle, yaklaşık 13 bin tarımsal işletme 1 ESU'nun üzerinde işletme büyüklüğüne sahiptir. Bu işletmelerde 28 bin kişi tam zamanlı çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle, tarımsal üretim 489 milyon Euro'ya tekabül etmektedir. Estonya toplam tarımsal üretimi içine bitkisel üretim (%38,6), tahıllar (%14,1), endüstriyel bitkiler (%6,3), sebze ve çiçekçilik (%6,6), hayvanlar (%22,7), hayvansal ürünler (%38,8), süt (%33), yumurta (%1,9)'dir.

İrlanda.- 2005 yılı itibariyle İrlanda'da tarım sektörü GSYİH'nın %1,3'üne tekabül etmektedir. 114 bin kişi tarım, balıkçılık ve ormancılıkta faaliyet göstermektedir (toplam sivil istihdamın yaklaşık %5,9 u). Toplam alan içerisinde kullanılabilir tarımsal alan %63,7 dir. 1 ESU'nun üzerinde ekonomik büyüklüğe sahip 125 bin tarımsal işletme vardır ve bu işletmelerde 148 bin kişi tam zamanlı çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle tarımsal üretim değeri 5371 Milyon Euro'dur. Toplam tarımsal üretim değeri içerisinde, bitkisel üretim (%25,4), tahıllar (%3,9), kaba Yem (%12,9), Taze Sebzeler (%3,6), Patates (%2,2), Meyveler (%0,7), Hayvanlar (%44,1), Hayvansal Ürünler (%25,2), Süt (%24,4), Yumurta (%0,7) dir.

Yunanistan.- 2005 yılı itibariyle Yunanistan tarım sektörü, GSYİH'nın yaklaşık %4,7'sine tekabül etmektedir. 500 bin kişi tarım, balıkçılık ve ormancılıkta faaliyet göstermektedir (toplam sivil istihdamın %12,4'ü). 2005 yılı itibariyle toplam alan içerisinde %31,1 lik payla kullanılabilir tarımsal arazi miktarı 3,8 milyon hektardır.

2005 yılı itibariyle ekonomik büyüklüğü 1 ESU'nun üzerinde olan yaklaşık 678 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde 576 bin kişi tam zamanlı çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle tarımsal üretimin değeri 10051 milyon eurodur (toplam AB tarımsal üretim değerinin yaklaşık %3,3'ü). Yunanistan toplam tarımsal üretim değeri içinde bitkisel üretim (%68,8), tahıllar (%6,6), endüstriyel bitkiler (%5,8), sebze ve çiçekçilik (%19,1), patates (%3,2), meyve (%15,7), şarap (%0,5), zeytinyağı (%14,4), hayvanlar (%14,8), hayvansal ürünler (%12,9), süt (%10,7), yumurta (%1,2). Akdeniz ikliminin hüküm sürmesi bitkisel üretimde katma değeri yüksek ürünlerin üretimini kolaylaştırmaktadır. Batı Trakya'da yaşayan Türk'lerin arazisi çok verimlidir ve özellikle buğday üretimi için elverişlidir. Türk'ler Batı Trakya'da genelde tarımsal üretimle uğraşmaktadırlar.

İspanya.- 2005 yılı itibariyle İspanya tarım sektörünün GSYİH içindeki payı yaklaşık %2,8 dir. Yaklaşık 990 bin kişi tarım, balıkçılık ve ormancılıkta faaliyet göstermektedir (toplam sivil istihdamın yaklaşık %5,2'si). 2005 yılı itibariyle toplam kullanılabilir tarımsal arazinin toplam arazi içindeki payı %51,4'dür (25,7 milyon hektar). Fransa'dan

sonra toplam kullanılabilir tarımsal arazi büyüklüğü açısından İspanya AB-27 içerisinde ikinci sıradadır. 2005 yılı itibariyle ekonomik büyüklüğü 1 ESU nun üzerinde olan yaklaşık 959 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde yaklaşık 949 bin kişi tam zamanlı olarak çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle İspanya toplam tarımsal üretim değeri 36207 milyon eurodur (toplam AB tarımsal üretim değeri içerisindeki payı yaklaşık %12 dir). Toplam tarımsal üretim değeri içerisinde bitkisel üretim (%60), tahıllar (%8), arpa (%2,9), endüstriyel bitkiler (%2,2), kaba yem (%1,8), sebze ve çiçekçilik (%20,2), patates (%1,5), meyveler (%16,2), şarap (%2,5), zeytinyağı (%5,6), hayvanlar (%29,8), hayvansal ürünler (%9), süt (%6,7), yumurta (%2,1)'dir.

Fransa.- 2005 yılı itibariyle Fransa tarımının GSYİH içerisindeki payı %1,7 dir. Yaklaşık 1 milyon kişi tarım, balıkçılık ve ormancılıkta faaliyet göstermektedir (Toplam sivil istihdamın yaklaşık %3,8'i tarımda faaliyet göstermektedir.). 2005 yılı itibariyle toplam alan içerisinde kullanılabilir tarımsal arazinin büyüklüğü %53,9'luk payla yaklaşık 29,6 milyon hektardır. 2005 yılı itibariyle Fransa'da ekonomik büyüklük olarak 1 ESU'nun üzerinde yaklaşık 527 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde tam zamanlı olarak yaklaşık 844 bin kişi çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle Fransa tarım sektörünün toplam üretim değeri 58979 milyon eurodur (Toplam AB üretim değerinin yaklaşık %19,6'sı). Fransa tarımsal üretim değeri içerisinde bitkisel üretim (%56,2), tahıllar (%13,5), endüstriyel bitkiler (%5,2), kaba yem (%7,9), sebze ve çiçekçilik (%9,3), patates (%2,3), meyveler (%5,1), şarap (%12,7), hayvanlar (%25,5), hayvansal üretim (%13).

İtalya.- İtalya'da tarım sektörü 2005 yılı itibariyle GSYİH'nın yaklaşık %1,9 udur. Yaklaşık 900 bin kişi tarım, balıkçılık ve ormancılıkta faaliyet göstermektedir (toplam tarımsal istihdamın yaklaşık %4,9'u). 2005 yılı itibariyle toplam kullanılabilir tarımsal arazinin toplam arazi içerisindeki payı %47,2'lik payla 14,7 milyon hektardır. 2005 yılı itibariyle 1 ESU'nun üzerinde ekonomik büyüklüğe sahip yaklaşık 1,38 milyon tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde yaklaşık 1,27 milyon kişi tam zamanlı çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle İtalya tarımsal üretim değeri 41.898 milyon eurodur (toplam AB üretim değerinin yaklaşık %14'ü).

İtalya toplam tarımsal üretim değeri içerisinde bitkisel üretim (%61,5), tahıllar (%8,1), endüstriyel bitkiler (%2), kaba yem (%3,8), sebze ve çiçekçilik (%20,4), patates (%1,4), meyveler (%11,1), şarap (%8,6), zeytinyağı (%5,1), hayvanlar (%20,4), hayvansal ürünler (%12,1), süt (%10,1), yumurta (%2)'dir. Özellikle tarım ürünlerinin işlenmesi ve ürün çeşitliliği de yaratarak gıda olarak turizm hizmetine sunulabilmesi sektörün yarattığı katma değeri büyük ölçüde artırmaktadır (pizza, makarna ve zeytinyağı gibi...). İtalya desteklemelerinde tarihsel yöntemi benimsenmektedir.

Letonya.- Letonya tarım sektörünün 2005 yılı itibariyle GSYİH içerisindeki payı yaklaşık %2,2 dir. 130 bin kişi tarım, ormancılık ve balıkçılıkta faaliyet göstermektedir (Toplam sivil istihdamın yaklaşık %12,6 sı). 2005 yılı itibariyle toplam kullanılabilir tarımsal arazinin, toplam arazi içerisindeki payı 1,7 milyon hektardır (%28,3). 2005 yılı itibariyle ekonomik büyüklük olarak 1 ESU'nun üzerinde faaliyet gösteren 45 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde 82 bin kişi tam zamanlı olarak çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle tarımsal üretimin değeri 760 milyon Euro'dur (toplam AB tarımsal üretim değeri içerisindeki payı yaklaşık %0,3 dür). Letonya toplam tarımsal üretimin bitkisel üretim (%51,3), tahıllar (%18,8), endüstriyel bitkiler (%6,3), kaba yem (%10), sebze ve çiçekçilik (%6), patates (%7,9), meyveler (%1,7), hayvanlar (%15,4), süt (%24,7) ve yumurta (%3,4)'dir.

Litvanya.- Litvanya tarım sektörünün 2005 yılı itibariyle GSYİH içerisindeki payı, %2,9 dur. Yaklaşık 220 bin kişi tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründe faaliyet göstermektedir (toplam sivil istihdamın yaklaşık %14,8 i). 2005 yılı itibariyle toplam kullanılabilir tarımsal arazinin, toplam arazi içerisindeki payı %44,4 dür (6,3 milyon hektar). 2005 yılı itibariyle yaklaşık ekonomik büyüklük olarak 1 ESU'nun üzerinde faaliyet gösteren 129 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde yaklaşık 153 bin kişi tam zamanlı olarak çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle Litvan tarımsal üretiminin değeri 1540 Milyon Euro'dur (Toplam AB tarımsal üretiminin yaklaşık %0,5'i). Toplam tarımsal üretim değeri içerisinde bitkisel üretim (%45,7), tahıllar (%18,5), endüstriyel bitkiler (%6,2), kaba yem (%9,3), sebze ve çiçekçilik (%4,2), patates (%4), meyveler (%0,7), hayvanlar (%23,6), hayvansal ürünler (%28,6), süt (%25), yumurta (%2,8)'dir.

Lüksemburg.- 2005 yılı itibariyle Lüksemburg tarım sektörünün GSYİH içerisindeki payı yaklaşık %0,3 dür. 3000 kişi tarım, ormancılık, balıkçılık sektöründe faaliyet göstermektedir (toplam sivil istihdamın yaklaşık %1,7'si). 2005 yılı itibariyle toplam kullanılabilir tarımsal arazinin toplam alan içerisindeki payı %50'dir (0,13 milyon hektar). 2005 yılı itibariyle, ekonomik büyüklüğü 1 ESU'nun üzerinde yaklaşık 2400 tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde yaklaşık 4000 kişi tam zamanlı olarak çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle Lüksemburg tarım sektörünün toplam üretim değeri 237 milyon Euro'dur (toplam AB tarımsal üretim değerinin yaklaşık %0,1'i). Lüksemburg toplam tarımsal üretim değeri içerisinde bitkisel üretim (%34,4), tahıllar (%7,8), endüstriyel bitkiler (%1,6), kaba yem (%8,4), sebze ve çiçekçilik (%2,7), Patates (%1,4), şarap (%11), meyveler (%1,4), hayvanlar (%28,8), hayvansal ürünler (%33,5), süt (%32,4), yumurta (%1)'dir. Ülkenin Hollanda ve Belçika'ya yakın olması pazara yakınlık anlamında kolaylık sağlamaktadır.

Macaristan.- 2005 yılı itibariyle tarım sektörünün GSYİH içerisindeki payı %2,7'dir. Yaklaşık 187 bin kişi tarım, ormancılık ve balıkçılıkta faaliyet göstermektedir (Toplam sivil istihdamın %4,8'i). 2005 yılı verilerine göre toplam alanın yaklaşık 5,9 milyon hektarı kullanılabilir tarımsal arazidir (toplam alanın %65,4'ü). 2005 yılı itibariyle, ekonomik büyüklük olarak 1 ESU'nun üzerinde yaklaşık 155 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde yaklaşık 229 bin kişi tam zamanlı olarak çalışmaktadır. Toplam tarımsal üretim 2006 yılı itibariyle 5834 milyon eurodur (toplam AB tarımsal üretiminin yaklaşık %1,9'u). Toplam tarımsal üretim içerisinde bitkisel üretim (%57), tahıllar (%26,6), endüstriyel bitkiler (%8,7), kaba yem (%2,3), sebze ve süt bitkileri (%10,2), patates (%1,7), meyveler (%7), şarap (%2,4), hayvanlar (%24,2), hayvansal ürünler (%12,6), Süt (%8,8), yumurta (%2,8)'dir.

Malta.- Malta tarım sektörünün 2005 yılı itibariyle GSYİH içindeki payı %1,3'dür. Yaklaşık 3000 kişi tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründe faaliyet göstermektedir. 2005 yılı itibariyle kullanılabilir tarımsal arazi miktarı 10000 hektardır (toplam alanın %31,3'i). 2005 yılı itibariyle ekonomik büyüklük olarak 1 ESU'nun üzerinde 7200 tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde 3700 kişi tam zamanlı çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle toplam tarımsal üretim değeri 117 milyon eurodur (toplam AB tarımsal üretim

değerinin yaklaşık %0,04'ü). Toplam tarımsal üretim değeri içerisinde bitkisel üretim (%40), kaba yem (%2,5), taze sebze (%23,5), patates (%5,3), meyveler (% 6,4), hayvanlar (%39,2), hayvansal ürünler (%20,8), süt (%13,9), yumurta (%6,7)'dir.

Hollanda.- Hollanda tarım sektörünün GSYİH içindeki payı 2005 yılı itibariyle %1,7 dir. Yaklaşık 258 bin kişi tarım, balıkçılık ve ormancılık sektöründe faaliyet göstermektedir (toplam istihdamın %3,3'ü). 2005 yılı itibariyle, ekonomik büyüklük olarak 1 ESU'nun 81,8 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde yaklaşık 173 bin kişi tam zamanlı olarak çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle tarımsal üretimin değeri 21982 milyon eurodur (AB toplam tarımsal üretim değerinin yaklaşık %7,3'ü). Toplam tarımsal üretim değeri içersisinde bitkisel üretim (%50), tahıllar (%0,9), kaba yem (%1,9), sebze ve çiçekçilik (%36), patates (%6), meyveler (%3), hayvanlar (%20), hayvansal ürünler (%20), süt (%17), yumurta (%1,5)'dir. Özellikle süt üretimi, hayvancılık ve çiçekçilik dikkat çekmektedir. Dünya çiçek üretiminin önemli bir kısmı ve pazarlaması Hollanda'da gerçekleştirilmektedir. Fiyatlar Hollanda borsasında belirlenmekte ve yıllık yaklaşık 2 milyar euroluk işlem olmaktadır. Ticaret borsasının gelişmesi ve çiftçinin borsaya aktif katılımı çiçekçilik borsasının gelişmesinde ve disipline olmasında çok önemli rol oynamıştır. Hollanda'da arazi gereğinden fazla su almaktadır, dolayısıyla sulama maliyeti neredeyse sifıra yakındır. Böylece yem maliyetleri düşmekte, organik hayvansal üretim için gerekli ve yeterli şartlar doğal olarak oluşmaktadır. Ayrıca, üretim esnasında etkin işgücünün kullanımı ve mekanizasyondan verimliliği artıracak düzeyde yararlanılması hayvansal üretimde rekabetin artırılmasında önemli rol oynamaktadır. Çiftçi bilincinin de sektörde yüksek olması, kalite ve gıda güvenliğinin yakalanmasında, verimin daha hızlı biçimde artırılabilmesinde, tarım sektörünün katma değerinin artırılması ve ticarileşmesinde politika üreticilerinin işini kolaylaştırmaktadır. Hollanda'da kamu üniversitelere tarım araştırmaları amacıyla büyük miktarda kaynak transfer etmektedir. Böylece, üniversiteler de bilimsel araştırmalarını yapabilmekte, eğitimin kalitesini aldıkları desteklerle yükseltmektedirler.

Avusturya.- Tarımsal üretimin GSYİH içindeki payı 2005 yılı itibariyle %1'dir. Yaklaşık 200 bin kişi tarım, balıkçılık ve ormancılıkta faaliyet göstermektedir (toplam sivil istihdamın yaklaşık %5,3'ü). 2005 yılı itibariyle, kullanılabilir tarımsal arazinin toplam arazi içindeki payı yaklaşık %40'dır (3,3 milyon hektar). 2005 yılı itibariyle, ekonomik büyüklüğü 1 ESU'nun üzerinde olan 137 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde 152 bin kişi tam zamanlı çalışmaktadır. Tarımsal üretimin 2006 yılı itibariyle toplam değeri 5353 milyon eurodur. Tarımsal üretim içerisinde bitkisel üretimin payı (%44,7), tahıllar (%8,7), endüstriyel bitkiler (%3,6), sebze ve çiçekçilik (%7,6), patates (%1,3), hayvansal ürünler (%20,7)'dir

Polonya.- 2005 yılı itibariyle tarımsal üretimin GSYİH içindeki payı yaklaşık %2,5 dir. Yaklaşık 2,4 milyon kişi tarım, balıkçılık ve ormancılıkta faaliyet göstermektedir (toplam sivil istihdamın yaklaşık %17'si). 2005 yılı itibariyle 15,9 milyon hektar kullanılabilir tarımsal arazi vardır (toplam arazinin yaklaşık %52,3). 2005 yılı itibariyle 1 ESUnun üzerinde ekonomik büyüklüğe sahip yaklaşık 1 milyon tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde 1.7 milyon kişi tam zamanlı çalışmaktadır. Tarımsal üretimin değeri 2006 yılı itibariyle yaklaşık 16036 milyon Euro'dur. Bitkisel üretim (%49), tahıllar (%16,2), endüstriyel bitkiler (%7), kaba yem (%6,1), sebze ve çiçekçilik (%8,4), patates (%5,6), meyveler (%5,5), hayvanlar (%28,3), hayvansal ürünler (%20,2), süt (%15,7)9, yumurta (%4,2)'dir.

Portekiz.- 2005 yılı itibariyle Portekiz tarım sektörünün GSYİH içindeki payı %1,7 dir. 600000'in üzerinde kişi tarım, orman ve balıkçılıkta faaliyet göstermektedir (toplam sivil istihdamın yaklaşık %11,8'i). 2005 yılı itibariyle toplam kullanılabilir tarımsal arazi 3,8 milyon hektardır (toplam alanın yaklaşık %40'ı). 2005 yılı itibariyle 1 ESU'nun üzerinde toplam 219 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde yaklaşık 317 bin kişi tam zamanlı olarak çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle tarımsal üretimin toplam değeri 6730 Milyon Euro'dur (toplam AB üretimin yaklaşık %2,2 dir). Bitkisel üretim (%58,7), tahıllar (%2,8), endüstriyel bitkiler (%1,1), kaba yem (%3,7), sebze ve çiçekçilik (%17,9), patates (%1,9), meyveler (%14,9), şarap (%14,4), zeytinyağı (%1,8), hayvanlar (%24,7), hayvansal ürünler (%12,4), süt (%10,8), yumurta (%1,3)'dir.

Romanya.- Romanya tarım sektörü 2005 yılı itibariyle GSYİH'nın %8'ine tekabül etmektedir. 2005 yılı itibariyle 3 milyon kişi tarım, ormanıcılık ve balıkçılıkta faaliyet göstermektedir (toplam sivil istihdamın %32,8'i). 2005 yılı itibariyle 14,3 milyon hektar kullanılabilir tarımsal arazi vardır (toplam arazinin %60'ı). 2005 yılı itibariyle 1 ESU'nun üzerinde ekonomik büyüklüğe sahip Romanya'da 1,24 tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde yaklaşık 1,36 milyon tam zamanlı çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle Romanya'nın tarımsal üretim değeri 13227 milyon euro (Toplam AB tarımsal üretim değerinin yaklaşık %4,2'si). Bitkisel üretim (%67,2), tahıllar (%12,4), endüstriyel bitkiler (%4), kaba yem (%13,8), sebze ve çiçekçilik (%16,4), patates (%10,7), meyve (%7,7), şarap (%1,8), hayvan (%16,8), hayvansal ürünler (%15), süt (%8,9), yumurta (%4,8)'dir.

Slovenya.- 2005 yılı itibariyle tarım sektörü GSYİH'nın %1,8'ine tekabül etmektedir. 83 bin kişi tarım, balıkçılık ve ormanıcılıkta faaliyet göstermektedir (toplam sivil istihdamın yaklaşık %8,9'u). 2005 yılı itibariyle 0,5 milyon hektar kullanılabilir tarımsal arazi vardır. 2005 yılı itibariyle 1 ESU'nun üzerinde ekonomik büyüklüğe sahip toplam 61 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde 83 bin kişi tam zamanlı çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle Slovenya tarımsal üretim değeri 1089 milyon Euro'dur (toplam AB tarımsal üretim değerinin yaklaşık %0,4'ü). Bitkisel üretim (%49,6), tahıllar (%7,3), endüstriyel bitkiler (%3,1), kaba yem (%15), sebze ve çiçekçilik (%6,3), patates (%1,8), şarap (%8,4), hayvanlar (%30,7), hayvansal ürünler (%18), süt (%15,4), yumurta (%1,6)'dir.

Slovakya.- 2005 yılı itibariyle tarım sektörünün GSYİH içindeki payı %1,2'dir (toplam istihdam içindeki payı %4,9). 2005 yılında kullanılabilir tarımsal arazi miktarı 1,9 milyon hektardır (toplam arazinin yaklaşık %39,6). 2005 yılı itibariyle Slovakya'da ekonomik büyüklük olarak 1 ESU'nun üzerinde, 12,9 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde yaklaşık 66 bin kişi tam zamanlı olarak çalışmaktadır. Slovakya tarım sektörünün 2006 yılı itibariyle toplam değeri 1643 milyon eurodur (AB toplam üretim değerinin yaklaşık %0,5'dir). Bitkisel üretim (%48,3), tahıllar (%20,4), endüstriyel bitkiler (%11,4), kaba yem (%3), sebze ve çiçekçilik (%7,1), patates (%2,3), meyve (%2), hayvanlar (%25,4), hayvansal ürünler (%22,1), süt (%15,1), yumurta (%3,4).

Finlandiya.- 2005 yılı itibariyle tarım sektörünün GSYİH içindeki payı %0,9'dur. Tarım sektöründe yaklaşık 119 bin kişi çalışmaktadır (toplam istihdam içindeki payı %4,9). 2005 yılında kullanılabilir tarımsal arazi miktarı 2,3 milyon hektardır (toplam arazinin yaklaşık %7,5'). 2005 yılı itibariyle Slovakya'da ekonomik büyüklük olarak 1 ESU'nun üzerinde, 70 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde yaklaşık 83 bin kişi tam zamanlı olarak çalışmaktadır. Finlandiyaiya tarım sektörünün 2006 yılı itibariyle toplam değeri 3575 milyon eurodur (AB toplam üretim değerinin yaklaşık %1,2'dir). Bitkisel üretim (%39), tahıllar (%12), endüstriyel bitkiler (%2,1), kaba yem (%12,5), sebze ve çiçekçilik (%9,6), patates (%1,6), meyve (%1,1), hayvanlar (%22,5), hayvansal ürünler (%36,4), süt (%28), yumurta (%1).

İsveç.- 2005 yılı itibariyle tarım sektörü GSYİH'nın %0,4'üne tekabül etmektedir. 100 bin kişi tarım, balıkçılık ve ormancılıkta faaliyet göstermektedir (toplam sivil istihdamın yaklaşık %2,3'ü). 2005 yılı itibariyle 3 milyon hektar kullanılabilir tarımsal arazi vardır (toplam alanın yaklaşık %7,4'ü). 2005 yılı itibariyle 1 ESU'nun üzerinde ekonomik büyüklüğe sahip toplam 66 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde 67 bin kişi tam zamanlı çalışmaktadır. 2006 yılı itibariyle İsveç tarımsal üretim değeri 4068 milyon eurodur (toplam AB tarımsal üretim değerinin yaklaşık %1,4'ü). Bitkisel üretim (%38,8), tahıllar (%10,2), endüstriyel bitkiler (%3,4), kaba yem (%11,9), sebze ve çiçekçilik (%8), patates (%4,1), meyve (%1,1), hayvanlar (%24,8), hayvansal ürünler (%29,2), süt (%25,2), yumurta (%2,5).

Birleşik Krallık.- 2005 yılı itibariyle tarım sektörünün GSYİH içindeki payı %0,4'dur. Tarım sektöründe yaklaşık 380 bin kişi çalışmaktadır (toplam istihdam içindeki payı %1,4). AB-27 içerisinde en düşük tarımsal istihdama sahip ülkedir. 2005 yılında tarımsal alan miktarı toplam 16,7 milyon hektardır ve toplam arazinin yaklaşık %77 sine tekabül etmektedir). 2005 yılı itibariyle Slovakya'da ekonomik büyüklük olarak 1 ESU'nun üzerinde, 183 bin tarımsal işletme vardır. Bu işletmelerde yaklaşık 289 bin kişi tam zamanlı olarak çalışmaktadır. Birleşik Krallık tarım sektörünün 2006 yılı itibariyle toplam değeri 20379 milyon eurodur (AB toplam üretim değerinin yaklaşık %6,8'i). Bitkisel üretim (%37,4), tahıllar (%11,6), endüstriyel bitkiler (%5,2), kaba yem

(%0,7), sebze ve çiçekçilik (%12,5), patates (%4,5), meyve (%2,7), hayvanlar (%37,4), hayvansal ürünler (%20,4), süt (%17,6), yumurta (%2,6).

1.6 Verim ve Verimlilik

Tarımsal kalkınmanın üç aşaması söz konusudur. Geçinme çiftçiliği aşamasında çiftçiler kendileri için üretim yapmaktadır. İkinci aşamada, karma çiftçiliğin büyümesi söz konusudur. Bu aşamada çiftçiler kısmen kendi tüketimleri, kısmen de piyasa için üretim yaparlar. Son aşamada ise tarım tamamen ticarileşmektedir. Piyasa için üretim söz konusudur. Avrupa Birliği üyesi ülkeler çeşitli reformlar sonrası, ticaret borsalarını da geliştirerek ve çiftçi bilincini gerçekleştirerek üçüncü aşamaya çoktan gelmişlerdir. Türkiye’de üçüncü aşamaya doğru yaklaşmaktadır.

Üçüncü aşamada, geleneksel üretimden modern üretime geçiş ve olayın pazarlama boyutu söz konusudur. Tarımsal mekanizasyon verileri sunulurken karasabandan sayısının azalması ve traktör sayısının artması önemli bir veridir ve bir yapısal değişimi ifade etmektedir. Bu süreçte, verim ve verimlilik çok önem taşımaktadır. Aynı girdi (emek, toprak, su gübre gibi...) ile hektar başına daha fazla ürün elde etmek geleneksel üretim tekniklerinden modern üretime geçiş ile mümkündür. Türkiye’de verimin ve mekanizasyonun arttığı kısmi olarak söylenebilir. Ancak verimlilik ve etkinlik kavramlarının farkına vurgu yapmak bu aşamada önem taşımaktadır. Verimlilik birim girdinin ürün miktarına bölünmesiyle hesaplanırken ve girdi miktarından büyük ölçüde etkilenirken, etkinlik kavramında girdi miktarı yanında, üretim sürecinin girdileri ürüne dönüştürme kabiliyeti kendini göstermektedir.

Verim artışı ve mekanizasyonla beraber tarımda verimlilik artışı kendini göstermiştir. Girdi ile çıktı arası ilişkinin doğrusal olmadığı göz önüne alındığında, mekanizasyon artışı etkinlik ile verimliliğin korelasyon seviyesini yükseltmiştir. Bunun yanında toprağın veriminin artırılması gibi biyolojik yeniliklerle mekanik değişim desteklenmelidir. Böylece daha hızlı bir teknik değişim yakalanabilecek, doğrusal olmayan bir yapıda çapraz ölçümler destekleyici bir unsur olacaktır. Bilgiye ve

teknolojiye yatırım arttıkça, beşeri sermayenin emek verimliliğindeki artışa katkısı yükselmeye başlamaktadır (Inklaar, Marcel ve Ark, 2008: 139). AB’de kırsal kalkınma desteklemeleri ile artırılmaya çalışılan teknolojik yenilikler, büyük ölçüde tarım sektöründeki emeğin verimliliğini artırmıştır.

Türkiye’de 1988–2006 yılları arasında tarımsal üretim yıllık ortalama Türk tarım sektörü 2006 yılında %2,0 oranında büyümüştür. Tarımsal mekanizasyon tarımsal büyümede önemli bir işlev görmüştür. Tarımsal mekanizasyon tarım sektöründeki teknik etkinliğin en önemli belirleyicisidir. Türkiye’de tarımsal üretim teknikleri ve kullanılan makine sayısı artmaktadır. Kırsal kalkınma programları ile bu rakamların ileriki yıllarda daha da yükselmesi beklenmektedir. Bölgeler arası tarımsal yapı heterojenliği ve etkin girdi kullanımı arası farklılıklar kısmi olarak da olsa azalabilecek.

Türkiye’de 1988 yılında 543 bin karasaban varken, 2006 yılında bu rakam 91 bine düşmüştür³. 1988 yılında 595 bin adet hayvan pulluğu varken, bu rakam %200 azalarak 2006 yılı itibariyle 196 bine düşmüştür (TÜİK, 2008a). Karasaban ve hayvan pulluğu gibi ilkel aletlerin yerini mekanizasyon yoğun aletler almaya başlamıştır. 1988 yılında 654 bin traktör varken, 2006 yılı itibariyle bu rakam %58 artarak yaklaşık 1 milyona yükselmiştir. 1988 yılında 6795 adet Balya makinesi varken 2006 yılına gelindiğinde bu rakam %49 artarak 10183’e yükselmiştir. 1997 yılında 12385 adet biçerdöver varken, bu rakam azalarak 12359’a düşmüştür. 2002 yılında 89 adet meyve hasat makinesi varken bu rakam %197 artarak 265’e yükselmiştir. 1997 yılında 1908 adet mısır silaj makinesi varken, bu rakam %410 artarak 2006 yılı itibariyle 9734’e yükselmiştir. 1988 yılında seyyar ve sabit toplam 5148 adet süt sağma makinesi varken bu rakam 2006 yılında %2926 artarak 155812’ye yükselmiştir. 1988 yılında yaklaşık 88 bin adet

---

³ Osmanlı Döneminde Osmanlı çiftçisi genelde ağaçtan yapılmış saban, elorağı, tırpan, çapa ve sürgü gibi ilkel araçları kullanıyordu (Güran, 1998: 85). Pulluk karasabana göre çok üstündür. Pulluk ile 20-25 cm derinliğe inebilirken, karasabanla bunun yarısı derinliğe inilebilmektedir. Bir işgününde kara sabanla 3, pullukla 12 dönem toprak sürülebilmektedir. Osmanlı’da toprak sürme örneğinin buğdayda ürün maliyetinin %28’ine ulaşabiliyordu. Osmanlı modern tarım araçlarından yeterince yararlanamamıştır. Çift sürme işlerinde de maliyeti daha ucuz olduğu için öküzü tercih ediyordu. Halbuki at bir iş gününde öküzü göre iki kat daha fazla toprak sürebilmekteydi. Ayrıca Osmanlı genelde tohumu ayıklarken genelde serpmeye yöntemi ile atıyordu. Halbuki dönemde ABD’de iş ayıklama makineleri ile 400 tarım işçisinin kalburla ayıklayabileceği tohumu ayıklanabiliyordu (Güran, 1998: 86). Dolayısıyla makineleşmedeki geri kalmışlık Osmanlı döneminden beri devam ettiği söylenebilir.

yağmurlama tesisi varken, bu rakam 2006 yılında %126 artarak yaklaşık 200 bine yükselmiştir (TÜİK, 2008a). Ancak Türkiye’de tarımsal mekanizasyonun halen yeterli düzeyde olmaması ve teknolojinin kırsal kalkınma politikaları ile içselleştirilememesi verimsizliği artıran faktörlerden birisidir. Avrupa Birliği’nde hektar başına düşen traktör, biçerdöver sayısı Türkiye’nin çok üzerindedir.

Ancak Türkiye’de gübre üretiminin ve kullanımının yeterli düzeyde olmaması verimliliği ve verimi düşüren faktörlerdendir. 1988 yılında yaklaşık 8,9 milyon gübre kullanılırken bu rakam 2005 yılında artarak 10,2 milyon tona yükselmiştir (Gübre Üreticileri Derneği). İlaç kullanımının da yeterli düzeyde olduğu söylenemez 1988’de 39 bin ton ilaç kullanılırken, 2005 yılına gelindiğinde bu rakam 40 bin tona yükselmiştir (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008).

Tarım sektöründeki düşük mekanizasyon aslında Türkiye’de ihracata dönük sektörlerde de geçerlidir. Örneğin Türkiye’nin en çok ihracat yaptığı sektör olan giyim teknoloji yoğun değil emek yoğun bir sektördür. Görüldüğü gibi Türkiye’de toplamda bir teknoloji kullanımı noksanlığı vardır, haliyle tarım sektörüne de bu olumsuzluk yansımıştır. Ancak, sürdürülebilir verim ve gelir düzeyinin yakalanabilmesi için tarım sektöründe teknolojiden yoğun biçimde faydalanılması gerekmektedir.

İşletme büyüklüklerinin optimum olmaması verimi ve verimliliği düşüren faktörlerden bir diğeridir. Çizelge 1.33’de Türkiye’de işletme büyüklüklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Türkiye’de 2001 yılı rakamlarına göre 3 milyon tarımsal işletme vardır. Ortalama işletme büyüklüğü 61 dekadır. Çiftliklerin yaklaşık %65’i 5 hektarın altında araziye sahiptir ve %83’ü büyüklük olarak 10 hektarın altındadır. İşletmelerin yaklaşık %6’sı büyüklük olarak 20 hektarın üzerindedir. Ortalama işletme büyüklüğü 6,1 hektardır. Çizelge 1.34-35’de tarımsal işletmelerin genel yapısı ile ilgili bilgi sunulmaktadır. İşletmelerin parça sayısının artması ve ortalama büyüklüklerin küçülmesi verim artış hızını düşürmektedir.

Çizelge 1.33 Tarımsal İşletme Büyüklükleri 2001, bin (TÜİK, 2008a)				
<i>Büyüklik (Dekar)</i>	<i>İşletme Sayısı</i>	<i>Yüzde</i>	<i>Arazi (Dekar)</i>	<i>Yüzde</i>
0-9	522,990	17	2,434,458	1.4
10-19	539,816	17.6	7,378,022	4
20-49	950,840	31	29,531,622	16.3
50-99	560,049	18.2	38,127,035	21
100 ve üzeri	500,955	16.2	103,877,095	57.3
Toplam	3,076,650	100	181,348,232	100

Çizelge 1.34 Tarım İşletmelerinin Büyüklüğüne Göre Dağılımı, 1980-2001, Milyon Adet (TÜİK Tarım Sayım Sonuçları 1980, 1991, 2001)						
<i>İşl. Büy.</i>	<i>1980</i>		<i>1991</i>		<i>2001</i>	
	<i>İşletme</i>	<i>Alan</i>	<i>İşletme</i>	<i>Alan</i>	<i>İşletme</i>	<i>Alan</i>
Dekar						
0-19	28.06	3.85	34.91	5.63	33.35	5.32
20-49	32.5	15.69	32.13	16.49	34.46	16.02
50-99	21.07	21.42	17.98	19.94	19.94	20.68
100-199	11.99	23.98	9.6	20.99	20.99	23.81
200-499	5.46	22.73	4.38	19.82	19.82	22.83
500-	0.79	12.34	0.93	17.13	17.13	11.34
	100	100	100	100	100	100

Çizelge 1.35 Tarımsal İşletmelerin Genişliğindeki Gelişmeler, 1950-1980 (Tuna, 1993: 82)				
<i>İşletme Genişlik. (Dekar)</i>	<i>1950 Tarım Sayımı Ortalama İşletme Genişliği (Dekar)</i>	<i>1963 Tarım Sayımı Ortalama İşletme Genişliği (Dekar)</i>	<i>1970 Tarım Sayımı Ortalama İşletme Genişliği (Dekar)</i>	<i>1980 Tarım Sayımı Ortalama İşletme Genişliği (Dekar)</i>
1-20	10.8	9.3	13.1	9.4
21-50	34.6	33.6	32.7	31.6
51-100	72.7	71.1	74.9	63.0
101-200	144.8	136.2	150.0	130.9
201-500	304.2	284.2	350.0	289.0
501+	1190.2	1201.4	1084.6	669.5
Ortalama	74.6	54.0	55.8	64.7

Türkiye’de birçok sektörlerde olduğu gibi tarım sektöründe de üretim girdi bağlamında ithalata bağımlıdır. Özellikle 2001 sonrası ithal enflasyonun yükselmesi oynaklığın yükselmesi fiyat belirsizliğini artırmıştır.

Tarım sektöründe kişi başına verimlilik çok düşüktür. İşletmelerin küçük ölçekli olması verimliliği düşüren en büyük etkidir. Bunlara ilave olarak tarım kesimindeki alt yapı gerçekleşeri ölçümü olan Eko-etkinlik göstergeleri (MPM, 2004: 118-119) Türkiye için pek iç açıcı değildir. Tarımsal GSYİH/tarımsal alan genişliği, kamu tarım sektörü sabit sermaye yatırımı/toplam kamu sabit sermaye yatırımı, arazi iyileştirmesi yapılan alan, arazi iyileştirme çalışması yapılan alan genişliği/tarımsal GSYİH, tarımsal GSYİH/gübre kullanım miktarı, tarımsal GSYİH/sulanan alan genişliği, gübrelenen alan/gübre kullanım miktarı, tarımsal GSYİH/tarımsal ilaç kullanımı, koyun sayısı/toplam küçükbaş hayvan varlığı Türkiye’de AB’ye göre yeterli düzeyde değildir (Ayrıntılı çizelgeler ve şekiller için MPM, 2004 incelenebilir.).

1.7 Dış Ticaret

Dış ticaret, Türkiye’de tarım sektörünün gelişmişlik düzeyini gösteren bir başka kaynaktır ve Avrupa Birliği’ne üyelik sürecinde dikkat çekmektedir. Avrupa Birliği’nde tarım ürünleri Topluluğu kuran Anlaşmanın *1 Sayılı Ek*’inde listelenmiştir (1-24 üncü fasılların önemli bir kısmı ve 45.01 tabii mantar, 53.01 Keten, 53.02 Kendir). İşlenmiş tarım ürünleri ise 3448/93 sayılı Konsey Tüzüğü ile belirlenen ürünler (genel olarak bünyesinde hububat, süt ve şeker ürünleridir). İthalat rejim kararı eki, üç sayılı lisetede işlenmiş tarım ürünleri yer almaktadır.

Türkiye’nin ihracat ve ithalatının GSMH içindeki payı 1996 sonrası azalmaya başlamıştır. Türkiye *1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı*’nın tarım ile ilgili kısımlarını uygulamamasına ve yüksek gümrük vergileri ile sektörü korumasına rağmen, tarımsal dış ticarete kayda değer bir başarı yakalayamamıştır. Tarımsal verimin düşük, işletmelerin küçük olması ve fiyatların dünya ortalamasının çok üzerinde olması ihracatı engelleyen belli başlı nedenler olmuştur.

2007 yılı itibariyle tarım ürünleri dış ticaretimiz 9 milyar dolar ve ithalatımız 5 milyar dolar civarındadır. Türkiye'nin tarımsal ürün ihracatı ile ithalatı arası fark, son üç yılda yaklaşık olarak değişmemiştir. Ancak 2000 yılına göre yaklaşık 3 katlık bir dış ticaret hacmi artışı önemli bir gelişmedir. 2007 yılı itibariyle Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatında meyve (%29'luk pay) ve sebze (%9'luk pay), değirmencilik ürünleri (%6) önemli rol oynamaktadır. Toplam tarım ürünleri ihracatı içerisinde su ürünleri ihracatının payı %3 civarındadır. Türkiye'nin 2007 yılı itibariyle fasıl bazında tarım ürünleri ithalatı incelendiğinde %18'lik payla hububat, %19'luk payla yağlı tohum, sanayi bitkileri ve yemler, %7'lik payla meyve ve sebzeler ve %15'lik payla hayvansal ve bitkisel yağlar yer almaktadır (DTM, 2008).

Türkiye'nin 2007 yılı tarım ürünleri dış ticaretinin sektörel dağılımı incelendiğinde, ilginç bir tablo ortaya çıkmaktadır. Türkiye 2007 yılında 9 milyar dolara yakın ihracat ve 5 milyar dolara yakın ithalat gerçekleştirmiştir. Bitkisel ürünlerin ithalat ve ihracattaki payı yaklaşık %90'ın üzerindedir. Dolayısıyla, Türkiye'de hayvansal ürün ihracatı ve ithalatının toplam tarım ürünleri dış ticareti içindeki payı çok düşüktür. Türkiye'nin tarım ürünleri ihracatında ilk beş sırayı 2007 yılı itibariyle fındık, tütün, ambalaj, sert kabuklu meyveler, buğday unu, üzüm almaktadır. Türkiye'nin 2007 yılı itibariyle ithalatında ilk beş sırayı, buğday, soya fasulyesi, mısır, ayçiçeği tohumu, diğer palm yağı ve fraksiyonları almaktadır. 2007 yılı itibariyle tarım ürünleri ihracatımızda ilk beş ülke Almanya, Rusya Federasyonu, Irak ve İtalya'dır. Tarım ürünleri ithalatımızda ilk beş ülke, A.B.D., Ukrayna, Rusya Federasyonu, Arjantin ve Almanya'dır.

Türkiye'de gıda ithalatı kompozisyonu zaman içinde farklılaşmıştır. 1980 öncesi gübre, tohum, damızlık hayvan, yağ maddeleri, kakao gibi ara malı ithalatı yoğunken, 1980 sonrasında tarım ürünleri ithalatının payı yükselmeye başlamıştır. 1990 sonrası ise yavaş yavaş tekrar azalmaya başlamıştır. Özellikle 2006–2008 yılları arasında tarımsal ithalat piyasa fiyatlarını dengelemek amacıyla kullanılmıştır. Örneğin 2008 Nisan ayında, olağanüstü hava şartları nedeniyle TMO'ya sıfır gümrükle pirinç ithalatı serbestisi tanınmıştır.

Çizelge 1.36 Türkiye'nin Tarım Dış Ticareti (000 \$, ISIC REV-3, TÜİK, 2008a)						
Yıllar	İhracat			İthalat		
	A	B	C	A	B	C
1996	2.152.577	23.224.465	9,27%	2.165.687	43.626.642	4,96%
1997	2.353.848	26.261.072	8,96%	2.416.734	48.558.721	4,98%
1998	2.357.425	26.973.952	8,74%	2.125.387	45.921.392	4,63%
1999	2.057.511	26.587.225	7,74%	1.648.518	40.671.272	4,05%
2000	1.659.092	27.774.906	5,97%	2.123.187	54.502.821	3,90%
2001	1.976.410	31.334.216	6,31%	1.409.313	41.399.083	3,40%
2002	1.754.287	36.059.089	4,87%	1.702.642	51.553.797	3,30%
2003	2.120.690	47.252.836	4,49%	2.535.427	69.339.692	3,66%
2004	2.541.777	63.167.153	4,02%	2.757.392	97.539.766	2,83%
2005	3.328.814	73.476.408	4,53%	2.801.365	116.774.151	2,40%
2006	3.480.539	85.534.676	4,07%	2.902.369	139.576.174	2,08%

Not: A: Tarım ve Ormanlık B: Genel İhracat C: A/B

Diğer üretici fiyatlarında olduğu gibi, tarım sektöründe de ithal girdi kullanımı yurt içi üretim maliyetleri üzerinde bir etki yaratmaktadır (Aldemir, 2008). Bu ise üretici fiyatlarına doğrudan yansımaktadır. Fiyatlar ile maliyetler arasındaki maliyet-üstü, dış ticaretin karlılığını ortaya koymaktadır. Çizelge 1.37'de gıda ihracat oranları sunulmaktadır. Türk lirasının son yıllarda aşırı değerlenmesi, artan petrol ve gübre fiyatları neticesinde üretim maliyetlerini aşağıya çekmeye yetmemiş, ihracatı görünümünü olumsuz etkilemiştir.

Özellikle ulusal para cinsinden petrol fiyatları gibi bir arz şoku ve üretim açığı gibi bir talep şoku fiyatlar dolayısıyla dış ticaret açığı baskısı oluşturmuştur. Özellikle hayvancılıkta, Türkiye'de sınırdan kaçak canlı hayvan girişi et ticaretini olumsuz etkilemektedir (Binici, 2000:12).

Çizelge 1.37 AB ve Türkiye'nin Gıda İhracatı, Ticari İhracatın %'si (Eurostat, 2008)											
Ülke İsmi	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003
Çek Cum.	-	-	-	-	-	-	5,95	4,12	3,77	3,46	3,42
Danimarka	49,30	36,68	34,93	33,14	30,34	27,17	23,98	19,71	20,15	19,38	19,29
Estonya	-	-	-	-	-	-	16,09	7,98	10,06	11,77	10,65
Finlandiya	4,01	4,24	3,48	3,09	3,37	2,40	2,35	1,64	1,87	1,95	1,94
Fransa	16,38	15,80	15,64	16,05	16,32	15,84	14,16	10,96	10,62	11,22	11,61
Fransa	2,78	3,48	4,71	5,29	5,24	4,79	5,02	4,16	4,57	4,58	4,31
Yunanistan	66,42	41,20	32,32	25,76	28,17	29,51	29,56	21,76	23,78	24,01	22,03
Macaristan	22,97	22,51	22,36	22,24	21,01	22,75	20,70	7,32	7,78	7,28	7,10
Malta	21,20	9,84	9,34	5,33	6,87	2,14	1,63	2,11	3,31	-	-
Polonya	-	-	-	6,39	8,91	12,71	10,42	7,93	7,74	7,53	7,79
Romanya	-	-	-	-	-	1,10	6,55	3,13	3,71	3,07	3,15
Slovenya	-	-	-	-	-	-	3,88	3,68	3,64	3,66	3,49
İspanya	47,17	35,12	22,23	17,98	14,89	14,76	15,45	13,55	14,57	15,06	14,98
Türkiye	59,80	49,28	45,45	51,07	25,21	22,41	19,56	12,80	12,75	10,09	10,01
Ukrayna	-	-	-	-	-	-	-	9,19	10,93	13,06	-
Bir. Kırallık	6,45	6,51	7,38	6,77	6,59	7,00	7,46	5,46	4,90	5,29	5,70

Türkiye 2007 yılı itibariyle AB ülkelerine 4 milyar dolar tarım ürünü ihraç etmiş ve 1.6 milyar dolar ise tarım ürünü ithal etmiştir. Tarım ürünleri ihracatında ve ithalatında AB'nin payı 2007 yılı itibariyle sırasıyla %46 ve %29'dur. Türkiye ile AB arası dış ticaret işlemlerinde hayvansal ürünlerin payı gerek ihracat, gerekse ithalat işlemlerinde çok düşük seviyedir. Türkiye ile AB arası tarım ürünleri dış ticareti %90'nın üzerinde bitkisel ürünlerden oluşmaktadır. Türkiye 2007 yılı itibariyle Almanya, İtalya, Hollanda, Fransa ve İngiltere görece olarak önemli derecede tarım ürünü ihracatı gerçekleştirirken, Almanya, Hollanda, İtalya, Romanya, Bulgaristan ve Fransa'dan önemli ölçüde tarım ürünü ithal etmektedir.

Çizelge 1.38 AB ve Türkiye’de Gıda İthalatı, Toplam İthalatın %’si (Eurostat, 2008)											
Ülke İsmi	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	6,71	4,91	4,69	4,86	4,80
Danimarka	15,45	11,26	10,01	11,46	11,02	11,95	12,05	11,36	11,61	11,73	12,28
Estonya	-	-	-	-	-	-	13,84	9,85	10,57	11,52	11,16
Finlandiya	10,37	9,82	8,19	7,10	5,77	4,88	5,95	5,22	5,52	5,87	5,97
Fransa	19,94	14,79	12,91	10,28	10,99	9,78	10,76	7,87	8,24	8,68	8,80
Fransa	23,55	18,53	16,29	12,24	12,15	10,17	9,87	6,57	7,48	7,91	7,36
Yunanistan	15,51	10,90	9,75	8,76	12,96	15,33	15,99	11,30	11,87	12,87	11,58
Macaristan	11,93	10,68	8,43	8,30	6,86	7,56	5,56	2,91	3,08	3,20	3,36
Malta	33,67	26,03	26,84	19,36	16,42	10,38	10,18	8,47	10,99	-	-
Polonya	-	-	-	14,03	10,07	7,67	9,55	6,05	6,20	6,02	5,34
Romanya	-	-	-	-	-	12,08	8,46	6,96	7,58	6,38	7,04
Slovenya	-	-	-	-	-	-	7,79	5,97	6,18	6,16	5,92
İspanya	20,28	15,65	16,55	12,51	10,64	10,79	13,64	9,16	10,00	10,30	10,04
Türkiye	5,98	7,63	7,43	3,50	5,24	8,32	6,99	3,93	3,67	3,81	4,18
Ukrayna	-	-	-	-	-	-	-	6,32	6,95	6,37	-
Birleşik Krallık	31,65	24,24	19,29	13,18	11,90	10,27	10,01	7,94	7,86	8,31	8,84

Çizelge 1.38’de gıda ithalatının toplam ithalat içindeki payı sunulmaktadır. Hâlihazırda Türkiye’de gıda ithalatı likitide zafiyetini (vulnerability) etkilemektedir; ancak ithalatın stok açığını kapatmanın ötesinde yapısal olarak çok fazla artması bazı finansman zorluklarını beraberinde getirebilir.

Hâlihazırda Doha Kalkınma Gündemi müzakereleri 2008 sonbaharı itibariyle devam etmektedir. 2008 Temmuzda üye devletler Çin ve Hindistan dolayısıyla anlaşma sağlayamadılar. Ancak, Türkiye’nin de yer aldığı Gelişme Yolundaki Ülkeler için ihracat sübvansiyonlarının 2016 yılında tamamen kaldırılması öngörülmektedir. Ayrıca gelişmiş ülkelerin ise 2013 yılına kadar ihracat sübvansiyonlarını kaldırması gündemdedir. Dolayısıyla, Türkiye’nin tarım ürünleri dış ticareti hacmini geliştirecek yapısal önlemlere ağırlık vermesi ve rekabetçiliği sağlayacak mikro reformları hayata geçirmesi süreç içerisinde önem taşımaktadır. Süreç içerisinde tarife oranlarında sağlanacak düşüşü telafi etmek amacıyla oluşturulan hassas ürün (gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için) ve özel ürün (gelişmekte olan ülkeler için) kapsamı ve içerikleri birçok ülke tarafından oluşturulmaya çalışılmaktadır.

BÖLÜM 2

TÜRKİYE ve AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ÜRETİMDEN BAĞIMSIZ DESTEKLEME UYGULAMALARI

2.1 Türkiye'de Üretimden Bağımsız Destekleme Uygulamaları

Bu kısımda 1960'lı yıllardan başlamak üzere Türkiye'de tarımsal destekleme mekanizmasının genel bir değerlendirmesi ve üretimden bağımsız destekleme yöntemine geçiş süreci açıklanmaya ve incelenmeye çalışılacaktır.

Türkiye 1960'lı yıllarda, planlı iktisadi sistemle tanışmıştır. Dönemin ilk on yılında tarımsal girdi kullanımının teşviki ve sulama alanlarındaki yatırımlar dikkat çekmeye başlamıştır. Tarımda verimin artırılmasına dönük çalışmalar yapılmıştır. Petrol krizinden seksenli yılların başına kadar, tarımsal ürünlere önemli fiyat desteklemeleri yapılmıştır. Ancak Nisan 1994 ekonomik kriziyle beraber, destekleme kapsamındaki ürün sayısı azaltılmıştır. Kasım 2001 ekonomik krizine kadar destekleme uygulamaları devam etmiştir. Bu açıdan son kırk senede, iktisadi krizlerle de ilişkili olarak Türkiye'de tarıma ayrılan kaynakların şekillendiği söylenebilir. Aşağıda ayrıntılı olarak Türkiye'de tarımsal desteklerden ve üretimden bağımsız sisteme geçiş süreci özetlenecektir.

1995 ve 1996 yıllarında hububat, şeker pancarı, tütün, haşhaş kapsülü ve çeltik dışındaki ürünler devlet destekleme alımları kapsamı dışında bırakılmıştır. Ancak 1995 yılında düşük tutulan tarımsal desteklemeler 1996 yılında %138 artarak 152 trilyon Türk lirasına çıkmıştır. Buğday, şeker pancarı ve tütüne yapılan ödemeler, toplam destekleme alımları ödemelerinin yarısından fazlasını oluşturmuştur. 1996 yılında destekleme alımlarına yapılan ödemelerinin milli gelir içindeki payı %1'e çıkmıştır. 1996 yılında destekleme alım fiyatları %107 artırılmıştır. 1996 yılında yapılan yüksek desteklemelerle beraber, KİT'lerin finansman dengesi bozulmuştur. 1996 yılında TMO ve TŞF'ye 1,3 katrilyon Türk lirası tutarında kaynak aktarılmıştır. Çizelge 2.1'de TMO, TŞFAŞ ve TEKEL'e ilişkin finansal göstergeler yer almaktadır.

Çizelge 2.1 TMO, Türkiye Şeker Fabrikaları ve TEKEL'in Finansal Göstergeleri, % (TCMB)						
<i>Oranlar</i>	<i>1994</i>	<i>1995</i>	<i>1996</i>	<i>1997</i>	<i>1998</i>	<i>1999</i>
KİT'lerin Kamu Kesimi Borçlanma Gereksinimi içindeki Payı	24	-14.5	0.9	7.4	14.2	14.2
TMO, TŞF ve TEKEL'in Borçlanma Gereksinimi / KİT Borçlanma Gereksinimi	0.13	-	7.34	118	126.4	126.6
TMO, TŞF ve TEKEL'in Kamu Kesimi Nakit Finansman Gereksinimi içindeki Payı	3.2	0.8	-6.5	16	17.9	9.5
KİT'lerin Kamu Kesimi Borçlanma Gereksinimi içindeki Payı/GSMH	1.9	-0.7	0.1	0.6	1.3	1.1
TMO, TŞF ve TEKEL'in Borçlanma Gereksinimi / GSMH	0.3	0.04	-0.6	1.2	1.6	1.4
TMO, TŞF ve TEKEL'e Yapılan Bütçe Transferleri / GSMH	0.05	0	0.03	0.07	0.06	0.11

Bu kuruluşların finansman dengesi büyük ölçüde açık vermiştir. 1997 yılında hububat, şeker pancarı ve tütün dışındaki ürünler, 1997 yılında devlet destekleme alımları kapsamı dışında bırakılmıştır. 1997 yılında destekleme kapsamındaki ürünler için üreticilere yapılan ödemeler %200'ün üzerinde artırılmıştır. Tarımsal destekleme alım fiyatları da 1997 yılındaki %95 artırılmıştır. 1997 yılında da buğday, şeker pancarı ve tütün gibi ürünlere yapılan ödemeler toplam destekleme alımları için yapılan ödemelerin yaklaşık %60'ını oluşturmuştur. 1997 yılında destekleme alımları için yapılan ödemelerin GSMH içindeki payı %1,5'e yükseltilmiştir. 1997 yılında yalnızca TŞF'ye 21,8 trilyon Türk lirası tutarında bütçe transferi gerçekleştirilmiştir. 1997 yılında KİT'lerin finansman gereksinimi çok fazla artmıştır. 1997 yılında da 1996 yılında olduğu gibi TCMB, TMO ve TŞF'na tarımsal kredi sağlamamıştır.

1998 yılında daha önceki yıllar gibi hububat, şeker pancarı ve tütün dışındaki ürünlerin devlet destekleme alımları kapsamı dışındaki bırakılmasına devam edilmiştir. Destekleme alımları kapsamındaki ödemelerin GSMH içindeki payı %2.3'e yükseltilmiştir. Tarımsal destekleme alım fiyatları 1998 yılında ortalama olarak enflasyon oranında artırılmıştır. Üretim fazlası nedeniyle destekleme alımları bütçeye ek yük getirmiştir. 1998 yılında TEKEL ve TMO'ya bütçeden transfer yapılmamıştır. Ancak TŞF'ye ek olarak 31 trilyon transfer gerçekleştirilmiştir. Tarımsal destekleme amacıyla bütçeden gerçekleştirilen transferlerin toplamının 193 trilyon Türk lirasıdır.

1998 yılında tarımsal destekleme alım ödemeleri bütçe yerine kamu bankaları aracılığıyla sağlanmıştır. Tarımsal desteklemelerden sorumlu KİT'lerin finansman gereksiniminin GSMH'ya oranı hızlı biçimde artmıştır. Çizelge 2.2'de Merkez Bankası'nın Tarımsal Kredileri yer almaktadır.

Çizelge 2.2 Merkez Bankası Tarımsal Kredileri, Milyar Türk Lirası (TCMB)										
	1994	%	1995	%	1996	%	1997	%	1998	%
Kamu Sektörü										
TMO	25096.5	106	0	-100	0	-	0	-	0	-
TŞF	0	-100	0	0	0	-	0	-	0	-
Kamu Sektörü Kredileri İçindeki Payı	16.9	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Özel Sektör										
Tarım Kredi Kooperatifleri	11647.6	0	11647.6	0	7147.6	-38.6	7146.6	0	7147	0
Diğer	55	0	55	0	55	0	55	0	55	0
Özel Sektör Kredileri İçindeki Payı	95	-	95.5	-	95.5	-	93.8	0	95	0
Genel Toplam	36798.9	41.5	11702.6	-68.2	7202.2	-38.5	7202.6	0	7202	0
TCMB İç Kredileri İçindeki Payı	23	-	5.7	-	3.2	-	2.1	-	95.5	-

TCMB 1998 yılında kamuya kredi açmamıştır. Tarım Kredi Kooperatifleri yoluyla açılan kredilerle sınırlı kalmıştır.

1999 yılında hububat, şeker pancarı ve tütün dışındaki ürünlerin devlet destekleme alımları kapsamı dışında bırakılması uygulaması devam etmiştir. 1999 yılında bir önceki yıl, aşırı biçimde artan destekleme alım fiyatları indirilerek %12,5 artışla sınırlı tutulmuştur. Böylece destekleme alım bedellerinin milli gelir içindeki payı %1,7'ye düşmüştür. Destekleme alım fiyatları hedeflenen enflasyonla uyumlu olarak belirlenmiştir. 1998 yılında ortalama olarak %54 oranında artırılan destekleme alım fiyatları, 1999 yılında ortalama olarak %47 oranında artırılmıştır. 1998 yılında yaşanan yüksek üretim 1999 yılında yerini düşük üretime bırakmıştır. Buğday, arpa, pamuk, şeker pancarı ve fındık alımlarında önemli ölçüde azaltmalara gidilmiştir.

1994 yılından beri devam eden hububat, şeker pancarı ve tütün dışındaki ürünlerin devlet destekleme alımları kapsamı dışında bırakılması uygulaması 2000 yılında da devam ettirilmiştir. Çizelge 2.3’de 2000 öncesi tarımsal desteklemelerde ortalama alım fiyatları, miktarları ve bedelleri sunulmaktadır.

Ürünler	Ortalama Alım Fiyatları (TL/Kg)			Alım Miktarı (Bin Ton)			Alım Bedeli (Milyar TL)		
	1998	1999	2000	1998	1999	2000	1998	1999	2000
Buğday	53564	77976	103781	5212	4309	3011	279175	335976	312484
Fındık	772134	10799667	1082248	239	142	85	184367	153770	91832
Pamuk	180458	249001	408110	536	439	195	966679	109274	79446
Tütün	672048	1074801	1298219	166	191	183	115560	205698	237263
Şeker Pancarı	17709	27653	35107	17619	13253	13700	78626	366484	480965
Ayçiçeği	111682	129998	164998	443	411	406	49453	53394	67023
Diğerleri	-	-	-				255575	283882	211321
Toplam							1055435	1508478	1480334

2000 yılında destekleme alım fiyatları dünya fiyatları ve enflasyon oranına uyumlu olacak biçimde tespit edilmiştir. Bir önceki yıla göre ortalama %28 oranında artırılmıştır. Çaykur ve TŞF’ye bütçeden transferler yapılmıştır. TSKB özzerleştirilmiştir.

2001 yılına kadar uygulanan fiyat ve ürüne bağlı destekleme politikaları neticesinde fındık, tütün, şeker pancarı gibi ürünlerde arz fazlası oluşmaya başlamıştır. Bu ürünlerde üretim fazlası olmasına rağmen, fiyatlar dünya fiyatlarının çok üzerinde seyretmiştir. 2000’li yıllara kadar, bütçede oluşan aşırı yük ve istikrar programlarının bir parçası olarak Türkiye’de fiyat ve miktar desteklerinden vazgeçilme kararı alınmaya başlanmıştır. Çizelge 2.4’den de izleneceği, gibi 2000 yılında destekleme alımlarında bütçeden sağlanan finansman biçiminde de bir değişim yaşanmıştır.

Ancak, söz konusu yıllarda yağlı tohumlar ve yem bitkilerinde ise üretim açığı kendini göstermiştir. Bu büyük ölçüde destekleme alımları ve diğer desteklerin büyük ölçüde belirli bir ürün grubuna yönlendirilmesinden kaynaklanmıştır. 2000’li yıllardaki yeni

tarımsal destekleme modelinin amaçları: hedef kitlesi belli, rekabete dönük, adil, çiftçi gelirlerini yükseltmeye yönelik, çevreci yaklaşımlar olarak sıralanabilir. Doğrudan Gelir Desteği (DGD) uygulamasının ise bu amaçlara en uygun destekleme amacı olduğu kanaatine varılmıştır. Uygulanan sistemle beraber, gerek Dünya Ticaret Örgütü; gerekse Avrupa Birliği tüzük ve yönetmeliklerine de uyum sağlanabileceği düşünülmüştür.

Çizelge 2.4 Destekleme Alımlarına Bütçeden Sağlanan Finansman, Milyar TL (DPT, HM)					
Konu	1996	1997	1998	1999	2000
Görev Zararı	3.150	421.000	8.535	92.135	39.856
T. Şeker Fabrikaları	2.150	421.000	8.535	80.000	39.856
TMO	1.000	0.000	0.000	0.000	0.000
Çaykur	0.000	0.000	0.000	12.135	0.000
Sermaye Transferi	2.500	27.830	22.656	39.000	127.144
T. Şeker Fabrikaları	1.700	20.830	22.656	20.000	94.144
Çaykur	800.000	7.000	0.000	19.000	33.000
İkraz Transferi	19.936	19.936	16.736	0.000	0.000
Çaykur	19.936	19.936	16.736	0.000	0.000
DFİF Kredileri (a)	42.218	111.888	238.568	388.400	380.866
TSKB	34.218	93.888	151.068	242.900	374.866
T. Şeker Fabrikaları	0.000	18.000	87.500	92.000	1.000
TMO	6.000	0.000	0.000	50.000	0.000
Çaykur	2.000	0.000	0.000	3.500	5.000
1. Genel Toplam	67.804	160.075	286.495	519.535	547.899
2. Alım Bedeli	191.277	566.875	1.280.571	1.437.930	1.480.033
3. (1/2) (%)	36	28	22	36	37
(a) Bütçe ödeneği ve kredi geri dönüşlerinden kullandırmaların toplamıdır.					

14 Mart 2000 tarihinde yürürlüğe konulan 1.3.2000 tarih ve 2000/267 Sayılı Kararnameyle 2002 yılında öteki desteklerin tümüyle ortadan kaldırılması hedeflenmiştir (MPM, 2002). Bu kapsamda Doğrudan Gelir Desteği uygulamaları, ürün fiyatının devlet müdahalesinden arındırılmasının amaçlanmasıyla yaygınlık kazanmaya başlamıştır. (TÜGEM, 2005).

Türkiye’de 2001 yılından sonra pilot uygulamasına geçilen Doğrudan Gelir Desteği yöntemi sadece üretimden bağımsız kısmı kapsamıştır (Bayaner ve Koç, 2001). Üretimden bağımsız desteklemelerdeki amaç büyümenin desteklenmesi ve tarımsal

destekleme politikalarının bütçe ve tüketiciler üzerindeki yükünün azaltılması olarak belirlenmiştir (MPM, 2002).

Türkiye’de DGD sistemi, 2006-2010 yıllarını kapsayan Tarım Strateji Belgesi’nde (TSB) de önemini korumuştur. TSB, yedi ana başlık altında tarımsal desteklere yer vermektedir. Bunların başında DGD gelmektedir. Prim ödemeleri, hayvancılık destekleri, 2006 yılında ülke çapında uygulamasına başlanan Çevre Amaçlı Tarım Arazilerinin Koruma Programı, tütün ve fındık için çiftçi geçiş programı, yine 2006 yıllarında uygulanmalarına başlanan tarım sigorta ödemeler ve 2006 yılında ülke çapında yaygınlaşan kırsal kalkınma ödenekleridir. Genel olarak Tarım Strateji Belgesi ile beraber, tarımsal ürünlere yönelik devlet yardımları, DGD ve prim ödemeleri, hayvancılığa dönük destekleri kapsayan destekleme mekanizmasına indirgenmiştir. TSB programı sonunda, DGD ödemelerinin toplam bütçe içindeki payının % 45’e düşürülmesi hedeflenmiştir. 2008 yılı itibariyle DGD toplam desteklerin içindeki payı 2010 yılından önce bu oranın altına düşürülmüştür.

Resmi gazetede yayımlanan 2007/14 sayılı “Doğrudan Gelir Desteği Ödemesi Yapılmasına Dair Tebliğ” uygulama esaslarını ayrıntılı olarak açıklamaktadır. Tebliğin amacında ürün ve girdi fiyatlarını doğrudan etkilemeden yapılacak tarımsal desteklemenin DGD ile gerçekleştirileceği ifade edilmektedir. Çiftçilere ÇKS’de kayıtlı tarımsal arazisi üzerinden en fazla 500 dekara kadar ödeme yapılacağı belirtilmektedir. Bir dekarın altındaki arazilere ise DGD ödemesi yapılmamaktadır. Tebliğde ayrıca, organik tarım faaliyetinde bulunan ve toprak analizi yaptıran çiftçilere ek ödeme yapılabileceği belirtilmektedir.

Türkiye’de, AB’ye uyum açısından, zamanla doğrudan ödemelerinin belirli kıstaslara göre şekillenebilmesi amacıyla çeşitli alt yapı düzenlemeleri yapılmaya başlanmış ve Avrupa Birliği’ne entegrasyon çerçevesinde adımlar atılmıştır. 08.09.2004 tarih ve 25577 sayılı “İyi Tarım Uygulamaları Yönetmeliği” bunlardan birisidir. Bu yönetmelik, çevre, insan ve hayvan sağlığına zarar vermeyen tarımsal üretimin yapılması, doğal

kaynakların korunması, tarımda izlenebilirlik ve sürdürülebilirlik ile gıda güvenliğinin sağlanması amacıyla uygulamaya konulmuştur.

DGD ürün ayrımı gözetmeksizin uygun koşullara sahip arazilere (eligible land) verilmektedir. DGD mevcut yapısıyla ürün cinsinden ve üretim miktarından bağımsız (de-coupled) bir ödeme şeklinde yapılmaktadır. Bu özelliğiyle, gerek AB’de gündeme gelen Tek Çiftlik Ödeme Yöntemine uyum, gerekse DTÖ’ne karşı verilen taahhütler çerçevesinde kalınmaktadır.

2003–2007 döneminde il bazında yapılan DGD ödemelerini ve ortalamalar incelendiğinde 81 il içersinde en fazla DGD ödemesi alan illerin Konya, Ş. Urfa, Ankara; en az alan illerin ise Sinop, Bayburt, Hakkâri olduğu görülmektedir (<http://www.tugem.gov.tr>). DGD’nin kayıtlı alan baz alınarak ödenmesinden dolayı il bazındaki bu farklılıklar arazi büyüklüklerinin ve kayıtlı çiftçi sayısının her ilde farklı olmasından kaynaklanmaktadır.

Türkiye’deki destekleme biçimleri DTÖ ve AB’ye verilen tahattütler çerçevesinde rakamsal olarak da çeşitli kurumlarca incelenmekte ve takip edilmektedir. Örneğin OECD ülkelerin destekleme rakamlarını inceleyen kurumlardan bir tanesidir. OECD tarıma yapılan transferlerde pazar fiyatı transferleri ve bütçe transferleri olmak üzere iki aşamalı bir sisteme dikkat çekmektedir. Üreticilere yapılan transferler pazar fiyatı desteği ve doğrudan bütçe transferleri olarak kabul edilmektedir. Üretici desteği tahmin yüzdesi, toplam tarımsal üretim değerinin toplam üretici destekleri içindeki payını göstermektedir (OECD, 2004a).

Türkiye’de 2001 Tarım Reformuna kadar OECD üretici destek tahmini ülkelerarası tarımsal destekleme seviyesinin karşılaştırmasına imkân vermektedir. Tüketici ve vergi ödeyicilerinden tarımsal desteklere aktarılan brüt yıllık transferlerin parasal değerini vermektedir (OECD, 2004b: 2). Çizelge 2.5a, b ve c’de Türkiye’de üretici desteği tahmini ve tarıma yapılan transferler sunulmaktadır.

Çizelge 2.5a Türkiye'deki Üretici Desteği ve Tarıma Yapılan Transferler, Milyar TL (OECD, 2004b)									
	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994
Tarıma Yapılan Toplam Transferler (TDT)	1,925	3,402	3,782	9,253	16,806	42,798	56,661	98,249	111,315
Üretici Destekleme Tahmini (ÜDT)	1,766	3,163	3,201	7,741	15,465	32,781	51,974	80,318	99,905
ÜDT/TDT	92%	93%	85%	84%	92%	77%	92%	82%	90%
Pazar Fiyatı Desteği (PFD)	1,284	2,350	1,761	5,084	12,234	27,197	41,391	60,253	42,638
PFD/TDT	67%	69%	47%	55%	73%	64%	73%	61%	38%
	1995	1996	1997	1,998	1999	2,000	2001	2,002	2003
Tarıma Yapılan Toplam Transferler (TDT)	281,540	624,038	1,621,865	3,692,210	5,039,350	6,605,267	5,161,006	12,254,900	15,899,238
Üretici Destekleme Tahmini (ÜDT)	189,706	430,776	1,245,942	2,714,299	3,193,376	4,279,561	1,281,269	8,434,776	14,288,385
ÜDT/TDT	67%	69%	77%	74%	63%	65%	25%	69%	90%
Pazar Fiyatı Desteği (PFD)	92,115	251,328	919,380	2,223,981	2,365,498	3,568,804	425,682	6,123,988	11,474,589
PFD/TDT	33%	40%	57%	60%	47%	54%	8%	50%	72%

Türkiye’de toplam transfer ödemeleri içindeki üretici desteği payı 1988 yılında %85 iken bu rakam 2001 yılında %25’e düşmüş; ancak sonra tekrar yükselerek 2003 yılında %90 seviyesine çıkmıştır. Kasım 2000’de likitidenin bir göstergesi olan (döviz işlemleri - açık piyasa işlemleri) / toplam rezervler oranının da %25’e düşmesi, kriz döneminde sıkı para politikasının sıkı maliye politikası ile desteklendiğini göstermektedir. 2004-2008 yılları arasında ise toplam transfer ödemeleri içinde üretici desteğinin payı %94, %88, %86 ve %96 olarak gerçekleşmiştir. Toplam destekler içersindeki pazar destek fiyatı kısmı 1988 yılında %77 iken, 2001 yılında %8’e düşmüş; ancak DGD uygulanmasına rağmen 2003 yılında %72 ye yükselmiştir. 2004, 2005, 2006 ve 2007 yıllarında ise sırasıyla toplam destekler içinde pazar destek fiyatının payı %75, %67, %54 ve %62 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye’de 2001 öncesi maliye politikası baskındır, 2001 sonrası ise para politikası baskın olmuştur (Yurdakul ve Saçkan, 2007). Görev zararlarının artık TCMB tarafından fonlanma yolunun kapanması 2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş programının bir parçası olmuştur.

Çizelge 2.5b									
Tarıma Yapılan Transferler (Milyon YTL, HM, TKB (TÜGEM, Çiftçi Kayıt Sistemi, PO))									
Destekleme Konuları	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Ort.
Hububat Primi	0	0	0	0	0	209	278	437	116
Prim Ödemeleri	195	339	186	268	310	650	930	1,775	582
Hayvancılık Destekleri	11	44	83	107	248	352	678	688	276
DGD	2	84	1,877	1,942	2,120	1,675	2,654	1,640	1,499
Tarımsal Amaçlı Mazot Desteği	0	0	0	311	324	407	0	478	190
Mazot Fiyatı (YTL/Litre)(**)	0	0	1.09	1.39	1.54	1.95			1
Kimyevi Gübre Desteği	120	100	0	0	0	271	0	342	104
Çay Desteği	16	26	42	39	40	105	142	88	62
Diğer Destekler (*)	0	0	0	3	6	13		83	15
Kırsal Kalkınma								221	221
Tarımsal Sigorta								26	26
Telaflı Edici Ödemeler								58	58
Toplam	343	593	2,188	2,670	3,048	3,682	4,884	5,092	2,813
DGD'nin Türkiye Genelinde Uygulamasına İlişkin Bazı Sonuçlar									
Kayıtlı Çiftçi Sayısı (Milyon)	Na	2.18	2.58	2.75	2.75	2.75	2.75	2.75	3.00
Kayıtlı Alan (Milyon da)	Na	122	163	167	167	170	167	170	159
Desteklenen Alan	Na	118	162	165	166	168	166	168	158
Dekar Başına DGD	Na	10	13.5	16	16	10			
Desteklenen Üst Arazi Sınırı (da)	Na	200	500	500	500	500	500	500	500
* Sertifikalı fide, fidan, tohum, ARIP, Enerji, Pat. Sigili, Şekerpancarı telaflı, Enerji, Ar-ge									
Not: da=dekar, na=bulunamadı, mazot fiyatı: yıllık ortalama (**) Mazot fiyatı									
bilgi ve karşılaştırma içindir.									

Çizelge 2.5c					
Tarımsal Destekler: Türkiye, 1998-2002 (ABD Doları, Milyon, Togan, Bayener ve Nash, 2005: 49.)					
	1998	1999	2000	2001	2002
Piyasa Fiyatı Desteği	425.8	356.7	183	27.8	0
Tahıllar	276.9	146.6	81.8	43.3	26.7
Tütün	245.2	141.6	70.5	40.1	0
Şeker Pancarı					
Girdi Kullanımına Bağlı Ödemeler					
Gübre	476.7	238.6	153.4	60.5	0
İlaç	33	24.7	19.2	14.7	0
Tohum	6.6	3.4	4.6	0.8	0
Hayvansal Üretim Geliştirilmesi	0	0	19.2	31.9	50.1
Teşvik Primleri					
Süt	31.5	25.6	19.2	9.8	0
Tamamlayıcı Ödemeler					
Çay	13.8	7.1	25.2	22.1	26.7
Doğal Afet Yardımları	29.7	37.2	22.4	0	0
Kredi Sübvansiyonu	1663.2	1675.3	562.7	274.8	0
Fark Ödeme	0	265.8	298.2	280.5	145.1
Doğrudan Gelir Desteği	0	0	0	68.1	1159
Toplam	3202.4	2922.6	1459.6	874.4	1357.5

Piyasalar, hükümetlerin taban fiyat uygulamalarından etkilenebilmektedir. $(P_s x Q_d) + [(Q_s - Q_d) x P_s]$ çiftçinin toplam gelirini göstermek üzere, ifadenin ilk kısmını tüketiciler, ikinci kısmını vergi ödeyicileri karşılamaktadır. Taban fiyat uygulaması ile bir arz fazlası oluşmakta, talep edilenin üzerindeki miktarı vergi ödeyicileri karşılamaktadır. Dolayısıyla burada tüketiciden üreticiye bir gelir transferi söz konusudur ve vergi ödeyicisi diğer ekonomik aktörler bu kısmın artığını karşılamak istememektedir. Kaynakların etkin ve rasyonel dağılımlarının temini bağlamında hükümlere baskı yapabilmektedirler. Devletin fiyat kontrolü uyguladığında da fiyatları rasyonelize etme (rationing function) özelliği ortadan kalkmaktadır. Maksimum fiyat (price ceiling) ve taban fiyat (price floor) uygulamaları fiyat kontrolünün başında gelmektedir. Açıklanan taban fiyat uygulamasının aksine, tavan fiyat uygulamaları ise piyasada kıtlık oluşumuna yol açabilmektedir.

OECD, Türkiye üretici desteği tahmininde: pazar fiyatı desteği, çıktıya bağlı ödemeler, geçmiş haklara dayanan ödemeler ve girdi kullanımına bağlı ödemeler yer almaktadır. Çizelge 2.6 Türkiye’de üretici destek çeşitlerini ve Çizelge 2.7 Türkiye’de toplam destekleri sunmaktadır. İki çizelgeden de izlenebileceği gibi kalan dört ögeyi OECD Türkiye için kullanmamıştır ve sıfır olarak sunulmuştur.

OECD’nin modelinde en büyük payı pazar fiyatı destekleri almaktadır. Çizelge 2.6’dan görüleceği gibi 2001 yılı dışındaki şok pazar desteği indirimi dışında Türkiye’de 2002 sonrası artış söz konusudur. Miktarla bağlı ödemeler sütunu üretime dayanan ödemeleri kapsamaktadır. Pamuk, süt, et, çay primleri üretime dayanan sınırsız ödemeler; tütün primi ise üretime bağlı sınırlı ödemelerdir.

2001 yılında miktara bağlı ödemeler bir önceki yıla göre yaklaşık iki kat artmıştır. Ancak 2002 sonrası bu kalemin azaldığı sonra 2003 yılında tekrar arttığı görülmektedir. Üretimle bağlantılı ödemeler 2004, 2005, 2006 ve 2007 yıllarında sırasıyla bir önceki yıla göre %59, %118, %59 ve %30 artış göstermiştir. Geçmiş haklara dayanan ödemeler 2001 Tarım Reformu sonrası uygulamaya konulmuştur. DGD bu kapsamda verilmektedir. Çiftçinin üretim kayıplarını karşılamak amacıyla verilmektedir. Ancak

geçmiş haklara dayanan ödemeler kaleminde geçmiş destek programlarından tahattüt edilen ödemeleri ve üretimde dikim, hayvan sayısına bağlı ödemeleri içine almaktadır (Çizelge 2.7).

Çizelge 2.6
Türkiye'de Üretici Destek Çeşitleri Milyar TL (OECD, 2004b)

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1,998	1999	2,000	2001	2,002	2003
Pazar Fiyat Desteği	1,284	2,350	1,761	5,084	12,234	27,197	41,391	60,253	42,638	92,115	251,328	919,380	2,223,981	2,365,498	3,568,804	425,682	6,123,988	11,474,589
Miktara Bağlı Ödemeler	0	16	19	40	123	141	141	4,743	5,049	5,680	10,769	20,291	11,780	113,054	212,601	557,943	247,504	337,845
Ekili Alan/Hayvan Sayısına Bağlı Ödemeler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Geçmiş Haklara Dayalı Ödemeler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	83,640	1,876,570	1,938,000
Kullanılan Girdiye Bağlı Ödemeler	483	797	1,421	2,617	3,107	5,444	10,442	15,321	52,218	91,911	168,678	306,271	478,537	714,824	498,157	214,004	186,713	537,951
Girdi Kısıtlarına Bağlı Ödemeler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Genel Tarım Gelirine Bağlı Ödemeler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Muhtelif Ödemeler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Çizelge 2.7
Türkiye'de Toplam Destekler Milyar (OECD Stat 2008)

			1988	1993	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005
I. Üretim Toplam Değeri (çiftlik avlusu)			27	345	9921	20163	26564	40500	55960	59266	62296
I. Üretim Toplam Değeri (çiftlik avlusu)	A. Standart ÜDT Payı Mallar		59	65	62	61	60	59	60	61	59
II. Tüketimin Toplam Değeri (çiftlik avlusu)			22	273	7991	16628	24206	35595	51290	54170	57440
II. Tüketimin Toplam Değeri (çiftlik avlusu)	A. Standart ÜDT Mallar		13	177	4944	10084	14527	21148	30970	32880	34145
III. Üretici Destek Tahmini (PSE)			4	86	2738	4332	839	8730	16741	16043	16425
III. Üretici Destek Tahmini (PSE)	A. Piyasa fiyat desteği		2	65	2247	3599	-58	6353	13381	12395	12725
	A. Piyasa fiyat Desteği	A.1. Standart ÜDT Mallar	1	42	1390	2182	-35	3774	8080	7524	7564
	B. Üretime bağlı ödemeler		0	5	12	223	558	245	353	509	765
	B. Üretime bağlı ödemeler	B.1. Limitsiz üretime bağlı	0	5	12	223	378	245	353	509	765
		B.2. Limitli üretime bağlı	0	0	0	0	180	0	0	0	0
	C. Ekilen alan/hayvan sayısına bağlı ödemeler		0	0	0	0	0	0	0	0	0
	C. Ekilen alan/hayvan sayısına bağlı ödemeler	C.1. Limitsiz alan ya da hayvan sayısına bağlı	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Çizelge 2.7 (devam)
Türkiye'de Toplam Destekler Milyar

			1988	1993	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005
		C.2. Limitli alan ya da hayvan sayısına bağlı	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	D. Tarihsel ödeneklere bağlı ödemeler		0	0	0	0	84	1877	2740	2830	2409
	D. Tarihsel ödeneklere bağlı ödemeler	D.1. Tarihsel Ekim/Hayvan Sayısı ya da Üretime Bağlı	0	0	0	0	84	1877	2740	2830	2409
		D.2. Tarihsel Destekleme Programlarına Bağlı	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	E. Girdi kullanımına bağlı ödemeler		1	15	479	510	255	255	267	308	527
	E. Girdi kullanımına bağlı ödemeler	E.1. Tarihsel Değişken Girdi Kullanımına Bağlı	1	14	458	452	148	95	99	88	95
		E.2. Çiftlik ile İlgili Hizmet Kullanımına Bağlı	0	0	3	5	10	13	15	17	32
		E.3. Sabit Girdi Kullanımına Bağlı	0	1	18	53	97	148	153	203	400
	F. Girdi sınırına bağlı ödemeler		0	0	0	0	0	0	0	0	0
	F. Girdi sınırına bağlı ödemeler	F.1. Değişken Girdi Üzerindeki Kısıtlara Bağlı	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		F.2. Sabit Girdi Üzerindeki Kısıtlara Bağlı	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		F.3. Girdi Grubu Üzerindeki Kısıtlara Bağlı	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Çizelge 2.7 (devam)
Türkiye'de Toplam Destekler Milyar

			1988	1993	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	G. Toplam çiftlik gelirine bağlı ödemeler		0	0	0	0	0	0	0	0	0
	G. Toplam çiftlik gelirine bağlı ödemeler	G.1. Çiftlik Geliri Seviyesine Bağlı	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		G.2. Based on established minimum income	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	H. Muhtelif ödemeler		0	0	0	0	0	0	0	0	0
	H. Muhtelif ödemeler	H.1. Ulusal Ödemeler	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		H.2. Kısmi-Ulusal Ödemeler	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	I. Yüzde ÜDT		13	23	26	21	3	20	28	25	25
	J. Üretici NAC		1	1	1	1	1	1	1	1	1
IV. Genel Servis Desteği Tahmini (GSSE)			1	18	978	2351	3923	3093	1479	946	2234
IV. Genel Servis Desteği Tahmini (GSSE)	A. Araştırma ve Geliştirme		0	1	10	15	36	50	54	38	37
	B. Tarımsal Okullar		0	0	2	3	4	7	9	6	5
	C. Denetim Hizmetleri		0	3	20	47	69	104	107	132	157
	D. Altyapı		0	0	2	3	5	3	6	4	4
	E. Pazırlama ve Promosyon		0	13	940	2276	3796	2914	1282	750	2008
	F. Kamu Sermayesi		0	0	0	0	0	0	0	0	0
	G. Muhtelif		0	1	4	7	13	16	21	17	23
V. Tüketici Desteği Tahmini (TDT)			-3	-62	-2127	-3559	-126	-6077	-13282	-11331	-12053

Çizelge 2.7 (devam)
Türkiye'de Toplam Destekler Milyar

			1988	1993	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005
V. Tüketici Desteği Tahmini (TDT)	A. Üreticiden Tüketicilere Transferler (-)		-3	-64	-2281	-3674	-169	-6233	-14205	-12885	-13519
	A. Üreticiden Tüketicilere Transferler (-)	A.1. Standart ÜDT mallar	-2	-42	-1411	-2228	-102	-3703	-8578	-7821	-8036
	B. Tüketiciden Diğer Transferler (-)		0	-2	-34	-87	11	8	106	634	450
	B. Tüketiciden Diğer Transferler (-)	B.1. Standart ÜDT mallar	0	-2	-21	-53	6	5	64	385	267
	C. Vergi ödeyicilerinden Tüketicilere Transferler		0	0	0	0	0	0	0	0	0
	D. Artık Besleme Maliyeti		0	4	188	202	33	148	817	921	1016
	E. Yüzde TDT		-12	-23	-27	-21	-1	-17	-26	-21	-21
	F. Tüketici NAC		1	1	1	1	1	1	1	1	1
VI. Toplam Destek Tahmini (TDT)			4	103	3716	6683	4763	11823	18220	16989	18660
VI. Toplam Destek Tahmini (TDT)	A. Tüketiciden Transferler		3	67	2315	3761	159	6225	14100	12251	13069
	C. Bütçe Gelirleri (-)		2	39	1435	3009	4593	5590	4015	4104	5141
	B. Vergi ödeyicilerinden Transferler		0	-2	-34	-87	11	8	106	634	450

Türkiye’de DGD cari alan dışı hayvan sayısına bağlı ödemeler (üretim gerekli değil) kalemi altında yer almaktadır. DGD 1986-2000 yılları arasında uygulanmamıştır. 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006 ve 2007 yıllarında ise DGD’nin ÜDT içindeki payı sırasıyla %8, %21, %14, %15, %14, %17 ve %15 olarak gerçekleşmiştir.

2005 yılı itibariyle geçmiş haklara dayanan ödemeler pazar fiyatı desteğinden sonra en büyük destekleme kalemidir. Son destek kalemi girdi kullanımına bağlı olan ödemelerdir. Faiz imtiyazları, yem ödemeleri, mera gelişimi, gübreleme ve tohum ödemeleri, makineleşme, hastalık kontrolü bu kapsamdadır. 2001-2002 yılları arasında bu kaleme ciddi bir indirim yapılmış; ancak sonraki yıllarda artarak 2005 yılında eski seviyesinin üzerine çıkmıştır. 2000 yılında yapılan Tarım Reformu ile beraber, kredi ve gübre desteği gibi girdi destekleri kaldırılmıştır. Fiyat desteği sonrası zararın sübvansiyonu kaldırılmıştır. 2000 öncesi daha çok fiyat desteği ve krediler, gübre ve sulamaya dönük girdi destekleri kullanılmıştır. Tütün, fındık, çay da ise arz desteği kullanılmıştır.

Türkiye’de 2008 yılı itibariyle 2007 yılında 10 YTL olarak uygulanan DGD, 16 Nisan 2008 tarih ve 26849 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile 7YTL’ye düşürülmektedir. Toprak analizi yapacak çiftçilere 1 YTL, organik tarım yapacak çiftçilere de dekar 5 YTL fazladan ödeme öngörülmektedir.

26 Mart 2008 tarih ve 26828 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla mazot ve kimyevi gübrenin birim dekar üzerinden desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemek amacıyla hazırlananan Tarımsal faaliyette kullanılan mazot ve kimyevi gübre için çiftçilere alan bazlı destekleme ödemesi yapılmasına dair karar vardır. Çiftçi başına toplam desteklenecek alan 500 dekarı geçmemektedir. 2008 yılında bu anlamda sebze, meyve (üzüm hariç), süs bitkileri, özel çayır, mera ve orman emvali ürün alanları için mazot destekleme tutarı dekar başına 1,8 YTL, kimyevi gübre destekleme tutarı ise 1,55 YTL’dir. Hububat, yem bitkileri, baklagiller, yumru bitkiler ve üzüm alanları için dekar başına mazot destekleme tutarı 2,88 YTL (kabaca bin metrekare başına 0,26 galon mazot = 93,21 mil alana yeterlidir), kimyevi gübre 2,13 YTL’dir. Yağlı tohumlu bitkiler

ve endüstri bitkileri alanı için ise mazot destekleme tutarı dekar başına 5,4 YTL, kimyevi gübre destekleme tutarı 3 YTL'dir.

2008 yılında mazot, kimyevi gübre, çay ve patates için telafi edici ödeme, çevre amaçlı tarım arazilerinin korunması projesi kapsamında verilen destek miktarı 2007'de olduğu gibi aynen uygulanmaktadır. 2007 ürünü yağlı tohum destekleme primlerine göre: 2007 ürünü kütlü pamuk, yağlık ayçiçeği, kanola, aspir, soya fasulyesine verilecek destekleme priminde artış olmamakta ve 2006 ürünleri ile aynı destekleme primleri uygulanmaktadır. 2006 ürünü destekleme primleri ile aynı miktarda uygulanacak. Zeytinyağı destekleme primi kilo başına 11 kuruştan 20 kuruşa, dane mısır destekleme primi ise 6,70 kuruştan 2 kuruşluk artışla 8,70 kuruşa çıkarılmaktadır. 2008 yılında alınan karara göre çiftçiler 2007 ürünü kütlü pamuk, yağlık ayçiçeği, kanola, aspir ve soya fasulyesi destekleme primi almak için 15 Nisan 2008'e kadar, dane mısır primi almak için 30 Nisan 2008 tarihine kadar başvuracaklar ve ödemeler yılın ikinci yarısında yapılacak. Zeytinyağı üreticileri ise, 2007 ürünü için destekleme primi almak için en geç 2 Haziran 2008'e kadar başvurularını yapacak ve alım satım belgelerini 1 Ekim 2008'e kadar teslim edecekler. Zeytinyağı üreticileri 2007 destekleme primini 2009'da alabilecekler.

2008 yılı tarımsal destekleme ve yönlendirme kurulu kararına göre tarımda kullanılan mazot ve gübre için ödenen destekleme miktarı değiştirilmemektedir. 2008 yılına ait mazot ve gübre desteklerini 2009 bütçesinden ve gelecek yıl çiftçiye ödeyecek. Çay ve patates için telafi edici ödeme uygulaması 2008'de de devam etmektedir. Patates siğili telafi edici ödemesi 2007'de olduğu gibi dekar başına 110 YTL ödenmektedir. Çevre amaçlı tarım arazilerinin korunması kapsamında uygulanan destek miktarı da artırılmamaktadır. Araştırma ve geliştirme projeleri, sertifikalı tohum ve fidan kullanımının desteklenmesinin devam etmesi ise, 2009 yılı tarımsal destekler tavanını artırmayacak şekilde belirlemektedir.

2008 yılındaki Doğrudan Gelir Desteği 2007 yılı çiftçi kayıt sistemi esas alınmaktadır. 2008 yılı doğrudan gelir desteği rakamları sunulursa (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı,

2008): 2008 Doğrudan Gelir Desteği: Temel Doğrudan Gelir Desteği (7,00 YTL/dekar), Toprak Analizi Yaptıran Üreticilere İlave DGD (1,00 YTL/dekar), Organik Tarım Yapan Üreticilere İlave DGD (5,00 YTL/dekar), 2007 Ürünü Prim Destekleri: (Pamuk: 29,00 YKrş/Kg, Pamuk, Sertifikalı tohumluk kullanıldığında (34,80 YKrş/Kg), Ayçiçeği (20,00 YKrş/Kg), Soya (22,00 YKrş/Kg), Soya, sertifikalı tohumluk kullanıldığında (26,40 YKrş/Kg), Kanola (22,00 YKrş/Kg), Dane Mısır (8,70 YKrş/Kg), Aspir (22,00 Ykrş/Kg), Zeytinyağı (20,00 YKrş/Kg).

Çizelge 2.8 (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008)
Türkiye'de Yıllara Göre Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları

Destekleme ve Prim Konuları		2000 (TL)	Değişim Oranı (%)	2001 (TL)	Değişim Oranı (%)	2002 (TL)	Değişim Oranı (%)	2003 (TL)	Değişim Oranı (%)	2004 (TL)	Değişim Oranı (%)	2005 (YTL)	Değişim Oranı (%)	2006 (YTL)
Hayvancılık Desteklemeleri														
Yem Bitkileri (Dekar)*	Yonca													130.00
	Korunga													80.00
	Tek Yıllıklar													50.00
	Sajlık Tek Yıllıklar													55.00
	Sajlık Mısır													60.00
	Yapay Çayır-Mera													100.00
	Üretim	7,320,000	64	12,000,000	23	14,740,000	104	30,000,000	17	35,000,000	13	39.57	-100	
	Tohum											5.00	-100	
Sertifikalı Yem Bit Toh. Ür. (Kg)	Yonca													1.50
	Kor. Fiğ-Macf. Hay.Pan.Yem Şal.													0.50
	Diğerleri													0.25
Damızlık Düve (Baş)	Belgeli	180,000,000	33	240,000,000	25	300,000,000	20	360,000,000	11	400,000,000	25	500.00	10	550.00
	Sertifikalı	90,000,000	33	120,000,000	25	150,000,000	20	180,000,000	11	200,000,000	25	250.00	10	275.00
Suni Tohumlama (Baş)	K.Öncelikli	4,000,000	50	6,000,000	33	8,000,000	25	10,000,000	50	15,000,000	133	35.00	3	36.00
	Diğer	2,000,000	50	3,000,000	33	4,000,000	25	5,000,000	50	7,500,000	233	25.00	4	26.00
Suni Tohumlama (Ekipman)	K.Öncelikli	650,000,000	23	800,000,000	100	1,600,000,000	13	1,800,000,000	25	2,250,000,000		-		
	Diğer	325,000,000	23	400,000,000	100	800,000,000	13	900,000,000	25	1,125,000,000		-		

Çizelge 2.8 (devam)
Türkiye'de Yıllara Göre Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları

Destekleme ve Prim Konuları		2000 (TL)	Değişim Oranı (%)	2001 (TL)	Değişim Oranı (%)	2002 (TL)	Değişim Oranı (%)	2003 (TL)	Değişim Oranı (%)	2004 (TL)	Değişim Oranı (%)	2005 (YTL)	Değişim Oranı (%)	2006 (YTL)
Et Teşviği (Kilogram)	30.09.04'e kadar									1,000,000		-		
	30.09.04'den sonra									500,000		-		
Besi (Baş)		20,700,000	-3	20,000,000								-		
Süt Teşvik Primi (Litre)**	Örgütlü Üretici													0.055
	Has. Ari DSYB											0.075	-100	
	Has.Ari koop.Üy.ve diğer											0.06	-100	
	DSYB Üyesi											0.06	-100	
	Tar. Kal. Koop.Üyesi											0.04	-100	
	Soy Küttük	5,000	0	5,000	300	20,000	100	40,000	0	40,000		-		
	Küçükbaş Hayvan Sütü											0.03	-100	
	Diğer	5,000	0	5,000	100	10,000	100	20,000	0	20,000	50	0.03	0	0.03
	Danışmanlı TKK DSYB Üyesi											0.065	-100	
Danışmanlı TKK											0.055	-100		
Suni Toh.Doğan Buzağı (Baş)	Soy Küttük							40,000,000	50	60,000,000	33	80.00	75	140.00
	Diğer							20,000,000	50	30,000,000	33	40.00	100	80.00
Ancılık (Adet)	Birlik							6,000,000	67	10,000,000	50	15.00	0	15.00
	Diğer							4,000,000	25	5,000,000	50	7.50	0	7.50
	Balda Kal. (Bir.Üyesi) (Kg)											0.40	50	0.60

		Çizelge 2.8 (devam) Türkiye'de Yıllara Göre Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları													
		2000 (TL)	Değişim Oranı (%)	2001 (TL)	Değişim Oranı (%)	2002 (TL)	Değişim Oranı (%)	2003 (TL)	Değişim Oranı (%)	2004 (TL)	Değişim Oranı (%)	2005 (YTL)	Değişim Oranı (%)	2006 (YTL)	
	Balda Kalite (Diğer) (Kg)											0.30	0	0.30	
	Bombus (Koloni)											20.00	150	50.00	
Küçükbaş Is. Am. Yetiş. Bir. (Baş)	Koyun-Keçi													5.00	
Tavuk İtlafı (Adet)	Kümes Hayvanları													Komisyonca	
Çıkma Tavuk (Adet)														1.10	
Hastalıklarından Ari İşletme (Baş)	Prim							20,000,000	200	60,000,000	-17	50.00	0	50.00	
Aşı Desteği (Baş)	%80 üzeri Şap (Büyükbaş)											0.75	0	0.75	
	%80 üzeri Şap (Küçükbaş)											0.50	0	0.50	
	%80 altı Şap (Büyükbaş)											0.50	0	0.50	
	%80 altı Şap (Küçükbaş)											0.25	0	0.25	
	Sığır Brucellos (S-19 Genç)											1.00	0	1.00	
	Koyun Bru. (Rev-1 Genç)											0.50	0	0.50	
	Veba(PPR), Çiç. ve Şarb.											0.25	0	0.25	
Su Ürünleri (Kilogram)***	Alabalık							90,000	344	400,000	50	0.60	8	0.65	
	Çipura-Levrek							153,000	161	400,000	100	0.80	6	0.85	
	Yeni Türler											1.00	0	1.00	
	Midye													0.10	
	Yavru (adet)											0.05	0	0.05	

Çizelge 2.8 (devam)
Türkiye'de Yıllara Göre Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları

Destekleme ve Prim Konuları		2000 (TL)	Değişim Oranı (%)	2001 (TL)	Değişim Oranı (%)	2002 (TL)	Değişim Oranı (%)	2003 (TL)	Değişim Oranı (%)	2004 (TL)	Değişim Oranı (%)	2005 (YTL)	Değişim Oranı (%)	2006 (YTL)
Sağım Hijyeni ve Süt Kalitesi (İşletme)****	Sağım Üni. Soğ. Tankı											80,000.00		%40
	Gübre Çukuru													%40
Hayvan Gen Kaynakları (Baş)	Büyükbaş											300.00	8	325.00
	Küçükbaş											50.00	10	55.00
	Gel.Amaç. Ank.Keç.Akkar.Koy.											20.00	30	26.00
Tiftik Üretimi Desteği (Kilogram)	Oğlak Tiftiği													9.00
	Ana Mal (İnce, İyi, Sıra, Hafif)													8.00
	Tali													6.00
İpekböceği Üretimi Desteği (Kilogram)	Tohum (Kutu/Kg)													20.00
	Damızlık Koza													13.00
	I. Sınıf Koza													9.50
	II. Sınıf Koza													8.25
	III. Sınıf Koza													7.00
	Çepiz													5.00
Gıda Güvenliği (Adet)	Büyükbaş (Baş)													1.00
	Küçükbaş (Baş)													0.25
	Tavuk (1.000 Adet)													1.50
	Hindi (1.000 Adet)													10.00

Çizelge 2.8 (devam)
Türkiye'de Yıllara Göre Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları

Destekleme ve Prim Konuları		2000 (TL)	Değişim Oranı (%)	2001 (TL)	Değişim Oranı (%)	2002 (TL)	Değişim Oranı (%)	2003 (TL)	Değişim Oranı (%)	2004 (TL)	Değişim Oranı (%)	2005 (YTL)	Değişim Oranı (%)	2006 (YTL)
Hayvan Kimlik Sistemi (Baş)	Kayıt, Küpe											2.00	0	2.00
Doğrudan Gelir Desteği (Dekar)*****				10,000,000	35	13,500,000	19	16,000,000	0	16,000,000	0	16.00	0	16.00
Mazot Desteği (Dekar)	Seb.Mey.Süsbitk. Ö.Ç.Mera.Orman							3,900,000				1.50	-100	
	Hub. ve Yem. Baklagil veYumru							3,900,000				2.40	-100	
	Yağlı Toh. ve Endüstri Bitkiler							3,900,000				4.50	-100	
Kimyevi Gübre Desteği (Dekar)	Seb.Mey.SüsB. Öz.Çay.Mer.Or.Emv.											1.00	-100	
	Hub.Yem. B.Baklagiller YumruB.											1.60	-100	
	Yağlı Toh. B. Endüstri B.											3.00	-100	
Enerji Desteği (KW)												0.017	-100	
Hububat Primi (Kg)	Buğday, Çeltik											0.03	-100	
	Arpa, Yulaf, Çavdar											0.02	-100	
Sertifikalı Tohum,Fide,Fidan (Dekar)	Buğ. arpa, tritik, yulaf ve çavd											3.00	-100	
	Çeltik, nohut, k.fasul. ve merc.											5.00	-100	
	Patates											18.00	-100	
	Yr.b.kiraz,b. elma ve b.arm.bt.											160.00	-100	
	Bağ.üz.mey.çilek ve yr.b.el. bt.											100.00	-100	
Diğer meyve tür. ile bahçe tes.												30.00	-100	

Çizelge 2.8 (devam)
Türkiye'de Yıllara Göre Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları

Destekleme ve Prim Konuları		2000 (TL)	Değişim Oranı (%)	2001 (TL)	Değişim Oranı (%)	2002 (TL)	Değişim Oranı (%)	2003 (TL)	Değişim Oranı (%)	2004 (TL)	Değişim Oranı (%)	2005 (YTL)	Değişim Oranı (%)	2006 (YTL)
Patates Telifi Edici Ödemeleri (Dekar)	Yağlı Tohumlu Bitkiler											75.00		85.00
	Tek Yıllık Yem Bitkileri											60.00		
	Hub. ve Yem. Dane Baklagil											40.00		
	Çok Yıllık Yem Bitkileri											200.00		
Meyve ve Bağ											340.00			
AR-GE (Proje)														Projeye Göre
Faiz İndirimli Tarımsal Krediler (%)														Konuya Göre
Kırsal Kalkınma (Proje)														Projeye Göre
Sigorta Primi (%)														Police%50si
Prim Ödemeleri*****														
Yağlık Ayçiçeği (Kg)		6 cent	118	75,000	13	85,000	29	110,000	23	0.135	30	0.175		
Kütlü Pamuk (Kg)	Sertifikalı	9 cent	43	77,000	21	93,500	6	99,000	130	0.228	40	0.32		
	Sertifikasız			70,000	21	85,000	6	90,000	111	0.190	40	0.2667		
Soya Fasulyesi (Kg)	Sertifikalı	8 cent	106	99,000	11	110,000	15	126,500	33	0.168	43	0.24		
	Sertifikasız			90,000	11	100,000	15	115,000	22	0.140	43	0.20		
Kanola (Kg)		8 cent	53	70,000	29	90,000	33	120,000	8	0.130	54	0.20		

Çizelge 2.8 (devam)
Türkiye'de Yıllara Göre Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları

<i>Destekleme ve Prim Konuları</i>		<i>2000 (TL)</i>	<i>Değişim Oranı (%)</i>	<i>2001 (TL)</i>	<i>Değişim Oranı (%)</i>	<i>2002 (TL)</i>	<i>Değişim Oranı (%)</i>	<i>2003 (TL)</i>	<i>Değişim Oranı (%)</i>	<i>2004 (TL)</i>	<i>Değişim Oranı (%)</i>	<i>2005 (YTL)</i>	<i>Değişim Oranı (%)</i>	<i>2006 (YTL)</i>
Mısır (Kg)										0.025	100	0.05		
Zeytinyağı (Kg)		28 cent	-7	150,000	17	175,000	14	200,000	25	0.250	-60	0.10		
(*) Sertifikalı Tohum Kullanan Üreticilere % 5 ilave, kalkınmada öncelikli illerde % 10 ilave ödeme yapılır.														
(**) Örgütlü yetiştiricilerden hayvanlarını soykütüğü sistemine kayıt ettirenlere 1,5 Ykrş ilave ödeme yapılır.														
(***) Örgütlü olan üreticiler, üretimlerinin (yavru balık hariç) 10 tona kadar olan kısmı için %10, 10-40 ton arası kısmı için %3 ilave destek alır.														
(****) Süt sağım ünitelerinde üst sınır 200.000 YTL (fatura bedeli), Gübre çukurunda ise 100.000 YTL (Yatırım Tutarı)														
(*****) 2004 yılı Doğrudan Gelir Desteği kayıtlarına ait ödemenin 10 YTL'si 2005, 6 YTL'si 2006 yılında yapılmıştır.														
(******) 2000 yılı ürünü prim ödemeleri cent/kg (2000 yılında 1\$=573030 TL' dir) olarak belirlenmiştir.														

Çizelge 2.9
Türkiye'de 2006 Yılı Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları: Destekleme ve Prim Konuları (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008)

I		Hayvancılık Desteklemeleri	YTL
1	Yem Bitkileri (Dekar)*	Yonca	130.00
		Korunga	80.00
		Tek Yıllıklar	50.00
		Slajlık Tek Yıllıklar	55.00
		Slajlık Mısır	60.00
		Yapay Çayır-Mera	100.00
2	Sertifikalı Yem Bitkileri Tohumluğu Üretimi (Kg)	Yonca	1.50
		Korunga, Fiğ-Macar Fiği, Hay. Pan., Yem Şal.	0.50
		Diğerleri	0.25
3	Damızlık Düve (Baş)	Belgeli	550.00
		Sertifikalı	275.00
4	Suni Tohumlama (Baş)	Kalkınmada Öncelikli	36.00
		Diğer	26.00
5	Süt Teşvik Primi (Litre)**	Örgütlü Üreticiler	0.055
		Diğer	0.03
6	Suni Tohumlamadan Doğan Buzağı (Baş)	Soy Küçük	140.00
		Ön Soyküçüküğü	80.00
7	Arıcılık (Adet)	Birlik	15.00
		Diğer	7.50
		Balda Kalite (Birlik Üyesi) (Kg)	0.60
		Balda Kalite (Diğer) (Kg)	0.30
		Bombus (Koloni)	50.00
8	Hastalıklarından Ari İşletme (Baş)	Hastalıklardan Ari Sığır	50.00
9	Aşı Desteği (Baş)	%80 üzeri Şap (Büyükbaş)	0.75
		%80 üzeri Şap (Küçükbaş)	0.50
		%80 altı Şap (Büyükbaş)	0.50
		%80 altı Şap (Küçükbaş)	0.25
		Sığır Brucellosisi (S-19 Genç)	1.00
		Koyun Brucellosisi (Rev-1 Genç)	0.50
		Veiba (PPR), Çiçek ve Şarbon	0.25

Çizelge 2.9 (devam)
Türkiye’de 2006 Yılı Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları: Destekleme ve Prim Konuları

10	Su Ürünleri (Kilogram)***	Alabalık	0.65
		Çipura-Levrek	0.85
Yeni Türler		1.00	
Midyeye		0.10	
Yavru (adet)		0.05	
11	Sağım Hijyeni ve Süt Kalitesi (İşletme)****	Sağım Ünitesi ve Soğutma Tankı	% 40
		Gübre Çukuru	% 40
12	Küçükbaş Islah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri (Baş)	Koyun-Keçi	5.00
13	Hayvan Gen Kaynakları (Baş)	Büyükbaş	325.00
		Küçükbaş	55.00
		Geliştirme Amaçlı Küçükbaş	26.00
14	Tiftik Üretimi Desteği (Kilogram)	Oğlak Tiftiği	9.00
		Ana Mal (İnce, İyi, Sıra, Hafif)	8.00
		Tali	6.00
15	İpekböceği Üretimi Desteği (Kilogram)	Tohum (Kutu/Kg)	20.00
		Damızlık Koza	13.00
		I. Sınıf Koza	9.50
		II. Sınıf Koza	8.25
		III. Sınıf Koza	7.00
		Çepez	5.00
16	Gıda Güvenliği (Adet)	Büyükbaş (Baş)	1.00
		Küçükbaş (Baş)	0.25
		Tavuk (1.000 Adet)	1.50
		Hindi (1.000 Adet)	10.00
17	Hayvan Kimlik Sistemi (Baş)	Kayıt, Küpe	2.00
18	Tavuk İtlafi (Adet)		Komisyonlarca Belirlenir
19	Çıkma Tavuk (Adet)		1.10
II	Doğrudan Gelir Desteği (Dekar)		Henüz Belirlenmedi
III	Patates Telafi Edici Ödemeleri (Dekar)		85.00

Çizelge 2.9 (devam)
Türkiye’de 2006 Yılı Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları: Destekleme ve Prim Konuları

Prim Ödemeleri			
IV	1	Yağlık Ayçiçeği (Kg)	0.175
	2	Kütlü Pamuk (Kg)	Sertifikalı 0.32
			Sertifikasız 0.2667
	3	Soya Fasulyesi (Kg)	Sertifikalı 0.24
			Sertifikasız 0.20
	4	Kanola (Kg)	0.20
	5	Mısır (Kg)	0.05
6	Zeytinyağı (Kg)	0.10	
V	AR-GE (Proje)	Projeye Göre Değişmektedir.	
VI	Faiz İndirimli Tarımsal Krediler (%)	Konuya Göre Değişmektedir.	
VII	Kırsal Kalkınma (Proje)	Projeye Göre Değişmektedir.	
VIII	Sigorta Primi (%)	Poliçe Miktarının % 50'si	
(*) Sertifikalı Tohum Kullanan Üreticilere % 5 ilave, kalkınmada öncelikli illerde % 10 ilave ödeme yapılır.			
(**) Örgütlü yetiştiricilerden hayvanlarını soykütüğü sistemine kayıt ettirenlere 1,5 Ykrş ilave ödeme yapılır.			
(***) Örgütlü olan üreticiler, üretimlerinin (yavru balık hariç) 10 tona kadar olan kısmı için %10, 10-40 ton arası kısmı için %3 ilave destek alır.			
(****) Süt sağım ünitelerinde üst sınır 200.000 YTL (fatura bedeli), Gübre çukurunda ise 100.000 YTL (Yatırım Tutarı)			

Çizelge 2.10 2007 Yılı Tarımsal Destekleme Ödemeleri, Ağustos (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008)		
	2007 Yılı Tarımsal Destekleme Ödemeleri (Ağustos)	ÖDENEN (YTL)
1	DOĞRUDAN GELİR ve ALAN BAZLI DESTEKLER	2,461,725,280
	Doğrudan Gelir Desteği	1,640,723,167
	Mazot	478,757,167
2	Gübre	342,244,398
	FARK ÖDEMESİ DESTEKLERİ (Primler)	1,775,161,570
	Yağlı Tohumlu Bitkiler Destekleri (Primler)	1,249,780,509
	Kütlü Pamuk	827,623,806
	Yağlık Ayçiçeği	203,094,000
	Soya Fasulyesi	8,348,788
	Kanola	1,189,647
	Dane Mısır	209,372,925
	Zeytinyağı	99,089
	Aspir	52,254
	Yaş Çay	88,238,299
	Hububat	437,142,762
3	HAYVANCILIK DESTEKLERİ	688,163,373
	Belgeli Damızlık Desteği	2,475,290
	Suni Tohumlama Teşvikleri	25,572,384
	Suni Tohumlamadan Doğan Buzağı Teşvikleri	25,731,055
	Arıcılık ve Bal Desteği	22,665,816
	İpekböceği Koza Desteği	
	Tiftik Desteği	
	Yem Bitkileri	402,719,228
	Sağım Hijyeni ve Süt Kalitesi	5,767,096
	Küçükbaş Islah Amaçlı Yetiştirici Bitkileri Desteği	1,432,025
	Su Ürünleri Yetiştiriciliği	27,798,520
	İtlaf ve Çıkma Tavuk Desteği	21,558
	Et Desteği	377,462
	Süt Teşvik Primi	161,735,839
	Hastalıklardan Arı İşletmeler Teşvikleri	6,919,817
	Hastalıklarla Mücadele	1,805,213
	Gıda Güvenliği	491,891
	Hayvan Kimlik Sistemi	1,340,356
	Hayvan Gen Kaynakları	1,309,823
4	ARIP	
5	TARIMSAL SİGORTA	25,975,611
6	TELAFİ EDİCİ ÖDEMELER	58,294,189
	Çay Budama Tazminatı-Masrafı	48,198,712
	Patates Sigili Desteği	10,095,477
7	DİĞER TARIMSAL AMAÇLI DESTEKLER	83,395,706
	Sertifikalı Tohum-Fidan Kullanım Desteği	83,250,797
	Enerji	144,909
	AR-GE Destekleri	
8	KIRSAL KALKINMA DESTEĞİ	
	TOPLAM	5,092,715,729

Çizelge 2.11										
Türkiye'de Yıllara Göre Prim ve Desteklemeler (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008)										
Konu	2002		2003		2004		2005		2006	
	1000 YTL	1000 \$	1000 YTL	1000 \$	1000 YTL	1000 \$	1000 YTL	1000 \$	1000 YTL	1000 \$
Prim ve Destek Konusu										
BİTKİSEL ÜRETİM	186149	124099	268300	180068	318846	224540	650248	489277	929913	632595
Prim Desteği										
Pamuk	139897	93265	173995	116775	223802	157607	457051	343906	565809	384904
Yağlı Ayçiçeği	40019	26679	71910	48262	68850	48486	107366	80787	165301	112450
Soya	3047	2031	9558	6415	5793	4080	2420	1821	3669	2496
Kanola	36	24	147	99	622	438	377	284	86	59
Zeytinyağı	3150	2100	12690	8517	10895	7673	25713	19348	3650	2483
Mısır							57321	43131	191398	130203
Şeker Pancarı					4442	3128				
Telafi Edici Ödemeleri										
Mısır					1761	1240				
Ayçiçeği					1886	1328				
Soya					37	26				
Yem Bitkileri					758	534				
Has. Patates Alternatif Ürün							12146	9139	13030	8864
HAYVANCILIK	0	0	106089	71201	249755	175885	352224	265029	678877	461823
Belgeli Damızlık Desteği			2428	1630	3959	2788	3363	2530	2684	1826
Suni Tohum Teşvikleri			1974	1325	4865	3426	17576	13225	41965	28548
Suni Toh. Doğan			365	245	4462	3142	10471	7879	34523	23485
Buzağ Teşvikleri										
Suni Toh. Ekipman Teşvikleri			90	60	167	118	320	241	82	56
Besi Desteği										
İpekböceği Koza Desteği									1332	906
Tiftik Desteği									1500	1020
Çıkma Tavuk Desteği									14890	10129
Tavuk Vebası İtlaf									7498	5101
Tazminatı										
Arıcılık ve Bal Desteği			101	68	1168	823	5922	4456	17285	11759
Et Teşvik Primi					87124	61355	56730	42686	94	64
Süt Teşvik Primi			38530	25859	65027	45794	116027	87304	161516	109875
Hastalıklardan Ari			6	4	738	520	123	93	2617	1781
İşletmeler Teşv.										
Yem Bitkileri			61796	41474	73856	52011	106332	80009	337381	229511
Yonca										
Fiğ										
Korunga										
Sertifikalı Yem Bitkileri										
Toh. Desteği										
Sağm Hijyeni ve Süt Kalite							424	319	1710	1163
Hayvan Gen Kaynakları							467	351	1700	1156
Hayvan Kimlik Sistemi							8	6	529	360
Hastalıklarla Mücadele							1390	1046	1574	1071
Gıda Güvenliği										
Küçükbaş Yet										
Birlik Desteği										
Su Ürünleri Yetiştiriciliği			799	536	8389	5908	33071	24884	49997	34012
Doğrudan Gelir Desteği	1876574	1251049	1942255	1303527	2119699	1492746	1674700	1260120	2653276	1804950
DGD-Tohum, Fide, Fidan							515	388	36822	25049
Tar. Amaçlı Mazot Desteği			310959	208697	323897	228096	406829	306117	0	0
Kimyevi Gübre Desteği	1000	667					271219	204078	0	0
Hububat Primi							208689	157027	278283	189308
Buğday										
Arpa										
Çay Desteği	41507	27671	39195	26305	40125	28257	104837	78884	141799	96462
Çay Primi									81923	55730
Çayda Budama Tazminatı									39200	26667
Çayda Budama Masrafı									20676	14065
Enerji									8041	5470
Sigorta									1990	1354
Kırsal Kalkınma										
AR-GE										
ARIP (Tütün-Fındık)			2686	1803	1496	1054	571	430	139	94
TOPLAM	2188430	1458953	2669484	1791600	3049376	2147448	3681978	2770488	4884084	3322506
2000 yılı döviz kuru 524.000 TL 2001 yılı 1225000 2002: 1506000, 2003: 1493000, 2004: 1422000, 2005: 1329, 2006: 1,47 YTL alınmıştır										

Çizelge 2.12														
Yıllara Göre Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008)														
Destekleme ve Prim Konuları	2000	Deği	2001	Değ	2002	Değ	2003	Değ	2004	Değ	2005	Değ	2006	
	(TL)	şim	(TL)	işim	(TL)	işim	(TL)	işim	(TL)	işim	(YTL)	işim	(YTL)	
		Ora		Ora		Ora		Ora		Ora		Ora		
		ni		ni		ni		ni		ni		ni		
		(%)		(%)		(%)		(%)		(%)		(%)		
<i>Hayvancılık Desteklemeleri</i>														
Yem Bitkileri (Dekar)*	Yonca												130.00	
	Korunga												80.00	
	Tek Yıllıklar												50.00	
	Slajlık Tek Yıllıklar												55.00	
	Slajlık Mısır												60.00	
	Yapay Çayır-Mera												100.00	
	Üretim	7,320,000	64	12,000,000	23	14,740,000	104	30,000,000	17	35,000,000	13	39.57	-100	
Tohum											5.00	-100		
Sertifikalı Yem Bit Toh. Ür. (Kg)	Yonca												1.50	
	Kor. Fiğ-Macf. Hay.Pan.Yem Şal.												0.50	
	Diğerleri												0.25	
Damızlık Düve (Baş)	Belgeli	180,000,000	33	240,000,000	25	300,000,000	20	360,000,000	11	400,000,000	25	500.00	10	550.00
	Sertifikalı	90,000,000	33	120,000,000	25	150,000,000	20	180,000,000	11	200,000,000	25	250.00	10	275.00
Suni Tohumlama (Baş)	K.Öncelikli	4,000,000	50	6,000,000	33	8,000,000	25	10,000,000	50	15,000,000	133	35.00	3	36.00
	Diğer	2,000,000	50	3,000,000	33	4,000,000	25	5,000,000	50	7,500,000	233	25.00	4	26.00
Suni Tohumlama (Ekipman)	K.Öncelikli	650,000,000	23	800,000,000	100	1,600,000,000	13	1,800,000,000	25	2,250,000,000		-		
	Diğer	325,000,000	23	400,000,000	100	800,000,000	13	900,000,000	25	1,125,000,000		-		
Et Teşviği (Kilogram)	30.09.04'e kadar									1,000,000		-		
	30.09.04'den sonra									500,000		-		
Besi (Baş)		20,700,000	-3	20,000,000								-		
Süt Teşvik Primi (Litre)**	Örgütlü Üretici													0.055
	Has. Ari DSYB											0.075	-100	
	Has.Ari koop.Üy.ve diğer											0.06	-100	
	DSYB Üyesi											0.06	-100	
	Tar. Kal. Koop.Üyesi											0.04	-100	
	Soy Kütük	5,000	0	5,000	300	20,000	100	40,000	0	40,000		-		
	Küçükbaş Hayvan Sütü											0.03	-100	
	Diğer	5,000	0	5,000	100	10,000	100	20,000	0	20,000	50	0.03	0	0.03
Suni Toh.Doğan Buzağı (Baş)	Danışmanlı TKK DSYB Üyesi											0.065	-100	
	Danışmanlı TKK											0.055	-100	
	Soy Kütük							40,000,000	50	60,000,000	33	80.00	75	140.00
	Diğer							20,000,000	50	30,000,000	33	40.00	100	80.00
Arıcılık (Adet)	Birlik							6,000,000	67	10,000,000	50	15.00	0	15.00
	Diğer							4,000,000	25	5,000,000	50	7.50	0	7.50
	Balda Kal.(Bir.Üyesi) (Kg)											0.40	50	0.60
	Balda Kalite (Diğer) (Kg)											0.30	0	0.30
	Bombus (Koloni)											20.00	150	50.00
Küçükbaş Is. Am. Yetiş. Bir. (Baş)	Koyun-Keçi												5.00	
Tavuk İtlafı (Adet)	Kümes Hayvanları												Komisyonca	
Çıkma Tavuk (Adet)													1.10	
Hastalıklarından Ari İşletme (Baş)	Prim							20,000,000	200	60,000,000	-17	50.00	0	50.00
Aşı Desteği (Baş)	%80 üzeri Şap (Büyükbaş)											0.75	0	0.75
	%80 üzeri Şap (Küçükbaş)											0.50	0	0.50

	%80 altı Şap (Büyükbaş)										0.50	0	0.50	
	%80 altı Şap (Küçükbaş)										0.25	0	0.25	
	Stıgr Brucellos (S-19 Genç)										1.00	0	1.00	
	Koyun Bru. (Rev-1 Genç)										0.50	0	0.50	
	Veba(PPR), Çiç. ve Şarb.										0.25	0	0.25	
Su Ürünleri (Kilogram)***	Alabalık				90,000	344	400,000	50			0.60	8	0.65	
	Çipura-Levrek				153,000	161	400,000	100			0.80	6	0.85	
	Yeni Türler										1.00	0	1.00	
	Mıdye												0.10	
	Yavru (adet)										0.05	0	0.05	
Sağım Hijyeni ve Süt Kalitesi (İşletme)****	Sağım Üni. Soğ. Tankı										80.000		%40	
	Gübre Çukuru												%40	
Hayvan Gen Kaynakları (Baş)	Büyükbaş										300.00	8	325.00	
	Küçükbaş										50.00	10	55.00	
	Gel.Amaç.Ank.Keç. Akkar.Koy.										20.00	30	26.00	
Tiftik Üretimi Desteği (Kilogram)	Oğlak Tiftiği												9.00	
	Ana Mal (İnce, İyi, Sıra, Hafif)												8.00	
	Tali												6.00	
İpekböceği Üretimi Desteği (Kilogram)	Tohum (Kutu/Kg)												20.00	
	Damızlık Koza												13.00	
	I. Sınıf Koza												9.50	
	II. Sınıf Koza												8.25	
	III. Sınıf Koza												7.00	
Gıda Güvenliği (Adet)	Çepez												5.00	
	Büyükbaş (Baş)												1.00	
	Küçükbaş (Baş)												0.25	
	Tavuk (1.000 Adet)												1.50	
Hayvan Kimlik Sistemi (Baş)	Hindi (1.000 Adet)												10.00	
	Kayıt, Küpe										2.00	0	2.00	
Doğrudan Gelir Desteği (Dekar)*****				10,000,000	35	13,500,000	19	16,000,000	0	16,000,000	0	16.00	0	16.00
Mazot Desteği (Dekar)	Seb.Mey.Süsbitk.Ö. Ç.Mera.Orman							3,900,000				1.50	-100	
	Hub. ve Yem.Baklagil veYumru							3,900,000				2.40	-100	
	Yağlı Toh. Ve Endüstri Bitkiler							3,900,000				4.50	-100	
Kimyevi Gübre Desteği (Dekar)	Seb.Mey.SüsB.Öz.Ç ay.Mer.Or.Emv.											1.00	-100	
	Hub.Yem.B.Baklagiller YumruB.											1.60	-100	
	Yağlı Toh.B. Endüstri B.											3.00	-100	
Enerji Desteği (KW)												0.017	-100	
Hububat Primi (Kg)	Buğday, Çeltik												0.03	-100
	Arpa, Yulaf, Çavdar												0.02	-100
Sertifikalı Tohum,Fide,Fidan (Dekar)	Buğ. arpa, tritik, yulaf ve çavd												3.00	-100
	Çeltik, nohut, k.fasul. ve merc.												5.00	-100
	Patates												18.00	-100
	Yr.b.kiraz,b.elma ve b.arm.bt.												160.00	-100
	Bağ.üz.mey.çilek ve yr.b.el. bt.												100.00	-100
	Diğer meyve tür. ile bahçe tes.												30.00	-100
Patates TelafiEdiciÖdemeleri (Dekar)	Yağlı Tohumlu Bitkiler												75.00	85.00
	Tek Yıllık Yem Bitkileri												60.00	
	Hub. ve Yem. Dane Baklagil												40.00	
	Çok Yıllık Yem Bitkileri												200.00	
	Meyve ve Bağ												340.00	
AR-GE (Proje)														Projeye Göre
Faiz İndirimli Tarımsal Krediler (%)														Konuya Göre
Kırsal Kalkınma (Proje)														Projeye

Sigorta Primi (%)												Göre		
Prim Ödemeleri*****												Police%50si		
Yağlık Ayçiçeği (Kg)		6 cent	118	75,00 0	13	85,000	29	110,00 0	23	0.135	30	0.17 5		
Kütlü Pamuk (Kg)	Sertifikalı	9 cent	43	77,00 0	21	93,500	6	99,000	130	0.228	40	0.32		
	Sertifikasız			70,00 0	21	85,000	6	90,000	111	0.190	40	0.26 67		
Soya Fasulyesi (Kg)	Sertifikalı	8 cent	106	99,00 0	11	110,00 0	15	126,50 0	33	0.168	43	0.24		
	Sertifikasız			90,00 0	11	100,00 0	15	115,00 0	22	0.140	43	0.20		
Kanola (Kg)		8 cent	53	70,00 0	29	90,000	33	120,00 0	8	0.130	54	0.20		
Mısır (Kg)										0.025	100	0.05		
Zeytinyağı (Kg)		28 cent	-7	150,0 00	17	175,00 0	14	200,00 0	25	0.250	-60	0.10		
(*) Sertifikalı Tohum Kullanan Üreticilere % 5 ilave, kalkınmada öncelikli illerde % 10 ilave ödeme yapılır.														
(**) Örgütlü yetiştiricilerden hayvanlarını soykütüğü sistemine kayıt ettirenlere 1,5 Ykrş ilave ödeme yapılır.														
(***) Örgütlü olan üreticiler, üretimlerinin (yavru balık hariç) 10 tona kadar olan kısmı için %10, 10-40 ton arası kısmı için %3 ilave destek alır.														
(****) Süt sağım ünitelerinde üst sınır 200.000 YTL (fatura bedeli), Gübre çukurunda ise 100.000 YTL (Yatırım Tutarı)														
(*****) 2004 yılı Doğrudan Gelir Desteği kayıtlarına ait ödemenin 10 YTL'si 2005, 6 YTL'si 2006 yılında yapılmıştır.														
(*****) 2000 yılı ürünü prim ödemeleri cent/kg (2000 yılında 1\$=573030 TL' dir) olarak belirlenmiştir.														

Çizelge 2.13 (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008)
2006 Yılı Birim Başına Prim ve Destekleme Miktarları: Destekleme ve Prim Konuları

		YTL
I	Hayvancılık Desteklemeleri	
1	Yem Bitkileri (Dekar)*	Yonca 130.00 Korunga 80.00 Tek Yıllıklar 50.00 Slaçlık Tek Yıllıklar 55.00 Slaçlık Mısır 60.00 Yapay Çayır-Mera 100.00
2	Sertifikalı Yem Bitkileri Tohumluğu Üretimi (Kg)	Yonca 1.50 Korunga, Fiğ-Macar Fiği, Hay. Pan., Yem Şal. 0.50 Diğerleri 0.25
3	Damızlık Düve (Baş)	Belgeli 550.00 Sertifikalı 275.00
4	Suni Tohumlama (Baş)	Kalkınmada Öncelikli 36.00 Diğer 26.00
5	Süt Teşvik Primi (Litre)**	Örgütlü Üreticiler 0.055 Diğer 0.03
6	Suni Tohumlamadan Doğan Buzağı (Baş)	Soy Küçük 140.00 Ön Soykütüğü 80.00
7	Arıcılık (Adet)	Birlik 15.00 Diğer 7.50 Balda Kalite (Birlik Üyesi) (Kg) 0.60 Balda Kalite (Diğer) (Kg) 0.30 Bombus (Koloni) 50.00
8	Hastalıklarından Ari İşletme (Baş)	Hastalıklardan Ari Sığır 50.00
9	Aşı Desteği (Baş)	%80 üzeri Şap (Büyükbaş) 0.75 %80 üzeri Şap (Küçükbaş) 0.50 %80 altı Şap (Büyükbaş) 0.50 %80 altı Şap (Küçükbaş) 0.25 Sığır Brucellosisi (S-19 Genç) 1.00 Koyun Brucellosi (Rev-1 Genç) 0.50 Veba (PPR), Çiçek ve Şarbon 0.25
10	Su Ürünleri (Kilogram)***	Alabalık 0.65 Çipura-Levrek 0.85 Yeni Türler 1.00 Midye 0.10 Yavru (adet) 0.05
11	Sağım Hijyeni ve Süt Kalitesi (İşletme)****	Sağım Ünitesi ve Soğutma Tankı % 40 Gübre Çukuru % 40
12	Küçükbaş Islah Amaçlı Yetiştirici Birlikleri (Baş)	Koyun-Keçi 5.00
13	Hayvan Gen Kaynakları (Baş)	Büyükbaş 325.00 Küçükbaş 55.00 Geliştirme Amaçlı Küçükbaş 26.00
14	Tiftik Üretimi Desteği (Kilogram)	Oğlak Tiftiği 9.00 Ana Mal (İnce, İyi, Sıra, Hafif) 8.00 Tali 6.00
15	İpekböceği Üretimi Desteği (Kilogram)	Tohum (Kutu/Kg) 20.00 Damızlık Koza 13.00 I. Sınıf Koza 9.50 II. Sınıf Koza 8.25 III. Sınıf Koza 7.00 Çepez 5.00
16	Gıda Güvenliği (Adet)	Büyükbaş (Baş) 1.00 Küçükbaş (Baş) 0.25 Tavuk (1.000 Adet) 1.50 Hindi (1.000 Adet) 10.00
17	Hayvan Kimlik Sistemi (Baş)	Kayıt, Küpe 2.00
18	Tavuk İtlafı (Adet)	Komisyonlarca Belirlenir
19	Çıkma Tavuk (Adet)	1.10
II	Doğrudan Gelir Desteği (Dekar)	Henüz Belirlenmedi
III	Patates Telafi Edici Ödemeleri (Dekar)	85.00
IV	Prim Ödemeleri	

1	Yağlık Ayçiçeği (Kg)		0.175
2	Kütlü Pamuk (Kg)	Sertifikalı	0.32
		Sertifikasız	0.2667
3	Soya Fasulyesi (Kg)	Sertifikalı	0.24
		Sertifikasız	0.20
4	Kanola (Kg)		0.20
5	Mısır (Kg)		0.05
6	Zeytinyağı (Kg)		0.10
V	AR-GE (Proje)	Projeye Göre Değişmektedir.	
VI	Faiz İndirimli Tarımsal Krediler (%)	Konuya Göre Değişmektedir.	
VII	Kırsal Kalkınma (Proje)	Projeye Göre Değişmektedir.	
VIII	Sigorta Primi (%)	Police Miktarının % 50'si	
<p>(*) Sertifikalı Tohum Kullanan Üreticilere % 5 ilave, kalkınmada öncelikli illerde % 10 ilave ödeme yapılır.</p> <p>(**) Örgütlü yetiştiricilerden hayvanlarını soykütüğü sistemine kayıt ettirenlere 1,5 Ykrş ilave ödeme yapılır.</p> <p>(***) Örgütlü olan üreticiler, üretimlerinin (yavru balık hariç) 10 tona kadar olan kısmı için %10, 10-40 ton arası kısmı için %3 ilave destek alır.</p> <p>(****) Süt sağım ünitelerinde üst sınır 200.000 YTL (fatura bedeli), Gübre çukurunda ise 100.000 YTL (Yatırım Tutarı)</p>			

Çizelge 2.13.1 2007-2008 Destekleme Ölçütleri (Milyon YTL, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008)				
	2007	Oran	2008	Oran
DGD	1641	29.49%	1710	30.73%
Alan Bazlı Mazot ve Gübre Desteği	821	14.75%	844	15.17%
Fark Ödemesi Destekleri (Prim)	1782	32.02%	1758	31.59%
Hayvancılık Destekleri	723	12.99%	731	13.14%
Kırsal Kalkınma (ARIP Dahil)	126	2.26%	162	2.91%
Tarım Sigortaları	32	0.58%	55	0.99%
Telafi Edici Ödemeler	85	1.53%	80	1.44%
Diğer	355	6.38%	60	1.08%
Toplam	5565	100	5400	100

Çizelge 2.13.2 (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008)
2008 Yılı Tarımsal Desteklemeler Ayrıntılı Sunum

1- Doğrudan Gelir Desteği ve Alan Bazlı Desteklemeler		Damızlık Koyun ve Keçi Yetiştiriciliği Yapan Üreticilere Anaç Koyun ve Keçi Desteği	
Doğrudan Gelir Desteği	7,00 YTL/Da	Anaç Koyun ve Keçi	10,00 YTL/Kg
Toprak Analizi Yaptıran Üreticilere İlave DGD	1,00 YTL/da	Büyük ve Küçükbaş Hayvan Gen Kaynakları Desteği	
Organik Tarım Yapan Üreticilere İlave DGD	5,00 YTL/da	Büyükbaş	360,00 YTL/Kg
2- Prim Uygulamaları		Küçükbaş	65,00 YTL/Kg
<i>Fark Ödemesi Destekleri</i>		Geliştirme Amaçlı Küçükbaş	35,00 YTL/Kg
Kütlü Pamuk	29,00 YKr/Kg	Arı	5,00 YTL/da
Kütlü Pamuk (Sertifikalı tohumluk kullanıldığında)	34,80 YKr/Kg	Arı Yetiştiriciliği Desteği	
Yağlı Ayçiçeği	20,00 YKr/Kg	Kovan	5 YTL/Kovan
Soya Fasulyesi	22,00 YKr/Kg	Su Ürünleri Destekleri	
Soya Fasulyesi (Sert. Tohumluk kullanıldığında)	26,40 YKr/Kg	Çipura, Levrek	85,00 Ykrş/Kg
Kanola	22,00 YKr/Kg	Alabalık	65,00 Ykrş/Kg
Zeytinyağı	20,00 YKr/Kg	Yeni Türler	1,00 YTL/Kg
Dane Mısır	2,00 Ykr/Kg	Yavru Balık	5,00 Ykrş/adet
Aspir	22,00 YKr/Kg	Midye	10,00 Ykrş/Kg
3- Sertifikalı Tohum ve Fidan Destekleri		6- Tarımsal Sigorta Desteği	
Tritikale, arpa, çavdar, yulaf, korunga, fiğ	3 YTL/da	7- Çevre Amaçlı Tarımsal Arazilerin Korunması	
Buğday, yonca	5 YTL/da	1. Kategori	
Susam, Kolza (kanola), aspir	4 YTL/da	Erezyonla mücadele	
Nohut, kuru fasulye, mercimek	6 YTL/da	Arazinin ıslah edilmesi	
Çeltik, yer fıstığı	8 YTL/da	Drenaj	
Patates	20 YTL/da	Taş toplama	
Virtüsten ari meyve fidanı ile bahçe tesisi	200 YTL/da	2. Kategori	
Narenciye, tam bodur, yarı bodur meyve fidanı ile bahçe tesisi ve narenciye bahçelerinde aşılama ile çeşit değiştirme	150 YTL/da	Uygun sulama tekniklerinin kullanımı	
Diğer meyve türleriyle bahçe ve bağ tesisi	120 YTL/da	Kontrollü ilaç, gübre ve hormon kullanımı	
Zeytin (Gemlik hariç) fidanı ile bahçe tesisi	100 YTL/da	Organik , yeşil, ahır gübresi, kompost vb. kullanımı	
Zeytinde Gemlik çeşidi il bahçe tesisi	40 YTL/da	Organik ve iyi tarım uygulamaları	
Sertifikalı Antepfıstığı anacı ile bahçe tesisi	30 YTL/da	3. Kategori	
4- Patates Sigili Hastalığı Görülen Alanlarda Alternatif Ürün Desteği		Daimi bitki örtüsü oluşturulması	
Alternatif Ürün Desteği	110 YTL/da	Yeni çayır-mera tesisi ve/veya iyileştirilmesi	
5- Hayvancılık Desteklemeleri		Aşırı otlatmanın engellenmesi	

Yem Bitkileri Üretimi Desteği		Yem bitkileri yetiştirilmesi	
Yonca	115,00 YTL/da	8. Kimyevi Gübre ve Mazot Desteği	Kimyevi Gübre
Korunga	75,00 YTL/da	Yağlı Tohumlu ve Endüstri Bitkileri	3 YTL/da
Tek Yıllıklar	30,00 YTL/da	Hububat, Yem Bitkileri, Baklagiller, Yumruklular	2,13 YTL/da
Silaj Tek Yıllıklar	45,00 YTL/da	Sebze, Meyve, Özel Çayır Mera, Orman Emvali Alanları	1,55 YTL/da
Silajlık Mısır	45,00 YTL/da		Mazot Desteği
Yapay Çayır-Mera	75,00 YTL/da	Yağlı Tohumlu ve Endüstri Bitkileri	5,4 YTL/da
Kültür İrka ve Kültür İrka Melezi Sığır Yetiştiriciliği Desteği		Hububat, Yem Bitkileri, Baklagiller, Yumruklular	2,88 YTL/da
Ymelez İrklar	300 YTL/baş	Sebze, Meyve, Özel Çayır Mera, Orman Emvali Alanları	1,8 YTL/da
Saf İrklar	350 YTL/baş	9- Kırsal Kalkınma Yatırımlarının Desteklenmesi Programı	
Hastalıklardan Ari İşletmeler	400 YTL/baş	10- Kooperatif Destekleri	
Manda	300 YTL/baş	11- Faiz İndirimli Tarımsal Krediler	
İpekböceği Üreticilerini Destekleme Primi			
Tohum Kutu	21,00 YTL/Kg		
Damızlık Koza	14,00 YTL/Kg		
I. Sınıf Koza	10,00 YTL/Kg		
II. Sınıf Koza	9,00 YTL/Kg		
III. Sınıf Koza	8,00 YTL/Kg		
Çepiz	6,00 YTL/Kg		
Tiftik Keçisi Yetiştiricilerini Destekleme Primi			
Oğlak Tiftiği	10,00 YTL/Kg		
Ana Mal (ince, iyi, sıra, hafif)	9,00 YTL/Kg		
Tali	7,00 YTL/Da		

Not: 2008 yılında tarım sektöründe üretim yapan çiftçilere toplam 5,4 milyar YTL destek verilmiştir (4.5 milyar dolar ya da 3 milyar Euro). Doğrudan gelir desteği, prim destekleri, hayvancılık destekleri, alternatif ürün desteği, çevre amaçlı tarımsal arazilerin korunması desteği, kimyevi gübre ve mazot desteği, kooperatif kredileri, faiz indirimli tarımsal krediler, sertifikalı tohumluk ve fidan destekleri, kırsal kalkınma yatırımlarını destekleme programı, alternatif ürün desteği verilmiştir.

2.2 Avrupa Birliği'nde Üretimden Bağımsız Destekleme Uygulamaları

Avrupa Birliği üyesi ÷lkelerde tarım sektörünü yeniden yapılandırma planı Roma Antlaşması sonrası başlamıştır⁴. Sorunların çözümü için 38-47. maddeler arasında öneriler getirilmiştir⁵. Roma Antlaşması'nda OTP'nin amaçları: a) tarımsal verimliliğin artırılması, b) tarım toplumunun adil yaşama standartlarını yakalaması, c) piyasaların istikrarı, d) arzın temini, e) tüketicilere makul fiyattan ürünlerin sunulması olarak belirlenmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında tarımda istikrarlı üretimi temin etmek, üreticinin gelirlerini korumak ve tüketiciye uygun fiyattan ürünlerin ulaşmasını sağlamak amacıyla Ortak Tarım Politikası geliştirilmiştir (Türkiye ve AB tarım sektörlerindeki yapısal dönüşüm için Candan, 2003, Çakmak ve Kasakoğlu, 2001, Çakmak, 2005, Togan, 2004 ve Karluk, 2005'a bakınız.).

Avrupa Birliği üyesi ÷lkelerde, 1950'li yıllarda tarım sektörünün bir üst yapı ile yönlendirilmesi ihtiyacı; tarımsal ürün farklılıklarının serbest ticarete gölge düşürmemesi, tarımsal girdi ihtiyacının kolay temini, gıda yetersizliğinin önüne geçilmesi gibi nedenlerle ön plana çıkmıştır⁶. 2. Dünya savaşı sonrası AB'de gör÷len gıda üretimi açığı ve birçok bölgedeki açlık sorununun önlenmesi planı, OTP doğrultusunda 1962 yılında hayata geçirilmiştir⁷. OTP tek pazar, topluluk tercihi, ortak mali sorumluluk gibi üç ilke üzerine inşa edilmiştir.

Avrupa Birliği'nde o yıllarda tarım sektörü verimsiz çalışmaktaydı, gıda arz fazlası yaratılamamıştı ve işletmeler büyük ölçüde küçük ölçekliydi. Esas mesele, bu verimsiz çalışma ve fiyat mekanizmasının ÷lkeler arasında farklılık göstermesiydi. Ayrıca, tarım ve gıda fiyatları ÷lke sanayi emeği için aslında bir önemli bir girdi teşkil etmektedir⁸.

⁴ Roma Antlaşmasında tarım ürünleri ile bitkisel, hayvansal ve su ürünler ve bunların ilk işleme aşamasında ortaya çıkan ürünler kastedilmektedir.

⁵ Amsterdam Antlaşması bu maddeleri 32-38 ile değiştirmiştir.

⁶ Birinci Dünya Savaşı sonrasında, ÷lkeler temel sorunun korumacılık ile halledilebileceğine inanılıyordu. İkinci Dünya Savaşı sonrası ise gıda kıtlığı ve tarım ürünleri açığı serbest ticaretin teminini zorunlu kıldı.

⁷ Roma Antlaşması 39 maddesinde, OTP'nin amaçları teknik ilerlemenin sağlanması, tüketicinin uygun fiyatta ürünlere ulaşmasının sağlanması, pazarların dengeye gelmesi, tarım kesiminde çalışanların yaşam kalitesini yükseltmeyi içermektedir.

⁸ Gıda harcamaları, özellikle geliştirmekte olan ÷lkelerde hanehalkı gelirinin büyük bir kısmını oluşturmaktadır.

Emeğin fiyatının gıda maddesi fiyatları ile düşürülmesi ve reel ücretlerin rekabeti bozucu etkisinin önüne geçilmesi için çözüm olarak ticaretin önündeki engellerin kaldırılması düşünülmüştür.

1960'lı yılların başında devlet müdahaleleri, ihracat sübvansiyonları, yüksek fiyat destekleri ve koruma ile uygulanan Ortak Tarım Politikası ile beraber, AB üyesi ülkeler net ihracatçı konuma gelmiştir. Ancak, 1968 Mansholt planı sonucunda zamanla, özellikle 1980'lerin ortalarına gelindiğinde, arzın artırılmasına dönük teşvikler, bütçeye ağır yükler getirmeye başlamıştır. Tarımsal destekler bütçeden belirli bir yük anlamına gelmektedir. Bütçede vergi mükelleflerinin aktardıkları gelirlerin sızıntı niteliği tasarruflarda meydana gelen azalış ve tüketime ayrılan kaynağın dolaylı olarak inişi, iktisadi dengenin tekrar bir otomatik ayarlamasını ifade etmektedir. AB'de mükellefler artık vergilerinin tarıma ayrılan kısmının kısılmasını ve kaynak dağılımının diğer etkin sektörler lehine gerçekleşmesini arzu etmiştir. Nitekim AB bütçe tartışmalarında tarıma ayrılan kaynakların azaltılması ve ikamesinin talep edilmesi gündemde olmuştur.

OTP'nin 1960'lı yıllarda güttüğü kendine yeterlilik, verimlilik artışı, üretici ve tüketicinin piyasada istikrarlı davranışı amaçlar olmuştur. 1972 yılında tarımda reform çalışmaları modernleşme ve yapısal değişim ile ilerlemiştir. Üretim ve verimlilik artmıştır. 1980'lere gelindiğinde ise arz fazlası sorunlara yol açmıştır. Sübvansiyon ve aşırı fiyat destekleme politikaları üretim fazlası oluşturmuştur. Üretimdeki verimliliği artırmak için kullanılan kimyasal maddeler, habitatın bozulmasına yol açmaya başlamıştır. Ayrıca, desteklemeler bütçeye yük üstüne yük getirmiş, vergi mükellefleri tarımsal desteklemeleri, kaynak yaratımının verimsiz alanlara doğru simetrik olmayan akımı biçiminde algılamaya başlamışlardır.

OTP zamanla tarım ağırlıklı ülkelerin Birliğe katılmaları ile birlikte farklı ihtiyaçlarla bir takım değişikliklere uğramıştır. Neticede ilk aşamada tarıma kota ve limitler getirilmeye başlanmıştır. İleriki dönemlerde ardı ardına OTP reformları gerçekleştirilmiştir: 1992 McSharry, 1999 Gündem 2000, 2003 Reformu (2007 Gözden

Geçirme Reformu⁹ öncesi OTP'nin gelişimi için AKTT, 2002; DTM, 2002; Candan, 2003; Saracoğlu ve Şahin, 2006a incelenebilir.). Üretimden bağımsız destekleme modelleri, reformlar içerisinde hızla geliştirilmekte ve daha radikal kararlar alınmaktadır. Aşağıda üretimden bağımsız destekleme modelinin AB'de uygulama esasları kronolojik sıra ile sunulacaktır.

1988 yılında bütçe ile ilgili bir düzenlemeye gidilerek, çeşitli sınırlamalar getirilmeye çalışılmıştır. 1992 yılında uygulamaya konulan McSharry reformu ise, doğrudan ödemeleri ön plana çıkarmıştır. Fiyat desteklemelerinin azaltılması ile beraber çiftçinin gelir kaybını önlemek için doğrudan ödemelere başvurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca fazla üretimi engellemek için; erken emeklilik, paralı-nadas programları uygulamaya konulmuştur.

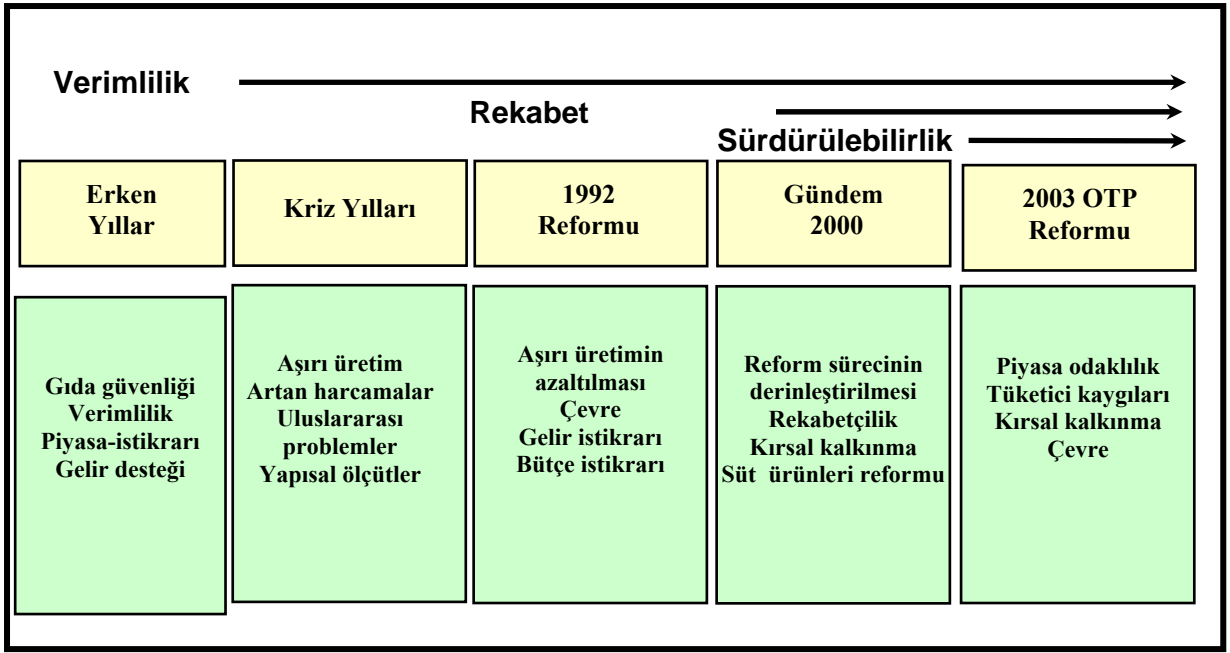
Son 20 yılda, amacı üretimle destekleme arası bağlantıyı kesmek olan Doğrudan Gelir Desteği Yöntemi uygulama alanı başta AB'ye üye ülkeler olmak üzere, birçok ülkede genişlemiştir. AB'de 1992 yılına kadar doğrudan fiyat desteği miktar alımları ile sistemi ile beraber uygulanmıştır. 1992 MacSharry reformlarıyla beraber müdahale fiyatları azaltılmış (tahıllarda %33, sığırda %30 ve yağlı tohumlarda destekler kaldırıldı) ve doğrudan ödemeler yoluyla çiftçinin gelir kaybı telafi edilmeye çalışılmıştır. Ancak bu doğrudan ödemeler spesifik mallara bağlı tutulmuştur (Rude, 2007: 3). Doğrudan ödemelerde bu anlamda kısmi olarak üretimden bağımsızlık sağlamıştır. Ayrıca, MacSharry reformlarıyla beraber, erken emeklilik, üretim maliyetlerinin azaltılmasına dönük yapısal politikalar oluşturulmuştur.

1992 yılı sonrası Avrupa Birliği'nde tarımsal desteklerde önemli değişimler yaşanmıştır. 1999 Berlin Konseyi Kararları ile Gündem 2000 çerçevesinde üretimden bağımsız yardımlar verilmeye başlanmıştır (Baffes ve Gorter (2005a: 79-85). 1999

---

⁹ Gözden geçirme esas olarak 2003 OTP reformunu incelemektedir. 2009-2013 yılları arasında, 2003 OTP reformuna ince ayar yapılmaktadır. Müdahale mekanizması ciddi biçimde ortadan kaldırılmakta ve üretimden bağımsız destekleme modeli güçlendirilmektedir. Kırsal kalkınma boyutu kuvvetlendirilmektedir. TÇÖY daha etkin olmaktadır. Üye devletlerin sabit orana (flat rate) geçişi teşvik edilmektedir. Kısmi üretimden bağımsızlık yerine tam olarak üretimden bağımsızlık sağlanmaya çalışılmaktadır. Zorunlu nadas, süt kotaları ve özel piyasa organizasyonları ortadan kaldırılmaktadır.

yılında yürürlüğe konulan Gündem 2000 reformu ile telafi amacı ile yapılan doğrudan ödemeler, doğrudan gelir desteğine¹⁰ dönüştürülmeye başlanmıştır. Gündem 2000 McSharry reformlarını genişletmiş ve genişlemeye hazırlık sağlamıştır. Yatay yönetmelikle, çevreye duyarlı üretim desteklemeleri ve kırsal kalkınmaya aktarılabilecek desteklemelere odaklanılmıştır (Şekil 2.1 OTP'nin tarihsel gelişimini ve reformlardaki temel öğeleri genel olarak sunmaktadır)¹¹.

Şekil 2.1 OTP'nin Tarihsel Gelişimi

2003 Reformu (ara dönem değerlendirmesi) ve neticesinde imzalanan Lüksemburg Anlaşması'yla beraber gündeme oturan Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi (TÇÖY), desteklemelerin ticaret bozucu yanının hafifletilmesi, tüketici ve vergi ödeyicilerini

¹⁰ Doğrudan Gelir Desteği çiftçinin gelirini artırmayı amaçlamaktadır. DGD ile bu anlamda gümrük vergileri beraber kullanılmamaktadır. Gümrük vergilerinin artırılması fiyat desteği ile beraber işe yaramaktadır. Gümrüksüz ithal edilebilecek bir mal fiyat desteği ile desteklenirse, o ürün yurt dışından ithal edilir ve yurt içinde devlet tarafından alınan ürünler stok ve fazla olarak bekletilir. DTÖ gereğince uzun vadede gümrüklerin aşağı indirilmesi gerekmektedir. Bu anlamda düşük gümrük tarifesi ile beraber çiftçinin gelirini amaçlayan bir DGD başarı elde edebilir. DGD ödemesi ayrıca üreticiye ödenmektedir. Bunun teorik açıdan bir yararı yoktur. Toprak sahibi, toprak kirasını artırmakta ve toprak kirasının yükselmesine yol açmaktadır (Bu konularda Akder, 2006b'ye bakınız.)

¹¹ Bu noktada, yeni üyelerin katılımının kırsal kalkınma desteklemelerine geçilmesinde önemli rol oynadığının altını çizmek gerekmektedir. Yeni üyelerin kırsal kalkınma politikalarına daha rahat uyum sağlayabileceği düşünülmüştür. Fiyat desteklemelerinin yeni üyelere de uygulanması, bütçeyi ciddi manada zorlayacak, belki genişlemenin önünde bütçe harcamalarındaki artış büyük bir engel oluşturacaktı.

gözetmesi, üretimin kararlarını daha az etkilemesi; ancak çiftçinin piyasa odaklı üretimini hedeflemiştir. Bu özellikleriyle TÇÖY, üretim kararlarından en bağımsız gelir destekleme sistemidir. AB destekleme mekanizmasını üretimden bağımsız hale getirmesiyle beraber, daha önce DTÖ nezdinde mavi kutuda değerlendirilen desteklemeler, yeşil kutuda ele alınmaya başlanmıştır.

Süreci kısaca özetlemek gerekirse: Avrupa Birliği'nde fiyat destekleri azaltılmaya başlanmış, doğrudan destek ödemeleriyle de çiftçinin gelir kaybı telafi edilmeye çalışılmıştır. Reformlar ilerledikçe, yüksek fiyat destekleri yerine, gelir desteği, doğrudan sağlanmaya çalışılmıştır. Bütçenin tahmin edilebilirliği ve yönetilebilirliği yönünde adımlar atılmıştır. İç fiyatların dünya piyasası fiyatlarına yakınsaması amacıyla reformlar yapılmıştır. Avrupa ülkelerinde artan refaha paralel olarak, tüketici talebinde de değişiklikler olmuştur. Örneğin tüketici artık çevre koruması, tarımsal turizm gibi yeşil hizmetlere ve sürdürülebilir kaynak kullanımına daha fazla önem vermeye başlamıştır. Çevre, kırsal kalkınma ve alternatif enerji gibi (re-coupling) faaliyetler önemini artırmıştır¹². 2003 yılında OTP'de yapılan düzenleme ve değişimler geliştirilmiş, piyasa odaklı, tüketicinin tercihlerini esas alan, kırsal gelişme ve çevreye duyarlı politikalar benimsetilmeye çalışılmıştır. 2003 yılında yapılan reformun önemi aslında gelir ödemesi ile üretimin arasındaki bağlantıyı koparmaktı. Doğrudan ödeme, destek fiyatlarının azaltılması ile çiftçinin uğradığı kaybı *telafi* etmeye dönük bir politikaydı. Ancak, her üründe farklı bir doğrudan ödeme söz konusu olduğu için üretim ile gelir desteği arasındaki bağlantı ayrılamamıştı.

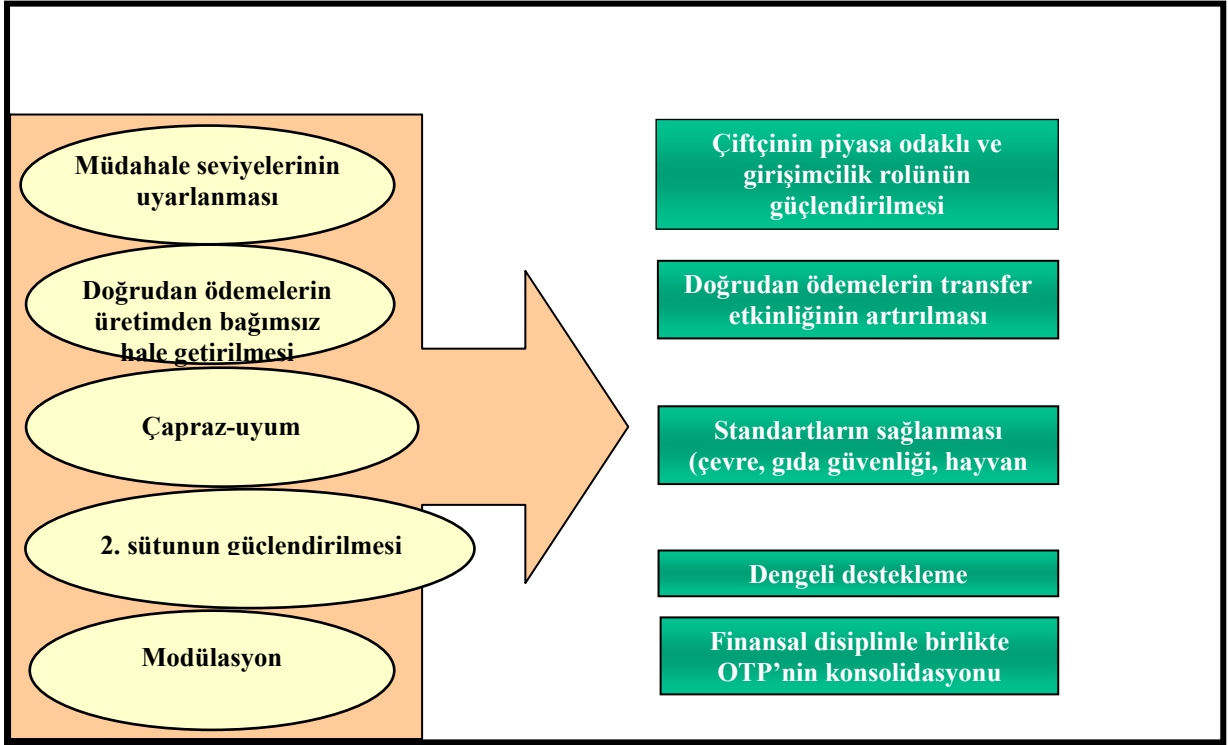
Şekil 2.2'de Ortak Tarım Politikası reformunda hedef ve ölçütler özetlenmektedir. 2003 ara dönem değerlendirmesinde, yurt içi desteklerin TÇÖY vasıtasıyla verilmesi düşünülmüştür. Bu ödemelerin büyük ölçüde cari mal üretimi ve fiyatlarından bağımsız

---

¹² Kırsal kalkınma politikalarının biyoçeşitliliğin korunması ve riskin yönetilebilmesinde çiftçiler açısından önemli işlevleri vardır. AB, 2010-2013 yılları arasında tarımsal üretimden kırsal kalkınmaya ayırdığı kaynağı %8 artıracaktır. AB bütçesine göre 2007-2013 yılları arasında kırsal kalkınma politikalarına 88 milyar dolar ayrılacaktır. Kırsal kalkınma ayrıca gıda, yem ve enerji arasındaki rekabet ve kaynak dağılımına yardım edebilmektedir.

olarak yapılandırılması hedeflenmiştir. TÇÖY 2005–2007¹³ yılları arasında, farklı desteklemeleri tek bir kaleme birleştirmeyi amaçlayarak, üretim ve gelir desteği arası bağlantıyı koparacaktır. Bu anlamda verilecek destekte, üretim değil 2000–2002 yılları arasında yapılmış olan ödemeler esas alınmaktadır.

Şekil 2.2 2003 OTP Reformu-Hedefler ve Ölçütler

Ancak, OTP de yapılan değişiklikler bununla sınırlı kalmamıştır. Komisyon 2003 reformlarının işleyişini değerlendirmek, varsa aksaklıklarını tespit etmek ve bunun giderilmesine yönelik önerilerde bulunmak ve tarımın gelecekteki önceliklerine ilişkin tartışmalara katkıda bulunmak amacıyla 20 Kasım 2007 tarihinde OTP reformu bildirisi yayınlamıştır. 2007 Gözden Geçirme Reformları, üye ülkeler arasındaki farklılıkların daha da azaltılmasını amaçlamaktadır.

2003 yılı reformundan sonra, TÇÖY'ne birçok ülkede geçilmeye başlanmıştır. 2007 reformu ile de beraber tamamen üretimle destekleme arası bağlantı kesilmek

¹³ AB üyeleri Tek Ödeme sistemine 2005-2007 yılları arasında istedikleri bir tarihte geçebilirler. 2007 yılında Bulgaristan ve Romanya'nın da üye olacağı düşünülürse AB üye devlet sayısı 27'ye yükselecektir.

amaçlanmıştır. Böylece değişen ekonomi ve Avrupa toplumunun baskıları da göz önüne alınmaktadır. Bu bir anlamda DTÖ Tarım Anlaşmasına uyumu da sağlayacağı varsayımına dayanmaktadır¹⁴.

2007 Gözden Geçirme ile beraber piyasaların daha etkin, etkili ve basit çalışması düşünülmektedir. Böylece destekleme sisteminde de bu niyetlerle hareket edilmesi amaçlanmıştır. Yeni üye devletler 2010 yılına kadar Tek Alan Ödeme Yöntemini uygulayabilmektedirler (Romanya ve Bulgaristan 2011 yılına kadar bu sistemi uygulayabilir) Ancak AB-15 üye ülkeleri TÇÖY'ni 2007 yılından itibaren zorunlu olarak uygulamaya başlamıştır. Aşağıda, AB tarım, gıda ve kırsal alan politikalarının temel taşları sunulmaktadır. Çizelge 2.14-2.15'de AB'de tarıma yapılan transferler tablo halinde gösterilmektedir. Kronolojik sırada sunulan politika değişiklikleri ile bütçe gerçekleştirmeleri beraber göz önüne alındığında, AB'de üretimden bağımsız destekleme yöntemine sistematik biçimde geçildiği ve politika önermelerinin sindirilerek hayata geçirilmiştir. Reformlar AB'nin sosyo, kültürel ve ekonomik şartlarına göre şekillenmiştir.

1957	EEC Anlaşması
1958	Tarım politikaları üzerine Stresa Konferansı
1962	Tahıllar ve ilgili ürünler için piyasa organizasyonları
1964	Süt ürünleri için piyasa organizasyonu
1972	Tarım yapısı politikasına dönük üç direktif
1973	İngiltere, İrlanda ve Danimarka'nın katılımı
1975	İlk çevre direktifleri
1979	Kuş direktifi
1981	Yunanistan'ın katılımı
1984	Süt için kota sistemi
1986	İspanya ve Portekiz'in katılımı, Tek Avrupa Senedi
1988	Yapısal fonların reformu, EAGGF
1989	Berlin Duvarının yıkılması
1991	Nitrat direktifi, hayvan refahı ve organik tarım ile ilgili direktifler

¹⁴ DTÖ kutularından kısaca bahsetmek gerekirse üç tür kutu vardır. Bunlar: yeşil (permitted), amber (slown down, örneğin: be reduced) ve red (forbidden.). Yeşil kutu sübvansiyonları ticareti bozucu olmamalıdır. Kırmızı kutu önlemleri, Tarım Anlaşması çerçevesinde yasal destekler: iç fiyatların desteklenmesi (müdahale fiyatları), mavi kutu önlemleri: üretimi sınırlayan programlar kapsamındaki doğrudan ödemelerdir. Yeşil kutunun ticaret bozucu etkisi yoktur. Ar-ge, gıda güvenliği amaçlı kamu stokları, yurt içi gıda yardımları, üreticilere doğrudan ödemeler, fiyat ve üretimden bağımsız gelir desteği bu kapsamdadır.

1992	MacSharry reformu (fiyat desteklerinden doğrudan gelir ödemelerine geçiş), Tek Avrupa Piyasasının tamamlanması, Habitat direktifi, Avrupa Birliği üzerine Maastricht Anlaşması
1994	Tarım üzerine GATT Uruguay turu anlaşması
1995	Avusturya, İsveç, Finlanda'nın katılımı, DTÖ'nün başlaması
1996	BSE krizi, kırsal kalkınma politikası üzerine Cork Konferansı
1999	Ekonomik ve Parasal birliğin başlangıcı: Euro'nun girişi, Agenda 2000: Fiyat desteğinden doğrudan gelir ödemelerine kayış, kırsal kalkınma politikasının başlangıcı, reel anlamda tarımsal harcamaların sıfır büyümesi.
2001	DTÖ Doha Kalkınma Ajandasının başlangıcı
2002	Genel gıda kanunu ve Avrupa Gıda Güvenliği Otoritesi
2003	Ara dönem değerlendirmesi: gelir desteğinin üretimden bağımsız hale getirilmesi, zorunlu çapraz uyum
2004	Merkez Avrupa'ya yeni on üye devletin katılımı
2005	Hırvatistan ve Türkiye'nin katılım müzakerelerinin başlangıcı
2007	Bulgaristan ve Romanya'nın katılımı
2008	Ortak Tarım Politikasının Gözden Geçirimi
Kaynak: Meester (2008: 7)	

AB-15 ülkeleri tarihsel (ödeme ödenekleri bireysel referans miktarlarına bağlıdır), bölgesel model (ödenekler bölgesel referans miktarlarına bağlıdır) ya da ikisinin karışımını benimseyebilirler. Bir sonraki kısımda, TÇÖY'nin teknik ayrıntıları ve uygulama esaslarına değinilecektir.

Çizelge 2.14 (OECD, 2004b)
AB'de Üretici Destek Çeşitleri Milyon EURO

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1,998	1999	2,000	2001	2,002	2003
Pazar Fiyat Desteği	82,226	73,977	68,050	60,057	70,379	83,294	70,673	65,018	60,252	64,441	57,548	56,014	66,880	69,852	56,768	55,150	58,231	61,552
Miktara Bağlı Ödemeler	3,975	4,734	4,862	6,391	6,306	6,328	3,183	3,423	2,269	1,758	3,283	3,473	3,336	3,328	4,041	4,186	3,592	3,599
Ekili Alan/Hayvan Sayısına Bağlı Ödemeler	1,979	2,323	2,944	3,774	4,547	5,064	9,042	15,193	19,847	24,200	25,871	24,926	25,234	24,385	26,084	28,289	26,229	29,563
Tarihsel Haklara Dayalı Ödemeler	0	0	0	318	321	315	843	880	885	1,772	977	864	715	616	627	591	598	633
Kullanılan Girdiye Bağlı Ödemeler	4,128	4,634	4,814	4,712	5,847	6,280	6,406	6,969	6,730	6,608	7,036	8,006	7,034	7,370	7,303	7,663	7,725	8,335
Girdi Kısıtlarına Bağlı Ödemeler	653	496	779	1,306	898	1,793	2,097	2,566	2,671	2,979	3,873	4,858	3,157	3,094	3,263	3,515	4,051	4,653
Genel Tarım Gelirine Bağlı Ödemeler	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Muhtelif Ödemeler	250	-205	32	-177	-316	1,390	574	77	-496	970	-125	-833	-487	-544	-993	-99	149	-84

Çizelge 2.15 Türkiye'de ve AB'de Üretici Desteği ve Tarıma Yapılan Transferler, Milyar TL (OECD (2004b))

		1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Tarıma Yapılan Toplam Transferler (TDT)	TR (Milyar TL)	1,925	3,402	3,782	9,253	16,806	42,798	56,661	98,249	111,315	281,540	624,038	1,621,865	3,692,210	5,039,350	6,605,267	5,161,006	12,254,900	15,899,238
	AB (Milyon EURO)	107,345	99,539	95,960	90,492	105,431	125,430	112,139	110,072	104,609	113,642	110,794	113,114	118,810	121,831	109,804	112,187	113,560	121,890
Üretici Desteikleme Tahmini (ÜDT)	TR (Milyar TL)	1,766	3,163	3,201	7,741	15,465	32,781	51,974	80,318	99,905	189,706	430,776	1,245,942	2,714,299	3,193,376	4,279,561	1,281,269	8,434,776	14,288,385
	AB (Milyon EURO)	93,211	85,960	81,481	76,380	87,983	104,465	92,817	94,125	92,159	102,728	98,463	97,313	105,869	108,103	97,092	99,295	100,577	108,251
Miktara Bağlı Ödemeler	TR (Milyar TL)	0	16	19	40	123	141	141	4,743	5,049	5,680	10,769	20,291	11,780	113,054	212,601	557,943	247,504	337,845
	AB (Milyon EURO)	3,975	4,734	4,862	6,391	6,306	6,328	3,183	3,423	2,269	1,758	3,283	3,473	3,336	3,328	4,041	4,186	3,592	3,599
Ekili Alan/Hayvan Sayısına Bağlı Ödemeler	TR (Milyar TL)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	AB (Milyon EURO)	1,979	2,323	2,944	3,774	4,547	5,064	9,042	15,193	19,847	24,200	25,871	24,926	25,234	24,385	26,084	28,289	26,229	29,563
Tarihsel Haklara Dayalı Ödemeler	TR (Milyar TL)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	83,640	1,876,570	1,938,000
	AB (Milyon EURO)	0	0	0	318	321	315	843	880	885	1,772	977	864	715	616	627	591	598	633
Kullanılan Girdiye Bağlı Ödemeler	TR (Milyar TL)	483	797	1,421	2,617	3,107	5,444	10,442	15,321	52,218	91,911	168,678	306,271	478,537	714,824	498,157	214,004	186,713	537,951
	AB (Milyon EURO)	4,128	4,634	4,814	4,712	5,847	6,280	6,406	6,969	6,730	6,608	7,036	8,006	7,034	7,370	7,303	7,663	7,725	8,335
Girdi Kısıtlarına Bağlı Ödemeler	TR (Milyar TL)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	AB (Milyon EURO)	653	496	779	1,306	898	1,793	2,097	2,566	2,671	2,979	3,873	4,858	3,157	3,094	3,263	3,515	4,051	4,653
Genel Tarım Gelirine Bağlı Ödemeler	TR (Milyar TL)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	AB (Milyon EURO)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Muhtelif Ödemeler	TR (Milyar TL)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	AB (Milyon EURO)	250	-205	32	-177	-316	1,390	574	77	-496	970	-125	-833	-487	-544	-993	-99	149	-84
ÜDT/TDT	TR (Milyar TL)	92%	93%	85%	84%	92%	77%	92%	82%	90%	67%	69%	77%	74%	63%	65%	25%	69%	90%
	AB (Milyon EURO)	87%	86%	85%	84%	83%	83%	83%	86%	88%	90%	89%	86%	89%	89%	88%	89%	89%	89%
Pazar Fiyatı Desteği (PFD)	TR (Milyar TL)	1,284	2,350	1,761	5,084	12,234	27,197	41,391	60,253	42,638	92,115	251,328	919,380	2,223,981	2,365,498	3,568,804	425,682	6,123,988	11,474,589
	AB (Milyon EURO)	82,226	73,977	68,050	60,057	70,379	83,294	70,673	65,018	60,252	64,441	57,548	56,014	66,880	69,852	56,768	55,150	58,231	61,552
PFD/TDT	TR (Milyar TL)	67%	69%	47%	55%	73%	64%	73%	61%	38%	33%	40%	57%	60%	47%	54%	8%	50%	72%
	AB (Milyon EURO)	77%	74%	71%	66%	67%	66%	63%	59%	58%	57%	52%	50%	56%	57%	52%	49%	51%	50%

Çizelge 2.16
Türkiye ve Dünyada Bazı Ürünlerin Üretici Destekleme Tahmini, Yüzde, (OECD (2004b))

		1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Buğday	Türkiye	17	38	47	39	25	49	29	23	30	4	15	34	43	43	23	-4	13	38
	AB	53	55	45	26	37	55	47	52	53	44	35	37	49	55	46	47	43	46
	ABD	56	58	35	23	42	50	34	42	31	15	22	25	38	50	48	43	36	25
Mısır	OECD	50	52	40	25	37	50	39	42	41	28	27	30	40	46	40	37	36	37
	Türkiye	15	24	24	22	35	43	41	31	3	19	23	39	45	39	32	7	16	37
	AB	53	62	44	39	51	53	54	46	42	46	29	33	40	43	41	36	30	41
Diğer Tahıllar	ABD	44	41	30	23	19	16	20	20	17	6	12	14	28	34	34	27	20	15
	OECD	43	45	32	25	28	27	30	29	23	15	14	18	29	34	35	28	23	21
	Türkiye	35	45	3	16	36	41	38	50	24	8	22	32	55	48	27	5	5	17
Yağlı Tohumlar	AB	60	67	43	30	47	53	55	64	68	59	43	47	66	63	50	52	50	53
	ABD	49	47	25	24	29	27	25	31	29	8	20	23	42	45	45	40	37	29
	OECD	57	59	39	33	45	48	46	53	54	42	34	38	53	52	43	40	41	41
Rafine Şeker	Türkiye	29	28	2	25	27	36	37	31	9	25	39	42	34	41	42	27	11	26
	AB	62	61	53	59	64	62	61	57	50	49	48	42	41	37	44	42	33	34
	ABD	9	5	9	7	6	7	5	10	6	5	5	5	15	24	28	27	14	19
Süt	OECD	28	26	25	28	30	30	26	25	20	19	19	16	22	26	31	30	19	22
	Türkiye	30	26	13	2	23	39	43	39	-13	35	34	56	57	66	56	30	49	62
	AB	63	62	55	36	45	55	63	56	47	59	49	51	56	62	53	49	57	63
Sığır/Dana Eti	ABD	61	64	50	41	39	52	49	53	39	41	39	39	51	69	53	59	53	61
	OECD	58	57	47	38	41	52	56	51	40	48	43	44	51	60	51	47	51	56
	Türkiye	50	32	24	29	53	49	52	50	45	47	45	53	53	44	39	9	34	35
Kümes Hayvanları Eti	AB	63	58	51	49	62	59	59	59	57	54	51	50	57	51	42	42	49	51
	ABD	70	62	49	48	59	53	51	51	48	35	44	45	60	56	44	53	46	45
	OECD	66	60	51	50	61	58	57	57	55	50	49	49	57	53	45	46	48	49
Koyun Eti	Türkiye	29	18	-1	7	28	50	37	34	10	39	28	48	56	57	54	44	53	62
	AB	66	53	47	48	54	63	53	47	48	53	59	67	67	67	65	72	74	77
	ABD	7	7	4	5	5	5	4	5	3	3	3	3	3	4	4	5	4	3
Yumurta	OECD	36	31	28	28	30	33	31	28	28	32	33	35	35	34	29	30	34	35
	Türkiye	24	29	21	23	30	19	33	42	29	45	25	16	37	32	30	15	28	16
	AB	22	23	27	29	34	29	41	42	45	48	43	34	29	41	36	35	38	37
Yumurta	ABD	9	23	7	4	5	5	4	3	4	4	3	3	4	4	4	5	4	4
	OECD	16	24	20	18	21	20	23	21	22	22	20	17	15	16	17	15	19	17
	Türkiye	10	18	9	18	17	16	10	18	21	28	2	6	21	27	21	-23	4	6
Yumurta	AB	62	72	76	73	72	71	70	58	61	69	59	51	57	58	52	56	45	58
	ABD	7	6	5	6	5	5	5	5	5	4	4	4	5	16	16	19	19	12
	OECD	50	55	59	57	58	57	55	45	49	55	44	38	45	46	39	40	32	42
Yumurta	Türkiye	20	12	14	30	14	-9	36	20	17	50	28	28	30	32	35	23	22	5
	AB	16	10	14	20	6	7	10	7	-1	9	7	3	9	13	4	2	3	2
	ABD	4	10	11	5	5	7	8	15	13	12	4	3	4	4	4	4	4	3
	OECD	17	15	19	19	12	12	17	15	13	17	12	11	13	14	10	9	8	5

Çizelge 2.17 (OECD, 2008)
AB-25 Toplam Tahmini Desteklemeler, Milyon Euro

			1988	1993	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005
I. Üretimin Toplam Değeri (çiftlik avlusu)			213794	212754	236794	241886	250372	242955	244189	280139	271779
I. Üretim Toplam Değeri (çiftlik avlusu)	A. Standart ÜDT Payı mallar		74	74	74	74	74	73	72	73	73
II. Tüketime Toplam Değeri (çiftlik avlusu)			193154	192927	225261	228710	242946	239080	241488	264465	258177
II. Tüketime Toplam Değeri (çiftlik avlusu)	A. Standart ÜDT mallar		143659	142894	166476	169699	179824	174619	174688	193789	187703
III. Üretici Destek Tahmini (PSE)			85200	92438	101506	96249	94790	100186	105467	109577	107644
III. Üretici Destek Tahmini (PSE)	A. Piyasa fiyat desteği		71769	62833	61864	52798	48474	55218	56139	57519	47021
	A. Piyasa fiyat desteği	A.1. Standart ÜDT mallar	53379	46538	45719	39176	35880	40330	40610	42147	34186
	B. Üretime bağlı ödemeler		4862	3423	3336	4041	4186	3682	3562	3740	4772
	B. Üretime bağlı ödemeler	B.1. Limitsiz üretime bağlı	1027	82	192	593	355	85	2	208	8
		B.2. Limitli üretime bağlı	3836	3341	3145	3448	3830	3597	3560	3532	4764
	C. Ekilen alan/ hayvan sayısına bağlı ödemeler		2944	15193	24611	25793	27981	25874	29401	30292	22353
	C. Ekilen alan/ hayvan sayısına bağlı ödemeler	C.1. Limitsiz alan ya da hayvan sayısına bağlı	2187	591	479	145	93	108	242	410	384
		C.2. Limitli alan ya da hayvan sayısına bağlı	757	14602	24132	25648	27888	25766	29159	29882	21969
	D. Tarihsel ödeneklere bağlı ödemeler		0	880	715	627	591	598	621	2084	17029

Çizelge 2.17 (devam)
AB-25 Toplam Tahmini Desteklemeler, Milyon Euro

			1988	1993	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	D. Tarihsel ödeneklere bağlı ödemeler	D.1. Tarihsel Ekim/Hayvan Sayısı ya da Üretime Bağlı	0	0	0	0	0	0	0	1462	16389
		D.2. Tarihsel Destekleme Programlarına Bağlı	0	880	715	627	591	598	621	622	640
	E. Girdi kullanımına bağlı ödemeler		4814	7458	7412	7467	7969	8508	9331	10096	10270
	E. Girdi kullanımına bağlı ödemeler	E.1. Tarihsel Değişken Girdi Kullanımına Bağlı	1057	3523	3965	3554	3290	3200	3239	3635	3697
		E.2. Çiftlik ile İlgili Hizmet Kullanımına Bağlı	1385	805	969	1486	1869	2167	1992	1999	1844
		E.3. Sabit Girdi Kullanımına Bağlı	2372	3130	2478	2427	2809	3142	4101	4462	4728
	F. Girdi sınırına bağlı ödemeler		779	2576	4055	6517	5806	6263	6602	6366	6605
	F. Girdi sınırına bağlı ödemeler	F.1. Değişken Girdi Üzerindeki Kısıtlara Bağlı	0	0	412	525	471	423	413	431	426
		F.2. Sabit Girdi Üzerindeki Kısıtlara Bağlı	778	2491	1729	1348	1634	2229	2816	2834	3071
		F.3. Girdi Grubu Üzerindeki Kısıtlara Bağlı	1	84	1914	4644	3701	3611	3372	3101	3108
	G. Toplam çiftlik gelirine bağlı ödemeler		0	0	1	0	0	0	0	29	22
	G. Toplam çiftlik gelirine bağlı ödemeler	G.1. Çiftlik Geliri Seviyesine Bağlı	0	0	1	0	0	0	0	29	22
		G.2. Based on established minimum income	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	H. Muhtelif ödemeler		32	77	-487	-993	-217	42	-190	-549	-428

Çizelge 2.17 (devam)											
AB-25 Toplam Tahmini Desteklemeler, Milyon Euro, (OECD Stat, 2008)											
			1988	1993	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005
	H. Muhtelif ödemeler	H.1. Ulusal Ödemeler	32	-21	-564	-1119	-238	14	-214	-584	-448
		H.2. Kısmi-Ulusal Ödemeler	0	98	77	126	21	28	24	35	20
	I. Yüzde ÜDT		37	38	37	34	32	35	36	33	32
	J. Üretici NAC		2	2	2	2	1	2	2	1	1
IV. Genel Servis Desteği Tahmini (GSSE)			9312	9363	8269	7898	8716	8961	8331	9579	9824
IV. Genel Servis Desteği Tahmini (GSSE)	A. Araştırma ve Geliştirme		1085	1338	1414	1663	1639	1506	1532	1656	1702
	B. Tarımsal Okullar		99	50	900	807	841	842	895	1098	1078
	C. Denetim Hizmetleri		152	113	311	273	284	322	303	449	421
	D. Altyapı		1139	1936	1368	1879	1832	1947	2067	2449	2827
	E. Pazrlama ve Promosyon		1618	1990	2291	2225	2450	2519	2406	2621	2612
	F. Kamu Sermayesi		5154	2822	1811	861	1534	1668	999	965	819
	G. Muhtelif		65	1114	175	189	136	158	130	341	365
V. Tüketici Desteği Tahmini (TDT)			-62419	-51245	-54145	-44974	-42523	-50752	-50310	-50775	-42050
V. Tüketici Desteği Tahmini (TDT)	A. Üreticiden Tüketicilere Transferler (-)		-71805	-60838	-60811	-50216	-46489	-54328	-54642	-55421	-46626
	A. Üreticiden Tüketicilere Transferler (-)	A.1. Standart ÜDT mallar	-53406	-45061	-44942	-37260	-34410	-39680	-39527	-40610	-33899
	B. Tüketiciden Diğer Transferler (-)		-916	-385	-601	-280	-548	-452	-951	-451	-533
	B. Tüketiciden Diğer Transferler (-)	B.1. Standart ÜDT mallar	-681	-285	-444	-208	-405	-330	-688	-330	-387
	C. Vergiödeyicilerinden Tüketicilere Transferler		4305	5417	3951	3919	3676	3645	3882	3833	3626
	D. Artık Besleme Maliyeti		5998	4561	3316	1603	838	383	1402	1264	1483
	E. Yüzde TDT		-33	-27	-24	-20	-18	-22	-21	-19	-17
	F. Consumer NAC		1	1	1	1	1	1	1	1	1
VI. Toplam Destek Tahmini (TDT)			98816	107219	113727	108066	107183	112792	117680	122989	121093

Çizelge 2.17 (devam)
AB-25 Toplam Tahmini Desteklemeler, Milyon Euro

		1988	1993	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005
VI. Toplam Destek Tahmini (TDT)	A. Tüketiciden Transferler	72722	61224	61413	50496	47037	54780	55594	55872	47159
	C. Bütçe Gelirleri (-)	27011	46380	52916	57850	60694	58464	63038	67568	74467
	B. Vergiödeyicilerinden Transferler	-916	-385	-601	-280	-548	-452	-951	-451	-533

2.3 Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi: Tanım ve Uygulama Esasları

2.3.1 Tanım

Ortak Tarım Politikası (OTP) Avrupa Birliği'nin (AB) dışsal ve içsel uyum olmak üzere iki temel fonksiyonel değişim süreci için farklı zamanlarda reformlara tabi tutulmuştur. Dışsal uyum, Dünya Ticaret Örgütü Tarım Anlaşmasının fiyat ve miktara bağlı desteklerle, sübvansiyonların kaldırılması, böylece ticaret bozucu etkilerin giderilmesi esasına göre şekillendirilmiştir. İçsel uyum ise, AB bütçesinin garanti ve yönlendirme kısımlarından ibaret tarım bütçesi içerisinde önemli bir yer tutan tarımsal desteklemelerin piyasa mekanizmasına uyumu, kaynak dağılımının yeniden ayarlanması ve etkin destekleme gibi kıstaslarına göre ayarlanmasıdır.

2003 yılında gündeme gelen TÇÖY, OTP'de yerini almış, 2004 yılında pamuk, tütün ve zeytinyağı, 2005 yılında kırsal kalkınma, 2006-2007 yılında da şarap, meyve ve sebze, muz, enerji reformlarıyla ileri sürülmüştür. AB'de 22 Ekim 2007 (EC) 1234/2007 sayılı Konsey Tüzüğü "Tarım piyasaları ortak düzenini tesis eden ve belirli tarım ürünlerine ait hususi hükümlere ilişkin Tek OTP Yönetmeliği" piyasa düzenleri ile ilgili bir dizi yenilik getirilmektedir. İlk olarak bu tüzük ayrı ayrı sunulan ortak piyasa düzenlerini sadeleştirmekte ve basitleştirmektedir (ürün bazında Ortak Piyasa Düzenleri için SGB, 2006a, b ve c incelenebilir). Müdahale fiyatlarını istisnalar olmakla beraber, gösterge fiyatlara eşitlemektedir. Bu bakımdan ton başına 101 euro olan müdahale fiyatlarına belirli aylarda artırımlar uygulanmaktadır.

Çiftçi, ürettiği mahsulü, 1234/2007'ye göre serbest piyasada satmaktadır. Bununla beraber eskiden alınan sübvansiyonların, DTÖ Tarım Anlaşmasına uyumu amacıyla üretimden bağımsız hale getirilmesi düşüncesi, Tek Çiftlik Ödeme Yönteminin geliştirilmesini sağlamıştır. Tarıma verilen bütün sübvansiyonlar tek bir kaleme toplanmaktadır. AB'de son durum kısaca özetlendikten sonra, aşağıda Tek Çiftlik Ödeme yöntemi tanımlanacak ve uygulama esasları ortaya konulmaya çalışılacaktır.

AB Tarım Bakanları Konseyi, 26 Haziran 2003 tarihinde yapılan bir toplantıda, Ortak Tarım Politikasında önemli değişikliklerin yapılması gerektiği yönünde kararlar almıştır. Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi, 26 Haziran 2003 tarihindeki Lüksemburg Anlaşması ile kabul edilen yeni OTP reform paketi önemli bir tarımsal destekleme mantığını beraberinde getirmiştir. Aşağıda sistemden ve ülke uygulamalarından ayrıntılı olarak bahsedilecektir.

Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi ile piyasa talebine ve geleceğe dönük üretim ve planlama teşvik edilmek istenmektedir. Bu amaçla TÇÖY üretime bağlı tüm sübvansiyonları 1 Ocak 2005 yılından itibaren kaldırmayı hedeflemiştir. TÇÖY’ni uygulamak için ek süre isteyen üyelerin ise, en geç Ocak 2007’ye uygulaması zorunlu hale getirilmiştir. İleriki kısımda bahsedileceği gibi AB’ye yeni üye ülkelere bir takım istisnalar tanınmaktadır.

Üretimden bağımsız bir ödeme sisteminin üye ülkelere tarımsal üretimde bir süreklilik ve üretimle destekler arası bağlantının daha da azaltılması, bu sayede DTÖ Tarım Anlaşmasına tam uyum hedef alınmaktadır. Doğrudan desteklerden büyük çiftçilerin¹⁵ büyük pay aldığı eleştirilerine de bir nebze iyileşme getirmeyi amaçlayan Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi, küçük çiftçinin kırsal kalkınma bünyesinde daha fazla pay almasını hedeflemektedir.

2.3.2 Uygulama Esasları

Tek Çiftlik Ödemeleri uygulamaları için temel, her bir üye devletin ulusal tavan olarak bilinen (national ceiling) doğrudan yardımlara harcayabileceği maksimum miktarların oluşturulmasıdır. Referans dönemde toplam doğrudan yardımlar ya da buna eş değer ödemelere dayanmaktadır. Ulusal tavanlar bütün bu doğrudan ödemeleri toplamakta ve TÇÖ’ler için toplam miktarı sunmaktadır. Aktif çiftçiler 2000-2002 yıllarındaki tarihsel referans miktarlara dayanarak, ödenekler almaktadırlar (Jongeneel, 2008: 9). Her bir ödenek, referans yıllarda, referans miktarın hektar sayısına bölünmesiyle

---

¹⁵ “çiftçi” kelimesi (EC) No 1782/2003’te tanımlanmış olduğu şekilde çiftçi anlamına gelmektedir.

hesaplanmaktadır. Elverişli hektarlar daimi bitkiler ve ormanlar dışında (enerji bitkileri hariç) bütün araziyi kapsamaktadır. Ödenekler bölgeler arasında ve Üye Devletler arasında transfer edilebilmektedir.

2003 Reformu sonrası gelen ve doğrudan ödemelerin içinde en önemlisi olan TÇÖY ile ilgili üye ülkelerde üç uygulama seçeneği sunulmaktadır. Eski üye devletler Ocak, 2005 yılından itibaren yöntemi uygulayabilmekte, en geç 2007 Ocak ayından itibaren de zorunlu olarak uygulamaktadırlar. Üye devletler, kendi hesaplarını yapmak ve ödemelerini gerçekleştirmek için kullanabileceği üç yöntem: temel yöntem olarak da bilinen tarihsel ödemelerin esas alınması (tarihsel yöntem), bölge ortalamalarının alınması (bölgesel yöntem), karışık yöntemlerden birini benimsemek zorundadır (karışık yöntem). Yani çiftçilerin alacağı ödenekler (entitlements) bu üç yöntemle göre hesaplanabilmektedir. 1782/2003 nolu tüzük (Ek VIII) ulusal üst sınırlardan bahsetmektedir. Ulusal üst sınırlar, toplam yardım ödemelerini ve TÇÖY için gerekli toplam miktarı vermektedir.

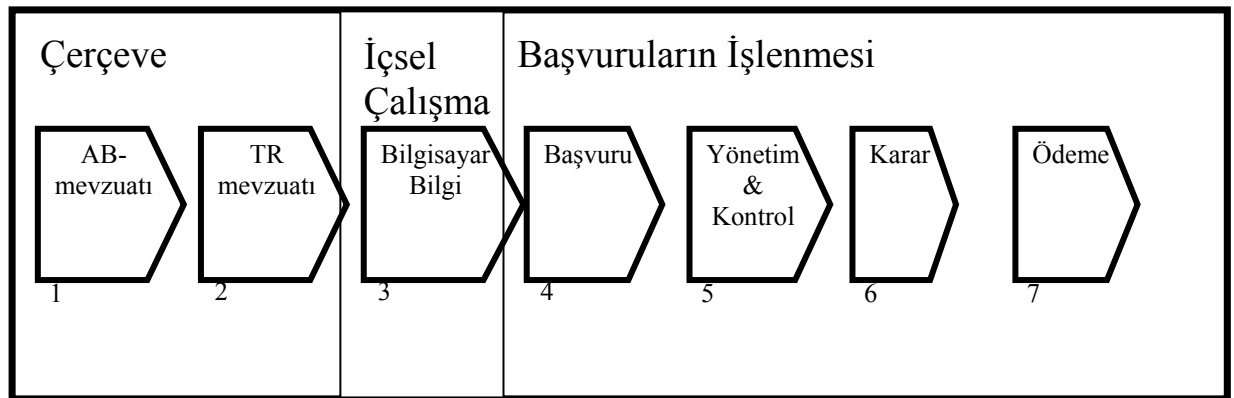
Temel tarihsel yöntem, her çiftçinin hibe edilen haklarını referans dönemde aldıkları referans miktarlara göre ve referans döneminde ektiği arazi esas alınarak hesaplanmaktadır. Yani referans dönemde çiftçilerin aldığı ödemeler önem taşımaktadır. Avusturya, Belçika, Fransa, İtalya, İrlanda, Hollanda, Portekiz, İspanya tarihsel yöntemi kullanmaktadırlar.

Bölgesel (flat rate ya da sabit oran) yöntem ise, referans miktarların her bir çiftçi için hesaplanması biçiminde değil, bölgesel seviyede bir hesaplama ile oluşturulmasından ibarettir. Bölgesel sabit oran yöntemi Yeni Üye Devletlerce benimsenmektedir. Bölgesel hesaplama, referans döneminde belli bir bölgede çiftçilerin aldıkları ödemeler toplanarak bir hesaplama yapılmasıdır. Bölgesel referans miktarları, bu şekilde bulunmakta, daha sonra bu miktarlar bölgede yaşayan çiftçilerce beyan edilen ekilebilir ve elverişli arazi miktarına (hektar) bölünmektedir. Böylece bölge için tek bir ödenek (entitlement) hesaplanmaktadır. Sonuçta, her bir çiftçi, TÇÖY yılında beyan ettiği ekilebilir arazi miktarı üzerinden sabit bir ödenek almaktadır. Bu yöntem, ödemelerin çiftçilerin arasında yeniden dağılımına izin vermesi açısından daha esneklerdir.

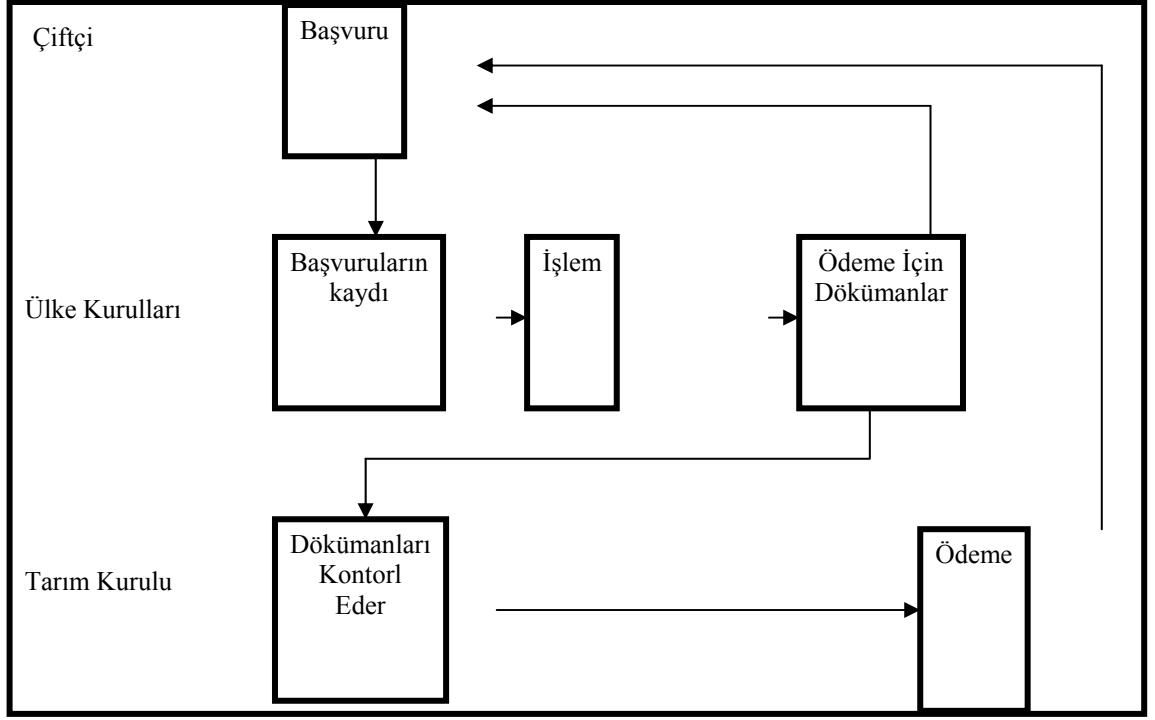
Karışık yöntem ise, ülkelerin farklı bölgelerinde farklı hesaplama sistemlerinin uygulanması esasına dayanmaktadır. Ayrıca, kısmi tarihsel-kısmi sabit oran yöntemlerini kullanarak da TÇÖP hesaplaması yapabilirler. Dinamik ve statik hibrit sistemleri uygulanarak bir anlamda esneklik getirilmeye çalışılmaktadır. Karışık yöntemi benimseyen ülkeler Danimarka, Lüksemburg, İsveç, Kuzey İrlanda, Finlandiya, Almanya ve İngiltere'dir.

Yeni AB üyesi ülkelere TÇÖY öncesinde bir esneklik sağlanmaktadır. Üye ülkeler üye oldukları yıllarında, farklı bir doğrudan ödeme planı seçebilmektedirler (Tek Alan Ödemesi Yöntemi, TAÖY), ulusal üst sınırlara kadar tarımsal araziler başına ödenen sabit miktarları içermektedir.

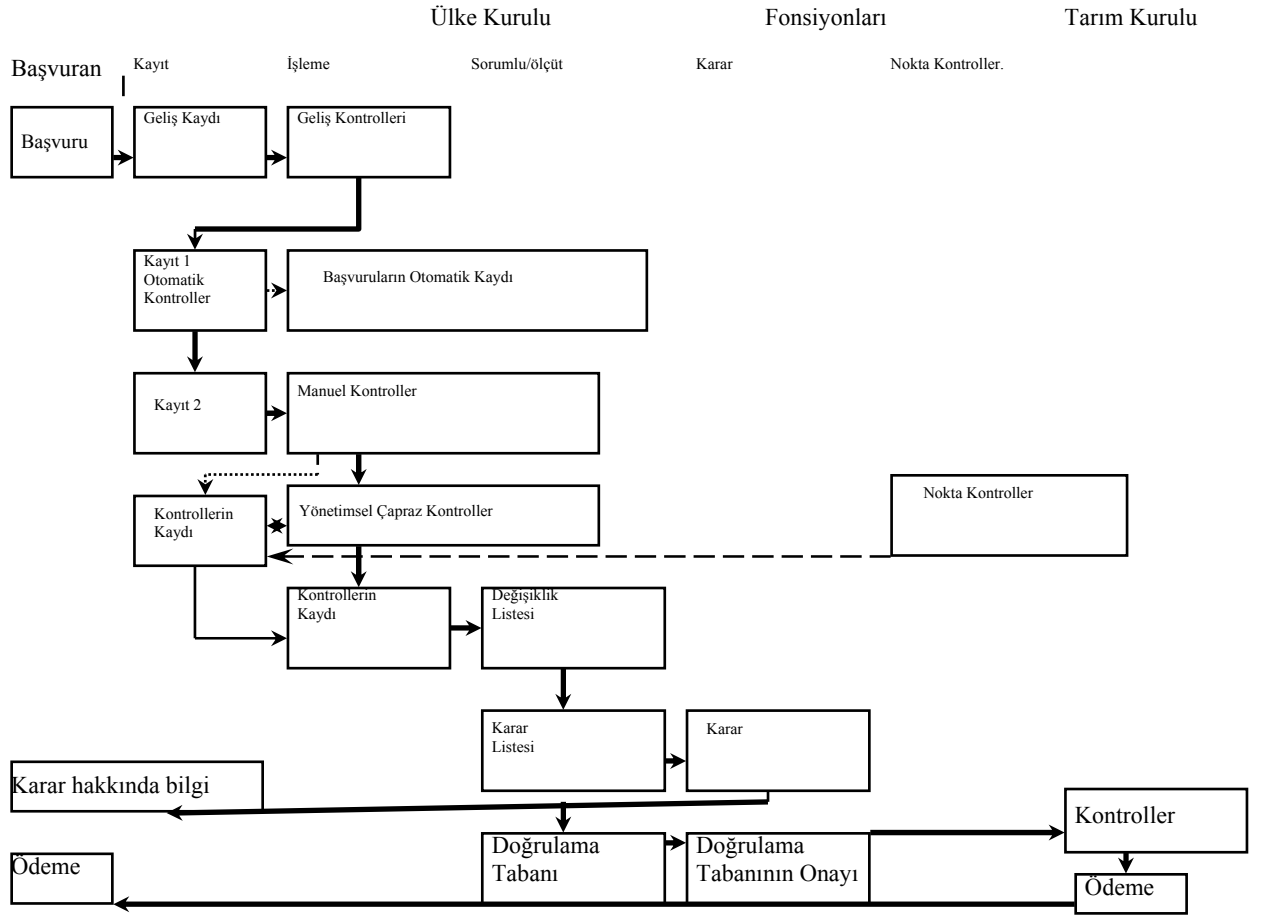
2007 Gözden Geçirme Reformu ile beraber, TÇÖY'nin basitleştirilmesi ve sadeleştirilmesi hedeflenmiştir. Büyük işletmelere dönük desteklerin azaltılması, küçük miktardaki destekler için minimum destek miktarlarına esas teşkil edecek arazi büyüklüklerinin belirlenmesi benimsenmiştir. Desteklerin üretimden daha fazla bağımsız hale getirilmesi amaçlanmıştır. Üreticilerin destek almak için uymaları gereken çapraz uyum standartları gözden geçirilerek gereksiz yükümlülüklerin ortadan kaldırılması ve yeni önceliklere cevap verecek yeni standartların ortaya konulması yönünde temennilerde bulunulmuştur. Şekil 2.3-2.5 arasında TÇÖY'nin işleme sürecini özetlemektedir.

Şekil 2.3 TÇÖY İşleme Süreci - I

Şekil 2.4 Yönetim Süreci-II

Şekil 2.5 Yönetim Süreci-III

2.3.3 Ülke Uygulamaları

Avrupa Birliği üyesi ülkelerde uygulamalar farklılık gösterebilmektedir. Haritalarda uygulama örnekleri yer almaktadır. AB’de 10 üye ülke 2005 yılından beri TÇÖY’yi uygulamaktadır (DE, IT, UK, BE, LX, DK, IRL, PT, OST ve SW), 5 üye ise 2006 yılından itibaren uygulamaktadır (FR, ES, NL, EL ve FIN) ve 2 Yeni Üye 2007 yılından itibaren yöntemi benimsemektedir (SL ve MT).

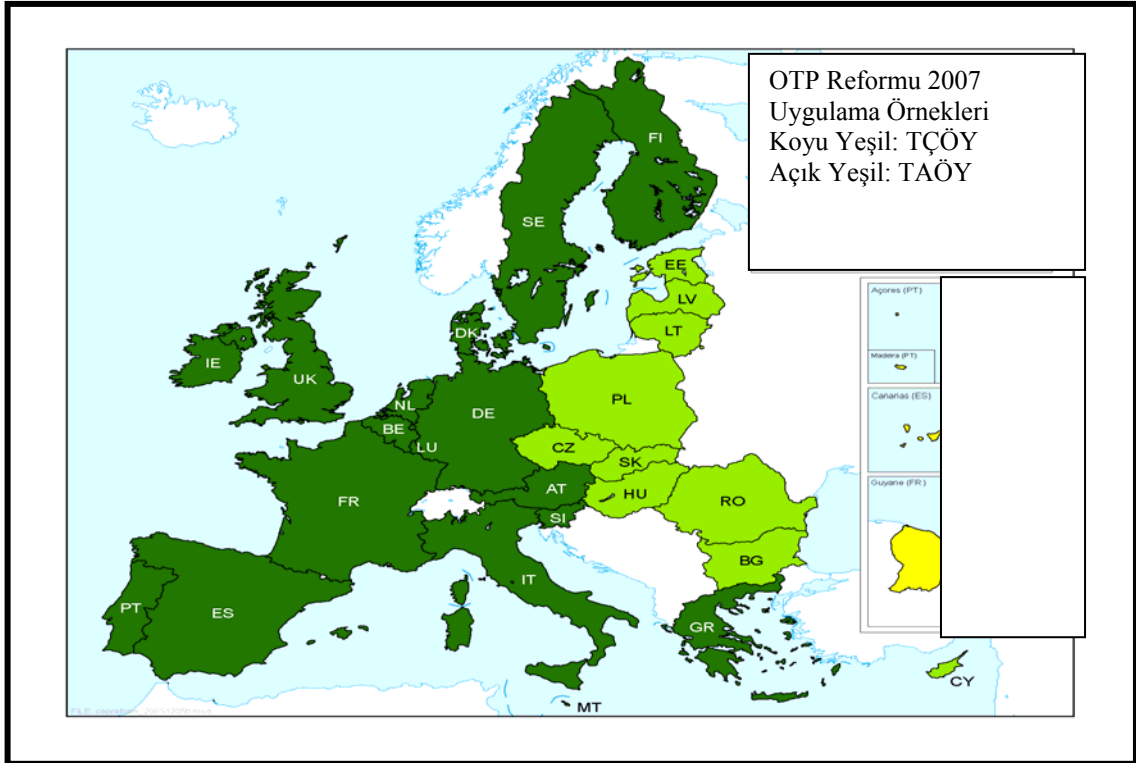
8 yeni üye devlet 2004 yılından beri Tek Alan Ödeme Yöntemini uygulamaktadır (PL, HU, CZ, SK, EE, LV, LT ve CY) ve BG ve RO (2007 yılından beri). 10 Üye devlet tarihsel yöntemi benimsemişlerdir (BE, EL, ES, FR, IRL, IT, NL, ÖST, PT, UK). 5 üye

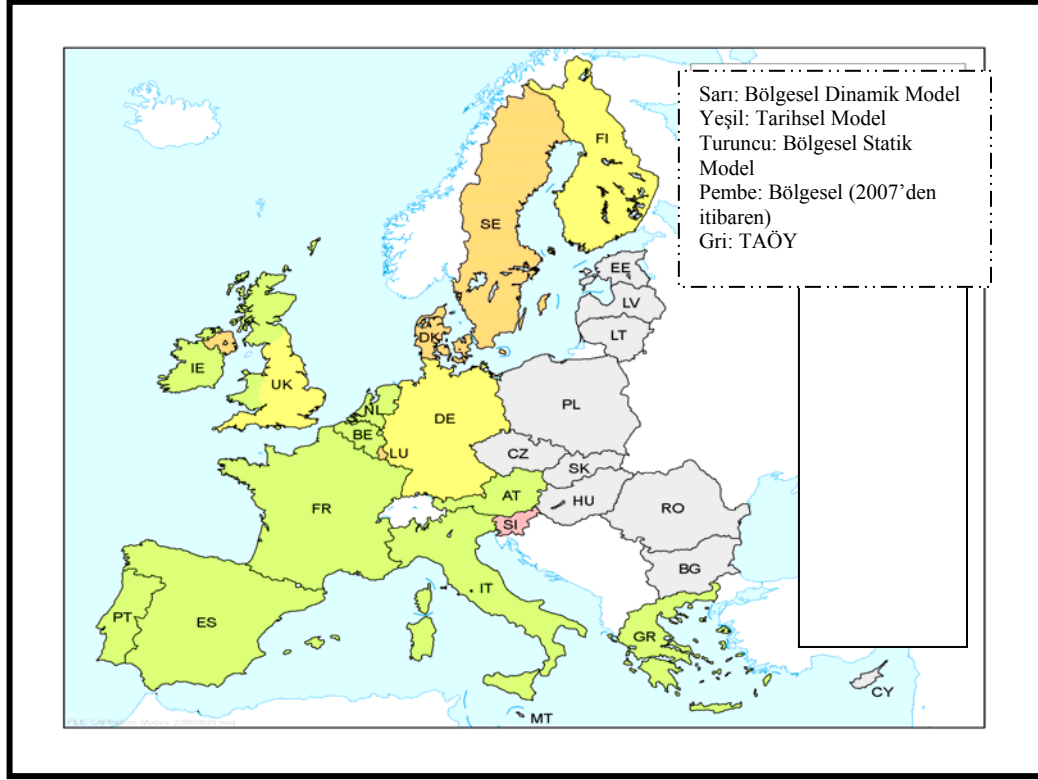
devlet bölgesel statik hibrit modeli uygulamaktadır (DK, LU, SW, SL, MT). 3 üye devlet ise bölgesel dinamik hibrit modeli uygulamaktadır (DE, FIN, UK).

AB Komisyonu 1782/2003 nolu yönetmeliği doğrudan ödemeleri düzenlemektedir. 796/2004 (çapraz uyum ve IACS), 795/2004 (üretimle bağlantılı ödeme ve TAÖY) düzenlenmiştir.

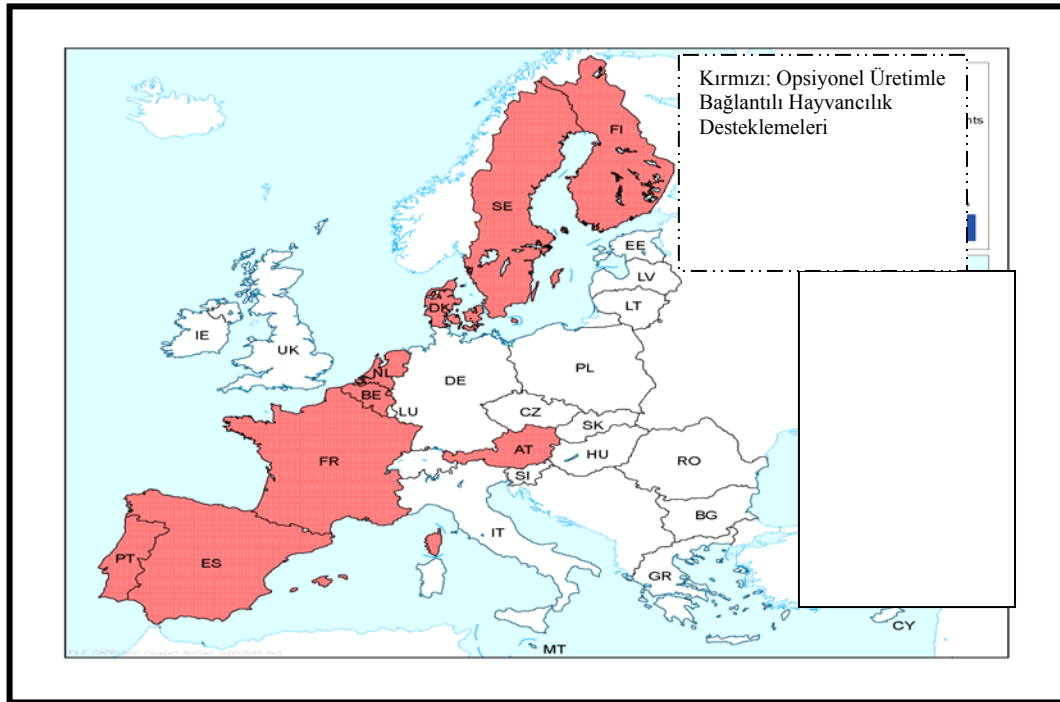
Aşağıda dört seçenek kısaca hatırlatılacaktır. Tarihsel model, bölgesel model, hibrit model ve ulusal rezerv dört adet modeldir. Tarihsel model: 2000-2002 referans döneminde üretim gerektirmektedir. Çifçiler bireysel referans miktarlarına bağlıdır. Bölgesel model: MS<3 milyon hektar tek bir bölge olabilir ve tarihsel referans dönemi yoktur. TÇÖY uygulamasının birinci yılındaki deklerasyon kullanılmaktadır. Bölgesel tavan/elverişli hektar olarak hesaplanmaktadır. Ödenek başına değer, sabit orana (flat rate) eşittir. Hibrit model: Hibrit model ya da kısmi bölgesel modeli eski üye devletler tercih edilmektedir. Ulusal rezerve: ulusal tavandan kesinti ile oluşturulmaktadır.

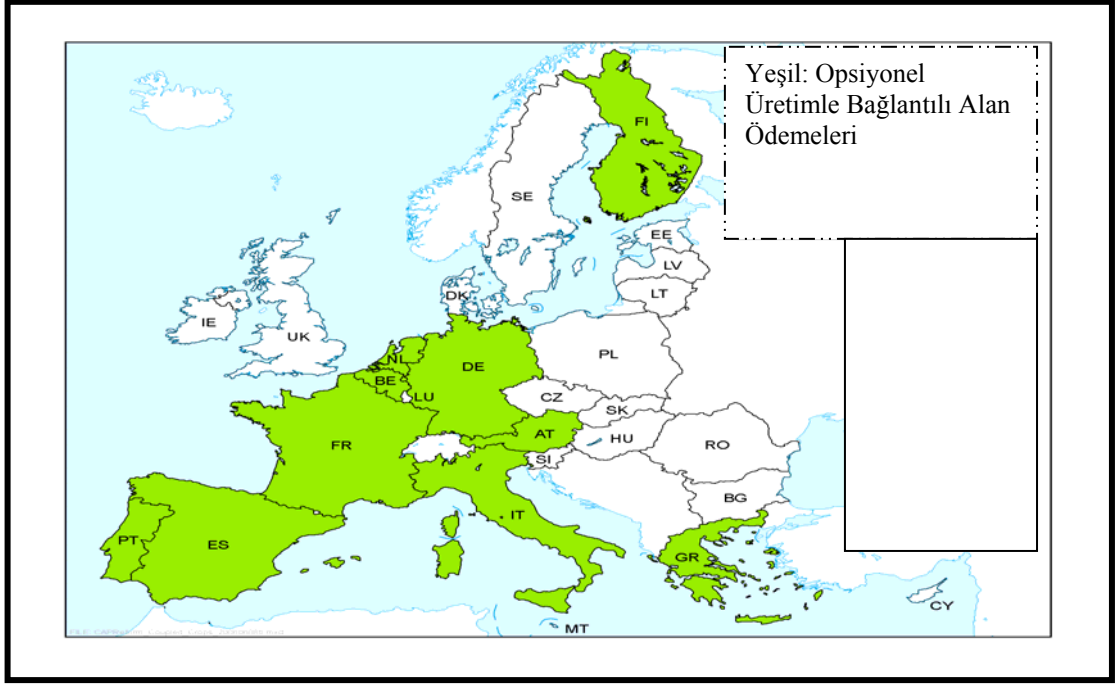
Şekil 2.6 TÇÖY ve TAÖY'nin Uygulayan Ülkelerin Haritası (EUROSTAT-DG Agri D.01)

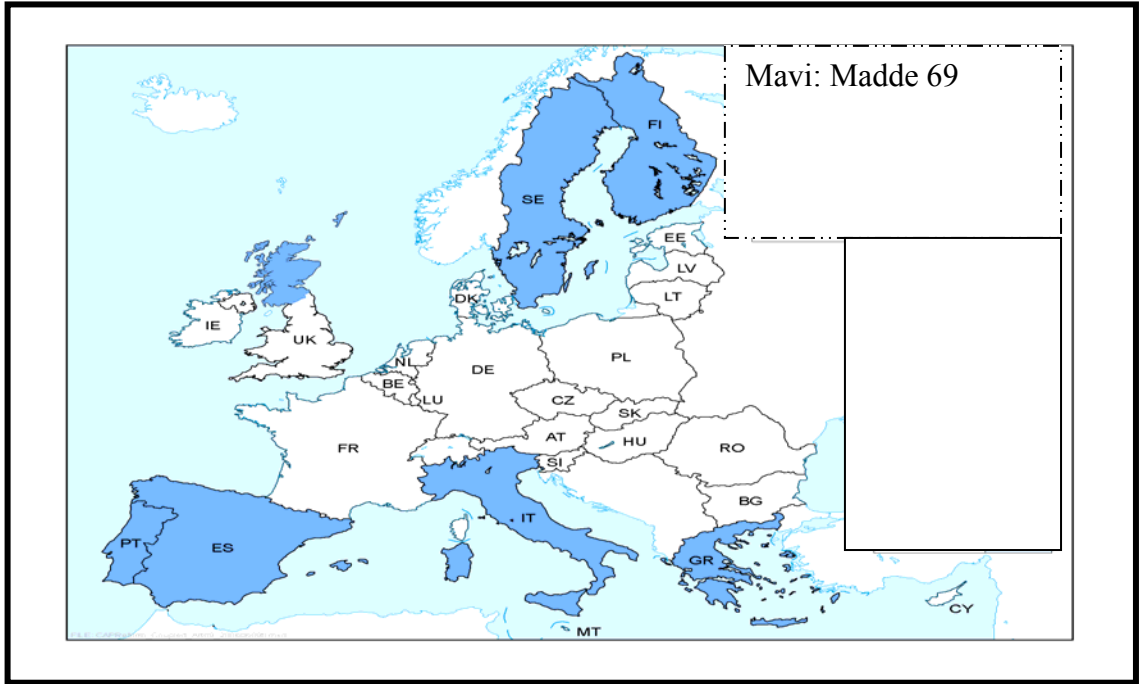
Şekil 2.7 Dört Modeli Uygulayan Ülkelerin Haritası (EUROSTAT-DG Agri D.01)

Şekil 2.8 Opsiyonel Üretimle Bağlantılı Hayvancılık Ödemeleri Uygulayan Ülkelerin Haritası (EUROSTAT-DG Agri D.01)

Şekil 2.9 Opsiyonel Üretimle Bağlantılı Alan Ödemelerini Uygulayan Ülkelerin Haritası (EUROSTAT-DG Agri D.01)

Şekil 2.10 Diğer Opsiyonel Üretimle Bağlantılı Ödemeleri Uygulayan Ülkelerin Haritası (EUROSTAT-DG Agri D.01)

İngiltere karışık metodu benimsemiştir (Barclay, 2005:1). Bölge ortalamaları yöntemi uygulanırken bölgelerin gelişmişlik düzeyine göre ayarlamalar yapılmaktadır.

İngiltere’de tarımsal arazi fiyatları hektar başına 1995’den 2004 yılına kadar 4788 £’dan 7745 £’e yükselmiştir (Barclay, 2005:8). Bu durum Tek Çiftlik Ödeme Yönteminde çiftçiye yapılacak ödemelerde arazinin esas alınmasının arazi fiyatlarını yükselttiği savının ortaya atılmasına neden olmuştur.

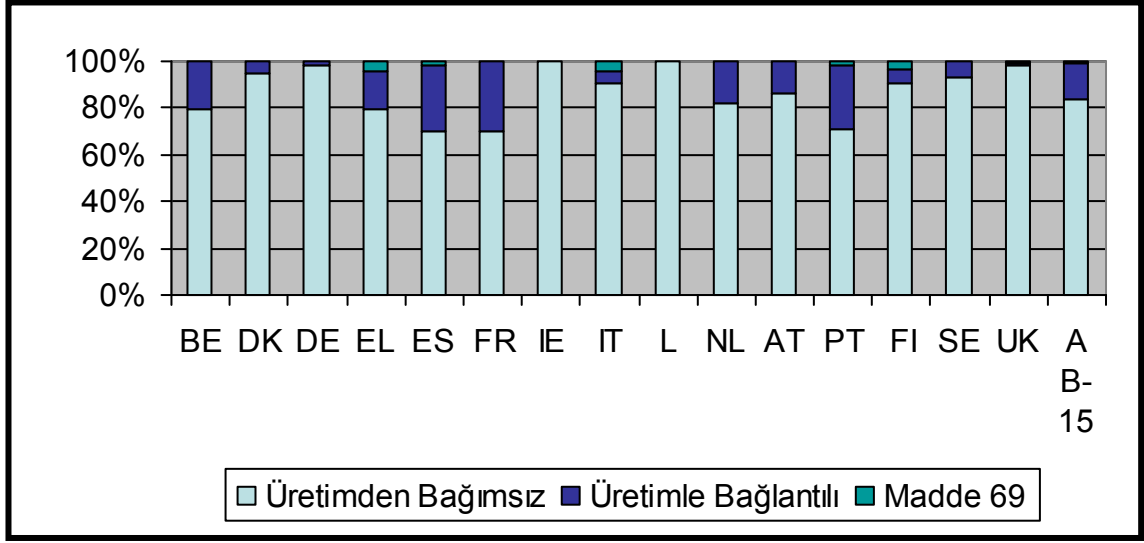
Almanya Tarım Bakanlığı 1 Ocak 2005 tarihinden itibaren üretimden bağımsız doğrudan ödemeleri benimsemiştir (BMELV, 2006). Ancak, tütün ve şerbetçiotu özel ürün karakteristiğine sahip olduğu için 2007 yılına kadar üretimle bağımlı destekleme yapılmıştır. Almanya Tarım Bakanlığı web sitesinde üretimden bağımsız destekleme sistemine geçilmesi ile beraber çiftçilerin üretim aşamasında esneklik kazanacağı, çiftçilerin daha piyasa odaklı olacağı, üretim fazlasının artık olmayacağı, ticaret bozucu çiftlik sübvansiyonlarının ortadan kalkacağı ve bunun DTÖ tarım müzakerelerinde Almanya’nın elini güçlendireceği vurgulanmaktadır. Almanya’da eskiden doğrudan ödeme miktarı verim ve hayvan sayısına bağlı verilmekteydi.

2003 Haziran’ında Tarım Bakanları Konsey kararı ile üretimden bağımsız ödemeler iki noktaya bağlanmaktadır. Ya geçmişte alınan ödeme miktarı (standart model) ya da ekilen tarımsal arazi büyüklüğüne (size of farmed land, bölgesel model ile beraber tarımsal arazinin hektar başına yapılan tek ödeme). Konsey’e göre iki modelin bileşkesinin uygulanması da mümkündür (hibrit model). Almanya 2005 yılından itibaren standart (%65) ve bölgesel (%35) modelin elementlerinden oluşan hibrit modeli uygulama kararı almıştır (İngiltere’de olduğu gibi ödemelerin bir kısmı 2000-2002 referans verisine göre tarihsel yöntemle ve kalan kısım da belirli bir bölgenin yararlandığı bölgesel ödemelerin karışımı esas alınmaktadır.). Ancak 2010 ile 2013 yılları arasında saf bölgesel modele geçilecektir. 2013 yılından sonra da bölgesel model tek düze saha ödemesi ile beraber uygulanacaktır (regional model with regionally uniform acreage premi a). Bunun etkisinin ise destekleme yönteminin daha dengeli olacağı, doğa dostu üretim tarzının yaygınlaşacağı, bölgesel modele tedrici (gradual) geçilmesi çiftçilere hazırlık için bir zaman kazandıracaktır. Uzun dönemde yönetsel süreç artık azalacaktır (BMELV, 2005).

Eski sistemde, üye devletler doğrudan ödemeleri azaltarak kırsal kalkınmaya kaynak aktarabiliyordu (tercihli modülasyon). Almanya tercihli modülasyonu 2003 yılından itibaren üretimle-bağıntılı doğrudan ödemeleri yıllık %2 azaltarak uygulamıştır.

Haziran 2003 yılındaki Tarım Bakanları Konseyinin kararına göre, üye devletler 2005 yılından başlamak üzere doğrudan ödemeleri azaltacaktır (2005:%3, 2006:%4 ve 2007'den sonra %5). Bu indirim ise kırsal alanların kalkındırmasına dönük (zorunlu modülasyon) olacaktır. Almanya, 2005 yılından itibaren tercihli modülasyondan yeni sisteme (zorunlu modülasyon) geçecektir. Bunun etkisinin ise Almanya'da kırsal kalkınma politikalarının güçleneceği, tarımsal yapının ve tarımsal çevre ölçütlerinin iyileşeceği düşünülmektedir (BMELV, 2005). AB tarım komiseri (EU agriculture commissioner) Mariann Fischer Boel, halihazırdaki %5'lik AB modülasyonunun her yıl %2 artarak (2010-2013 yılları arası), 2013 yılı itibariyle %13'e çıkarılmasının uygun olacağını ifade etmektedir. Ayrıca 100 bin ile 200 bin Euro arası TÇÖ alan çiftçilerde %10 kesinti, 200 ile 300 bin Euro arası TÇÖ alan çiftçilerde ise %25 kesinti, 300 bin Euro ve üzeri alan çiftçilerde ise %45 kesinti yapılması gündemdedir. Şekil 2.11'de ödemelerin üretimden bağımsız hale getirilmiş hali üye ülke bazında sunulmaktadır.

Polonya Türkiye'ye tarımsal yapısı bakımından çok benzemektedir. Yeni üye ülkelerden Polonya'da 2004 yılından beri basitleştirilmiş sistem uygulanmaktadır. Bu sistem a) Tek Alan Ödemesi uygulaması ve bu ödemenin iyi tarım uygulamalarına bağlanması. b) Tamamlayıcı ödemeler: tamamlayıcı ulusal doğrudan ödemeler (tahıllar, zeytinyağı, lif, tohum bitkisi) ve şerbetçiotu için tamamlayıcı ulusal doğrudan ödemeler. Tek Alan Ödemesi yıllık finansal zarfın tarımsal arazinin referans alanına bölünmesiyle elde edilmektedir. Yılda bir kez ödenmektedir ve 1 hektar arazinin üzerindekiyle verilmektedir. Hayvan primi yoktur. Toplam ödenen miktar, tarımsal alanın 1 hektar için ödeme oranı ile çarpılmasıyla bulunmaktadır. Polonya AB-15 ülkelerinin aldığı ödemelerin %100'ünü 2010 yılında (tamamlayıcı ödemeler-ulusal eşfinansman) ve 2013 yılında da tamamlayıcı ödemelersiz alacaktır.

Şekil 2.11 Ödemelerin Üretimden Bağımsız Hale Getirilmesi (Eurostat)

İsveç'te Madde 59'a dayalı Hibrit model uygulanmaktadır. Protein bitkileri, enerji bitkileri, patates nişastası, ekstra ödeme miktarı diğer kısmından ödenmektedir. Yukarıda Tek Çiftlik Ödeme Yönteminden bahsedildikten sonra bir sonraki kısımda TÇÖY'nin teknik ayrıntıları ele alınacaktır.

2.3.4 Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi Teknik Ayrıntıları

Birçok yeni üye devlet basitleştirilmiş Tek Alan Ödemesi Yöntemine başvurmakta ve çiftçiye hektar başına tarımsal araziye geniş oranda ödeme yapmaktadır. Ancak AB-15'de daha komplike ve düzenlemelerle zenginleştirilmiş Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi vardır. Tarihsel ödemeler, bölgesel referans miktarları ya da bu ikisinin bileşeni esas alınarak bir inceleme yapılmaktadır. Ancak ileriki yıllarda çoğu ülkede tarihselden bölgesel modele bir kayış söz konusu olacaktır. Üye devletler için hazırlanan çalışmada, uzun dönemde tarihsel ödeme metodunun uyarlanması zor olacağı ve 2009-2013 yılları arasında daha geniş bir destek (flatter rate) verilmesi düşünülmektedir.

Daha önce belirtildiği gibi AB'de birbirinden farklı birçok Tek Çiftlik Ödeme Planı bulunmaktadır. Ancak, uzun dönemde bütün üye ülkelerin 2000–2002 üretimini temel alan ödemelerden; geniş oranlı (flatter rate) ödemelere geçmeleri gerekmektedir. Komisyon ayrıca yüksek tek çiftlik ödemelerinin üst limitlerine bir sınır getirmeyi

planlamaktadır. Örneğin 100 bin eurodan daha fazla ödeme alanlarda %10 kesinti yapılacaktır. 300 bin euro ve üzeri alanlardan ise %45 kesinti yapılması düşünülmektedir. Böylece genel bütçeden yapılacak tasarruflarla kırsal kalkınma fonlarına daha fazla kaynak transfer edilebilecektir (Agrafacts No. 94/07).

Daha piyasa odaklı bir OTP destekleme mekanizması öngörülmektedir. Eski OTP enstrümanları (kamu müdahalesi, ihracat geri ödemeleri, kota ve fiyat destekleri) ötesinde özellikle süt ürünleri ve tahıllarda piyasaya dönük üretim bakış açısının yaygınlaştırılması hedeflenmektedir. Kamu müdahaleleri ile ilgili Komisyon mısır örneğini arpa ve sorgum için de uygulamayı düşünmektedir. Nadas uygulamasının kaldırılması piyasa odaklı bir OTP reformu için bir başka unsurdur. OTP Gözden Geçirme ayrıca, diğer arz kontrolleri ve üretimle bağlantılı ödemeleri de (kaba yem, patates nişastası gibi...) tekrar ele alacaktır (Agrafacts, 94/07).

2003 Haziranında AB tarım bakanları, ekilebilir araziler ve canlı hayvanlara ödenen doğrudan ödemelerin üretimden bağımsız hale getirilmesi üzerinde anlaşmasının temelinde 1782/2003 nolu Avrupa Konseyi Tüzüğü yer almaktadır (NFUS, 2005:1).

TÇÖY'de ödemelerin birim değeri, referans miktarın referans alana bölünmesi ile hesaplanmaktadır. Referans dönem 2000-2002 yılları arasındaki ortalama ödemeleri içermektedir. TÇÖP ödemesinden, 2000, 2001 ya da 2002 (referans yıllar) yıllarından herhangi birinde kayıt sistemine kayıtlı çiftçiler doğrudan ödeme almışlarsa faydalanabileceklerdir.

Ortalama işletme faaliyeti, 1782/2003'de belirlenen oranlar ile çarpılarak referans miktar bulunmaktadır. Ödeme hakkı ise TÇÖY'de ekilebilir araziye yapılan ödeme oranıdır.

2.3.5 Çapraz Uyum ve Tek iftik deme Yöntemi

Çapraz uyum, gelir desteği, tarımsal arazi, tarımsal üretim, çevre, hayvan ve bitki sağlığı, iyi tarım uygulamaları arasındaki bağlantıyı kurmayı amaçlamaktadır. Böylece sürdürülebilir tarımsal üretime katkı hedeflenmektedir. OTP'nin daha rekabetçi olması yönünde bir yaptırımdır.

Tek çiftlik ödemeleri, çapraz uyum kapsamında gıda güvenliği, hayvan refahı, sağlık ve çevreye duyarlıdır. Çapraz uyum, temelde üç anahtar bileşenden oluşmaktadır. İlki çiftçilerin Zorunlu Yönetim Gereksinimleri (19 Topluluk tüzüğü anlaşması ve TAÖY'ne başvuran yeni üye devletler için tercihe bağlıdır) AB yönetmeliklerinde belirtilen çevre, kamu ve hayvan, bitki sağlığı ve hayvan refahı ile ilgili gerçekleştirilen yönetim gereksinimleri (Statutory Management Requirements, SMR). Bu yönetmeliğin 1 Ocak 2005 ten itibaren uygulanması gerekmektedir.

Zorunlu yönetim gereksinimleri: 1) Çevrenin korunması (2005 yılından itibaren uygulanacak): yabancı kuşların korunması, yeraltı suyunun korunması direktifi, Nitrat direktifi, doğal hayatın korunması direktifidir. 2) Kamu, hayvan ve bitki sağlığının korunması (2005 yılından itibaren uygulanacak). 3) Hayvan kayıt ve belirleme direktifi, büyükbaş hayvanların işaretlenmesi direktifi. 4) Hayvan refahı (2006 yılından itibaren uygulanacak): buzağıların korunması direktifi, tarım amaçlı hayvanların korunması direktifidir. İyi tarım ve çevre koşulları: toprak erozyonu, toprak yapısının korunması. Son olarak da kalıcı meraların sağlanmasıdır: Toplam tarımsal alan içinde daimi meraların oranını sağlamak önem taşımaktadır.

Arazinin iyi tarım uygulamaları ve çevre koşullarına (GAEC) uyma zorunluluğu söz konusudur. Bu ise 4 konu, 11 temadan oluşmaktadır. Kısacası, çiftçinin TÖY'den faydalanabilmesi için SMR ve GAEC'lerden oluşan çapraz uyum kriterleri sağlanmalıdır. İyi tarım ve çevre şartları 1782/2003'de belirtilmektedir. Zorunlu yönetim gereksinimleri ise, 19 AB Direktifi ve Tüzüğüne dayanmaktadır (1782/2003 EK III). Üçüncüsü ise daimi meraların sağlanmasıdır.

AB bu yeni sistemle beraber; çevre, kalite ve hayvan refahını destekleme aşamasında göz önünde bulundurmaya kesin biçimde amaçlanmaktadır. Bu sayede üstün kaliteli ürünlerin temini hedeflenmektedir (DTM, 2004:1-2). AB üyesi ülkeler; tarımsal üretiminde sağlık ve kalite gibi iki faktörü ön plana çıkartarak desteklemeleri ilerletmek istemektedir.

Tarım sektöründe üretilecek ürünler ve bu ürünlerin çevreye vereceği zararın azaltılması gündemdedir. Tüketicinin faydasını en çokladığı seviyede satın aldığı ürün sepetinin güvenilir olmasının temini devletçe yüklenilmektedir. Devletin asli fonksiyonlarından olan gıda güvenliği ve güvencesi sistem içinde tam anlamıyla bütünleştirilmeye çalışılmaktadır. Sistem üye ülkeleri ilgilendirdiği kadar adaylık statüsündeki başta Türkiye olmak üzere tüm ülkeleri yakından ilgilendirmektedir.

TÇÖY’nde prensip olarak, üretimden tam bağımsızlık benimsenmiştir. Yöntem, çiftçilerin piyasaya entegrasyonun sağlanması, çevre tahribatlarının en düşük düzeye çekilmesi ve bürokrasinin azaltılacağı düşünülmektedir. Hâlihazırdaki bütün doğrudan yardım planları yerini yeni YÇÖY’ye bırakmaktadır.

TÇÖY ile çapraz uyum aynı düzlemde düşünüldüğü için çevrenin korunması ile beraber gıda güvenliği ve hayvan refahında yüksek standartlar yakalanması hedeflenmektedir. TÇÖY ile beraber, çiftçiler AB tüzük ve yönetmeliklerinde belirlenmiş çevre, bitki sağlığı, hayvan refahı ve iyi tarım uygulamaları (GAEC) perspektifinde uyum sağlamaları gerekmektedir. Özellikle gıda güvenliği krizleri, hayvan epidemikleri ve politik krizler gıda güvenliğinin OTP içindeki önemini artırmıştır.

Değerlendirilmesi ve düşünülmesi gerekli bir başka nokta zaman ile ilgilidir. Çiftçilerin zamanı değerlidir ve çiftçi kendi işletmesine ayıracağı zaman saatte 25 birim para ise TÇÖY’nin getirdiği brokrasi, form doldurma süresi vs. 2500 birim paraya kadar çıkabilmektedir. İreland (2007: 42)’a göre özellikle çapraz uyum ile ilgili regülasyonlar, işletmelere ciddi anlamda yaptırımlar ve ek yükler getirmektedir.

2.3.5.1 Arazinin Elverişliliği ve On Ay Kuralı

Elverişlilik.- Bir çiftçinin tek ödemelerden faydalanabilmesi için, tarımsal arazisinin belirli koşulları sağlaması gerekmektedir. Ormancılık dâhil olmak üzere, daimi bitkiler (permanent crops) ya da meyve, sebze ya da patates (nişasta patatesin dışında) uygun değildir. Ayrıca tarım dışı faaliyetler için kullanılan arazi de TÇÖY'nin kapsamı dışındadır. Ancak bazı bölgelerde atlar için otlaklar istisna kapsamında elverişli sayılabilmektedir. Tarımsal çevre planı ile üretimi kesilen arazi de çapraz uyum kriterlerini sağladığı müddetçe TÇÖY'den faydalanabilmektedir (SAC, 2006: 6).

On Ay Kuralı.- Üreticiler tarımsal faaliyetlerini yürütmek amacıyla, on ay boyunca faaliyette bulunmalıdır. 10 aylık dönem 1 Ekim 2004 ile 30 Nisan 2005 tarihleri arasında herhangi bir zaman dilimini kapsamaktadır (SAC, 2006: 7).

2.3.5.2 Modülasyon ve Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi

TÇÖY'nin getirdiği önemli bir düzenleme de modülasyon kavramına ağırlık vermesidir. Büyük çiftlik sahiplerinin aldıkları desteklerde bir indirimle gidilmesi ve kırsal kalkınmaya kaynakların daha çok aktararak, küçük çiftçilerin desteklerden daha fazla yararlandırılması hedeflenmektedir. Bütün doğrudan ödemeler modülasyon mekanizması ile indirilmektedir. 2005-2007 yılları arasında %3'den %5'e kadar bir indirim söz konusudur. Modülasyonla gelen indirim, kırsal kalkınmanın finansmanı için daha fazla kaynak sağlanması mantığı üzerine oturtulmaktadır. Ancak işletme başına 5000 euro'nun altındaki doğrudan ödemeler indirimle tabi tutulmayacaktır (Madde 12).

Madde 10'da belirtilen modülasyon kavramına göre, 2005 (%3), 2006 (%4), 2007 (%5), 2008 (%5), 2009 (%5), 2010 (%5), 2011 (%5), 2012 (%5) oranında, doğrudan ödemelerde bir indirimle gidilecektir. Böylece kırsal kalkınmaya daha fazla kaynak transfer edilecek kaynaklar denge gözetilebilecektir.

2.3.5.3 Nadas Ödeneği ve Nadas için Arazi Elverişliliği

Referans döneminde, zorunlu nadas uygulamasına sahip üreticilere, 2002-2002 yılları için ortalama ekilebilir yardım taleplerinin %10'una eşdeğer nadas ödenekleri tahsis edilmektedir.

2.3.5.4 Çiftçi Danışma Sistemi ve TÇÖY

2007 yılından itibaren üye devletler, Çiftçi Danışma Sistemini (ÇDS) zorunlu olarak uygulamak durumunda kalacaklardır. Bu sistemle beraber, çiftçilerin çapraz uyum kriterlerine uyumlarında yaşayacakları zorlukların önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Bu anlamda tarım danışmanlarının konu ile ilgili bilgilendirmeleri zorunluluk taşımaktadır. ÇDS'ye çiftçilerin katılımı gönüllülük esasına göre işlemektedir. Ancak, hektar başına 15 bin euronun üzerinde doğrudan ödeme alan çiftçilere öncelik verilmesi durumu söz konusudur.

2.3.5.5 Doğrudan Ödemeler: Diğer Yardım Yöntemleri

Diğer yardım yöntemleri a) Durum buğdayı için spesifik kalite primi (1782/2003'ün birinci ünitesi), b) Proteinli bitkileri primi (1782/2003 ikinci ünite), c) Pirinç için bitkiye özel ödemeler (1782/2003 üçüncü ünite), d) Fındık için alan ödemesi (1782/2003 dördüncü ünite), e) Enerji bitkileri için yardım (1782/2003 beşinci ünite), f) Patates nişastası yardımı (1782/2003 altıncı ünite), g) Pamuk için özel bitki ödemesi (1782/2003 onuncu ünite), h) Zeytin yetiştiricileri için yardım (1782/2003 onuncu ünite), i) Tütün yardımı (1782/2003 onuncu ünite), j) Tohum yardımı (1782/2003, dokuzuncu ünite), Ekilebilir bitki ödemeleri (1782/2003 onuncu ünite), k) şerbetçiotu alan yardımı (1782/2003 onuncu ünite), l) Koyun ve keçi primleri (1782/2003 onbirinci ünite), m) Dana ve Sığır ödemeleri (1782/2003 onikinci ünite).

2007 yılından itibaren ödenmeyecek yardımlar: a) Süt primi ve ekstra ödemeler, b) Tarla bitkileri için özel bölgesel yardım (Finlandiya ve İsveç için uygulanmayacak), c)

Tane baklagiller yardımı. d) Koyun ve keçi ekstra ödemeleri. e) Dana ve sığır ekstra ödemeleridir.

Durum buğdayı için özel kalite primi: durum buğdayı üreten çiftçilere hibe edilmektedir. Yardım oranı hektar başına 40 eurodur. Belirli cins sertifikalı tohum kullanılması halinde elverişlilik koşulu sağlanmaktadır.

Proteinli bitkiler primi: Proteinli bitki üreten çiftçilere hibe edilmektedir. Yardım oranı hektar başına 55,57 eurodur. Maksimum garanti edilen alan 1,648 milyon hektar. Eğer proteinli bitki laktik olgunluk düzeyinden sonra hasat edilirse elverişlilik koşulu sağlanmaktadır. Tahıllarla karışım mümkündür.

Pirinç için bitki özel ödemeler: Pirinç üreten çiftçiler yararlanabilmektedir. Yardım oranı, referans verimi ile ton başına 75 euronun çarpılması ile elde edilmektedir. 2003 reformu sonrası yardımın yarısından fazlası üretimden bağımsız hale getirilmiştir. Eğer bitki normal büyüme koşullarında en azından çiçek açma döneminde elde ediliyorsa erişebilirlik koşulu sağlanır. Ekim dönemleri 30 Haziran ya da 31 Mayıs'tır.

Fındık için alan ödemeleri: Fındık üreten çiftçilere ödenmektedir. Ortalama yardım oranı hektar başına 120,75 eurodur. AB için maksimum garanti edilmiş alan 829 hektardır. Ulusal garanti edilmiş alan ülke özeldir. Minimum çizgi büyüklüğü ve ağaç yoğunluğu elverişlilik koşuludur. AB yardımı yanında hektar başına 120 Euro ekstra ulusal yardım verilebilir.

Enerji bitkileri: Enerji bitkileri üreten çiftçilere verilmektedir. Yardım oranı hektar başına 45 eurodur. Maksimum garanti edilmiş alan 2 milyon hektardır. Kontrat imzalama bir elverişlilik koşuludur. Nadas uygulaması ile devam ettirilemez. Daimi bitkilerin ihdas ettirilmesi masrafının en çok yarısı ulusal yardım olarak ödenebilir.

Patates Nişastası: Patates nişastası imalatı ile ilgilenmeyi planlayan çiftçilere ödenmektedir. Nişastanın tonu başına 66 euro ödenmektedir. Yardımın yarısı üretimden bağımsızdır. Üretici ve nişasta imalatçısı arasında bir kontrat olmalıdır. Eğer nişasta oranı yüzde 13'ün altındaysa yardım yapılmaz.

Pamuk için özel bitki ödemeleri: Reform 2006 yılında hayata geçirilmiştir. Yardımın %65'i üretimden bağımsızdır. Kalan yardım ise üretimle bağlantılıdır. Pamuk üreten çiftçilere verilmektedir.

Zeytin ağacı üreten çiftçilere yardım: 2003 reformu ile beraber yardımın en az %60'ı üretimden bağımsız hale getirilmiştir.

Tütün yardımı: 2006-2009 yılları arası hasat dönemi için verilmektedir. 2003 reformu ile %40'ı üretimden bağımsız hale getirilmiştir. 2010 yılından sonra toplam referans miktarın yarısı TÇÖY'ye entegre edilecek ve kalan yarısı da kırsal kalkınma fonlarına transfer edilecektir. Ham tütün üreten çiftçilere verilmektedir. Özel üretim alanları, kalite şartları elverişlilik şartları arasındadır.

Tohum yardımı: Temel tohum üretimi ya da resmi olarak sertifikalı tohum üreticilerine verilmektedir. Türler önceden belirlenmektedir. Yardım oranı: 100 kg başına verilmektedir. Bu oran tohum çeşidine göre değişebilmektedir.

Tarla bitkileri alan ödemeleri: Finansal tavan söz konusudur ve yalnızca yardım seviyesinin dörtte biri üretimle bağlantılıdır. Tarla bitkileri üreten çiftçilere ödenmektedir. Yardım oranı: ortalama tahıl verimi ile ton başına 63 euronun çarpımı sonucu elde edilmektedir.

Şerbetçiotu alan yardımı: Yardım miktarının sadece dörtte biri üretimle bağlantılı hale getirilir. Elverişlilik koşulu, şerbetçiotu üretim alanlarında olmalı, şerbetçiotu üretilen alan olmalı, gerçekten hasat edilmelidir.

Koyun ve keçi primi: Yardımların sadece yarısı üretimle bağlantılı olabilir. Prim haklarının transferi söz konusudur. Zihinde tutma dönemi, tespit ve hayvanların kaydı.

Dana ve sığır: Erkek hayvanlara özel prim, emziren inek, kesim primini içermektedir.

2.3.6 Avrupa Birliği'ne Yeni Üye Ülkelerde Uygulamalar

Avrupa Birliği'ne yeni üye ülkelere geçiş dönemi tanınmıştır. Bu anlamda doğrudan ödemelerin on yıl içinde uygulamaya koyulması sağlanacaktır. AB'ye yeni üye ülkeler üye oldukları birinci yıldan itibaren doğrudan ödemelerden faydalanabilmektedir. Ancak, geçiş döneminde AB-15'den farklı bir oranda verilmesi düşünülmektedir. Her yıl %10 artırılmak üzere, 2013 yılında yeni üye ülkelerdeki doğrudan ödeme oranları AB-15 ile eşit seviyede olacaktır. Ancak bu ülkelere iki seçecek sunulabilmektedir.

Üretimden bağımsız tek çiftlik ödemesine ilişkin olarak, yeni üye devletlere hektar başına Tek Alan Ödemesi Yöntemi (TAÖY) uygulama seçeneğinin muhafaza edilmesi benimsenmiştir. Bu kapsamda, TAÖY uygulayan yeni üye devletlerin, doğrudan tek çiftlik ödemesine geçmeleri öngörülmüştür. TAÖY, en geç 2008 sonuna kadar uygulanabilecektir.

Diğer taraftan, yeni üye devletlerdeki çiftçiler için ödeme haklarının, AB-15'te uygulanan aynı geçmiş referans dönemi temelinde hesaplanması mümkün olmadığından yeni TÇÖ sorun yaratmaktadır.

Çizelge 2.18a (Avrupa Komisyonu, Tarım ve Kırsal Kalkınma DG, 2008)
Avrupa Birliği Ülkelerinde Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi Uygulamaları

Ülke	TÇÖY Başlangıç	Bölgeler	Model	Süt Ürünleri Ödemelerinin Üretimden Bağımsız Hale Getirilmesi	Hangi Sektörler Üretimle Bağlantılı Kalacak	OTP Reformunun İkinci Dalgasının Uygulaması (Tütün, Pamuk, Zeytinyağı ve Şerbetçiotu) ve Şeker Sektöründe Reform
Avusturya	2005	-	Tarihsel	2007	Süt İneği %100, Kesim Primi Yetişkin %40, Kesim Primi Buzağı: %100.	Tütün %100 üretimden bağımsız, şerbetçiotu ödemeleri %25 üretimle bağlantılı
Belçika	2005	Zone Nord Flanders Brussels	Tarihsel	2006	Süt İneği %100, Kesim Primi Yetişkin %40, Yağlı Tohumlar (bazı türlerde) %100	Tütün %100 üretimden bağımsız
	2005	Zone Sud: Wallonia	Tarihsel	2006	Süt ineği %100, Yağlı Tohumlar %100	Tütün %100 üretimden bağımsız
Bulgaristan			TAÖY			
Çek Cumhuriyeti			TAÖY			
Danimark	2005	Tek Bölge	Statik Hibrit	2005	Özel Erkek Primi %75, Dişi Koyun Primi %50	
Estonya		TAÖY				
Finlandiya	2006	Referans Verimine Göre Üç Bölge	Flat Rate Modeline Doğru Geçiş Öngören Dinamik Hibrit Model	2006	Koyun ve keçi ödemeleri %50, Özel Erkek Primi %75, Madde 69 uygulaması: Tarla bitkileri tavanının %2.1, Tohum	
Fransa	2006	-	Tarihsel	2006	Tahıllar %25, Süt İneği %100, Dişi Koyun Primi %50, Dana Kesim Primi %100, Yetişkin Kesim Primi %100, Tohumlar	Şerbetçiotu ödemeleri %25, Üretimden bağımsız zeytinyağı katsayısı: 1, Tütün üretim bağ. kat: 0,4.

Çizelge 2.18a (devam)
Avrupa Birliği Ülkelerin Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi Uygulamaları

Ülke	TÇÖY Başlangıç	Bölgeler	Model	Süt Ürünleri Ödemelerinin Üretimden Bağımsız Hale Getirilmesi	Hangi Sektörler Üretimle Bağlantılı Kalacak	OTP Reformunun İkinci Dalgasının Uygulaması (Tütün, Pamuk, Zeytinyağı ve Şerbetçiotu) ve Şeker Sektöründe Reform
Hollanda	2006	-	Tarihsel	2007	Buzağı kesim primi %100, Yetişkin kesim primi %100, Ketan tohumu %100.	-
Polonya			TAÖY			
Portekiz	2005	-	Tarihsel	2007	Süt İnekleri %100, Yetişkin kesim primi %100, Yetişkin kesim primi %40, Dişi Koyun Primi %50, Tohumlar %100, Madde 69: %1 (tarla bitkileri, pirinç, büyükbaş hayvan)	Madde 69: Zeytinyağı sektörünün tavanının %10'u, şeker tavanının %5'i, tütün üretimden bağımsız katsayısı: 0.5, Zeytinyağı üretimden bağımsız katsayısı: 1.
Romanya			TAÖY			
Slovakya	2006		TAÖY			
Slovenya	2007	Tek Bölge	Bölgesel Model			

Çizelge 2.18a (devam)
Avrupa Birliği Ülkelerin Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi Uygulamaları

Ülke	TÇÖY Başlangıç	Bölgeler	Model	Süt Ürünleri Ödemelerinin Üretimden Bağımsız Hale Getirilmesi	Hangi Sektörler Üretimle Bağlantılı Kalacak	OTP Reformunun İkinci Dalgasının Uygulaması (Tütün, Pamuk, Zeytinyağı ve Şerbetçiotu) ve Şeker Sektöründe Reform
İspanya	2006	-	Tarihsel	2006	Tohumlar %100, Tarla Bitkiler %25, Koyun ve Keçi Primleri %50, Sü İneği %100, Buzağı Kesim Primi %100, Yetişkin kesim primi %40, Madde 69 uygulaması: büyükbaş hayvan sektöründe tavanın %7'si, süt ürünleri ödemelerinin tavanının %10'u, merkezden en uzakta bölgelerde %100	Tütün üretimden bağımsızlık katsayısı: 0,4, Zeytinyağı üretimden bağımsızlık katsayısı: 0,936, Madde 69 uygulaması: Tütün sektöründe tavanın %5'i, Pamuk sektöründe tavanın %10'u, Şeker tavanının %10'u.
İsveç	2005	Beş bölge (referans verimine göre)	Statik Hibrit	2005	Özel Erkek Primi %74, Madde 69 uygulaması: toplam tavanın %0.45.	
Almanya	2005	Bundeslander	Dinamik Hibrit, Flat Rate Modeline Doğru Hareket	2005		Şerbetçiotu Ödemeleri %25 Tütün Üretimden Bağımsızlık Katsayısı: 0,4

Çizelge 2.18a (devam)
Avrupa Birliği Ülkelerin Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi Uygulamaları

Ülke	TÇÖY Başlangıç	Bölgeler	Model	Süt Ürünleri Ödemelerinin Üretimden Bağımsız Hale Getirilmesi	Hangi Sektörler Üretimle Bağlantılı Kalacak	OTP Reformunun İkinci Dalgasının Uygulaması (Tütün, Pamuk, Zeytinyağı ve Şerbetçiotu) ve Şeker Sektöründe Reform
Yunanistan	2006	-	Tarihsel Model	2007	Tohumlar, Madde 69 Uygulaması= %10 Tarla Bitkileri tavanın %10'u, Sığır etinin %10'u, Koyun ve Keçi Sektörü tavanının %5'i.	Madde 69 Uygulaması: = Tütün tavanının %2'si = Zeytinyağı tavanının %4'ü, = Şeker tavanının %10'u, Tütün ve Zeytinyağı sektörleri %100 üretimden bağımsız.
Macaristan		-	TAÖY			
İrlanda	2005	-	Tarihsel	2005	Yok	
İtalya	2005	-	2006	Tohumlar %100, Kalite Üretim için Madde 69= Tarla Bitkileri için tavanın %8'i=Büyükbaş Hayvancılığın tavanın %7'si=Koyun ve keçi sektörü tavanının %5'i.	Madde 69 uygulaması= Şeker tavanının %8'i, zeytinyağında üretimden bağımsızlık katsayısı 1'e yükseltilmiştir, tütünde üretimden bağımsız katsayısı 0.4'dür, Puglia bölgesi için tütün üretimden bağımsızlık katsayısı %100'dür.	
Letonya			TAÖY			
Litvanya			TAÖY			
Lüksemburg	2005	Tek Bölge	Statik Hibrit	2005	Yok	
Malta	2007	Tek Bölge	Bölgesel Hibrit		Yok	

Çizelge 2.18a (devam)
Avrupa Birliği Ülkelerin Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi Uygulamaları

<i>Ülke</i>	<i>TÇÖY Başlangıç</i>	<i>Bölgeler</i>	<i>Model</i>	<i>Süt Ürünleri Ödemelerinin Üretimden Bağımsız Hale Getirilmesi</i>	<i>Hangi Sektörler Üretimle Bağlantılı Kalacak</i>	<i>OTP Reformunun İkinci Dalgasının Uygulanması (Tütün, Pamuk, Zeytinyağı ve Şerbetçiotu) ve Şeker Sektöründe Reform</i>
Birleşik Krallık	2005	İngiltere-normal	Flat rate ödemelerine doğru dinamik hibrit hareket	2005	Yok	
	2005	İngiltere-moorland	Flat rate ödemelerine doğru dinamik hibrit hareket		Yok	
	2005	İngiltere-SDA eksi moorland	Flat rate ödemelerine doğru dinamik hibrit hareket		Yok	
	2005	İskoçya	Tarihsel		Madde 69: Büyükbaş hayvan sektörü için tavanın %10'u	
	2005	Galler	Tarihsel		Yok	
	2005	Kuzey İrlanda	Statik Hibrit		Yok	

Çizelge 2.18b AB'de Üretimden Bağımsız Destekleme Mekanizmaları			
Ürün	Önceki Destekleme Mekanizması	Zorunlu Üretimden Bağımsız Aralık	Halen Üretimle Bağlantılı %
Ekilebilir Bitkiler (Reform Bitkileri)	Hektar başına destek, Zorunlu Nadas Desteği	75-100%	0%
Protein Bitkileri a)	Alan ödemesi	0%	0%
Çiçekcilik	0	100%	0%
Tohumlar	Üretim yardımı	0-100%	0%
Şeker Pancarı	Şeker rejimi	75-100%	0%
Enerji Bitkileri b)			
Kaba Yem	Süreç üretim ödemesi	%50 (destek %50 azaltılmalı)	50%
Patates Siğili	Üretim yardımı	40%	60%
Dana ve Sığır	Özel pirim,	100%	0%
	steer primi,	25-100%	75%
	sağmal inek primi	0-100%	0%
	kesim primi	60-100%	0%
	ekstensifikasyon primi	100%	0%
	ekstra primi	100%	0%
Koyun ve Keçi	Dişi koyun primi, tamamlayıcı prim	50-100%	50%
Süt Ürünleri	Süt ürünleri ödemeleri	2005 öncesi %100	2005 yılında
a) Protein bitkilerini içeren alanlar hektar başına 57.57 Euro			
b) Enerji bitkileri içeren alanlar hektar başına 45 Euro alacaklardır			

Çünkü bilindiği gibi, tek ödeme yöntemi kapsamındaki doğrudan ödemeler, geçmişte alınan referans doğrudan ödeme miktarına veya bölgesel hektar başına ödemelere dayanmaktadır. Yeni üye devletlerdeki çiftçiler ise, Topluluk doğrudan yardımlarından faydalanmadıkları ve 2000, 2001 ve 2002 yıllarına ait referans miktarlara sahip değildir. Bu nedenle, yeni üye devletlerin, OTP reformunda AB-15 için kararlaştırılan “bölgesel uygulama seçeneği”ni uygulamaları öngörülmektedir. Bu, hektar başına hakların, bölgesel mali zarflar kapsamındaki herhangi bir bölgeye verilebilmesi anlamına gelmektedir. Bölgesel zarflar, ulusal zarfların bölgelere bölünmesiyle hesaplanmaktadır. Yeni üye devletlerde de, sektöre özgü konulara ilişkin ilave hakların verilebileceği ve ulusal tavanın % 3’ü oranında bir ulusal rezerv oluşturulacaktır.

Yeni üye devletlere basitleştirilmiş bir doğrudan ödeme sistemi uygulama seçeneği tanınmıştır: Tek Alan Ödemesi Yöntemi (TAÖY). Yeni üye devletler, AB’de hâlihazırda mevcut olan standart doğrudan ödemeler sistemini uygulamak yerine,

çiftçilerine sınırlı bir dönem için, hektar başına değer olarak ifade edilen, üretimden bağımsız alan ödemesi şeklinde doğrudan ödemeleri sağlayabilirler. TAÖY, tarımsal arazinin her hektarı için yeknesak bir ödemeyi içermektedir. Hektar başına ödeme düzeyi, ulusal mali zarfın (envelope) kullanılan tarımsal araziye bölünmesi yoluyla hesaplanmaktadır. TÇÖY’de olduğu gibi, TAÖY sistemini uygulayan yeni üye devletlerdeki çiftçilerin üretim yapma zorunluluğu bulunmamaktadır; ancak arazilerini iyi tarımsal ve çevresel koşulda muhafaza etmeleri gerekmektedir. TAÖP’nin yönetimi, çiftçiden daha az bilgi istendiği için (arazi kullanımı, hayvan sayısı vs. konusunda bilgiye gerek yoktur), TÇÖY veya diğer standart doğrudan ödemelere nazaran daha basittir. Çapraz uyuma ilişkin yeni OTP reformu kuralları da TAÖY kapsamında ihtiyaridir. Program, sözkonusu yeni üye ülkelerin istediği üzerine yılda iki defa yenilenme olasılığıyla birlikte, 3 yıl için uygulanabilecektir. Daha sonra yeni üye devletler, AB’de yürürlükte olan programı seçmek zorunda kalacaktır. AB’ye yeni üye ülkelerde üyelikten itibaren 2004 yılında %25, 2005 yılında %30, 2006 yılında %35, 2007 yılında %40, 2008 yılında %50, 2009 (%60), 2010 (%70), 2011 (%80), 2012 (%90) ve 2013 (%100)’ünden faydalanabilecektir.

TAÖY yıllık olarak bir defalığına ödenmekte ve yıllık finansal zarfın tarımsal alana bölümü ile hesaplanmıştır. Finansal zarf ise nicel parametrelere göre hesaplanmaktadır (temel alan, prim tavanları ve maksimum garanti edilmiş miktarlar). Bu ödemelere hak kazanabilmek için üretmek ya da üretim girdilerini kullanmak gerekmemektedir. Yani TAÖY’de bir üretimden bağımsız ödeme yöntemidir. Tarımsal arazi TAÖY’den faydalanabilmesi için iyi tarım ve çevre uygulamaları şartlarını yerine getirmelidir.

Yeni üye devletler TÇÖY’ni uygularken bölgesel modeli tercih etmek durumundadırlar. Ödeneklerin hesaplanması ve dağıtılması eski üye devletlerde olduğu gibidir. Çayır ve meralar için farklı oranlar kullanabilirler. TAÖY’ni uygulayan yeni üye devletler ayrıca tek bir alanı hesaba katabilirler. Yeni üye devletler hibrit modeli uygulayamazlar. Yeni üye devletlerde ulusal rezerv ise eşit iyileştirmeyi sağlama ve piyasa, rekabet ihlallerini engellemek durumundadırlar. Ulusal tavanın maksimum %3’ü olabilmektedir.

***

BÖLÜM 3

TÜRKİYE’NİN TEK ÇİFTLİK ÖDEME YÖNTEMİNE UYUMU

Önceki bölümlerde, Türkiye ve Avrupa Birliği tarım sektörlerinin genel yapısı sunulmuş ve destekleme sistemlerinden bahsedilmiştir. Bu bölümde Türkiye’de uygulanan hâlihazırdaki destekleme yöntemlerinin Tek Çiftlik Ödeme Yöntemine dönüştürüldüğünde, mevzuat ve iktisadi olarak muhtemel etkileri ele alınmaya çalışılacaktır. Bu amaçla ilk olarak yazında TÇÖY’nin tarım sektörüne ve genel ekonomiye etkilerini inceleyen çalışmalarının kısa bir sunumu yapılacaktır.

3.1 Yazın Taraması

Yazında, TÇÖY’nin Avrupa Birliği’ne üye ülke ekonomilerine etkilerinin artılarının eksilerine baskın olduğunu vurgulayan birçok çalışma yer almaktadır. Bu kapsamda, aşağıda ilk olarak sistemin artıları sonra da eksilerini tartışan çalışmalar incelenebilecektir.

Çalışmaların birçoğu üretimden bağımsızlığın çiftçi kararlarını etkilememesinden dolayı, kaynakların optimal dağılımına fayda getireceği üzerinde durmaktadır. Mariann Fischer Boel, TÇÖY’nin çiftçiye üretme özgürlüğü tanıyacağını ve böylece malını yüksek fiyata ve kaliteli satabileceğini, ürününü bizzat kendisinin belirleyeceğini vurgulamaktadır. Fischer bölgesel bir problemi çözmedikçe, desteklerin üretimden bağımsız olması gerektiğini ifade etmektedir.

Sahrbacher *ve diğ.* (2007) üretimden bağımsız doğrudan ödemelerin Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Çek Cumhuriyeti, Slovakya Cumhuriyeti, Litvanya üzerindeki etkilerini incelemektedir. TÇÖY sonrası ortalama çiftlik büyüklüğü artış hızı yavaşlamakta; ancak hektar başına elde edilen kar artmaktadır.

Gohin (2006: 416)'e göre 2003 OTP reformu beş temel elementten oluşmaktadır. Bunlar: piyasa desteğinin azaltılması, TÇÖY kurularak doğrudan desteklerin üretimden bağımsız hale getirilmesi, zorunlu çapraz uyum kurallarının geliştirilmesi, doğrudan ödemelerin modülasyonu ile kırsal kalkınmanın güçlendirilmesi, bütçe baskısı olması durumunda doğrudan ödemelerin azaltılmasıdır. TÇÖY ile birçok doğrudan ödemeler değiştirilmektedir. 2003 OTP reformunun piyasa, çevre ve refah etkilerini ölçmek için pekçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların büyük bir kısmı doğrudan destek araçlarını yeniden dizayn edilmesinin etkileri üzerinde durmaktadır. Bu çalışmaların hepsi ekilebilir bitkisel üretimin azalacağını, süt üretiminin kotalar nedeniyle değişmeyeceğini, sığır eti üretiminin azalacağını vurgulamaktadır (Gohin, 2006 bu çalışmaların özetini çizelge halinde sunmaktadır.).

Baffes ve Gorter (2005b) gelişmiş ülkelerin tarımsal korumacılık ve sübvansiyon politikalarının aşırı üretime, dünya fiyatların düşmesine, tarım sektörünü sübvansiyon etmeyen ülkelerin ihracatının düşmesine neden olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal, politik olarak kabul edilebilir tek yöntemin cari üretim seviyesine, girdi kullanımına ve fiyatlara bağlı ödemelerden üretimden bağımsız destekleme modeline geçmek olduğunu ifade etmektedir.

Swinbank ve Richard (2005)'a göre çiftçilere yapılan üretimle bağlantılı ödemelerin yerine TÇÖY'ne geçilmesi, Dünya Ticaret Örgütü ile yapılan tarım müzakerelerinde ülkelerin elini kuvvetlendirebilecektir.

IDEMA (2007) Çek Cumhuriyeti'nde TÇÖY'e geçilmesiyle beraber kullanılmayan arazi fazla olmayacaktır. Arazi kira bedelleri yükselecektir (Patton ve diğ., 2008 de Kuzey İrlanda için yaptığı çalışmasında kira bedellerinin üretimden bağımsız destekleme sistemi ile beraber yükseldiğini göstermektedir.). 2009 yılı sonrası tam olarak üretimden bağımsız sisteme geçilmesi ile beraber, üretimin etkilenmeyeceği; ancak 2009 yılına kadar uygulanacak olan kısmi üretimden bağımsız sisteme göre üretimin ölçeğinin etkilenebileceğini vurgulamaktadır.

Kelly, McQuinn ve diğ. (2003) İrlanda'nın üretimden bağımsız destekleme sistemine geçmesinin etkilerini incelemektedir. TÇÖY'nin hayvan ya da ton başına yapılan doğrudan ödemelerin çiftlik başına referans dönemin dikkate alınarak verilmesini öngördüğünü belirtmektedir. Çalışmaları üretimden bağımsız yöneme geçilmesi ile beraber, tarım sektöründeki net seragazı etkisinin ilerleyen yıllarda azalacağını öne sürmektedir.

Hennessy ve Rehmann (2008), OTP'nin üretimden bağımsız bir destekleme sistemini benimsemesinin İrlandalı çiftçilerin emek dağılım kararları üzerindeki etkilerini sorgulamaktadır. Tarımsal hanehalkı karar-alma modelini kullanarak devlet-sübvansiyonları ve çiftçinin zaman dağılım kararları arası ilişkiyi incelemektedir. Çalışmasının sonucunda tarımsal desteklerin üretimden bağımsız hale getirilmesinin çiftlik işçisinin gelirinde bir azalmaya yol açtığı (ikame etkisi); ancak hanehalkı refahında bir artışı beraberinde getirdiğini (refah etkisi) vurgulamaktadır. Ayrıca çalışmasına göre üretimden bağımsız destekleme tarım dışı istihdamı artırmaktadır.

Gelan ve Gerald (2006) üretimden bağımsız yöntemin İskoçya üzerindeki etkilerini incelemektedir. Hesaplanabilir Genel Denge (CGE) modeli kurmaktadır. Üretimde ve girdide bir azalış tahmin etmektedir. Ona göre yoğun tarım ve aşırı üretim çevre tahribatına yol açmaya başlamıştır. Ona göre, 1992 McSharry reformu bir anlamda çevre açısından bunu göze almıştır. Ayrıca, üretimden bağımsız destekleme reformuyla beraber tarımsal faaliyette bir düşüş tahmin etmektedir. Ancak sübvansiyonların kaldırılmasının tarım dışı sektörlere olumlu yansımaları beklemektedir.

Tek Çiftlik Ödeme Yönteminin çiftçinin gelir ve refah düzeyine etkisinin genel denge çerçevesinde incelemek mümkündür. Sosyal Hesaplar Matrisi (SHM) yöntemi birçok çalışmada kullanılmaktadır. Örneğin Tektaş (2006: 95-121) SHM yönteminden yararlanarak Doğrudan Gelir Desteği'nin destekleme alımı ve fiyat-girdi sübvansiyonu sistemine göre gelir dağılımı ve hedef kitleye ulaşmak açısından daha üstün olduğunu vurgulamaktadır. Benzer bir çalışma ileride veri tabanının güçlendirilmesi, Entegre İdare ve Kontrol Sisteminin, Çiftçi Kayıt Sisteminin ve istihdam oranlarının

netleştirilmesiyle beraber TÇÖY'e de uygulanabilir. Böylece daha pozitivist bir değerlendirme olanağı yakalanabilecektir.

3.2 Enflasyonist Tarımsal Destekleme ve TÇÖY

Enflasyon büyüme ile yakından ilişkili bir terimdir. Eğer ekonomide reel büyüme oranı sifıra yakınsa ve enflasyon artıyorsa *stagflasyon* (durgunluk + enflasyon) söz konusudur. Eğer reel büyüme artışı negatifse ve enflasyon da yükseliyorsa bu durumda *slumpflasyon* (batma + enflasyon) gözlemlenir. Bu anlamda işlenmiş ve işlenmemiş gıda fiyatlarının ağırlıkları da tüketiciyi esas alan enflasyon oranı içinde üçte birlik bir ağırlığa sahip olduğundan farklı açılardan incelenmesi gereken bir alandır.

Son yıllarda Bulgaristan, Çin, Şili, G. Afrika, Türkiye ve Macaristan'da gıda fiyatları yıllık %10'dan fazla yükselmiştir. Kanada, Japonya, G7, ABD, İngiltere, Fransa'da ise %5'den daha az yükselmiştir. Yurtiçi kuraklık ve uluslar arası fiyatlardaki artış Türkiye'deki gıda fiyatlarını yükseltmiştir. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) 2009 ve 2010 yıllarında petrol fiyatlarının 105 dolar olacağını varsaymakta, Gıda fiyat enflasyonunun ise sırasıyla %8 ve %7 artacağını öngörmektedir.

Özellikle 2007 sonrası küresel anlamda tarım fiyatlarındaki artış, *agflasyon* olgusunu gündeme getirmiştir. *Agflasyon* gelirinin büyük kısmını gıda harcamalarına ayıran toplumun yoksul kesimini yakından ilgilendirmesi nedeniyle, büyümeden çok kalkınma terimi ile daha yakından ilişkilidir. Bütüncül bir ekonomik kalkınma içinse, piramidin alt kesiminde yaşayan insanların ucuz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir gıda güvencesi ve güvenliğine sahip olması birincil bir şarttır. Bu anlamda *agflasyon*, hem genel ekonomiye zarar vermekte hem de kalkınmanın önünde en büyük engellerden birisini oluşturmaktadır.

Türkiye'ye son yıllarda gıda, petrol ve diğer emtia fiyatlarındaki *anti-idiopatik* artışlar (belirli bir sebebi olan), gelişmeler enflasyon oranını olumsuz etkilemiştir. Özellikle

gıda fiyatlarının para politikası otoritelerince kontrol edilemediği vurgulanmış; ancak hedeflenen enflasyon içinde gıda harcamaları gibi mevsimsel kalemler de yer almıştır.

Gelişmekte olan ülkelerde hanehalkının tüketim harcamaları sepeti içinde gıda harcamalarının payı, gelişmiş ülkelere göre daha yüksektir. Bu anlamda halkın yaşam düzeyi gıda fiyatlarına duyarlıdır.

Türkiye’de Merkez Bankası 2010-2011 yıllarında %5 gibi tek haneli enflasyon oranını hedeflemektedir. Ancak, gıdanın payı hesaplanan fiyat sepeti içinde üçte birlik bir orana sahiptir. Dolayısıyla, Türkiye’de gıda fiyatlarıyla enflasyon ilişkisi önemlidir. Ancak gıdadan enflasyona doğru yükseltici bir ilişki eskiden bütçe açıkları yoluyla kurulurken, artık artan talebin düşük arzı aşması neticesinde oluşan baskı ile kurulmaktadır (2007 yılında gıda ürünlerinin dünya enflasyonuna katkısı %30 civarında gerçekleşmiştir.). İleriki yıllarda tarımsal ürünlerin biyokütle üretiminde kullanılmasının yaygınlaşması ve Çin, Hindistandan gelecek taleple bu baskı daha da artabilir.

3.2.1 Türkiye’de Tarım Fiyatlarının Yapısı ve TÇÖY

Piyasa mekanizmasında sinyal işlevi gören fiyatlar hangi malın bol, hangi malın ise kıt olduğunu göstermektedir. Serbest rekabetin hâkim olduğu ekonomilerde, tüketiciler hangi malın hangi miktarda üretileceğine karar vermektedir. Bu anlamda, piyasa mekanizmasının tarım sektöründe etkin kılınması ile arz ve talebin dengeye gelmesi amaçlanmaktadır. Yani fiyatların bilgi içermesi piyasa mekanizması ile olmaktadır. Piyasa mekanizmasında göreceli fiyatlar, göreceli kıtlık ya da bolluğu yansıtmaktadır. Devletin üretim miktarına ve üretilecek mala müdahale etmesi piyasa ekonomisinin işleyişini bozan en önemli faktörlerden birisidir.

Tarım sektöründeki fiyat oluşum mekanizması sanayi sektöründen farklılık göstermektedir. Ancak sanayiden gelebilecek yüksek talebe göre fiyatlar sert hareket edebilmektedir. Arzın da talebe göre durumu, simetrik bir diğer belirleyicidir. Tarım ürünlerinin arz ve talep elastikiyetleri sanayi ürünlerinden daha düşük seviyededir.

Tarım ürünleri fiyatları bu sebeple sanayi ürünlerine göre daha fazla dalgalanma göstermektedir. Tarımsal ürünlerin talep esnekliğinin düşük olması üretim artışı sonrası fiyat düşüş hızının oransal olarak üretim artış hızından yüksek olmasına yol açmaktadır (King Kanunu). Dolayısıyla üreticinin toplam geliri böyle bir durumda düşmektedir. Aşırı üretim söz konusu olduğunda hükümetler üreticiyi korumak anlamında malların fiyatlarını kontrol edebilmektedir.

Tarım sektöründe fiyat oluşum mekanizmasında devletin müdahalesi söz konusudur ve devlet piyasa fiyatlarını önemli ölçüde etkileyebilmektedir (Moghaddasi ve diğ., 2008). Devlet tek alıcı durumunda olabilmektedir. Ürün fiyatı devletçe belirlenebilmekte ve ürünün tamamı müdahale kapsamında satın alınabilmektedir. Devlet müdahale edeceği ürünler için önceden fiyat belirleyebilmekte ve tüm ürünü önceden belirlenen fiyatlarla satın almayı garanti edebilmektedir (garanti fiyat sistemi). Devlet ayrıca piyasalara girerek diğer alıcılarla beraber ürünleri satın alabilmektedir (destekleme alımları). Aşağıda Türkiye’de tarımsal fiyatlara devlet müdahalesinin kurumsal kronolojisi sunulacaktır. Ardından tarımsal fiyatlar, Türkiye ve AB ölçeğinde değerlendirilecektir.

1930’lu yılların başında dünyada fiyat düşüşleri ve üretim azalışları korumacılığı gündeme getirmiştir. Ticaret hacmi daralmıştır. Böylece gelişmekte olan ülkelerden yapılan ithalat azalmıştır. 1930’lu yıllarda devlet müdahalesi ve yerel sanayinin teşviki vardı. 1920’li yıllarda tüm devlet gelirlerinin %20’si, brüt tarımsal hâsıla üzerinden hesaplanan %10 oranındaki aşar vergisinden oluşuyordu. Tarımsal işgücünün, toplam işgücü içerisindeki payı 1929’da %77 iken, tüm GSYİH’deki payı %52’ydi. Türkiye’de 1928/29 ile 1932/33 arasında tahıl fiyatları %60 düşmüştür. İç ticaret hadleri tarım aleyhine gelişmiştir. Lozan Ant.’da belirtilen %13 ortalama gümrük tarifesi Buhranla beraber %46’ya yükselmiştir. 2. Dünya Savaşına kadar dış ticaret fazlası verilmiştir. 1929’da tarımsal ürün fiyatlarındaki ciddi anlamda yaşanan düşüşe tepki olarak 1932 yılından itibaren kamu müdahalesi kendini göstermiştir. Fiyat desteklemeleri kendini hissettirmiştir. Fiyat desteklemeleri ilk başta Ziraat Bankası sonra TMO aracılığıyla yapılmıştır.

Türkiye’de devletin fiyatlara müdahalesi ilk defa 1932 yılında buğday ve üzüm ile başlamıştır. Büyük buhranın etkisi ile 1932 yılında buğday fiyatları anormal düşmüştür. Bunun üzerine 2056 sayılı kanunla Ziraat Bankası aracılığıyla buğday piyasasına müdahale başlamıştır. 1938’de TMO kurularak hububat piyasasının düzenlenmesi görevi verilmiştir. Tütün piyasasında müdahale ise ilk defa 1933 yılında başlamıştır. Fındık, kuru üzüm, kuru incir, pamuk ve zeytinyağı fiyatları ise 1935 yılında kurulan Tarım Satış Kooperatifleri tarafından düzenlenmiştir. 1930’ların sonuna doğru fiyat desteklemeleri iç ticaret hadlerini tarım lehine düzeltmeye başlamıştır. 1929’da tahıl ithalatçısı konumunda olan Türkiye, 1945’lerde ihracatçı konuma gelmiştir. 1929’lu yıllarda tarımsal fiyatlar daha önce bahsedildiği gibi düşüktü, köylü ise daha fazla toprağı işleme amacıyla toprağı işleme yoluna gitmiştir. Üretim artışı 1929’da vardı. Ancak tahıl üretiminde 1939-45 arası %50 arasında azalış yaşandı. Gıda maddeleri fiyatları yükselmiştir.

1947-62 yılları arasında Türkiye’de tarım büyümede öncü sektör oldu. Tarımsal üretim iki katından daha fazla artmıştır. 1946 yılında çıkan çiftçiyi topraklandırma kanunu bu durumda etkili olmuştur. Marshall yardımları da mekanizyonu artırmıştır. 1954 yılında tarımsal üretimde durgunluk vardı. Ancak TMO fiyat destekleme politikası izleyerek iç ticaret hadlerini tarım lehine kalmasını sağlamıştır.

2001 yılına kadar TMO (Buğday), TARİŞ (Pamuk, Zeytinyağı, kuru üzüm, kuru incir), Çukobirlik (Pamuk), Antbirlik (Pamuk), T.Şeker Fabrikaları A.Ş. (Şeker Pancarı), Tütün İşletme Genel Müdürlüğü (Tütün), Fiskobirlik (Fındık) destekleme alımları kapsamında görevlendirilmiştir.

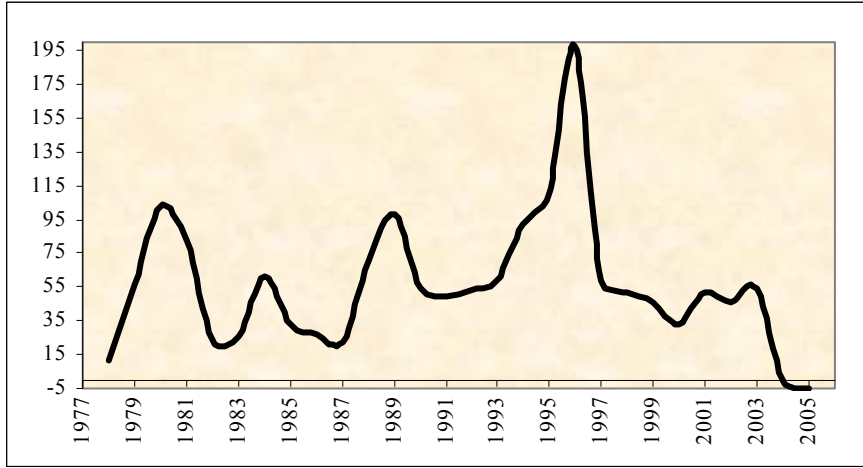
Türkiye’de geçmişte tarıma destek verilirken ve destekleme alımları yapılırken TMO, TEKEL, TŞFAS ve ÇAYKUR gibi kurumların görev zararı yazmışlar ve bu görev zararlarını Hazine Müsteşarlığı karşılamıştır. 1950 sonrası TMO’nun TCMB’den kullandığı kredilerin toplam para arzı artışının dörtte üçünü oluşturması dolayısıyla enflasyonun önemli bir belirleyicisi olmaya başlamıştır. Para arzına ilave olarak

KİT'lerin KKBG'deki payı da artmıştır. Faiz dışı fazlaya ciddi anlamda zarar vermiştir. Hazine'yi Merkez Bankası'nın fonlaması sinyal vermeye başlamıştır.

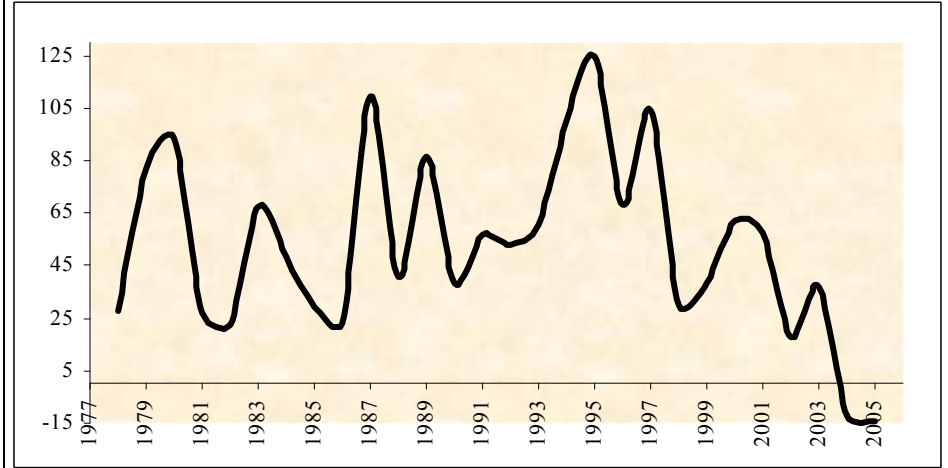
Dolayısıyla para politikası otoriteleri ile hükümet organları arasında bir organik bağ söz konusuydu ve bu durum genel makroekonomik gidişhata zarar verecek boyuttaydı. Bunun yanında girdi sübvansiyonları, teşvikler, faiz avantajı gibi doğrudan destekler içerisine giren transfer harcamaları söz konusuydu. Abay, Sayan, Miran ve Bayaner (2001) bu faktörlerin enflasyonist etkilerini 1979-1999 yıllık verileri ile VAR, Nedensellik, Eşbütünleşme testleri ile incelemektedir. Görev zararlarının (kamu finansman açığını yükselterek enflasyon üzerinde pozitif etki yapmaktadır) enflasyon üzerindeki olumsuz etkisini bulmasına rağmen, tarıma yapılan transferlerin enflasyon etkisinin uzun dönemde ortaya çıktığını ortaya koymaktadır (Tarım sektöründeki destekleme alım fiyatlarının enflasyonist etkilerini inceleyen literatür için Abay, Sayan, Miran ve Bayaner, 2001'i inceleyiniz.). Şahin ve Akdi (2007) de çiftçinin eline geçen fiyatlarla, genel fiyatlar düzeyi arası kısa ve uzun dönem ilişkisi yakalamaktadır. Gürkan ve Kasnakoğlu (1991) da fiyat desteklemelerinin politik olduğunu ortaya koymaktadır.

Şekil 3.1, 3.2, 3.3, 3.4, 3.5, 3.6, 3.7 ve 3.8'de sırasıyla, buğday, pamuk, tütün, çay, ayçiçeği, şeker, fındık ve genel toptan eşya fiyatları endeksi sunulmaktadır. Görüleceği gibi, Türkiye'de tarım fiyatları iş çevrimlerinin ötesinde belirsizliği, frekansı ve volatilitesi yüksek bir seyir izlemektedir. Çizelge 3.2-3.64 arası ise AB'deki fiyatları sunmaktadır. 2007 yılındaki olumsuz iklim koşullarından kaynaklanan dengesizlikler dışında, AB'de tarımsal fiyatlar daha istikrarlıdır. Türkiye'de yüksek enflasyonyona paralel olarak gıda fiyatlarındaki artış oranı AB ülkelerinin çok üzerinde seyretmiştir. Ancak 2007 yılında euronun artması ve olumsuz hava koşulları nedeniyle YTL bazında Türkiye'deki fiyatların görece ucuz kalmasına yol açmıştır. 2007 yılı dışındaki yıllarda Türkiye'deki fiyatların AB fiyatlarının üzerinde olduğu gözlemlenmektedir (Çizelge 3.2-3.64).

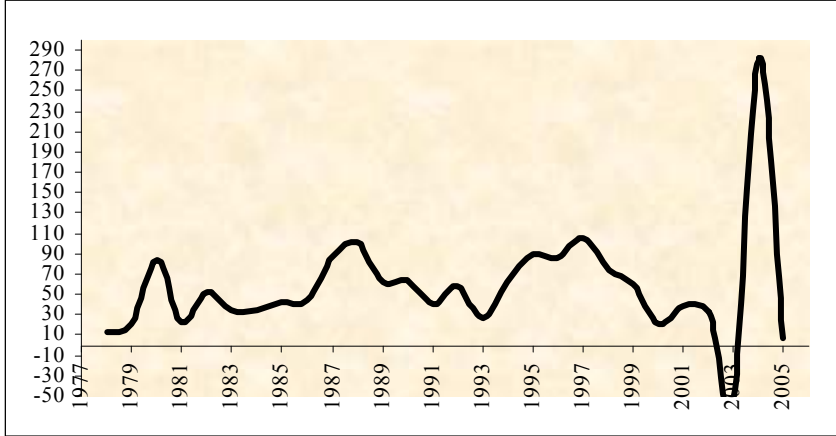
Şekil 3.1 TMO Ortalama Buğday Alım Fiyatları (Yüzde Değişim)

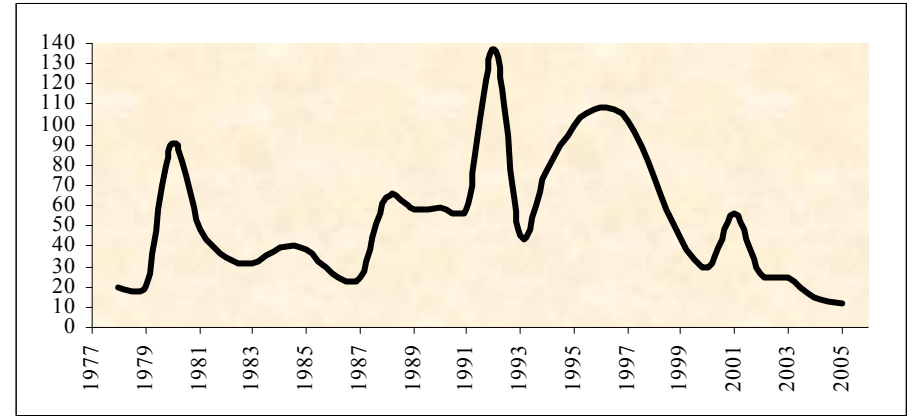
Şekil 3.2 Ege ve Antalya St 1. Beyaz Kütlü Pamuk Fiyatları (Yüzde Değişim)

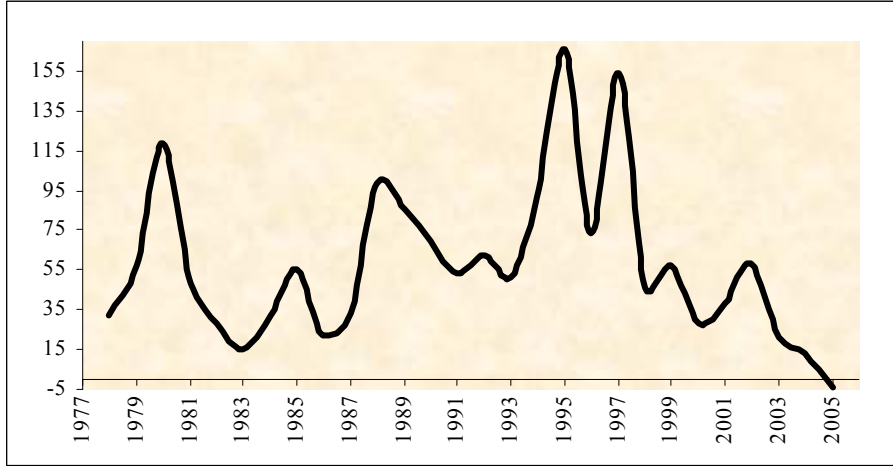
Şekil 3.3 Tekel Ortalama Tütün Alım Fiyatları (Yüzde Değişim)

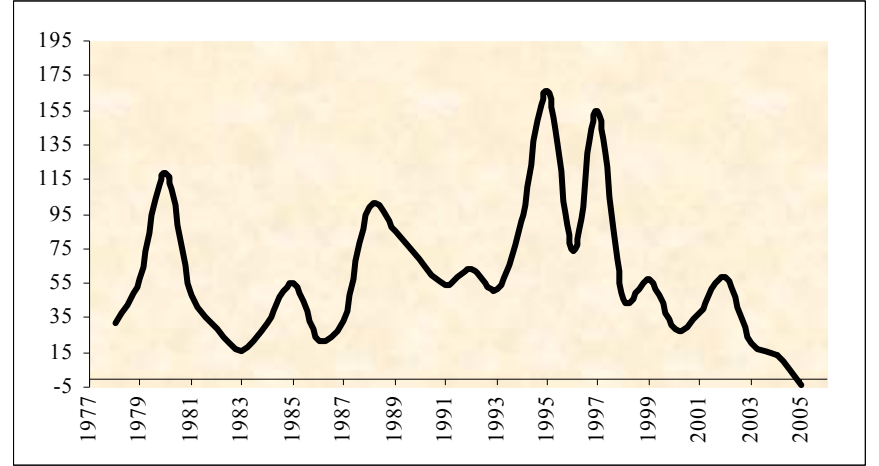
Şekil 3.4 ÇAYKUR Ortalama Çay Alım Fiyatları (Yüzde Değişim)

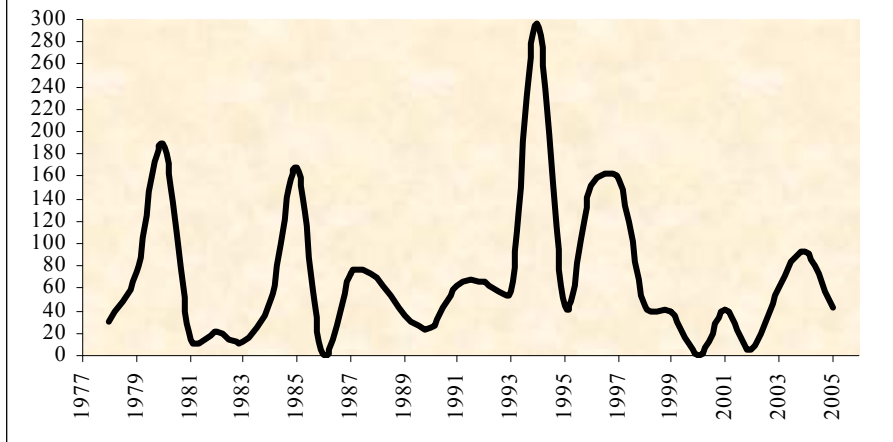
Şekil 3.5 Ayçiçeği Ortalama Alım Fiyatları (Yüzde, Değişim)

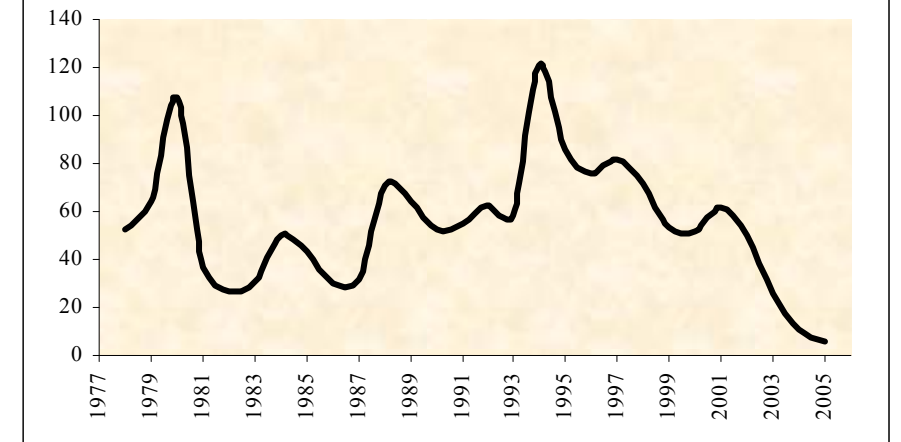
Şekil 3.6 Türkiye Şeker Fabrikaları Ortalama Şeker Fiyatları (Yüzde, Değişim)

Şekil 3.7 Türkiye %50 Randımanlı Tombul Kabuklu Fındık Fiyatları (Yüzde, Değişim)

Şekil 3.8 Türkiye Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (Yüzde, Değişim)

Çizelge 3.2
Gıda Fiyat Endeksi, 2000 = 100 (Eurostat, 2008)

Ülke İsmi	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2001	2002	2003
Çek Cum.	-	-	-	-	-	37,64	83,60	100,00	104,26	104,35	104,01
Danimarka	-	-	-	50,77	75,03	83,61	90,47	100,00	103,34	106,10	107,69
Estonya	-	-	-	-	-	-	77,59	100,00	108,42	111,62	109,58
Finlandiya	-	-	-	56,52	88,93	103,52	98,14	100,00	104,35	107,35	108,07
Fransa	-	-	-	47,70	75,79	87,95	93,05	100,00	105,01	107,74	110,20
Fransa	-	-	-	-	-	-	100,32	100,00	110,18	110,97	110,87
Yunanistan	-	-	-	8,17	21,46	46,32	82,31	100,00	104,96	110,51	116,07
Macaristan	-	-	-	6,66	9,04	18,55	56,46	100,00	108,65	112,80	116,94
Malta	-	-	-	63,93	74,39	79,49	91,04	100,00	105,64	107,39	109,86
Polonya	-	-	-	0,05	0,24	13,36	61,65	100,00	104,66	104,13	102,52
Romanya	-	-	-	0,18	0,28	0,29	10,70	100,00	135,69	160,52	184,06
Slovenya	-	-	-	0,00	0,01	6,08	70,62	100,00	109,03	117,46	123,09
İspanya	-	-	-	30,57	54,52	75,31	90,86	100,00	105,97	111,20	115,76
Türkiye	-	-	-	-	0,03	0,30	5,79	100,00	149,77	225,06	336,16
Ukranya	-	-	-	0,01	0,01	-	29,44	100,00	114,36	114,36	121,45
Birleşik Kırallık	-	-	-	50,41	66,25	83,26	95,54	100,00	103,25	104,08	105,33

Çizelge 3.3
Dünya Dana ve Sığır Eti Fiyatları (OECD Stat 2008)

Mal												
Yıllar	1988	1993	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
Fiyat												
AB-27 Üretici Fiyatı, EUR/100 kg dw	265	251	254	260	223	239	241	249	268	285	250	
Nebraska Piyasa Fiyatı, 1100-1300lbs lw, USD/100 kg dw	253	272	219	248	259	238	301	301	310	304	303	
Buenos Aires Toptan Fiyatı, USD/100 kg dw	0	140	192	157	140	276	346	365	409	427	323	
Dünya Buğday Fiyatları												
Yıllar	1988	1993	1998	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
Fiyat												
F.o.b HRW, Gulf Ports, USD/t	153	115	119	127	125	160	156	151	168	204	205	

Çizelge 3.4
Tarımsal Arazi Fiyat, Yıllık Veri 1985-2006, Hektar Başına Euro (Eurostat, 2008)

Ülkeler	1988	1993	1998	2003	2004	2005	2006
Belçika	-	-	18,819	20,273	23,155	22,053	27,190
Bulgaristan	-	-	-	-	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	1,522	1,561	1,621	1,625
Danimarka	6,062	5,887	9,734	14,669	15,995	18,787	22,791
Almanya	-	11,423	9,436	9,184	9,233	8,692	8,909
İrlanda	3,883	4,890	8,976	14,397	16,258	16,230	-
Yunanistan	-	-	-	-	-	-	-
İspanya	5,363	4,246	6,095	8,553	9,024	9,714	10,402
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
İtalya	11,492	11,634	12,814	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	526	1,031	2,301	3,591
Litvanya	-	-	-	390	406	536	734
Lüksemburg	26,480	61,161	52,127	113,030	192,140	164,340	164,340
Macaristan	-	-	-	-	-	-	-
Malta	-	-	-	-	-	127,937	128,116
Hollanda	-	-	24,013	34,160	31,432	30,235	31,290
Avusturya	-	-	-	-	-	-	-
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Romanya	-	-	-	237	284	879	-
Slovakya	-	-	-	912	946	981	1,017
Finlandiyaiya	5,927	2,539	3,122	4,700	5,197	5,377	5,979
İsveç	-	1,107	1,638	2,126	2,455	3,351	3,706
Birleşik Krallık	-	-	9,068	10,178	11,128	12,975	13,382
İngiltere ve Galler	6,351	4,909	9,152	10,415	11,330	12,442	-

Çizelge 3.5
Tarımsal Arazi, Kira, Hektar Başına Euro (Eurostat, 2008)

Ülkeler	1988	1993	1998	2003	2004	2005	2006
Belçika	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	-	-	56	73	97	99
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-	231	290	391	399	397	456
Almanya	-	144	-	174	-	176	-
İrlanda	-	-	195	204	204	195	185
Yunanistan	-	-	-	-	-	-	-
İspanya	-	-	120	154	155	162	165
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
İtalya	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	14	17	22	33
Lüksemburg	126	142	158	171	176	189	179
Macaristan	-	-	-	53	57	63	67
Malta	-	224	46	84	83	83	83
Hollanda	-	-	320	445	447	462	466
Avusturya	-	-	-	-	-	-	-
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Romanya	-	-	-	-	-	-	-
Slovakya	-	-	-	-	-	-	-
Finlandiya	171	137	145	150	156	160	165
İsveç	-	78	97	110	110	108	110
Birleşik Krallık	-	-	187	-	181	-	176
İngiltere ve Galler	146	129	187	-	176	-	-

Çizelge 3.6
Yumuşak Buğday 100 kg başına Satış Fiyatı, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	14,83	10,76	11,21	10,87	9,01	11,92	17,74
Bulgaristan	-	6,87	10,69	11,75	7,94	8,68	15,25
Çek Cumhuriyeti	7,96	8,79	10,6	12,23	9,23	10,93	16,49
Danimarka	14,55	11,31	10,75	12,66	10,13	10,98	16,6
Almanya	14,04	11,34	11,03	10,97	9,11	-	-
Estonya	-	-	11,41	11,17	9,77	11,32	-
İrlanda	13,65	-	12	10,78	10,48	12,18	20,17
Yunanistan	15,98	14,7	14,19	14,18	14,12	14,07	23,51
İspanya	17,95	14,06	13,5	14,13	13,78	13,95	20,28
Fransa	14,97	11,47	-	-	-	-	-
İtalya	19,47	14,54	-	-	-	-	-
Letonya	-	9,66	9,85	10,21	8,85	11,17	18,87
Litvanya	-	-	11,58	10,48	9,48	12,87	18,7
Lüksemburg	12,73	11	13,38	11,81	11,53	12,63	20,33
Macaristan	8,73	6,79	11,91	9,31	8,23	9,95	17,39
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	13,68	10,54	11,8	11,05	9,7	10,15	19
Avusturya	24,4	10,92	10,77	8,84	8,19	10,49	16,49
Polonya	11,3	11,96	10,34	10,42	9,12	11,49	-
Portekiz	18,32	13,14	13,03	13,86	13,09	12,42	17,91
Romanya	15,19	9,94	17,55	13,65	9,94	9,64	18,3
Slovenya	-	-	14,02	11,88	10,6	10,9	-
Slovakya	9,8	10,42	9,74	9,57	8,32	9,94	16,34
Finlandiya	32,67	14,22	12,57	11,98	10,62	11,05	15,99
İsveç	11,59	11,2	11,17	10,65	9,79	11,22	20,09
Birleşik Krallık	14,58	12,61	12,07	12,67	10,62	11,91	-

Çizelge 3.7
Durum Buğdayı, 100 Kg Başına Fiyatlar, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	6,84	10,47	12,5	7,79	9,75	15,26
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	21,7	19,63	14,01	13,8	13,8	14,07	23,38
İspanya	20,75	15,16	14,99	14,21	14,42	13,87	23
Fransa	19,4	16,13	-	-	-	-	-
İtalya	22,22	17,81	-	-	-	-	-
Cyprus	-	-	-	-	17,34	15,63	15,45
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	11,67	8,1	12,36	12,31	10,33	11,54	22,19
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	35,01	15,01	15,62	11,37	11,87	13,97	21,81
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	23,14	15,12	13,76	13,93	13,92	12,6	21
Romanya	-	-	-	-	-	-	-
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-
Slovakya	-	-	12,2	10,87	9,77	11,28	18,27
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.8
Çavdar, 100 kg Başına Fiyatlar, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	12,7	9,48	10,92	7,48	8,61	8,7	8,94
Bulgaristan	-	5,42	9,75	11,64	7,87	8,32	12,97
Çek Cumhuriyeti	7,9	9,79	11,06	11,03	7,92	10,06	15,8
Danimarka	13,46	10,76	8,99	9,58	9,34	10,06	15,88
Almanya	13,44	10,25	9,75	8,74	7,89	-	-
Estonya	-	-	8,83	10,88	9,33	10,85	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	-	-	-	-	-	-
İspanya	15,31	11,85	14,29	12,42	13,13	12,56	17,79
Fransa	15,17	10,56	-	-	-	-	-
İtalya	18,53	12,89	-	-	-	-	-
Cyprus	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	8,45	9,22	9,14	7,6	9,59	16,41
Litvanya	-	-	8,62	8,95	8,4	10,88	15,37
Lüksemburg	12,11	9,11	9,59	8,34	8,38	10,12	19,34
Macaristan	7,03	5,78	10,29	8,87	7,03	7,61	16,34
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	13,03	10,14	9,75	8,85	8,5	10,9	16,65
Avusturya	24,11	10,54	10,77	7,95	7,92	11,72	15,84
Polonya	8,11	8,19	8,03	7,77	6,87	9,89	-
Portekiz	16,28	11,9	12	13	12	12	16
Romanya	11	7,38	13,39	-	-	-	-
Slovenya	16,55	12,62	13,11	12,26	9,25	10,78	-
Slovakya	8,44	10,17	9,62	9,07	7,31	9,72	17,32
Finlandiya	33,69	14,58	12,49	12,09	11,84	13,98	19,22
İsveç	11,73	10,7	10,01	9,5	9,84	11,16	19,98
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.9
Arpa, 100 kg Başına Fiyatlar, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	12,77	10,03	10,65	9,2	9,37	10,94	17,96
Bulgaristan	-	6,92	9,19	9,59	8,02	8,42	12,33
Çek Cumhuriyeti	7,52	8,13	11,12	11,46	9,39	10,08	14,17
Danimarka	14,35	11,98	11,68	11,38	10,53	11,22	17,76
Almanya	12,92	10,1	9,5	9,75	9,38	-	-
Estonya	-	-	9,65	10,35	9,14	10,26	-
İrlanda	11,88	-	10,93	9,84	10,49	10,99	-
Yunanistan	15,51	13,6	14,21	15,17	14,03	15,19	22,48
İspanya	14,64	11,52	12,15	12,63	13,28	12,57	18,36
Fransa	13,49	10,8	-	-	-	-	-
İtalya	17,25	14,02	-	-	-	-	-
Letonya	-	7,45	8,85	9,25	8,27	9,59	16,7
Litvanya	-	-	10,32	9,92	9,21	10,62	18,23
Lüksemburg	11,86	8,86	9,68	8,53	8,6	10,21	17,1
Macaristan	7,55	6,34	10,61	9,53	8,57	9,55	15,07
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	14,8	10,63	11,84	10,58	9,87	-	-
Avusturya	20,84	9,94	8,74	7,98	8,11	-	-
Polonya	9,6	9,61	10,95	10,8	9,28	10,33	-
Portekiz	16,28	12,89	13,51	14,81	13,26	12,83	17,96
Romanya	-	-	17,17	15,32	11,05	11,34	20,1
Slovenya	14,77	11,89	-	-	-	-	-
Slovakya	9,18	10,39	10,2	10,19	9,09	10,39	17,02
Finlandiya	24,32	12,2	10,56	10,65	9,95	10,2	14,58
İsveç	11,83	10,36	9,74	9,33	8,82	9,85	17,01
Birleşik Krallık	14,53	10,42	10,09	10,73	9,46	10,84	-

Çizelge 3.10
Yulaf, 100 Kg Başına Satış Fiyatları, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	14,75	9,5	8,08	8,79	8,27	8,88	9,53
Bulgaristan	-	6,3	9,21	9,53	8,22	8,21	10
Çek Cumhuriyeti	7,52	8,35	15,04	12,51	11,08	11,6	19,16
Danimarka	16,26	10,7	10,2	10,01	10,04	11,22	18,44
Almanya	14,78	8,9	8,95	8,68	7,67	-	-
Estonya	-	-	7,76	8,94	8,24	8,76	-
İrlanda	13,74	-	10,66	9,95	10,56	12,83	18,66
Yunanistan	19,55	19,81	17,43	18,06	18,84	20,36	22,57
İspanya	15,83	12,94	12,3	12,5	14,15	12,8	15,82
Fransa	13,96	10,03	-	-	-	-	-
İtalya	21,83	18,17	-	-	-	-	-
Letonya	-	7,06	8,04	8,06	7,37	8,5	14,16
Litvanya	-	-	9,1	8,02	6,73	8,63	14,9
Lüksemburg	12,85	7,39	7,55	7,5	7,5	8,75	14
Macaristan	7,7	5,82	10,05	9,35	7,31	8,34	16,62
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	13,4	11,22	11,05	10,2	10,25	12,55	19,15
Avusturya	21,21	8,73	8,77	7,74	6,97	8,62	13,53
Polonya	8,49	7,31	9,18	8,3	7,25	8,95	-
Portekiz	18,7	20,82	17,87	15	17,67	10,23	15,52
Romanya	12,3	4,68	8,89	-	12,98	12,76	22,8
Slovenya	12,52	9,51	16,15	12,31	12,13	12,78	-
Slovakya	14,15	10,44	9,16	9,27	8,47	9,7	14,89
Finlandiya	23,05	11,1	9,22	8,73	8,71	10,73	14,97
İsveç	11,05	9,93	8,42	8,33	9,09	11,14	16,04
Birleşik Krallık	15,6	9,76	8,44	9,15	9,77	11,21	-

Çizelge 3.11
Mısır, 100 Kg Başına Satış Fiyatları Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	8,47	10,65	11,93	7,45	8,52	14,32
Çek Cumhuriyeti	9,75	9,54	9,07	11,82	9,26	10,21	15,07
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	13,86	11,76	12,46	11,8	10,34	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	16,86	15,25	14,61	13,82	13,56	15,86	25,36
İspanya	19,1	13,73	14,79	14,67	13,5	15,19	20,45
Fransa	14,31	11,92	-	-	-	-	-
İtalya	18,37	14,4	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	11,96	14,35	12,78	14,92	21,85
Lüksemburg	-	-	12	8,5	8,5	9,4	21
Macaristan	10,58	5,45	11,83	9,33	8,73	9,91	18,2
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-	19,5
Avusturya	21,3	10,5	13,08	8,9	8,91	12,43	20,95
Polonya	10,29	9,89	10,61	9,76	8,73	11,49	-
Portekiz	17,13	13,39	16,02	12,76	14,14	16,18	21,85
Romanya	15,81	8,97	17,33	16,22	10,22	10,78	23,1
Slovenya	12,9	9,85	12,02	12,31	9,18	10,92	-
Slovakya	9,77	8,27	9,28	9,07	8,29	10,1	17,14
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	23,02	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.12.
Pirinç, 100 Kg Başına Satış Fiyatı, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	30,47	19,14	17,6	17,21	18,61	20,07
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	28,78	25,38	24,74	21,85	15,33	16,24	17,48
İspanya	35,76	28,87	27,48	20,79	19,14	21,82	27,14
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
İtalya	37,71	29,43	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	17,38	29,03	21,34	17,24	22,57	18,75	24,95
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	-	-	-	-	-	-	-
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	38,71	34,46	29,1	16,4	20,3	22,28	28,08
Romanya	22,74	27,71	-	-	-	-	-
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-
Slovakya	-	-	-	-	-	-	-
Finlandiyaiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.13.
Ayçiçeği, 100 Kg Başına Satış Fiyatı, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	18,59	18,83	18,28	18,63	18,44	22,59
Çek Cumhuriyeti	18,91	21,14	25,29	23,08	21,63	21,85	26,85
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	29,77	23,89	17,26	20,72	19,08	16,2	25
İspanya	22,39	23,3	21,65	22,99	25,25	22,11	39,43
Fransa	20,69	23,98	-	-	-	-	-
İtalya	-	20,17	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	13,29	21,59	20,63	22,26	20,25	20,03	34,02
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	31,56	19,99	18,92	16,97	17,36	17,34	31,64
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	23,89	26,26	10	10	18,25	21,5	32,45
Romanya	18,68	17,42	16,08	18,97	19,88	19,85	25,2
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-
Slovakya	17,23	19,52	19,79	17,32	18,96	19,42	34,14
Finlandiyaiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.14.
Soya, 100 Kg Başına Satış Fiyatı, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	20,94	20,87	22,1	20,55	23,99	24,53
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	-	-	-	-	-	-
İspanya	17,77	18,55	21,44	23,6	21,55	21,37	-
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
İtalya	-	21,87	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	17,18	21,79	24,92	24,94	21,36	19,62	27,16
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	38,91	17,93	20,34	19,7	19,65	18,39	24,84
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	-	-	-	-	-	-	-
Romanya	30,4	17,9	18,79	19,47	17,4	16,17	23,4
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-
Slovakya	21,98	28,38	20,97	21,14	18,71	19,07	24,43
Finlandiyaiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.15
Ham Tütün, Bütün Çeşitler, 100 Kg Başına Satış Fiyatı, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	112,68	119,12	119,12	119,12	119,12	119,12
Bulgaristan	-	151,72	154,95	148,12	139,97	172,95	131,4
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	403,81	197,97	205	205	207,5	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	326,32	155,01	130	146	128	108	153
İspanya	243,11	289,18	83,46	53,21	53,16	51,79	55,34
Fransa	398,49	417,5	-	-	-	-	-
İtalya	253,36	325,35	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	103,73	114,26	130,8	84,16	55,11	47,32	49,92
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	417,43	93,27	109,61	113,51	111	-	-
Polonya	74,89	153,17	102,69	81,6	87,55	66,52	-
Portekiz	314,91	315,33	51,42	52,99	49,91	46,12	53,3
Romanya	79,13	104,83	99,03	-	86,72	86,79	82,51
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-
Slovakya	123,28	120,18	123,74	77,48	59,38	83,85	51,99
Finlandiyaiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.16
Şerbetçiotu, Bütün Çeşitler, 100 Kg Başına Satış Fiyatları, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	234,14	221,56	298,91	298,91	298,91	298,91	298,91
Bulgaristan	-	284,36	487,43	345,84	241,27	257,18	420,29
Çek Cumhuriyeti	-	-	347,26	412,68	454,18	417,95	538,51
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	382,89	339,27	338,34	341,66	287,26	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	-	-	-	-	-	-
İspanya	323,22	275,92	536,28	536,28	303,92	310	336
Fransa	410,03	409	-	-	-	-	-
İtalya	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	-	-	-	-	-	-	-
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	568,78	440,08	457,38	412,47	442	441	487
Polonya	347,68	175,55	268,92	256,22	228,16	280,34	-
Portekiz	271,42	178,49	300	250	300	300	400
Romanya	296,69	118,51	407,87	-	-	-	-
Slovenya	322,93	249,52	281,28	290,27	328,63	388,55	-
Slovakya	479,91	278,7	312,42	346,83	357	325,7	377,29
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	415,01	543,93	448,56	394,75	472,07	469,69	-

Çizelge 3.17
Domates, Bütün Çeşitleri, 100 Kg Başına Satış Fiyatları, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	4,63	6,08	6,25	7,92	6,38	29,15
Çek Cumhuriyeti	38,05	52,23	57,04	47,28	81,46	86,47	71,98
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	87,29	104,97	87,97	42,05	59,83	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	31,57	69,18	52,93	47,01	51,41	50,21	59,9
İspanya	32,24	48,53	69,87	53,78	68,41	58,8	64,13
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
İtalya	43,77	48,84	-	-	-	-	-
Cyprus	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	70,6	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	42,91	40,42	45,16	50,94	37,9
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	7,53	7,48	39,1	35,39	43,41	68,1	70,17
Malta	47,06	42,9	68,06	43,85	58,4	46,92	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	20,4	47,49	-	-	30,63	-	25,66
Polonya	21,13	14,75	12,9	12,03	12,36	15,26	-
Portekiz	32,4	-	46,68	40,6	34,71	26,12	31,92
Romanya	28,43	33,57	25,04	41,47	59,93	37,15	67,81
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-
Slovakya	45,52	50,48	15,55	10,69	10,75	11,31	14,03
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.18
Ispanak, 100 Kg Başına Satış Fiyatları, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	-	-	-	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	7,02	7,3	9,39	10,14	9,52	10,19	8,83
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	55,09	98,73	76,55	73,26	98,12	79,28
İspanya	-	-	64,99	59,11	61,89	60,47	67,46
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
İtalya	-	-	-	-	-	-	-
Cyprus	-	-	-	-	31,21	36,47	24,03
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	5,85	5,82	64,85	8,38	11,82	81,14	80,86
Malta	26,64	33,91	37,55	31,05	32,01	39,53	39,6
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	104,6	75,07	78,95	84,26	82,97	82,03	76,83
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	-	-	73,14	71,04	72,82	76,06	68,54
Romanya	24,38	51,36	62,08	52,64	72,08	89,34	84,91
Slovenya	-	-	80,29	62,88	70,21	124,6	-
Slovakya	9,57	10,27	9,54	9,99	-	11,39	12,7
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.19
Soğan, 100 Kg Başına Satış Fiyatı, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	13,1	30,18	20,53	-	15,23	40,36	40,2
Bulgaristan	-	8,84	19,56	20,31	10,1	20,98	28,24
Çek Cumhuriyeti	15,01	23,66	19,28	17,79	14,69	24,03	27,69
Danimarka	13,56	34	24,09	23,39	15,97	23,06	31,14
Almanya	25,45	34,59	18,51	13,68	11,28	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	13,13	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	22,63	33,69	38,23	40,81	31,09	45,93	48,98
İspanya	18,6	13	16,59	16,18	15,85	18,75	24,5
Fransa	41,15	47,41	-	-	-	-	-
İtalya	34,27	37	-	-	-	-	-
Letonya	-	23,98	9,55	19,03	17,93	20,91	24,41
Litvanya	-	-	19,45	20,02	10,06	17,79	24,57
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	15,05	12,01	16,95	16,49	11,91	22,53	31,59
Malta	50,57	43,04	28,91	41,46	30,61	26,68	25,62
Hollanda	-	-	15,62	7,7	7,2	13,3	15,25
Avusturya	15,05	22,45	16,07	13,31	7,47	15,71	23,24
Polonya	9,05	15,37	15,35	13,75	10,46	19,01	-
Portekiz	25,29	38,44	26,28	36,4	19,81	35,75	52,37
Romanya	14,77	39,01	42,33	36,14	30,93	42,54	57,01
Slovenya	37,06	37,04	34,38	20,75	18,21	36,45	-
Slovakya	39,02	75,74	17,11	11,37	12,93	18,18	25,05
Finlandiya	51,22	45,3	49,89	47,24	32,61	51,64	60,32
İsveç	14,19	-	32,94	27,06	24,24	34,68	29,77
Birleşik Krallık	17,63	33,07	22,6	23,87	22,21	25,8	-

Çizelge 3.20
Patates, 100 Kg Başına Satış Fiyatları, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	3,22	11,14	11,62	26,64	8,47	15,29	10,55
Bulgaristan	-	26,04	21,67	14,79	11,37	14,12	25,46
Çek Cumhuriyeti	7,64	13,7	12,97	21,15	8,16	16,15	22,52
Danimarka	11,78	19,38	15,75	16,53	14,9	25,47	23,35
Almanya	9,29	19,96	9,28	7,23	6,57	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	23,83	33,21	42,12	34,46	35,84	48,45	49,73
İspanya	13,89	17,82	21,03	21,57	16,59	26,45	23,96
Fransa	4,56	12,92	-	-	-	-	-
İtalya	18,21	23,83	-	-	-	-	-
Letonya	-	7,19	6,02	8,63	9,05	14,18	14,7
Litvanya	2,69	11,17	10,26	10,27	13,48	22,45	22,89
Lüksemburg	13,84	16,64	28,3	28	29,09	40,33	36,33
Macaristan	14,27	12,26	19,96	14,87	10,31	19,13	25,72
Malta	-	-	30,51	21,96	22,79	25,75	25,62
Hollanda	4,87	14,64	10,15	9,45	7,15	19,5	17,85
Avusturya	11,08	10,47	14,98	9,9	7,02	17,09	18,72
Polonya	3,49	6,51	7,7	7,31	9,21	11,18	-
Portekiz	12,32	17,57	14,4	19,1	11,84	21,93	20,53
Romanya	17,72	29,11	26,37	22,26	21,82	34,6	33,01
Slovenya	17,19	17,85	35,07	44,13	39,09	32,51	-
Slovakya	9,8	14,24	13,86	12,22	10,05	17,05	19,81
Finlandiya	15,68	23,23	15,75	22,56	18,6	16,23	21,36
İsveç	7,62	18,42	21,02	22,75	15,38	20,94	28,53
Birleşik Krallık	8,01	18,21	13,16	17,95	13,98	18,35	-

Çizelge 3.21
Şeftali, Bütün Çeşitleri, 100 Kg Başına Satış Fiyatı, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	16,91	20,35	18,76	20,05	18,74	25,73
Çek Cumhuriyeti	38,22	38,14	42,95	36	39,39	44,43	46,12
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	37,27	84,47	56,63	35,49	31,75	40,53	46,15
İspanya	36,81	63,24	68,74	74,03	55,37	52,97	56,08
Fransa	95,72	121,79	-	-	-	-	-
İtalya	49,45	60,65	-	-	-	-	-
Cyprus	101,9	77,67	-	-	55,48	111,15	82,39
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	17,56	21,28	63,16	45,72	32,72	35,92	57,07
Malta	62,79	75,89	152,55	87,98	98,11	72,27	72,21
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	78,39	76,87	97,86	85,92	106,77	119,87	106,06
Polonya	-	-	-	-	40,87	55,13	-
Portekiz	43,81	94,66	95,82	100,49	65,44	71,52	78,03
Romanya	27,55	59,46	60,53	65,53	83,13	87,64	97,22
Slovenya	38,34	39,34	43,37	28,72	23,38	29,06	-
Slovakya	36,66	39,43	42,13	28,93	26,48	29,76	46,57
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.22
Fındık, 100 Kg Başına Satış Fiyatı, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	-	-	-	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	198,54	200,41	165,63	171,68	209,46	226,7	263,84
İspanya	119,51	143,52	96,48	150,14	242,62	192,02	157,19
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
İtalya	98,1	134,65	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	-	-	-	-	-	-	-
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	-	-	-	-	-	-	-
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	72,71	122,17	97,66	116,04	158,38	120	151,64
Romanya	-	-	-	-	-	-	-
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-
Slovakya	-	-	-	-	-	-	-
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.23
Portakal, 100 Kg Başına Satış Fiyatı, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	-	-	-	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	32	25,11	17,22	22,06	21,36	18,92	18,97
İspanya	12,41	17,81	19,5	21,75	23,06	17,47	17,51
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
İtalya	28,08	25,75	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	-	-	-	-	-	-	-
Malta	49,77	62,28	74,63	56,68	48,79	68,15	67,55
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	-	-	-	-	-	-	-
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	29,13	28,97	33,11	38,76	40,77	35,98	39,58
Romanya	-	-	-	-	-	-	-
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-
Slovakya	-	-	-	-	-	-	-
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.24
Limon, Bütün Çeşitler, 100 Kg Başına Satış Fiyatı, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	-	-	-	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	29,64	40,91	27,95	36,08	41,96	35,15	38,8
İspanya	13,52	21,65	25,24	21,29	25,89	13,81	27,67
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
İtalya	40,47	35,78	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	-	-	-	-	-	-	-
Malta	72,67	61,73	70,77	43,27	26,74	44,57	44,26
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	-	-	-	-	-	-	-
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	26,02	29,66	42,72	42	44,09	32,41	35,35
Romanya	-	-	-	-	-	-	-
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-
Slovakya	-	-	-	-	-	-	-
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.25
Genç Sığır, 100 Kg Canlı Ağırlık Başına Fiyatlar, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	216,61	123,24	139,65	160,53	152,66
Bulgaristan	-	-	71,73	71,68	90,44	89,19	93,02
Çek Cumhuriyeti	-	-	134,5	148,68	201,46	232,87	226,9
Danimarka	-	-	100,8	107,26	125,88	135,67	135,07
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	144,87	154,12	137,46	144,45	143,46
Yunanistan	-	-	-	-	-	-	-
İspanya	-	-	194,78	186,32	199,54	216,87	213,89
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	55,08	59,02	76,92	80,75	77,29
Litvanya	-	-	58,79	71,23	93,3	101,71	97,02
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	-	-	-	-	-	-	-
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	-	-	147,48	147,55	165,48	172,08	166,59
Polonya	-	-	64,86	81,45	109,03	113,52	-
Portekiz	-	-	-	-	-	-	-
Romanya	-	-	70,49	65,25	93,35	99,84	92,71
Slovenya	-	-	126,72	125,88	140,38	145,5	-
Slovakya	-	-	77,23	82,85	98,71	103,53	105,46
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.26
Düve, 100 Kg Canlı Hayvan Başına Fiyatlar, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	176,91	185,06	188,16	198,4	196,39
Bulgaristan	-	85,34	61,28	75,58	69,6	76,93	84,89
Çek Cumhuriyeti	-	-	82,06	85,48	102,84	110,33	109,36
Danimarka	-	-	102,82	110,49	130,71	134,33	130,26
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	128,71	140,06	135,84	143,67	144,71
Yunanistan	-	-	-	-	-	-	-
İspanya	-	-	143,93	146,4	148,61	168,14	170,34
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	54,22	78,27	76,7	74,13
Litvanya	-	-	48,51	64,43	81,17	85,46	84,29
Lüksemburg	-	-	157,1	139,3	151,7	164,2	-
Macaristan	-	-	-	-	-	-	-
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	-	-	118,59	121,65	133,91	140,17	141,04
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	-	-	-	-	-	-	-
Romanya	-	-	-	63,6	99,42	93,31	88,21
Slovenya	-	-	109,75	109,53	121,76	129,1	-
Slovakya	-	-	80,05	83,35	93,06	101,9	103,18
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	140,09	153,33	154,09	164,55	-

Çizelge 3.27
İnek, 100 Kg Canlı Hayvan Başına Fiyatlar, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	-	131,93	149,43	170,41	159,88
Bulgaristan	-	-	53,61	52,31	57,62	58,55	59,22
Çek Cumhuriyeti	-	-	59,72	69,7	91,11	96,02	97,32
Danimarka	-	-	83,84	87,5	108,16	110,47	72,63
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	-	95,48	101,56	115,04	123,77	126,41
İspanya	-	-	81,58	79,55	90,1	98,95	102,53
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	34,7	47,35	64,66	62,88	65,1
Lüksemburg	-	-	129	154,44	160,68	169	-
Macaristan	-	-	108,27	111,9	107,8	112,29	114,16
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	75,45	88,05	103,1	108,15	103,1
Avusturya	-	-	81,15	86,81	98,05	103,54	103,39
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	-	-	66,14	61,04	74,92	97,52	101,11
Romanya	-	-	89,02	52,88	74,84	67,22	62,11
Slovenya	-	-	43,41	51,04	69,91	78,05	-
Slovakya	-	-	54,47	60,54	75,31	77,35	79,82
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.28
Tosun, 100 Kg Canlı Ağırlığı Başına Fiyatlar, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	180,09	-	-	-	-
Bulgaristan	-	-	79,62	63,24	79,89	138,37	131,02
Çek Cumhuriyeti	-	-	115,44	119,05	138,45	147,95	143,49
Danimarka	-	-	103,62	100,14	116,08	122,13	-
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	140,01	150,33	136,39	143,69	142,06
Yunanistan	-	-	-	-	-	-	-
İspanya	-	-	-	-	-	-	-
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
Cyprus	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	158,4	162,25	169,4	178,2	-
Macaristan	-	-	-	-	-	-	-
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	137,2	131,6	140	154	148,35
Avusturya	-	-	140,03	138,47	154,51	164,28	166,98
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	-	-	188,65	170,82	172,07	203,74	209,16
Romanya	-	-	-	62,35	79,26	92,46	78,91
Slovenya	-	-	119,41	120,92	137,48	142,42	-
Slovakya	-	-	108,94	111,16	129,77	140,36	136,52
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	138,11	151,4	151,45	162,84	-

Çizelge 3.29
Buzağı, 100 Kg Canlı Ağırlık Başına Fiyatlar, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	297,73	123,24	139,65	160,53	152,66
Bulgaristan	-	85,34	78,15	76,39	86,76	98,17	103,31
Çek Cumhuriyeti	-	-	125,26	155,08	218,21	233,65	211,29
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	-	200,93	200,4	209,38	228,55	229,96
İspanya	-	-	175,36	167,63	175,98	202,75	198,69
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
Cyprus	-	-	-	-	298,18	296,99	286,63
Letonya	-	-	57,75	62,12	76,37	77,32	74,7
Litvanya	-	-	75,01	93,99	124,08	133,67	135,39
Lüksemburg	-	-	175,3	176,4	181,44	192,6	-
Macaristan	-	-	154,7	184,52	233,51	270,31	203,66
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	265,25	277,6	249,8	289,45	305,35
Avusturya	-	-	265,83	267,03	273,24	305,04	305,63
Polonya	-	-	121,73	171,34	242,92	262	-
Portekiz	-	-	247,8	223,56	211,85	250,9	247,4
Romanya	-	-	91,24	67,6	92,79	101,54	90,01
Slovenya	-	-	205,08	196,47	204,53	216,69	-
Slovakya	-	-	118,44	146,79	208,74	248,24	205,68
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.30
Koyun, 100 Kg Canlı Ağırlık Başına Fiyatlar, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	166,81	-	-	-	-
Bulgaristan	-	57,13	69,12	63,51	105,84	120,32	121,2
Çek Cumhuriyeti	-	-	60,7	56,67	61,16	68,32	-
Danimarka	-	-	18,44	18,55	18,52	17,7	15,66
Almanya	36,97	31,68	59,47	57,56	57,17	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	154,5	153,89	143,06	147,63	154,78
Yunanistan	-	-	130,2	129,55	129,53	129,64	129,59
İspanya	-	-	33,92	31,35	29,09	27,76	27,64
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	107,65	73,44	80,03	102,2	102,83
Litvanya	-	-	122,22	125,62	109,46	100,89	108,48
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	-	-	126,92	107,58	113,92	-	-
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	107	93,95	91,35	104,4	99,2
Avusturya	-	-	68	61	62	64	64
Polonya	-	-	155,81	163,19	169,77	162,89	-
Portekiz	-	-	89,42	96,12	90,38	87,1	84,76
Romanya	-	-	94,56	61,06	74,57	73,46	76,51
Slovenya	-	-	107,21	108,3	120,76	151,39	-
Slovakya	-	-	124,66	140,02	172,91	180,78	75,35
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	100,13	106,62	99,02	131,89	-

Çizelge 3.31
Keçi, 100 Kg Canlı Ağırlık Başına Fiyatlar, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	57,13	52,29	50,06	53,28	58,96	69,13
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	-	153,06	150,1	156,09	158,18	158,87
İspanya	-	-	45,23	52,42	42,82	53,49	57,94
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
Cyprus	-	-	-	-	273,91	260,52	204,25
Letonya	-	-	45,45	66,63	54,25	76,53	82,79
Litvanya	-	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-	-
Macaristan	-	-	-	-	-	-	-
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-	-
Avusturya	-	-	-	-	-	-	-
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	-	-	124,24	125,06	122,36	120,61	116,2
Romanya	-	-	-	-	-	-	-
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-
Slovakya	-	-	54,4	59,02	120,62	121,77	142
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.32
Tavuklar, 100 Kg Canlı Ağırlık Başına Fiyatlar, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	74,23	73,32	77,66	70,07	85,79
Bulgaristan	-	83,75	91,57	86,94	89,36	79,78	92,46
Çek Cumhuriyeti	-	-	65,79	69,17	71,12	-	-
Danimarka	-	-	57,2	58,33	57,3	50,54	56,94
Almanya	77,98	73,1	72,17	73	72	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	76,6	82,03	80,2	76,82	78,3
Yunanistan	-	-	114,74	120,45	120,98	126,06	142,33
İspanya	-	-	83,59	85,71	88,96	97,14	108,79
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	97,89	91,71	103,05	99,62	-
Lüksemburg	-	-	262,5	262,5	416,5	434,1	-
Macaristan	-	-	67,71	72,85	68,55	64,49	78,86
Malta	-	-	103,26	102,8	100,02	100,16	100,16
Hollanda	-	-	63,2	65,1	69,8	62,25	79,25
Avusturya	-	-	79,9	80,16	80,45	80,45	81,67
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	-	-	33,98	25,63	41,43	31,96	41,88
Romanya	-	-	214,22	80,97	98,32	104,09	111,62
Slovenya	-	-	82,9	87,97	82,16	82,42	-
Slovakya	-	-	68,91	70,84	71,22	67,22	79,82
Finlandiya	-	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	74,18	74,01	69,87	69,73	69,76
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.33
Ham İnek Sütü (%3,7 Yağ, 100 Kg Başına Fiyatlar) Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	25,81	27,62	26,4	25,84	32,54
Bulgaristan	-	18,45	16,85	20,68	21,42	21,47	25,01
Çek Cumhuriyeti	-	-	24,43	24,96	27,67	-	-
Danimarka	-	-	31,22	29,84	28,72	28,69	37,24
Almanya	29,9	29,5	28,49	27,96	27,6	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	25,93	25,84	25,26	24,32	30,5
Yunanistan	-	-	39,89	33,63	34,07	33,45	37,37
İspanya	-	-	28,24	29,89	29,37	29,37	-
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
Cyprus	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	12,88	15,26	17,62	18,06	-
Lüksemburg	-	-	30,81	30,41	29,09	28,75	-
Macaristan	-	-	-	-	-	-	-
Malta	-	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	28,45	27,5	27,35	26,8	31,7
Avusturya	-	-	28,18	27,89	27,95	28,54	32,25
Polonya	-	-	-	-	-	-	-
Portekiz	-	-	32,02	32,66	31,89	30,63	35,54
Romanya	-	-	14,79	15,66	18,04	19,29	-
Slovenya	-	-	-	-	-	-	-
Slovakya	-	-	-	-	-	-	-
Finlandiya	-	-	34,21	33,31	32,79	33,99	35,32
İsveç	-	-	35,01	30,57	29,14	29,07	31,54
Birleşik Krallık	-	-	24,58	25,61	25,34	25,42	-

Çizelge 3.34
Taze Yumurta, 100 Adet Başına Fiyatlar, Euro (Eurostat, 2008)

	1993	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Belçika	-	-	5,1	25,18	25,89	34,34	45,5
Bulgaristan	-	34,36	5,46	5,87	5,16	4,95	6,76
Çek Cumhuriyeti	-	-	5,12	5,61	4,7	-	-
Danimarka	-	-	54,21	46,45	43,87	49,44	56,21
Almanya	7,58	6,06	7,83	6,47	10,3	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	5,12	5,31	5,2	5,19	6,03
Yunanistan	-	-	10,75	11,12	11,43	11,78	12,84
İspanya	-	-	7,52	7,08	5,71	6,27	7,73
Fransa	-	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	5,67	5,37	5,27	5,49	6,31
Litvanya	-	-	5,38	4,4	4,67	5,06	6,2
Lüksemburg	-	-	11	11,9	13	13,1	-
Macaristan	-	-	4,31	4,8	4,95	5,37	5,39
Malta	-	-	17,84	17,76	17,68	17,7	177,03
Hollanda	-	-	5,75	3,15	3,25	4,1	6,1
Avusturya	-	-	9,84	10,02	9,79	9,7	11,02
Polonya	-	-	4,38	4,2	4,49	5,07	-
Portekiz	-	-	5,82	4,37	4,12	4,87	5,83
Romanya	-	-	7,21	5,57	0	5,96	7,2
Slovenya	-	-	7,16	7,54	7,73	7,61	-
Slovakya	-	-	5,23	5,3	4,48	5,61	6,54
Finlandiya	-	-	5,12	4,74	3,85	3,97	4,92
İsveç	-	-	6,3	5,99	5,42	6	6,56
Birleşik Krallık	-	-	4,83	4,97	4,28	4,64	-

Çizelge 3.35
Tohum ve Dikme Stokları Ortalama Üretim Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	110,7	107,6	110,6	109,3	110,6	118,9
Avrupa Birliği (25 ülke)	110,7	107,6	110,6	109,3	110,6	118,9
Avrupa Birliği (15 ülke)	115,8	106,5	108,7	107	107,5	114,4
Belçika	102,9	104,9	112,3	112,3	112,3	112,3
Bulgaristan	-	-	-	-	100,2	99
Çek Cumhuriyeti	92,6	117,6	125,8	137,5	153,6	156,3
Danimarka	103,4	105,7	109,5	108,8	107,7	109
Almanya	101,9	106,3	108,7	103	104,8	124,7
Estonya	90,5	0	126,8	128,3	127,4	127,8
İrlanda	102	115,2	116,1	115,7	120,1	130,8
Yunanistan	93,7	112,8	118,8	121,2	124,5	130,5
İspanya	94,1	100,6	106,2	108,2	108,5	114,5
Fransa	99,4	105,7	107,2	104,7	105	105,9
İtalya	101,8	107,2	110,4	107,2	109,3	118
Letonya	109,6	103,9	109,5	116,4	128,6	183,6
Litvanya	72,1	99,9	113,3	100	108,4	136,4
Lüksemburg	93,6	111,3	113,9	114,6	115,5	118,9
Macaristan	40,7	144	149,4	152,6	162	168,4
Malta	-	80,8	89,8	90,3	121,5	121,4
Hollanda	89,9	110,5	105,3	111,9	111,1	119,9
Avusturya	104,8	102,2	103,8	105,1	105,7	110,1
Polonya	81,3	104,9	117,7	117,1	122	156,8
Portekiz	116,4	115,4	115,4	111,4	111,5	115,7
Romanya	-	-	-	-	-	-
Slovenya	89,7	121,8	128,1	130,2	133,9	147,7
Slovakya	96,7	-	124	127,2	132	146,8
Finlandiya	95,1	92,9	92,1	95,9	93,8	97,9
İsveç	96,4	107,1	109,1	104,9	107,9	120,8
Birleşik Krallık	119,2	116	110,3	108,2	104	110,1

Çizelge 3.36
Enerji; Yağ Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	74,7	104,5	112	128,4	136,7	139,5
Avrupa Birliği (25 ülke)	74,7	104,5	112	128,4	136,7	139,5
Avrupa Birliği (15 ülke)	82,6	100,8	107,3	125,3	136,6	138,8
Belçika	64,1	91,5	92,5	115,9	129,3	129,6
Bulgaristan	-	-	-	-	169,3	176,7
Çek Cumhuriyeti	-	85,2	97,6	114,3	123,1	118,3
Danimarka	70,9	103,2	111,5	131,4	143,6	145
Almanya	77,5	110,6	116,7	131,2	139,6	146,6
Estonya	92,9	0	130,6	153,4	165,8	170,9
İrlanda	76	102,9	112,6	131,7	143,1	147,2
Yunanistan	76,1	103,2	111,4	129,3	140,5	144,6
İspanya	75,8	97,8	105,4	124,2	133,9	135
Fransa	78	94,6	100,4	117,5	128,1	130,2
İtalya	79,6	94,3	100,2	116,6	127,5	128,8
Letonya	83,7	108,3	124	150,8	165	180
Litvanya	-	94,7	78,6	96,1	105,8	103,8
Lüksemburg	78,8	99,6	107,7	132,1	144,8	146
Macaristan	78,1	106,2	115,9	128	136,6	136,2
Malta	-	117,4	131,7	161,2	171,9	164,8
Hollanda	76,2	120	116,7	135,8	163	160,2
Avusturya	90,9	95,3	103,4	117	123,6	125,1
Polonya	69,6	117,2	128	139,1	137,5	142,4
Portekiz	83	90,1	101,4	118,3	126,1	128,5
Romanya	-	-	-	-	-	-
Slovenya	72,5	110,5	121,9	146,5	157,7	157,1
Slovakya	70,1	-	110,8	121,2	144,7	181,2
Finlandiya	77,8	100,7	108,5	126,7	137,1	137,2
İsveç	82,2	115,1	120,9	136,1	146,8	143,9
Birleşik Krallık	75,1	100,5	108,8	137,4	149,6	154,8

Çizelge 3.37
Elektrik, (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	95,6	112,7	115,2	119,2	125,9	-
Avrupa Birliği (25 ülke)	95,6	112,7	115,2	119,2	125,9	-
Avrupa Birliği (15 ülke)	108,5	108,2	109,8	113,4	120,4	-
Belçika	101,6	97,7	92	92,5	101,5	-
Bulgaristan	-	-	-	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	94,2	107,4	112,6	122,5	133,4	-
Danimarka	96,4	124	124,3	133	147,5	-
Almanya	101,3	114,1	118,7	123,7	128,6	-
Estonya	100	0	141,3	160	166,7	169
İrlanda	100	119,6	125,7	135,7	141,6	-
Yunanistan	105,4	111,1	113,5	116,9	120,5	-
İspanya	104,9	100,4	101,8	103,6	109,1	-
Fransa	103,6	101,5	103	102,9	103,6	-
İtalya	99,9	106,1	105,2	108,6	123,8	-
Letonya	100	100	115,4	115,3	121,7	-
Litvanya	75,3	93,8	93,3	103,1	107,4	-
Lüksemburg	100,9	109,5	112	120,8	129,6	-
Macaristan	89	123,5	146,7	156,6	160,2	-
Malta	-	108,4	108,4	126,3	173,5	-
Hollanda	84,5	118,2	123,2	133,8	144	-
Avusturya	95	100,2	102,9	106,1	109,9	-
Polonya	77,7	133,1	135,4	139,9	145,4	-
Portekiz	108,7	96,6	96,1	95,9	101,1	-
Romanya	-	-	-	-	-	-
Slovenya	81,1	115	116,4	114,1	115,9	-
Slovakya	81,6	-	142	144,4	152,1	169,7
Finlandiya	108,1	116,8	118,3	116,8	122,3	-
İsveç	110,7	146,1	146,4	143,9	164,8	-
Birleşik Krallık	104,8	96,5	98,9	110,7	110,7	-

Çizelge 3.38
Motor Mazotu (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	65,9	99,8	109,4	129,2	137,2	-
Avrupa Birliği (25 ülke)	65,9	99,8	109,4	129,2	137,2	-
Avrupa Birliği (15 ülke)	74,2	98,2	107,4	130,3	140,4	-
Belçika	51,6	82,2	100,9	138,8	156,9	-
Bulgaristan	-	-	-	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	52,7	71,9	89,6	112	117,5	-
Danimarka	58,8	89,2	101,9	124,6	134,9	-
Almanya	75,2	111,7	117,8	133,9	141,7	-
Estonya	64,8	0	120,9	150,6	160	162,7
İrlanda	70,5	99,1	110,2	131,7	144,1	-
Yunanistan	72,6	101,3	110,5	127	135,2	-
İspanya	66	96,1	106,5	132,8	144,3	-
Fransa	70	89,5	97,8	121	132,7	-
İtalya	69,8	83,5	93,7	119,7	128,2	-
Letonya	77,1	109,8	123,1	157,6	170,1	-
Litvanya	50,5	95,1	71,5	92,7	105,1	-
Lüksemburg	53,9	88,4	104,5	140,6	156,3	-
Macaristan	71,6	98,6	104,1	117,6	126,3	-
Malta	-	120,5	144,9	178,9	175,7	-
Hollanda	61	101,8	111,2	128,3	144,6	-
Avusturya	86	93,5	103,4	120,6	128	-
Polonya	59,3	106,6	118,9	129,2	129,8	-
Portekiz	74,4	86,2	104,2	131,1	140,2	-
Romanya	-	-	-	-	-	-
Slovenya	68,1	112,7	124,4	148,8	158	-
Slovakya	64,2	-	93,6	106,4	134,3	127,3
Finlandiya	59,5	90,4	102,5	134,5	148,5	-
İsveç	74,7	95,1	102,4	123,9	129,6	-
Birleşik Krallık	66,7	100,7	110,3	143,4	157,6	-

Çizelge 3.39
Gübre ve Toprak İyileştiricileri, (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	88,1	109,4	116,9	125,5	131,7	140,9
Avrupa Birliği (25 ülke)	88,1	109,4	116,9	125,5	131,7	140,9
Avrupa Birliği (15 ülke)	87,8	109,1	115,8	124,2	130,8	140,3
Belçika	93,9	104,7	107,8	115,5	119,9	112,6
Bulgaristan	-	-	-	117,6	110,7	128,6
Çek Cumhuriyeti	100,2	102,1	107,1	116,1	121,1	123,8
Danimarka	100,9	101,2	117,8	127	125,2	130
Almanya	98,9	109,1	114,6	123,5	133,4	145,4
Estonya	108,3	0	121,9	128,9	136,1	142,3
İrlanda	91,3	113	115,1	124,5	133,1	135,5
Yunanistan	100,6	118,9	125,9	136,2	144,7	150,3
İspanya	95,6	106,3	111,8	121,8	126,1	133,6
Fransa	97,5	106,6	112,4	120,2	126,1	135,5
İtalya	101,1	106,3	111,1	119,4	123,3	134,3
Letonya	118,1	121,7	101	147,6	160,5	190
Litvanya	107,7	104,1	131,7	166,4	178,1	191,8
Lüksemburg	91,1	108,6	112	121,6	131,7	137,5
Macaristan	90,3	117,9	123,8	128,2	146,9	156,2
Malta	-	109,4	319,1	260,1	123,6	77,9
Hollanda	92,9	119,3	121,7	130,3	140,9	149,1
Avusturya	101,9	109,8	111,2	116	123,6	128,8
Polonya	88,5	111,1	126,7	134,6	134,1	140,3
Portekiz	87	99,6	106,1	111,9	118,5	129
Romanya	-	-	-	-	-	-
Slovenya	84,9	135,2	145,1	151,5	156,6	174,3
Slovakya	93,5	-	119,8	124,3	128,4	128,4
Finlandiya	100,9	105,1	107,9	112,5	117,9	123
İsveç	103,2	116,4	124,3	129,3	134,5	145,2
Birleşik Krallık	95,3	119	133,5	143,3	151,4	165,7

Çizelge 3.40
Veterinerlik Ücretleri (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	92,6	104,3	105,5	106,8	109	111,6
Avrupa Birliği (25 ülke)	92,6	104,3	105,5	106,8	109	111,6
Avrupa Birliği (15 ülke)	99,9	103,4	104,2	105,4	107,4	109,8
Belçika	96,5	106,2	96,8	99,7	105,6	108,9
Bulgaristan	-	-	-	-	100,9	103,5
Çek Cumhuriyeti	-	114,3	139,8	139,8	143,1	145,3
Danimarka	91,2	116	122,7	125,8	124,4	128
Almanya	90,8	100,1	100,1	100,2	100,2	103,2
Estonya	-	0	121,1	127,9	131,6	136,9
İrlanda	94,7	114,7	115,8	117,6	122,4	126,1
Yunanistan	100,1	110	116,7	120,6	121,2	124,6
İspanya	92,7	102,8	104,4	108,1	112,4	115,9
Fransa	97,7	107,3	107,9	109,8	112,9	114,9
İtalya	97,2	107	110,6	114,4	116,2	117,8
Letonya	98	106,8	128,1	121	148,7	191,2
Litvanya	-	0	0	-	-	-
Lüksemburg	90,4	97,4	110	111,4	101,9	102
Macaristan	88,4	119,7	126,6	133,3	141,9	155,1
Malta	-	111,1	117,2	130,2	135,4	141,1
Hollanda	98,7	109,9	111,2	113,1	114,4	116,1
Avusturya	99,8	105	105,9	106,3	107	107,7
Polonya	80	121,6	124,2	129,2	131,1	132,6
Portekiz	101,2	108,7	110,9	113,1	118,5	120,2
Romanya	-	-	-	-	-	-
Slovenya	88	130,3	136,8	142	170,6	175,4
Slovakya	88,4	-	129,1	132,8	136,6	139,4
Finlandiya	98	106,1	106,2	112,8	131,9	113,9
İsveç	99,4	112,9	117,1	118	120	124,4
Birleşik Krallık	101,1	101,6	104,6	103,9	110,3	112,6

Çizelge 3.41
Makine ve Diğer Ekipmanlar (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	93,2	106	109,9	114,2	116,8	121
Avrupa Birliği (25 ülke)	93,2	106	109,9	114,2	116,8	121
Avrupa Birliği (15 ülke)	93,6	105,9	109,5	113,9	116,5	120,7
Belçika	100,5	105,2	107,4	120,1	122,8	-
Bulgaristan	-	-	-	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	96,6	100,7	101,6	106,8	107,3	105,7
Danimarka	97,3	105,2	110,6	115,1	117,8	121
Almanya	97,7	103,9	106,2	108,5	111,2	114,5
Estonya	-	-	-	-	-	-
İrlanda	95,7	106,2	107,5	111,1	114,8	116,9
Yunanistan	93,4	110,6	113,7	118,7	122,7	127
İspanya	99	108,5	111,7	115,9	118,8	122,7
Fransa	98,2	106,6	109,8	113,5	115	120,9
İtalya	98,3	106,3	111,8	117,1	120,1	123,9
Letonya	105,6	-	-	-	-	-
Litvanya	-	0	0	-	-	-
Lüksemburg	97,7	105,1	115,6	106,2	107	110,1
Macaristan	81,7	120	126,1	133,4	137	141
Malta	-	100,3	101,4	97,7	97,5	99,2
Hollanda	96,4	105,9	108,1	112,7	116	119,1
Avusturya	97,1	106,1	108,7	115	118,1	120,8
Polonya	90,6	106,3	120,8	119,3	121,6	125,5
Portekiz	93,3	109,2	111	114,2	114,3	116,1
Romanya	-	-	-	-	-	-
Slovenya	87,8	120,5	126,4	132,9	135,5	139,8
Slovakya	94,4	-	113,2	115,2	115,3	119,1
Finlandiya	95,9	111,4	116,1	123,1	126,8	131,4
İsveç	96,9	112,5	119	124,9	129,3	133,7
Birleşik Krallık	97,7	95,1	96,1	103,8	108,2	113,6

Çizelge 3.42
Çiftlik Binaları (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	95,3	107,9	111,9	114,9	120	-
Avrupa Birliği (25 ülke)	95,3	107,9	111,9	114,9	120	-
Avrupa Birliği (15 ülke)	95,4	107,6	111,4	114,7	119,8	-
Belçika	95,9	107,4	107,2	111,9	124,2	-
Bulgaristan	-	-	-	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	-	108,3	112,4	116,4	120,3	-
Danimarka	95,4	109,3	111,5	114,2	119,5	-
Almanya	-	100,9	102,4	104,1	106,2	-
Estonya	-	-	-	-	-	-
İrlanda	87,4	118,6	124,7	130,8	138	-
Yunanistan	94	108,2	111,8	115,3	120	-
İspanya	92,3	108,7	111,2	117	123,4	-
Fransa	96,7	109,5	115,2	118	125,8	-
İtalya	95,8	109,6	114,1	118,7	122,3	-
Letonya	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	0	0	-	-	-
Lüksemburg	95,4	109,3	109,9	111,3	114	-
Macaristan	-	125,8	134	138,6	148,6	-
Malta	-	-	-	-	-	-
Hollanda	94,7	110,8	112,9	114,6	117,6	-
Avusturya	-	-	-	-	-	-
Polonya	-	0	0	105,5	107,7	-
Portekiz	-	-	-	-	-	-
Romanya	-	-	-	-	-	-
Slovenya	-	0	0	-	-	-
Slovakya	83,2	-	121,9	125,7	131	135,7
Finlandiya	95,3	106,2	109,4	113,8	120,3	-
İsveç	96,4	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	95,6	112,1	118,1	123,7	131	-

Çizelge 3.43
Tahıl Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	98,7	101	108,2	90,7	102,7	154,4
Avrupa Birliği (25 ülke)	99	100,9	101,7	88,3	101	148,4
Avrupa Birliği (15 ülke)	101,6	101,2	102,7	90,3	102,6	150,3
Belçika	98,7	105,8	99,2	84,7	109,7	180,2
Bulgaristan	75,3	112,1	123,2	84,5	94,8	158
Çek Cumhuriyeti	112,5	99,7	114,6	83,8	90,1	120,3
Danimarka	-	93	97,1	84,3	90,8	152,5
Almanya	98,2	95	93,6	82	96,7	141,9
Estonya	-	-	100,7	88,1	93,4	135,8
İrlanda	99	109	100,9	96,6	110,6	185,4
Yunanistan	96,4	107,8	104,7	102,2	110,4	154,6
İspanya	-	104,9	104,7	104,3	105,2	153,8
Fransa	100,2	100,9	103,6	87,8	103,3	158
İtalya	100,4	103,8	107,6	88,6	101,1	128,3
Letonya	98,8	102,1	109,1	99,2	122,5	195,8
Litvanya	96	98	98,4	82,5	97,6	154,4
Lüksemburg	99,5	99,1	97	91,7	96	127,7
Macaristan	55,3	110,8	87,8	79,1	98,2	152
Malta	-	-	-	-	-	-
Hollanda	98,2	103,2	96,3	85,6	106,4	171,9
Avusturya	99,9	102,3	81,5	79,4	100,2	139
Polonya	90,1	94,7	94,5	73,4	90	134,4
Portekiz	106,4	110,4	89,2	96,7	101	141,3
Romanya	-	-	217,8	132,6	132,4	256,2
Slovenya	93,6	106,2	93,9	82,4	86,8	134,9
Slovakya	97,1	106,3	109,2	93,8	96,2	130
Finlandiya	100,7	87,2	84,7	79,7	87,3	119,9
İsveç	104,7	97,2	92,7	89,9	104	167,7
Birleşik Krallık	113,8	105,2	114,2	99,1	110,5	162

Çizelge 3.44
Buğday Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	96,8	106,7	110,1	90,9	103,8	158,4
Avrupa Birliği (25 ülke)	103,9	102	104,9	88,5	102,5	154,1
Avrupa Birliği (15 ülke)	108,6	103,1	106,3	90,7	104,5	157,3
Belçika	98,9	106,3	101,1	83,9	110,8	186,4
Bulgaristan	73,3	113,3	125,2	84,3	93,8	164,6
Çek Cumhuriyeti	112	98,6	115,7	81,6	90	122,4
Danimarka	95,4	92,2	105,9	84,9	92,1	155
Almanya	98,6	94,7	96	80,5	96,8	150
Estonya	-	-	124,2	103,5	108,9	161,9
İrlanda	102,4	112,3	100,9	96,1	113,4	192,5
Yunanistan	96,6	108,3	107,2	106,5	108,6	157,4
İspanya	111,2	111,2	111,1	109,7	109,2	165,2
Fransa	102,5	103,9	106,9	88,5	105,5	161,8
İtalya	107	106,9	107,6	91,9	104,9	142,2
Letonya	104,2	103,1	110,9	100,6	127,2	201
Litvanya	-	92,6	97,3	75,1	92,4	144,3
Lüksemburg	98,3	110,1	100,3	96	97,7	127
Macaristan	62,3	107,9	85,4	75,4	95,9	151,9
Malta	-	-	-	-	-	-
Hollanda	98,1	0	98,3	85,7	107,2	169,9
Avusturya	99,1	97,5	82	78,4	95,9	141,7
Polonya	92,1	89,5	92,7	72,1	87,9	132
Portekiz	123,4	112	116	112,9	104,4	163,1
Romanya	29,7	196,7	209,6	140,3	133,2	241,9
Slovenya	-	105,4	91,3	81,6	83,9	127,8
Slovakya	97,8	106,5	108,5	91,8	95,1	132
Finlandiya	104,6	92	88,1	77,8	80,8	117
İsveç	104,3	101,5	98	90,5	99,7	161,4
Birleşik Krallık	115,4	105,9	117,9	98,4	110,8	158,8

Çizelge 3.45
Arpa Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	96,8	100,7	101,6	93,3	99,3	153,5
Avrupa Birliği (25 ülke)	99,3	98,3	98,9	92,1	98	151,1
Avrupa Birliği (15 ülke)	103,5	98,1	98,9	93,6	99,5	154
Belçika	97,6	103	89	90,7	105,8	152,2
Bulgaristan	75,3	108,3	114,3	94	98,4	141,3
Çek Cumhuriyeti	106	104,9	112,5	91	91,4	120,6
Danimarka	96,4	95,2	90,4	83,8	89,3	150
Almanya	98,8	92,9	93,5	85,2	92,2	129,1
Estonya	-	-	87	77,2	82,7	120,7
İrlanda	97,3	107,2	101,2	96,5	108,1	180,9
Yunanistan	95,7	104,8	111,1	112,7	113,1	152,7
İspanya	101,4	105,1	109	114,9	108,3	160
Fransa	95,1	92,8	92,8	83,5	95,6	162,3
İtalya	95,7	97	103,7	90,3	93	127,4
Letonya	86,6	99,8	108,3	101,5	117,6	193,7
Litvanya	-	103	99,2	92,5	103,4	165,1
Lüksemburg	100,3	89,9	93,2	86,8	93,8	127,2
Macaristan	50,4	98,6	90,3	79,6	92,4	140,5
Malta	-	-	-	-	-	-
Hollanda	98,4	95,6	85,7	84,9	102,8	182,3
Avusturya	103,5	93,3	84,1	82,6	92,2	130,6
Polonya	75,1	95,7	96,8	74,1	79,9	122,6
Portekiz	105,6	110,7	120,7	108,6	105,3	147,5
Romanya	35	220,2	234,3	152,6	160,9	276,3
Slovenya	-	102,9	86,1	88,2	96,7	130,5
Slovakya	95,2	114,8	112,2	98,1	96,1	126
Finlandiya	103,8	91,4	91,1	84,4	86,2	120,4
İsveç	107,1	97,7	90,6	87,3	103,9	176,7
Birleşik Krallık	111,3	104,9	107,5	100,8	110	171,6

Çizelge 3.46
Yulaf Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	87,3	95,8	93,5	85,3	96,7	133,3
Avrupa Birliği (25 ülke)	87,3	95,8	93,4	85,3	96,7	133,3
Avrupa Birliği (15 ülke)	102,4	91,7	91,7	92,1	101,5	134,9
Belçika	75,6	74,1	69,4	65,3	70,1	75,2
Bulgaristan	83,4	115	119,3	103,1	103,1	125
Çek Cumhuriyeti	115,3	112,5	110	89,2	91,6	123,6
Danimarka	87,3	83,5	80,6	81	91,1	150
Almanya	84,1	91,9	92,1	77,3	87	130,5
Estonya	-	-	92,2	84,5	87,2	119
İrlanda	101,4	110,1	100,1	102,4	125	196,1
Yunanistan	103,1	105,1	109,4	115	109,5	130,4
İspanya	110,3	106,5	109,6	124,3	112,1	127,4
Fransa	109	102,1	102,4	102	136,5	184,7
İtalya	99,1	97	101,7	93,7	82,4	95,7
Cyprus	-	-	91	88	85,9	86
Letonya	91,7	99,2	103,3	98,7	114,2	183
Litvanya	-	140,8	120,2	102	124,6	203,1
Lüksemburg	95,6	79,6	79,8	79,5	84,8	114,4
Macaristan	51,9	104,4	89,6	76,2	85,2	159,7
Malta	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-
Avusturya	96,3	92	81,1	73	90,4	143
Polonya	73,6	101,1	95,5	73,3	87,9	128,7
Portekiz	139,9	175,5	147,3	173,6	100,5	152,5
Romanya	25,7	186,6	-	-	-	-
Slovenya	-	0	0	-	-	-
Slovakya	95,5	114,3	115,1	102,8	104,8	126
Finlandiya	92,9	77,5	72,8	73	90,7	118,2
İsveç	102	84,1	80,6	89,5	112,9	162,8
Birleşik Krallık	100,2	88,5	95,6	99,9	108,3	133,9

Çizelge 3.47
Mısır Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	77,4	117,5	119,8	94,8	106,8	160,5
Avrupa Birliği (25 ülke)	90	104,2	103,6	90,1	103,5	144
Avrupa Birliği (15 ülke)	96	103,2	105	91,1	104	143,4
Belçika	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	81,3	109	122,4	76,5	98,3	144,8
Çek Cumhuriyeti	91,4	82,1	107,2	78,4	82,3	106,4
Danimarka	-	-	-	-	-	-
Almanya	101,8	110,8	91,5	89,1	112,6	146,4
Estonya	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	96,6	107,6	101,8	99,9	116,9	163,3
İspanya	96,6	99,9	101,9	93,8	105,5	165,1
Fransa	96,9	98,7	101,9	88,2	101,7	143,4
İtalya	95,7	106	114	91,9	101,1	130,2
Letonya	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	145,4	173,5	148,6	163,7	217,8
Lüksemburg	0	0	88,6	71,4	74,6	98
Macaristan	56	115,4	89,2	82,2	100,9	154,2
Malta	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-
Avusturya	97,3	118,5	80,6	80,7	112,6	-
Polonya	89,8	108,1	102,7	82,9	103,9	143
Portekiz	94	113,2	90,2	99,9	114,3	157,8
Romanya	28,1	202,6	222,8	125,1	128	265,2
Slovenya	-	111,7	110,9	87,4	104,4	180,9
Slovakya	84,1	98,5	109,4	95,3	98,2	128
Finlandiya	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	113,8	105,2	114,2	99,1	-	-

Çizelge 3.48
Pirinç Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	99,4	94	81,1	67,1	88,3	83,9
Avrupa Birliği (25 ülke)	99,3	94	81,1	67,1	88,3	83,8
Avrupa Birliği (15 ülke)	99,3	94	81,1	67	88,3	83,8
Belçika	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	132,6	94,5	84,5	83,9	92	97,1
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	93,5	109,9	97,7	69	73	81,8
İspanya	105	95,9	75	69	78,7	76,6
Fransa	-	0	0	-	-	-
İtalya	96	91,1	86	65,6	96,8	86,9
Letonya	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-
Macaristan	92,4	92,3	70,3	87,6	94,6	110
Malta	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-
Avusturya	-	-	-	-	-	-
Polonya	-	-	-	-	-	-
Portekiz	104,9	97,3	54,8	67,5	74,5	95,1
Romanya	-	-	-	-	-	-
Slovenya	-	-	-	-	-	-
Slovakya	-	-	-	-	-	-
Finlandiya	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.49
Ayçiçeği Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	132,8	128,7	135,6	135,7	131	-
Avrupa Birliği (25 ülke)	132,8	120,5	120,3	123,2	119,1	-
Avrupa Birliği (15 ülke)	132,8	121,5	122,6	124,4	118,4	-
Belçika	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	123,3	119,9	122,4	117,4	-
Çek Cumhuriyeti	-	105,1	96,1	84,1	80,8	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	112,1	132,2	130,3	128,1	-
Estonya	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	107	102	117,7	108,3	92	-
İspanya	133,8	124,8	131,1	143,8	126,2	-
Fransa	120,3	116,8	116	112,7	112,7	-
İtalya	-	132,4	127,4	127,6	122,3	-
Letonya	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-
Macaristan	-	121,5	119,6	137,8	145,8	-
Malta	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-
Avusturya	135,1	127	113,9	116,5	116,4	-
Polonya	-	0	0	-	-	-
Portekiz	-	116,8	119,9	104,2	122,8	-
Romanya	-	171,3	218,1	202,7	195,7	-
Slovenya	-	0	0	-	-	-
Slovakya	-	116,6	95,6	95,7	93,5	142
Finlandiya	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.50
Soya Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	-	115,2	124,2	104,4	103	-
Avrupa Birliği (25 ülke)	86,6	111	119,3	101	99,9	-
Avrupa Birliği (15 ülke)	86,6	110,7	119,2	101	99,9	-
Belçika	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	100,9	103,4	97,4	109,3	-
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	-	0	0	-	-	-
İspanya	-	-	-	-	-	-
Fransa	84,8	111	89,6	92,3	93,2	-
İtalya	-	110,6	125,4	102,9	101,2	-
Cyprus	-	-	-	-	-	-
Letonya	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-
Macaristan	-	166	133,8	106	101,2	-
Malta	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-
Avusturya	98,8	112,2	108,7	93,5	101,5	-
Polonya	-	0	0	-	-	-
Portekiz	-	-	-	-	-	-
Romanya	-	191,8	214,9	167,1	159,9	-
Slovenya	-	0	0	-	-	-
Slovakya	-	97,7	101,1	98,3	86,8	87
Finlandiya	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.51
Ham Tütün Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	104,7	103,8	105,4	100	91	-
Avrupa Birliği (25 ülke)	104,6	103,5	105,1	100,1	90,5	-
Avrupa Birliği (15 ülke)	103,9	104,2	107,3	102,5	93,3	-
Belçika	93,7	98,4	98,4	98,4	98,4	-
Bulgaristan	105,7	107,5	109,2	99,1	99,3	-
Çek Cumhuriyeti	92,8	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-
Almanya	100	101,6	102,3	102,7	92,1	-
Estonya	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	126,7	109,5	123	107,9	91	-
İspanya	94,5	157,5	97,4	97,3	94,8	-
Fransa	102,5	99	105	102,2	91,6	-
İtalya	93,8	99,9	101,9	100,4	98	-
Letonya	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-
Macaristan	96,4	116,4	74,3	48	43,9	-
Malta	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-
Avusturya	-	0	0	-	-	-
Polonya	117,2	88,1	72,1	68,8	50,6	-
Portekiz	105,9	113,1	116,6	109,9	101,5	-
Romanya	56,3	200	-	-	-	-
Slovenya	-	-	-	-	-	-
Slovakya	96,6	103,9	93	86,2	78,2	73,7
Finlandiya	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-

Çizelge 3.52
Yem Bitkileri Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	108,4	116,5	125,6	106,7	103,9	118
Avrupa Birliği (25 ülke)	108,4	116,5	125,6	106,7	103,9	118
Avrupa Birliği (15 ülke)	114,3	119	128,1	108,2	105,3	117,7
Belçika	91,6	101,7	89	71,4	76,7	101,2
Bulgaristan	-	100	100	100	102,8	109,4
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-
Danimarka	94,3	100	100	100	100	117
Almanya	92,3	105,4	119,7	106,8	107,3	123,7
Estonya	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	0	0	-	-	-
Yunanistan	98,3	136,8	152,3	152,7	147,6	156,9
İspanya	90,8	95,3	103,6	110	97,1	108,9
Fransa	83,1	104	93,5	93,4	57,7	52,3
İtalya	129,4	133,7	143,9	102,7	103	114,4
Cyprus	-	-	-	-	-	-
Letonya	146,1	105,8	113,2	114,7	153,6	186,6
Litvanya	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-
Macaristan	-	164,2	121,3	138,6	145,4	140
Malta	-	-	-	-	63,1	63,1
Hollanda	120,3	98,8	95,9	88,7	93,3	139,9
Avusturya	-	104,4	101,4	95,5	93,1	114,3
Polonya	76	101,9	110,8	97,8	95,9	120
Portekiz	89,9	131,8	152,7	305,4	129,5	172,6
Romanya	-	-	-	-	-	-
Slovenya	-	146,9	126,2	124,2	135	215,5
Slovakya	-	0	0	-	-	-
Finlandiya	98,4	83,9	82,4	79,1	87,9	118,8
İsveç	-	95,6	102,6	106	107,9	121,4
Birleşik Krallık	83,1	75,9	88,1	110,4	104,2	130,8

Çizelge 3.53
Sebze ve Çiçekçilik Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	95,8	116,3	107,6	115,1	117,5	120,6
Avrupa Birliği (25 ülke)	96,7	115,2	105,2	111,6	115,3	116,1
Avrupa Birliği (15 ülke)	97	115,6	105,7	111,8	114,9	115,7
Belçika	92,9	104,8	86	104,1	115,4	113,6
Bulgaristan	87,6	99,3	102,9	83	117,2	161,4
Çek Cumhuriyeti	99	108,1	91,1	96,2	121,2	101,3
Danimarka	96,5	111,6	103,5	107,7	109,9	113,5
Almanya	99,1	107,3	99,4	104,5	111,3	109,2
Estonya	-	-	146,4	157,4	173,7	183,2
İrlanda	97,8	110	110,7	116,1	123,7	137,9
Yunanistan	89,3	129,9	118,6	124,6	132,3	143,2
İspanya	90,9	115,7	111,2	121,2	107,1	114,1
Fransa	98,4	115,5	103,1	110,8	117,6	115
İtalya	101	123,6	112,5	117,2	115,6	109,7
Letonya	89	117,7	123,6	140,8	118,9	137,3
Litvanya	131,1	125,5	91,7	115	142,7	152,4
Lüksemburg	140,9	167,8	260,3	270,8	291,1	298,9
Macaristan	76,8	110,1	115,3	123,7	140,3	146,7
Malta	-	127,4	109	110,1	106,1	110,4
Hollanda	93,4	108,5	96,1	101,5	111,7	114,2
Avusturya	96,2	126,6	111,7	103,7	127,2	132
Polonya	92,7	99,9	82,3	99,7	121,1	114,5
Portekiz	104,7	135,9	128,1	120,1	128,7	132,9
Romanya	51	173,3	232,2	296,5	226,4	350,3
Slovenya	106,3	155,2	114,8	129,4	141,7	147,4
Slovakya	106,9	125	103,4	106,4	109,5	124
Finlandiya	105,3	112,4	115,8	109,3	116,5	121,7
İsveç	99,8	104,4	105,4	108,4	116,3	115,4
Birleşik Krallık	104,3	117,8	110	113,9	120,4	128,1

Çizelge 3.54
Meyveler Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	112,5	129,3	124,4	120,4	122,3	132,6
Avrupa Birliği (25 ülke)	114,2	128,4	121,6	116	117,9	126,9
Avrupa Birliği (15 ülke)	114,9	128,3	122,3	115,6	116	123,1
Belçika	116	131,3	121,8	117,4	128,6	140,9
Bulgaristan	117,5	86,2	87,3	110,9	113,5	116,3
Çek Cumhuriyeti	94,5	120,3	111,4	115,4	117,5	132,9
Danimarka	108,6	137,4	127,7	116,2	111,5	110
Almanya	122,5	131,9	117,5	108,5	123,7	128,7
Estonya	-	-	293	301,3	257,8	258,3
İrlanda	-	0	0	-	-	-
Yunanistan	102,5	152,4	138,2	140,1	149,6	153,3
İspanya	126,5	113,2	112,4	115,5	104,9	113,1
Fransa	115,2	136,3	127,7	111,4	121,4	130,9
İtalya	105,8	128,2	121,2	108,7	109,7	114,9
Cyprus	-	-	104,5	112	137,9	95
Letonya	134,2	85,3	166,9	181,4	257,4	270
Litvanya	160,5	134,3	115,6	95,6	108,6	306,4
Lüksemburg	121,3	170,6	208,9	204,8	199,6	199,3
Macaristan	86,6	107,1	80,4	97,8	113,9	154,1
Malta	-	127,5	97,5	86,6	92,5	113,5
Hollanda	118,6	145,3	137,2	111	130,1	128,6
Avusturya	103,7	145,9	131,7	121	125,1	141,4
Polonya	109,2	142,9	126	138,8	173,1	225,9
Portekiz	136	139,4	152,6	140,5	137,9	151,3
Romanya	47,2	169,9	238,5	291,7	293,6	355,8
Slovenya	79,6	138,5	118,3	121,1	131,3	164,3
Slovakya	-	120,7	106,8	97,6	96,7	100
Finlandiya	119,2	146,7	165,6	144,7	132,8	156,4
İsveç	159,6	158,3	135,4	122,2	114,4	132,3
Birleşik Krallık	105,4	124,2	112,4	120,1	114,6	125,3

Çizelge 3.55
Zeytinyağı Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	99,6	114,3	124,7	145,9	162,6	132,5
Avrupa Birliği (25 ülke)	99,6	114,3	124,7	145,9	162,6	132,5
Avrupa Birliği (15 ülke)	99,6	114,4	125	146,3	163	132,7
Belçika	-	-	-	-	-	-
Bulgaristan	-	-	-	-	-	-
Çek Cumhuriyeti	-	-	-	-	-	-
Danimarka	-	-	-	-	-	-
Almanya	-	-	-	-	-	-
Estonya	-	-	-	-	-	-
İrlanda	-	-	-	-	-	-
Yunanistan	93,2	121,7	146,7	160,9	181,7	137,3
İspanya	96	115,1	125,2	157,8	174,9	131,6
Fransa	-	-	-	-	-	-
İtalya	105,7	110,5	114,1	129	142,9	130,6
Letonya	-	-	-	-	-	-
Litvanya	-	-	-	-	-	-
Lüksemburg	-	-	-	-	-	-
Macaristan	-	-	-	-	-	-
Malta	-	-	-	-	-	-
Hollanda	-	-	-	-	-	-
Avusturya	-	-	-	-	-	-
Polonya	-	-	-	-	-	-
Portekiz	-	102,6	123,6	169,4	202	154,7
Romanya	-	-	-	-	-	-
Slovenya	-	103	88	88	80,9	80,9
Slovakya	-	-	-	-	-	-
Finlandiya	-	-	-	-	-	-
İsveç	-	-	-	-	-	-
Birleşik Krallık	-	-	-	-	-	-

Kaynak: Eurostat

Çizelge 3.56
Hayvanlar Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	95,3	97	103,5	106,7	111,6	108
Avrupa Birliği (25 ülke)	95,3	96	101,4	104	109,3	106,1
Avrupa Birliği (15 ülke)	95,2	96,5	100,8	103,8	109,8	106,2
Belçika	94,1	94,2	97,1	99,6	106,5	99
Bulgaristan	117,5	105,4	120,7	97,9	94,7	93,7
Çek Cumhuriyeti	-	85	91,1	94,8	92,6	89,2
Danimarka	87,3	82,9	90,4	93,1	102,6	91,4
Almanya	93,3	91,1	100,1	104,5	109,9	102,6
Estonya	-	-	115,8	123,1	126	126,1
İrlanda	94	97,7	105,5	105,6	112	110,3
Yunanistan	94,8	105,1	107,7	115,1	123,9	125,1
İspanya	95,9	99,1	102	105,9	112,8	108,7
Fransa	99,1	96,8	101,2	102,9	107,3	104,5
İtalya	93,9	101,3	100,9	102	108,8	107,9
Letonya	113,7	99,2	110,6	129,3	135,2	129,4
Litvanya	120,3	78,4	88	96,5	97,6	95,5
Lüksemburg	98,8	89,5	98	103,2	106,6	102,9
Macaristan	98,1	102,7	113,1	116,6	122,3	118
Malta	-	89,8	91,3	91,9	100,3	99,4
Hollanda	89,4	89	96,9	100,6	105,3	104,5
Avusturya	97,6	90,8	97	102,4	106,8	101,4
Polonya	94,8	87,9	111,7	106,6	101,1	105,7
Portekiz	93,3	99,9	97,1	98,7	107,1	105,4
Romanya	86,8	147,5	209,8	255,7	240,6	213,8
Slovenya	97	105,6	111,4	114,2	117,7	117,7
Slovakya	-	93,9	92,9	94,9	93,7	95,4
Finlandiya	101,6	92,4	94,9	99,7	99,1	103
İsveç	103,3	92,2	90,9	96,4	100,2	99
Birleşik Krallık	97,2	109,3	111,7	110,9	116,2	118

Çizelge 3.57
Sığır Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	100	96,6	101,4	108,5	116,7	113,5
Avrupa Birliği (25 ülke)	100	96,5	100,1	106,8	114,9	111,7
Avrupa Birliği (15 ülke)	100,5	96,9	99,8	106	114,2	111,1
Belçika	104,2	100,1	95,5	101,7	117,3	120,9
Bulgaristan	122,6	109,5	109,5	96	113,9	119,3
Çek Cumhuriyeti	83,2	82,4	88,3	100,4	101,5	99,3
Danimarka	106	78	79,6	95,3	102,8	94,3
Almanya	102,5	92	96,9	109,2	115	109
Estonya	-	-	113,5	136,2	138,4	130,6
İrlanda	93,4	93,6	103,3	105,6	113,2	110,7
Yunanistan	96,6	101,7	102	107,3	116,9	118,9
İspanya	102,4	102,2	98,1	102,8	117,2	116
Fransa	101,7	96,2	101,4	105,8	112,2	107
İtalya	97,9	100,8	100,1	109,8	116,6	111
Letonya	124,3	93,9	109,5	152,2	158,1	149,6
Litvanya	141,6	88,3	114,6	149,9	159,3	149,2
Lüksemburg	101	92,4	103,1	109,9	113,4	111
Macaristan	99,1	102,5	115,4	138,6	157,2	143,5
Malta	-	79,2	86,3	92,5	101,6	100,5
Hollanda	99,2	88,7	94,4	94,6	105,3	107,2
Avusturya	100,6	92,8	94,3	104,8	110,1	107
Polonya	85,6	86,5	114,7	136,3	140,8	136,5
Portekiz	98,7	99,3	90	90	107,7	109,6
Romanya	91,4	-	232,1	281,1	297,6	292,7
Slovenya	-	95,9	98,7	111,9	117,3	118,2
Slovakya	97	99,5	98,9	103,2	105,8	105,9
Finlandiya	108	90,1	92,3	99,2	102,4	106,6
İsveç	116,8	93,2	86,9	98,6	107	105,1
Birleşik Krallık	95,3	106,9	113,5	114,6	123,9	126,9

Çizelge 3.58
Koyun ve Keçi Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	98,4	119,9	119,6	120	122,5	116,8
Avrupa Birliği (25 ülke)	98,9	117,1	117,7	118,7	119,3	114,6
Avrupa Birliği (15 ülke)	98,9	117,1	117,8	118,6	119,4	114,7
Belçika	119,2	118,3	140,8	157,8	154,1	161,8
Bulgaristan	110,4	118,7	128,8	100,8	114,8	119
Çek Cumhuriyeti	92,2	115	109,3	105	119,1	130,5
Danimarka	111,8	96,3	100,6	90,1	88,9	99
Almanya	101,7	112,9	106,2	108,9	115,3	106,1
Estonya	-	-	-	-	-	-
İrlanda	96,5	119,5	117,7	109,6	112,2	115,9
Yunanistan	92,2	108,8	113,4	122,1	129,6	122,8
İspanya	104,8	110,7	112,3	119,1	113	108,3
Fransa	93,2	113,5	114,5	115,1	117,3	117,2
İtalya	92,2	109,6	112,8	121	126,6	124,8
Letonya	101,1	116,7	142,9	154,1	117,8	169,2
Litvanya	93,2	121,5	115,8	100,1	91,9	86,7
Lüksemburg	0	0	99,4	97,2	104,4	108
Macaristan	96,2	117	116	125,8	131,3	116,4
Malta	-	101,1	97,5	95,5	99,1	100,5
Hollanda	107,8	100,9	98,1	98,9	97,1	93,9
Avusturya	100,9	101,1	99,5	100,5	106,9	103,9
Polonya	97,5	122,8	132,4	122,3	113,6	94,3
Portekiz	101,9	113	106,8	103,7	104,9	99,7
Romanya	70,7	236,8	194,3	187,9	262,9	214
Slovenya	-	117,1	107,6	109,1	117,6	122,5
Slovakya	97,7	102,2	101	101,9	106,9	101
Finlandiya	100,8	112,6	119,5	129,9	131,3	133,8
İsveç	119,3	113,5	114,7	114,4	114,6	115,2
Birleşik Krallık	98,4	136,4	135,2	124,8	127,8	119

Çizelge 3.59
Kümes Hayvanları Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	100,5	104,4	104,7	103,9	105,3	115,7
Avrupa Birliği (25 ülke)	101	100,9	102,5	100,8	102,3	113,5
Avrupa Birliği (15 ülke)	100,5	101,2	102	100,6	103,1	113,9
Belçika	98,5	102,3	100,7	106,8	96,1	119,2
Bulgaristan	122,8	110,3	103,9	104,9	98,5	113,7
Çek Cumhuriyeti	123,9	95,2	99,5	96,3	87,6	92,4
Danimarka	112,3	99,8	101,9	100,4	88,4	99
Almanya	104,1	101	105,1	102,6	107,6	111,9
Estonya	-	-	122,8	146,3	147,9	189,6
İrlanda	104	105,6	111,6	108,1	106,9	111,5
Yunanistan	100,6	104,3	108,3	108,8	113,4	123,9
İspanya	94,4	98,1	99,9	103,9	113	125,1
Fransa	105,5	101,6	105,1	100,4	101,4	110,1
İtalya	91	101,7	97,7	91,4	96,9	114,5
Letonya	118,4	135,7	139,4	151,9	167,6	128,7
Litvanya	126,4	74,4	67,9	67,6	60,6	67,6
Lüksemburg	100	100	64,4	102,2	106,5	107,5
Macaristan	98,5	110,4	115,5	111,7	113	124,1
Malta	-	89,8	89,8	87,8	89,8	89,8
Hollanda	103,5	103	100,4	108	98,1	123,5
Avusturya	106	101,5	102,1	101,2	101,2	103
Polonya	106,1	91,6	101,1	96,5	85,1	106,5
Portekiz	93,8	108,8	101	100,7	106,2	118,5
Romanya	80,1	211,1	175	201,8	200,3	183,3
Slovenya	-	124,6	135	124,2	125,1	132,3
Slovakya	105,7	97,3	97,3	94,8	88,1	98
Finlandiya	96	106,3	105,8	102,1	95,5	97,3
İsveç	103,1	102,1	101,9	98,1	97,6	97,7
Birleşik Krallık	103,3	99,4	101,2	102,5	106,5	111,5

Çizelge 3.60
Süt Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	99,4	103,1	103,7	103,4	101,6	112
Avrupa Birliği (25 ülke)	100,5	100	99,7	99,1	97,6	107,2
Avrupa Birliği (15 ülke)	101,9	100,1	98,6	97,3	95,6	105,3
Belçika	101	94,5	100	96,3	94,3	102,4
Bulgaristan	104,6	96,4	117,8	119,6	121,7	136,7
Çek Cumhuriyeti	-	104,1	106,5	110,2	105,2	105
Danimarka	100,7	100,1	95,2	91,7	91,6	96,9
Almanya	99,9	94,7	92,9	91,6	90,9	110,2
Estonya	-	-	139	142,6	138,9	145,3
İrlanda	101,1	95,6	95,3	93,5	89,7	111,3
Yunanistan	92,6	106,7	108,5	112,9	114,6	113,8
İspanya	101,8	104,2	110	109,8	107,5	119
Fransa	99,6	99,9	95,6	93,6	90,6	93,5
İtalya	101,4	105,2	103,4	100,8	100	100,6
Letonya	104,6	110,3	150,3	178	186,7	207
Litvanya	119,9	94,9	111,9	131,4	134,6	151,5
Lüksemburg	103,7	100,8	100	95,7	94,5	110,3
Macaristan	86,6	115	103,9	106,2	105,6	113
Malta	-	110,1	110,3	97,4	95,2	98,9
Hollanda	104,4	97,6	93,6	94,5	91,8	107,9
Avusturya	100,3	101,4	100,3	100,6	102,4	106,6
Polonya	77,5	91,7	111,5	118,6	118,5	131,1
Portekiz	97,6	105,6	107	104,9	100,5	112,1
Romanya	61,4	208,3	236,4	245,4	233,2	271,2
Slovenya	-	111,1	110,1	109,3	110,6	114,8
Slovakya	-	108,4	109,9	113,3	112,5	115,3
Finlandiya	99,2	104,5	103,1	100	101,1	105,6
İsveç	99,9	100,8	94,6	91,7	91,3	95,1
Birleşik Krallık	114,4	106,4	109	109	106	114,6

Çizelge 3.61
Yumurta Fiyat İndeksi (2000=100, Eurostat, 2008)

	1998	2003	2004	2005	2006	2007
Avrupa Birliği (27 ülke)	90	119,4	108,7	102,5	111	128,3
Avrupa Birliği (25 ülke)	91,9	116	100,6	94,2	103,5	119,5
Avrupa Birliği (15 ülke)	92,4	120,1	102,4	96,2	105,9	123,6
Belçika	80,4	129	63,7	63,3	87	106,6
Bulgaristan	109,9	104,4	111,3	91,5	94,7	119,1
Çek Cumhuriyeti	98,6	86,2	94,4	74,8	76	77,6
Danimarka	96,4	108,9	100,8	97,5	102,8	113
Almanya	95,3	131,5	112,6	109,6	118,6	134
Estonya	-	-	103,4	107,3	117,9	119,8
İrlanda	97,8	103,1	106,9	105	104,8	119,9
Yunanistan	96,8	105,4	109	112,1	115,5	123,4
İspanya	86,9	123,5	114,9	92,5	101,7	126,3
Fransa	87,9	116,6	81,5	79,7	90,7	117,4
İtalya	91,6	106,8	99,1	98,6	107,1	117,2
Letonya	92,2	102,3	100,6	103,4	107,6	115,5
Litvanya	89,3	97,1	80,5	85,3	92,6	110,8
Lüksemburg	94,3	106,5	108,2	117,9	118,9	116,2
Macaristan	82,5	101,1	113,2	109,7	120,5	132
Malta	-	81,6	81,6	81,6	81,6	81,6
Hollanda	80,7	122,1	68,8	69,5	88,6	112,5
Avusturya	94,5	114,9	113,8	109	109,1	118,8
Polonya	88	90,5	79,5	73,1	82,1	87,5
Portekiz	88,1	111,7	83,9	79,1	93,5	111,9
Romanya	56	179,1	248,9	246	240,8	281,1
Slovenya	-	107,5	115,7	118,9	117,1	127,1
Slovakya	84,3	94,2	99,1	87,1	89,9	95,5
Finlandiya	79,3	98,4	91,5	73,8	76,3	91,9
İsveç	104,1	111,6	106	97,7	107,3	117,1
Birleşik Krallık	109,4	130,7	135,1	121	127,4	141,3

Çizelge 3.62
Seçilmiş Ürünlerin İç ve Dış Fiyatları (DPT, 2008)

Ürünler	Cinsi	İç Fiyatlar		Dış Fiyatlar (\$/TON)
		(YTL/Ton)	(\$/Ton)	İthal
Dap Gübresi	(18.46.0) Torbalı	316.0	270.5	151,0 CIF
Üre	(46.0.0) Torbalı	260.0	222.6	105,0 CIF
Buğday	Yumuşak	458.0	392.1	375,0 FOB
Şeker	Kristal	1,570.0	1344.2	295,6 CIF

Not. Buğday'da Fransız, Şeker'de Londra diğerlerinde Londra. 1 ABD Doları = 1,17 YTL, Ocak 2008 İtibariyle

Çizelge 3.63
Tarımsal Ürünlerde Nominal Üretim Fiyat Endeksi 2002-2006
Dönemi (2000=100, Eurostat, 2008)

Üye Devletler	2002	2003	2004	2005	2006
AB-25	101.8	105.2	105.1	103.9	104.5
Belçika	94.7	97.7	99.7	100.8	107.7
Çek Cumhuriyeti	100.1	96.4	102.9	95.9	97.3
Danimarka	96.9	92.5	94.9	93.6	96.6
Almanya	100	101.3	99.7	98.8	103.7
Estonya	-	-	127.4	130.8	134.8
Yunanistan	113.6	123.6	121.2	125	117.9
İspanya	100.3	105.8	106.8	110.2	102.7
Fransa	99.9	103.6	101.9	97.2	94.4
İrlanda	100	99.6	101.8	102.3	106.8
İtalya	106.4	112	109.7	105.5	106.4
Kıbrıs	-	-	121	121.9	127.7
Letonya	107.7	104.7	124.1	140.3	155.8
Litvanya	114.2	101.9	102.9	116.4	128.4
Lüksemburg	99.5	100.5	103.6	102.7	106
Macaristan	104.3	110.5	104.5	105.2	113.6
Malta	110.3	106.1	98.8	97	94.7
Hollanda	103.7	104.9	99.6	101	108.3
Avusturya	101.7	102.1	101.5	102.6	108.3
Polonya	94.8	96.6	105.7	103.7	113.1
Portekiz	101.8	105.2	97.5	102.5	101.2
Slovenya	109.9	113.5	112.2	113.7	119.1
Slovakya	106.8	101.5	103.8	101.3	100.7
Finlandiya	103.7	99	102	98.9	89.5
İsveç	102.1	100.6	99.2	97.8	103.2
Birleşik Krallık	103.3	109.9	113.2	109.6	111.8

Bu anlamda döviz kuru sepeti ve iklim şartlarındaki değişim tarımsal ürün fiyatları üzerindeki önemli bir etkiye sahiptir. Son yıllarda Türkiye’de işlenmiş gıda ürünleri fiyatlarındaki artış gıda fiyatlarındaki artışın önemli bir kaynağı olmuştur. Yaşanan kuraklık ve küresel fiyat artışları gibi arz şokları ve dışal gelişmeler, işlenmiş gıda fiyatlarında ani yükselişlerin yaşanmasına yol açmıştır. Meyve ve sebzeler gibi mevsimsel ürünler de işlenmemiş gıda fiyatlarının yükselmesinde önemli mallar olmuştur. Meyve ve sebze fiyatlarının gelişiminde üretim, iç ve dış talep artışı, girdi fiyatlarındaki yükseliş etkili olmuştur.

Haziran, 2008 itibariyle işlenmiş gıda ürünleri fiyatları ortalama %10 ve işlenmemiş gıda ürünleri fiyatları ise %2 artmıştır. Ayrıntısı incelendiğinde işlenmiş gıdalarda, ekmek ve tahıllar (%36), işlenmiş et ürünleri (%7), peynir ve diğer süt ürünleri (%20), katı ve sıvı yağlar (%54), şeker, reçel ve bal (%15), kahve, çay ve kakao (%13), maden suyu, alkolsüz içecekler, meyve ve sebze suları (%6) yükselmiştir. İşlenmemiş gıdalarda ise, taze meyve ve sebze fiyatları 2008 yılında üç yıllık ard arda gelen artışlardan sonra %12 azalmıştır. Diğer işlenmemiş gıdalar ise (%11) yükselmiştir. Tarım ve gıda ürünleri fiyatlarındaki son yıllarda gözlemlenen yukarı yönlü hızlı artışın genel bir incelemesi için Ögünç ve diğ. (2008), Kıymaz ve Saçlı (2008) ve içindeki atıfta bulunulan referanslar incelenebilir.

Üretimden bağımsız destekleme mekanizmasının tam olarak devreye girmesinin piyasa ekonomisinin oluşumundaki etkisi ve fiyat istikrarının sağlanmasındaki rolü büyüktür. Aynı zamanda kaynak transferinin de sistemle beraber daha dengeli oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Bunun dışında tarımsal yapıdan kopuş da fiyatları etkilemektedir. Bylerlee ve Eicher (1974) tarım sektöründen ayrılan işgücünün tarım fiyatlarını artırdığını ve tarımsal üretimi azalttığını Afrika özelinde incelemektedir. Bu anlamda kırdan kente göçün önlenmesinde önemli bir araç doğrudan gelir desteğidir. Kırsal alandan göçün alternatif maliyetinin artırılması önem taşımaktadır. (Todaro, 1978 beklenen gelir hipotezi buna

vurgu yapmaktadır.). Kırsal kalkınma ile desteklenmiş TÇÖY alternatif maliyetin artırılabilmesinde önemli araçlardandır.

Hamam böceği teorisi (cockroach theory) ve örümcek ağı teorisi (cobweb theory) göz önüne alındığında, tarım sektöründe yapısal önlemlerin alınması ve verim, verimliliğin artırılmasına dönük çalışmaların yapılması TÇÖY ile beraber zaruriyetin ötesine geçecektir.

3.2.2 Süreç İçersinde Görelî Fiyatlardaki Değişim ve TÇÖY

Yazında birçok çalışma görelî fiyat oynaklığı ve enflasyon arası olası ilişkiyi incelemiştir. Parks (1978), Fischer, Hall ve Taylor (1981), Chang ve Cheng (2002) yüksek enflasyonun görelî fiyat değişkenliğini artırdığını vurgulamaktadırlar. Halbuki Wozniak (1999) yönetilen/yönlendirilen fiyatların görelî fiyatların yükselmesine yol açtığını ve genel fiyat düzeyini artırdığını vurgulamaktadır. Ball ve Mankiw (1995) görelî fiyatları arz şoku olarak değerlendirmekte ve nedenselliğin dağılımın çarpıklığına bağılı olarak görelî fiyat değişkenliğinden enflasyona doğru olduğunu vurgulamaktadır¹⁶. Aucremanne (2003) görelî fiyatların çarpıklığının genel enflasyon üzerinde kısa dönemli pozitif bir etkisini bulmaktadır. Balderas ve Nath (2007) görelî fiyat değişkenliğinin ve enflasyonun birbirini pozitif olarak etkilediğini bulmaktadır. Dolayısıyla fiyatlar genel düzeyindeki bir istikrarsızlık görelî fiyatlar arasında ayrılmaya yol açmaktadır. Çünkü farklı mallarda, senkranizasyon sürecinde mükemmel bir uyarılama yoktur.

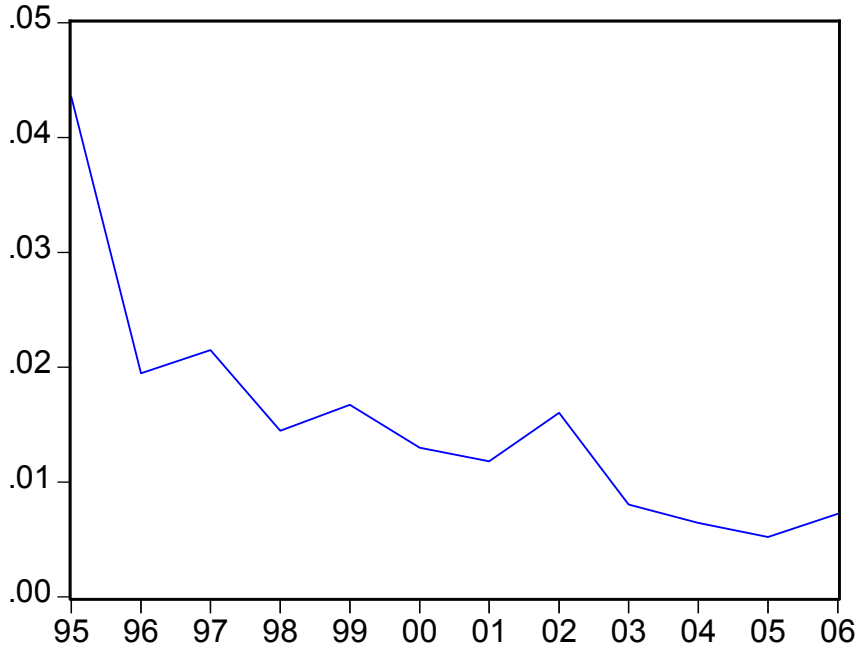
¹⁶ Ball and Mankiw (1995)'e göre, fiyatlar menü maliyetleri nedeniyle katıysa, fiyat değişimlerinin dağılımı fiyat seviyesini belirler ve firmalar küçük şoklara tepki vermezler. Bu argümanla, kısa-dönem arz eğrisinin neden pozitif eğimli olduğunu açıklamaktadırlar. Büyük şoklara ise eğer fiyat değişimlerinin dağılımı çarpıksa, kısa-dönemde fiyatlar genel seviyesi yükselecektir ve toplam arz eğrisi sola kayacaktır. Lucas ise, görelî fiyatlardaki değişimdeki dağılımın boyutunun büyüklüğünün, arzı daraltabileceğini kendi adına anılan arz eğrisiyle ifade etmektedir. Bu açıdan tekil fiyatlarla fiyatlar genel seviyesi arası fark, üretimle negative bir ilişkiyi temsil etmektedir.

Nath (2004) ve Balderas ve Nath (2007)'ı takiben t döneminde görelî fiyat değişkenliği (1) gibi tanımlanabilir. Denklemde serilerin enflasyonu: $\pi_t = \ln P_t - \ln P_{t-1}$

ve enflasyon ortalaması: $\bar{\pi}_t = \frac{\sum_{i=1}^n \pi_{i,t}}{n}$ ile tanımlanmaktadır.

$$V_t = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^n (\pi_{i,t} - \bar{\pi}_t)^2}{n-1}} \quad (1)$$

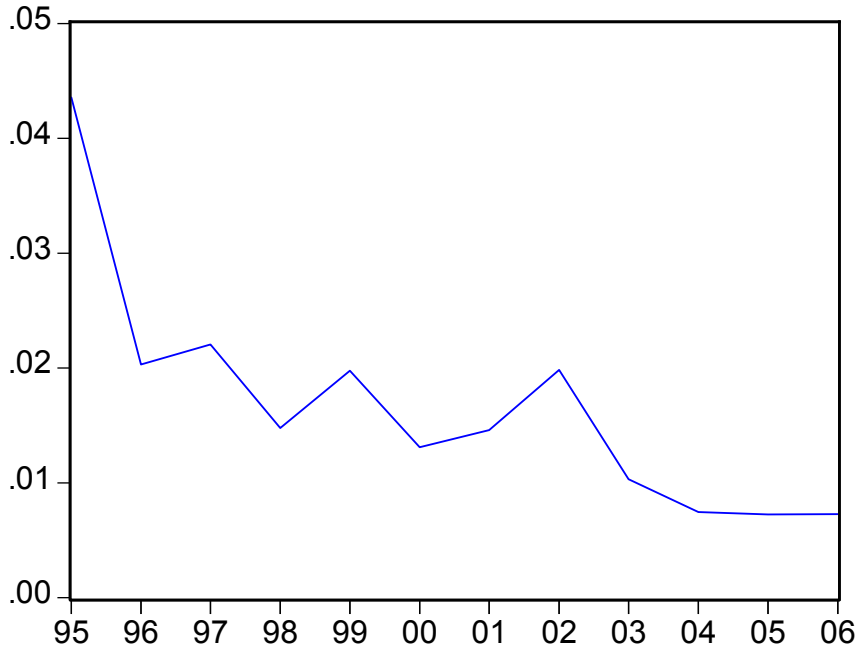
Bu kısımda yapılan analizde veriler TÜİK (2008a)'dan temin edilmiştir. TÜİK in 1995-2006 yılları arası yıllık, ortalama olarak Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlardan oluşan madde bazında 169 seri kullanılırsa görelî fiyatların değişimi Şekil 3.9'daki gibi olacaktır.

Şekil 3.9 Görelî Fiyat Değişimi (Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar Ortalama Olarak Kullanıldığında)

Ortalama yerine TÜFE enflasyonu kullanılırsa görelî fiyat değişimi Şekil 3.10'daki gibi olacaktır.

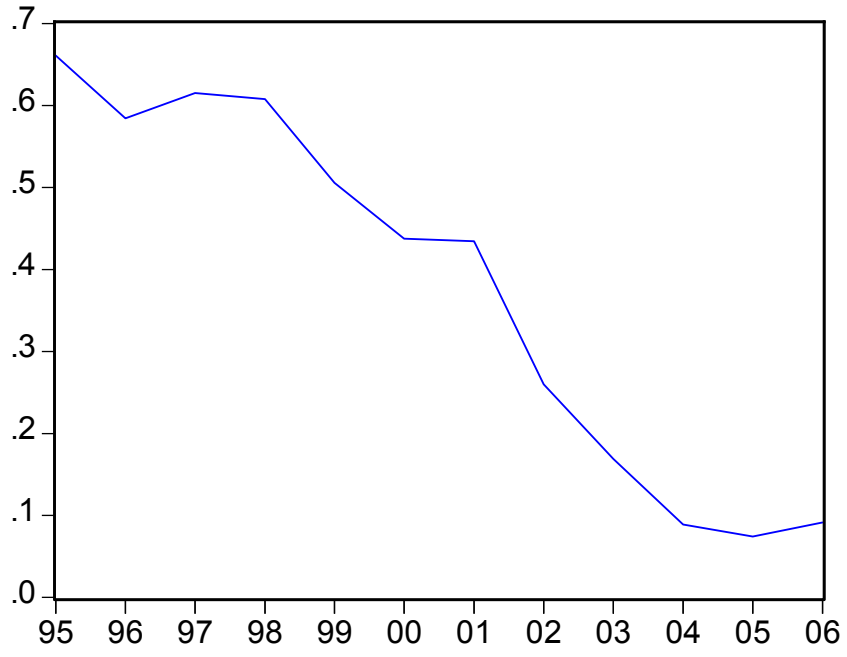

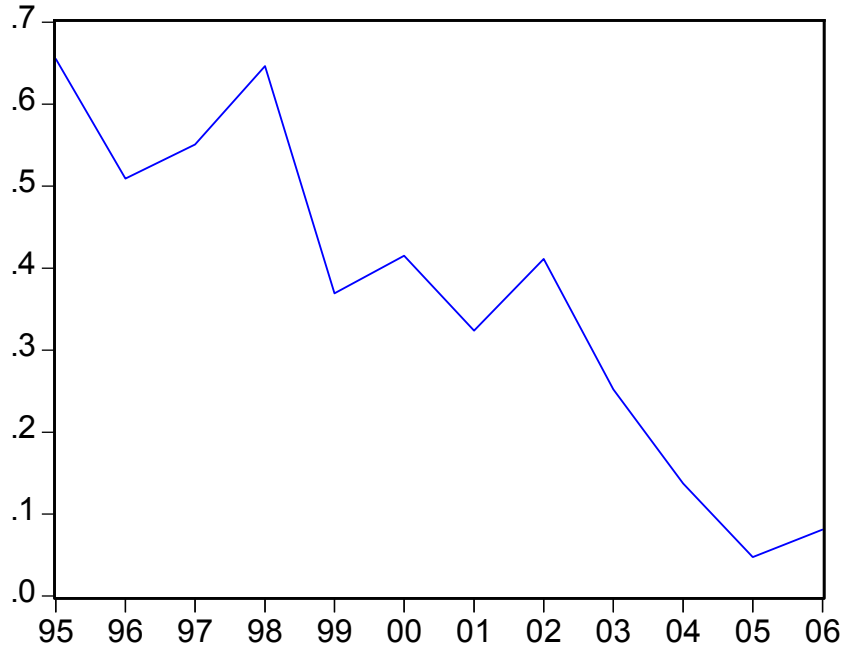
Şekil 3.10 Görel Fiyatlar (TÜFE Ortalama Olarak Kullanıldığında)

Şekillerden izlendiği gibi Türkiye’de tarımsal ürün fiyatlarının görel değişimi 1995 sonrası azalmaya başlamıştır. Bu sonuçlar aynı zamanda Parks (1978), Bomberger ve Makinen (2002), Chang ve Cheng (2002), Nath (2003)’in enflasyonla görel fiyat değişkenliği arası yakaladıkları pozitif ilişki bulguları ile örtüşmektedir. Yani, tarım sektöründe görel fiyat değişiminin fiyatlar genel düzeyine duyarlı olduğu görülmektedir.

Şekil 3.11 ve 3.12 sırasıyla TÜFE ve Ortalama Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlardaki yıllık yüzde değişimi sunmaktadır. Çiftçinin Eline Geçen Ortalama Fiyatlardaki değişimle TÜFE enflasyonu arası korelasyon yüksek (0.92) ve %10 anlamlılık düzeyinde yakınsama sıfır hipotezi red edilememektedir (Yakınsama hipotezi sınaması ile ilgili ayrıntılı bilgi için Akdi ve Şahin, 2008’e bakınız). Bu sonuçlar aynı zamanda Şahin ve Akdi (2007)’nin çiftçinin eline geçen fiyatların, fiyatlar genel düzeyine kısa ve uzun dönemde duyarlı olduğunu vurguladığı çalışmaları ile örtüşmektedir. Dolayısıyla düşük enflasyon ortamına girilmesi ile beraber, çiftçinin reel gelirinde de bir artış olacak, görel fiyatların değişiminin azalması ile de beraber bölüşümde adalet sağlanmış olacaktır.

şekil 3.11 TÜFE (Yıllık Yüzde Değişim)

şekil 3.12 Ortalama iftinin Eline Geçen Fiyatlar (Yıllık)

TÇÖY'nin çiftçilere istikrarlı bir gelir vaad ettiği varsayımı bu anlamda önem taşımaktadır. Fiyat desteklemelerinin görelî fiyat yapısını bozabilmesi, enflasyon görünümüne ileriki dönemlerde geçişkenliklerden dolayı olumsuz yansıyabilmektedir.

Görelî fiyatların genel enflasyona tepkisi pozitif bulunmuştur; ancak etki tepki fonksiyonlarından istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç elde edilemediği ve veri setinin yetersiz olması nedeniyle yer verilmemiştir. Ekonomide *Baumol etkisi* gelişmiş ve gelişmekte olan her ülkede görülmektedir. Tarım sektöründe refah düzeyinin korunabilmesi için nispi fiyatların istikrarlı olması gerekmektedir. Bu aynı zamanda fiyatlar genel düzeyinin de sağlıklı bir yapıya kavuşması için zaruridir. Bu anlamda TÇÖY'nin böyle bir amaç güttüğü söylenebilir.

Şekil 3.13 GSYİH zımni deflatörünü Türkiye için çizmektedir. Şekil 3.14 ise Türkiye'de ithal enflasyonunu sunmaktadır. Süreç içerisinde, görelî fiyatlardaki değişime paralel olarak 2001 sonrası dalgalı kur rejimine geçilmesiyle beraber ithal enflasyondaki oynaklık olgusu kendini daha fazla hissettirmeye başlamıştır¹⁷. Nominal GSYİH cari ve reel GSYİH baz yılını ifade etmek üzere, zımni deflatör aşağıdaki gibi ifade edilecektir:

$$GSYİH \text{ Zımni Deflatörü}_t = \frac{\text{Nominal GSYİH}_t}{\text{Reel GSYİH}_t}$$

Deflatör sadece ülkede üretilen mallatın fiyatlarını hesaplamaktadır. TÜFE'de ise ithal malların fiyatlarını dâhil etmektedir. Bu anlamda:

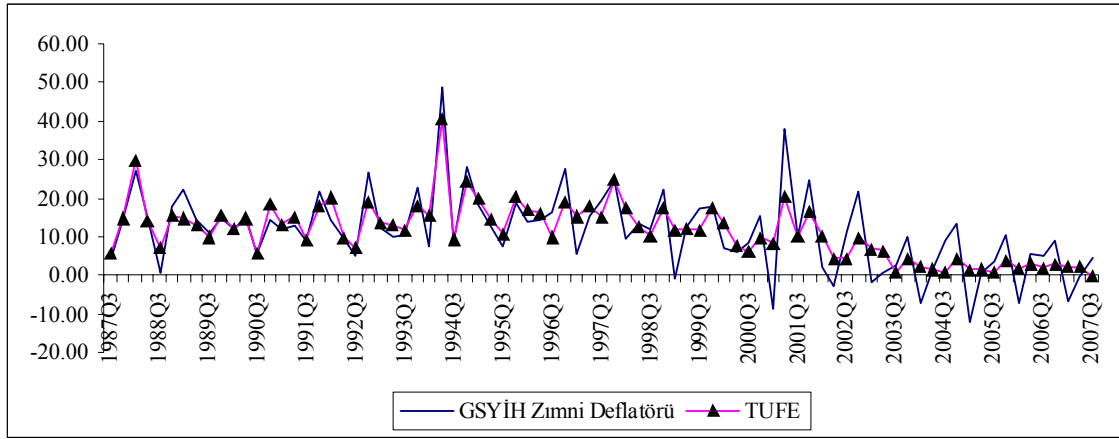
$$\text{İthal Fiyatlar}_t = \text{GSYİH Zımni Deflatörü}_t - \text{TÜFE}_t$$

İthal fiyatlardan enflasyon oranı hesaplandığında, 2001 sonrası ithal enflasyon verilerinde oynaklığın arttığı gözlemlenmektedir.

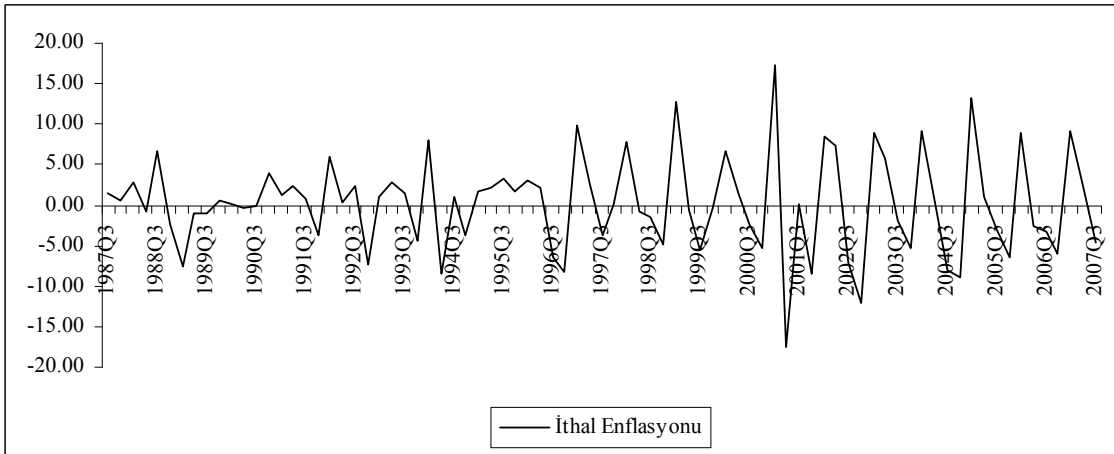
---

¹⁷ 2006:1-2008:4 yılları arasında sabit kur rejimi uygulanan ülkeler Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya'dır. Çin Ekvator, Endonezya, Kolombiya, Hırvatistan, Malezya, Mısır, Nijerya, Peru, Romanya, Rusya, Singapur, Slovenya, Tayland, Ukranya'dır. Dalgalı kur rejimini uygulayan ülkeler ise Brezilya, Filipinler, G. Afrika, Meksika, İsrail, Peru, Polonya, Şili'dir. 2007:05-2008:04 tarihleri arasında enflasyon oranı sabit kur rejimi uygulayan ülkelerde, dalgalı ve yönetilen kuru uygulayan ülkelere göre daha fazla artmıştır. Dalgalı<yönetilen<Türkiye<sabit olarak Enflasyon sıralaması gerçekleşmiştir.

Ekonominin temel prensiplerinden: eğer bir mal kıtsa ve ithalata koruma duvarlarıyla kapalıysa, rantın ve tekellerin oluşması kaçınılmazdır. Fiyat müdahaleleri ise göre fiyatların uyarlanma hızını düşürmektedir. Hatta piyasa mekanizmasının işleyiş sürecini aksatmaktadır. Fiyat kontrolleri bu anlamda enflasyonla mücadelede etkin olmayan bir yöntemdir.

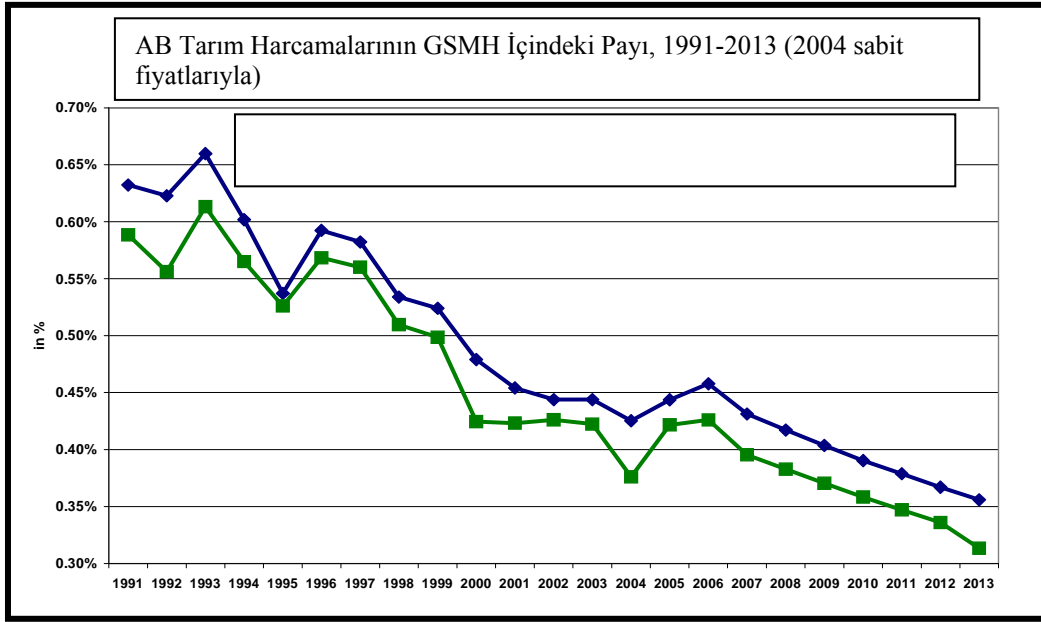

Şekil 3.13 Göreli Fiyatlar

Şekil 3.14 İthal Enflasyonu

Şekil 3.15 Avrupa Birliği'nde tarım sektörüne bütçeden yapılan harcamaların milli gelir içindeki payını sunmaktadır.

Şekil 3.15 AB Tarım Harcamalarının GSMH İçindeki Payı (Eurostat)

Notlar: Mavi Çizgi- AB GSMH içinde OTP'nin payı (1 ve 2. pillarlar)

Yeşil Çizgi- AB Toplam Tarımsal Harcamalar – AB GSMH'sı içinde

Birinci Pillar Kaynak: Seminar on SPS and other Aid Schemes, 11-12 June 2007.

AB'de tarım bütçesinin milli gelirden aldığı pay giderek azalmaktadır. 1990/92'de %0,63'ü, 2000/02'de %0,49'u, 2013'de %0,31'i tarım sektörüne ayrılmıştır. Türkiye'de de benzer bir görünüm olduğu hesaba katılırsa görelî yapının görelî fiyatların bu durumdan etkilenmemesi ancak eğitim ile mümkündür. Ayrıca Merkez Bankası (MB) enflasyon hedeflemesi rejimi uygulamasında arz-yönlü şoklardan kaynaklanan enflasyon oranındaki kısa dönemli geçici yükselişlere politika anlamında tepki vermemektedir (Yalnız enflasyon bekleyişlerini bozacak derecede bir arz yönlü şoka tepki verir). Eğer MB'sı gıda fiyatlarındaki artışa anında tepki verirse, ekonomik faaliyette ve görelî fiyatlarda istenmeyen sonuçlara yol açabilir (Yılmaz, 2008: 5). Lucas arz eğrisi de göz önüne alındığında, Merkez Bankası uzun vadede doğal sürecin işleyeceğini ve piyasa mekanizması yoluyla refah dağılımının sağlanacağını düşünmektedir. TCMB Gıda ve enerji gibi fiyatlardaki kısa dönemli artışların tüketimi olumsuz etkilemesine rağmen, uzun vadede üretime olumlu katkısının olacağını birçok politika metninde vurgulamaktadır.

3.3 Türkiye’de Tarımsal İşletmelerin Ölçek Yapısı ve TÇÖY

Türk tarımının kendine özgü milli karakteristikleri vardır. Çizelge 3.64.1’de Türkiye’nin tarımsal yapı karakteristiği diğer ülkelerle beraber sunulmaktadır. Bu karakteristik yapı, Avrupa Birliği tarım sektörüyle kıyaslandığında önemli ölçek farklılıkları göze çarpmaktadır. Normal şartlar altında, tarımsal işletme sahipleri, en düşük maliyetleri, en yüksek kar getirecek şekilde düzenlemeleri gerekir. Bu farklı ölçek büyüklüğü yapısı; para dışı avantajlar, aile işgücünün işletmede çalışması, emek yoğun teknoloji ve sermaye yetersizliği gibi nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Para dışı avantajlar, tarım üreticilerinin toprağı saygınlık meselesi olarak düşünmesi, seçmen gücü ya da tatmin sağlama amacı gibi faktörler tarımsal üretimde kar düşüşlerine neden olabilmektedir. İşletme büyüklüğü, bu anlamda kar dışı faktörleri içermektedir.

Çizelge 3.64.1 (Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2008 ve WDR, 1999) ABD, AB ve Türkiye’de Tarımın Yapısal Koşullarına İlişkin Bazı Göstergeler(1998)			
Göstergeler	ABD	AB	Türkiye
Ortalama İşletme Büyüklüğü(Hektar)	180	17.4	5.9
GSMH’de tarımın payı(%)	1.7	1.9	14
İstihdamda Tarımın Payı(%)	2.8	5	45
Tarımda Kişi Başına GSMH(Dolar)	17,719	9,286	1,384

Çiftlik Muhasebe Veri Ağı (FADN) kurulması ile beraber, işletmelerin karlılığı konusunda daha sağlıklı bilgi edinilebilecektir (Dekan ve Orban, 2008: 255). Böylece bölgeye uygun politika önermeleri sağlıklı bir zemin üzerine oturtulacaktır. Ancak hâlihazırda AB’nin gelir hesaplama konusunda tek bir tüzüğü olmasına rağmen, ülkeler arası çiftlik gelirinin hesaplamasında yöntem açısından farklılık göze çarpmaktadır. Dolayısıyla kıyaslama ve hesaplamalarda farklılık vardır. Dekan ve Orban (2008) bu farklılıkları göstermektedir ve çiftçinin gelir hesaplama yönteminde alternatif maliyetin göz önünde bulundurulması gerektiğini vurgulamaktadır.

Örneğin sayılan avantajlar yüzünden küçük işletmesini terk etmek istememekte, işçi olarak çalışmak istememektedir. Zaten günümüzde kentte istihdam artık kalifiye işçi istemektedir. Kalifiye olmayan işgücünün istihdamı günümüzde artık neredeyse

imkânsızdır. Optimumdan büyük işletmelerin terk edilmemesinin sebebi ise büyük ölçüde prestijden kaynaklanmaktadır. Türk tarımının bir başka özelliği sayılan ikinci avantajda yani aile işgücünün işletmede çalışmasıdır. Bu nokta, tarımsal işgücünün belirlenmesini büyük ölçüde zora sokmaktadır. Ayrıca, aile işgücünün üretimde ücret gibi bir nakit maliyeti yaratmamasından dolayı, işletme küçük olsa bile ülke içinde büyük işletmelerle rekabet edebilmektedir. Fakat mevsimsel bir dalgalanmada küçük işletmeler daha fazla zarar görebilmektedir.

Üçüncü neden, emek-yoğun teknolojidir. Tarımsal gelişmenin ilk aşamasında, büyük işletme küçük işletmeyle aynı teknolojiyi kullandığı için, küçük işletmenin tasfiye olması mümkün değildir. Fakat ileriki gelişme aşamalarında, sermaye ve işgücünün alternatif maliyeti arttıkça, optimal işletme ölçeğine doğru bir değişim ortaya çıkmaktadır. Böylece, küçük işletmeler birleşmekte ve ölçekleri büyümektedir. İşgücü maliyeti görece artarken, sermaye maliyetinin düşmesi tarımda makineleşmeyi artırmaktadır. Makineleşmenin sağladığı avantajlar ise küçük işletmelerin tasfiyesine neden olmaktadır. Türk tarımında ölçek farklılığının dördüncü nedeni de sermaye yetersizliğidir. Bu noktada büyük işletmeler tarımsal kredilere ve desteklere daha fazla erişim sağladıkları için, maliyet unsuru açısından küçük ölçekli işletmelere göre avantaj elde etmektedirler (Kazgan, 2003:147–149).

Türk tarımında işletmeler küçük ölçekli olmasına rağmen AB-15 ülkelerinde, tarım ölçekleri daha büyüktür. Bu açıdan tarımsal nüfusun adapte olması için ölçek büyüklüklerini verimliliği artıracak biçimde ayarlanması gerekmektedir. Türkiye, ABD ve AB'nin tarım sektörüne dair bazı veriler daha önce incelenmiştir. Türkiye'nin tarım sektörü incelendiğinde, tarım sektörünün milli gelir içindeki payı ve tarımsal nüfusun oranı bakımından görece olarak AB ve ABD'ye çok yüksek olmasına rağmen tarımsal gelirin çok düşük olduğu görülmektedir. Türk tarımının yapısı değişim göstermekte, tarımın ekonomideki payı azalmaktadır. Fakat bu dönüşümde tarım işgücünün göç ve istihdam sorunu baş göstermektedir. Tabiatıyla, Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde Türkiye'de sektörler bir dizi değişim ve gelişim göstermektedir. Bu anlamda, 1923'den beri bu hızlı sektörel ve sınıfsal değişim gerçekleşmektedir. Değişimle birlikte yeni sınıflar oluşmakta ya da gelir dağılımında farklı mekanizmalar göze çarpmaktadır. Türk

tarımı Avrupa Birliği ile ilişkiler bağlamında değişime uğramaktadır. Bu çerçevede, Avrupa Birliği ve Tırkiye mızakere ilişkilerinin ve alınan kararların iyi analiz edilip geleceğe ışık tutmasının sağlanması gerekmektedir.

Tarım sektöründe işletme büyüklüklerinin artması ile beraber, tarım sektörü *beyaz fil* (white elephant) yapısından kurutulacak, karlı işletmeler konumuna geçebilecektir. TÇÖY'nin de bunu destekler nitelikte olması önem taşımaktadır.

3.4 Sermaye Birikimi, Teknoloji Kullanımı ve TÇÖY

Çiftçilerin sermaye birikimi yakalaması ve aldıkları desteklerin teknoloji yatırımlarına yönlendirilmesi önem taşımaktadır. Örneğin Ball (2001) çalışması, 48 ülkenin 1960-96 döneminde büyüme ve tarımsal üretkenliklerini tahmin etmektedir. Çalışma, sermaye birikim ve üretkenlik artışı arasında, teknolojinin sermaye içine gömülü olduğu varsayımıyla pozitif bir ilişki bulmaktadır. Bu anlamda ABD tarım sektöründe, tarımsal üretkenlik ekonomik büyümenin en önemli kaynaklarından bir tanesi haline gelmiştir.

Ancak Abugamea (2008)'ya göre Filistin tarım sektöründe emeğin uzun dönemde üretim üzerinde anlamlı etkileri vardır. Kısa ve uzun dönemde tarım sektöründe istihdamın artırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Sermaye artışının tarımsal üretimi olumsuz etkilediğini vurgulaması ilginçtir.

3.5 Tırkiye'de Çayır ve Meraların Durumu

Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi ile ilgili düzenlemelerde, çayır ve meraların korunması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Bu amaçla, çayır ve meralar konusuna değinilmesinin faydalı olacağı düşünölmüştür; çünkü Tırkiye'de sıkıntılı ve rehabilite edilmesi gerekli bir alandır. Çayır ve mera arasında belli açılardan farklılıklar vardır. Çayır taban suyunun yüksek bulunduğu veya sulanabilen yerlerde biçilmeye elverişli, yem üretilen ve genellikle kuru ot üretimi için kullanılan yerdir. Mera ise hayvanların otlatılması ve

otundan yararlanılması için tahsis edilen yerlerdir. Çayır ve meralar biyolojik yaşam çemberinde temel gelerdendir. Hayvanlar için yaşam alanı ve yem kaynağıdır. Toprağın verimliliğini artırmakta ve korunmasını sağlamaktadır. Su kaynaklarının oluşumunu, gelişimini ve kalitesini etkilemektedir. Küresel ısınmada sera etkisini hafifletmektedir. Kırsal kesimin yakacak ihtiyaını karşılamaktadır. Çayır ve meralar, insan ihtiyaçlarına cevap verebilen eğlence fonksiyonunu da barındırmaktadır. Pozitif dışsalıklar çerçevesinde dşnldğnde, insan refahı sadece ekonomik açıdan ykselmemektedir. Refahı yükselten ögelerden bir tanesi de mutluluk sağlayacak, dinlence yaratabilecek meknların oluşturulmasıdır. Bu noktada ayır ve meralar insan refahının artışına da hizmet etmesi bağlamında önem arz etmektedir. Çayır ve meralarda yapılan tarımda farklı bitki topluluklarıyla uğraşılmaktadır. Bu sebeple klasik tarım işletmeciliğinden daha farklı bir yapı içermektedir.

Çayır ve meralar karasal eko-sistemlerden biridir. Çayır ve mera, yenilenebilen tüm ekosistemlerin ortak özelliklerini taşıyan yerlerdir. Çayır ve meralar doğal yaşama ev sahipliği yapmaktadırlar. Hayvanların beslendiği ot türü bitkiler de meralarda bulunması sebebiyle önemli işlevleri üstlenmektedir.

Dünyada toprak kaplı alanların yüzeylerinin büyük bir bölümünü ayır ve meralar oluşurmaktadır. Hayvansal retim aşamasında önemli bir girdi kaynağı teşkil eden ayır ve meraların potansiyelinin artırılması ile beraber üretim maliyetleri azaltılabilecektir. Beslenme emberinin sonraki basamağında insana ulaşan gıda maddesinin yeterli ve dengeli bir düzeyde temini açısından da bu bitki türünün önemi kendini hissettirmektedir.

Gelişmiş lkeler, meraların önemini çok önceden tespit etmiş ve konu ile ilgili gerekli yasal tedbirleri almışlardır. Bu noktada, bu ülkelerin alanlardan büyük yarar sağladığı söylenebilir. Türkiye’de hayvancılık sektörü büyük lde meraların kapasitesi ile doğru orantılıdır. Yeterli teknik önlemlerin alınmaması ve kaynaklardan gerektiği gibi yararlanılamaması sebebiyle bu önemli kaynaklardan gerektiği gibi faydalanılamamıştır.

Çayır - meralar hayvanlara ucuz yem sağlayan kaynaklardır. Bunlar olmadan kârlı, verimli, sağlıklı bir hayvancılık yapmak mümkün değildir. Çayır - meralar hayvanların daha sağlıklı ve istenen bünye yapısına kavuşmalarını sağlarlar. Meralarda açık havada dolaşan hayvanlar her yönüyle ahırda yetişen hayvanlardan daha sağlıklı ve hastalıklara karşı dayanıklı olmaktadır.

Türkiye’de 1950’li yıllarda 46,5 milyon hektar olan çayır mera alanları 2000’li yıllarda 20 milyon hektar civarına düşmüştür. Bunun başlıca nedeni, tarımda makineleşme ile traktör sayısındaki artışla birlikte çayır ve meraların sürülerek tarla arazisi haline getirilmesidir. Bu durum Doğu Anadolu’da tersi olmuş, kara sabanla sürülüp ekilen yamaç araziler traktörle sürülemediği, mera olarak terkedilmiştir. Ancak hiçbir ıslah çalışması yapılmadığı için üst toprak erozyonla kaybolmuş ve bu alanlar mera durumuna gelememiştir.

Türkiye’de yıllar itibariyle mera alanları azalmış olduğundan, meralar üzerinde daha fazla hayvan otlatma mecburiyeti doğmuştur. Bu durumda meralarda ot kapasitesi düşmüş, hayvansal verimlerde önemli azalmalar olmuştur. Bu da köylülerin hayvancılıktan uzaklaşması sonucunu getirmiştir. Meralardaki bu kötüye gidişat, özellikle kırsal nüfusça çok iyi görüldüğü halde, yeterince önlem alındığı söylenemez. Köylümüz kışlık yem ihtiyacını esas almakta, yazlık yem ihtiyacını karşılayan meraları ise fazla dikkate almamaktadır. Hâlbuki alınacak basit önlemlerle meraların iyileşmesi sağlanabilir ve bu önemli kaynak korunabilir.

Son yıllarda hayvan sayısındaki azalmaların önemli bir nedeni de köyden kente göçtür. Ancak üretimde esas hayvan sayısı değil hayvan başına verimdir. O halde hayvan başına verimi artırmak takip edilmesi gereken en akılcı yoldur. Aynı zamanda, merada otlayan hayvan sayısı da azalacağından, meraların daha verimli kullanılması ve bozulmaması sağlanmış olabilecektir.

Çayır - meraların iyileştirilmesi için ıslah çalışmalarının yapılması önem taşımaktadır. Çayır - meraların gübrenmesi, çayır ve meraların üstten tohumlanması, üçgül, yonca,

fiğ, korunga gibi yem bitkilerinin münavebeye sokulması, sistemli bir otlatmanın uygulanması, hayvan sayısının çayır mera arazisine göre ayarlanması yapılabilecek çalışmaların bazılarıdır.

Türkiye’de meraların oranı son elli yılda yüzde elliden yüzde onyediye gerilemiştir. Bu düşüş eğiliminde çiftçiye toprak dağıtımı, tarımsal makineleşme ilerlemeleri, meraların yanlış kullanımı ve orman alanlarının artırılması önemli rol oynamıştır. 4342 sayılı Mera Yasası 1998 yılında meraların korunması ve kullanımıyla ilgili çıkmıştır. Meraların kayda alınması çalışmaları başlamış; fakat sadece toplam meraların beşte biri kayda alınabilmiştir.

Uzaktan algılama teknolojisi, meraların tespitinde kullanılan önemli bir araç teşkil etmektedir. Meralar, tarımsal alana çevrilmesi, orman sınırlarına alınması, artan otlama nedeniyle verim düzeylerini ve sürdürülebilir kapasitesini kaybetmesi gibi etkenlerle zayıflamıştır. Son elli senede mera alanı 41 milyon hektardan 13 milyon hektara düşmüştür.

Meraların aşırı otlatma ile tahribatı ve ardından gelen erozyon tehlikesi özellikle Orta ve Güney Doğu Anadolu’da ciddi tahribatlara yol açmıştır. Meralar üzerinde otlatılan keçi ve koyun sayısı son on-onbeş yılda önemli miktarda azalma göstermiştir. Tarımda toprak ve tarla bitkileri ile uğraşanlar bunu meralar açısından bir şans olarak nitelemişlerdir. Öte yandan hayvansal üretim için gerekli mera hacminin azalması hayvancılığı da azaltmıştır. Hayvan üretimi meralara zarar verebilmektedir; fakat meraların azalması da hayvancılığa zarar vermektedir. Tarımda görülen tipik çelişki durumlarından bir tanesi de meralarda izlenmektedir.

Türkiye’de mera alanları istatistikleri konusunda tam bir belirsizlik hâkimdir. TÜİK 1991 yılında yaptığı genel tarım sayımına göre mera varlığı 12,3 milyon hektar, FAO 2004 rakamlarına göre 9 milyon hektar çayır mera alanı bulunmaktadır. Çoğu araştırmacı ise Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün 1974 yılında hazırladığı ve 21,1 milyon hektar olarak bildirdiği rakamı kullanmaktadır. Çayır mera ve yem bitkileri

danışma kurulu hazırlık raporunda ise mera alanlarının büyüklüğü 13,3 milyon ha olarak tahmin edilmektedir. Ancak gerçek kullanılabilir mera-çayır alanı 9-10 milyon hektar, çayır-mera niteliğini yitirmiş çayır-mera alanlarının miktarı da 11-12 milyon hektar olarak kabul edilmektedir. Mera alanlarındaki azalış hızla sürmektedir. Meraların kalite, verim ve iyi cins bitkilerin botanik çeşitliliği içindeki durumu son derece kötüdür.

Meraların yüzde yetmiş beşi Doğu, Güneydoğu ve Orta Anadolu bölgelerinde bulunmaktadır. Bu bölgelerde meralarda genellikle koyun varlığı dikkat çekmektedir. Karadeniz, Marmara ve Ege gibi meraların toplam arazi içinde az yer kaplayan alanlarda sığır varlığı öne çıkmaktadır. Engebelili alanlarda keçi ırkı yoğunlaşırken, düzlük ova arazilerde ise sığır sayısı artmaktadır.

Türkiye’de çayır-mera arazisi 1980 sonrası %40 azalmıştır. Türkiye’de çayır-mera alanı 1950’lerde toplam alanın %60’ını oluştururken, 1984’te bu oran %31’e, 1998’de ise %27’e düşmüştür. Türkiye’de hayvancılığın %70’inin mera hayvancılığı ile olması kuşkusuz konunun önemini artırmaktadır. Tarım alanlarının genişletilmesi de çayır mera arazilerinin azalmasında etkili olmuş bir faktördür. Artan nüfusun gıda talebini karşılamak amacıyla yapılan bu çalışma aynı zamanda çayır ve meralara zarar vermiştir. Ayrıca tarımsal arazide teknoloji kullanımı da tarla tarımının artış ivmesini güçlendirmiştir ve çayır-mera arazilerinin azalışında önemli rol oynamıştır. 1980 sonrası küçükbaş hayvan sayısının yarı yarıya azalması, meralar üzerindeki baskının azalmasına neden olmuştur.

1950 sonrası yaklaşık 15-20 milyon hektar çayır ve mera arazisinin artan tarım nüfusu neticesinde tarlalara dönüştürülmesi, başta hayvancılık olmak üzere toprakta erozyon gibi olumsuz sonuçlar da doğurabilmektedir. Hayvan sayısının azalması ile beraber bir fırsat ortaya çıkmaktadır. Mera ıslahının gerçekleştirilebilmesi bu aşamada yapılabilir. Meraların tekrar hayat bulması ile beraber hayvancılık faaliyetlerinde maliyet düşüşü yaşanabilecek ve koyun ve keçi sayısında da belirgin bir artışı beraberinde getirebilecektir.

Çayır ve meraların azalmasının telafi metodu tarlalarda yem bitkilerinin üretiminin artırılmasıdır. Otlatma dönemleri, istenen ot türlerinin istenilen düzeye çıkarılmasını temin edecek şekilde düzenlenmeli ve her merada doğal koşullarda gelişen bitkilerin yetiştirilmesini ve uygun şartlarda otlatılmasını sağlayacak hayvan çeşitlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Meraların ıslahında dinlendirerek otlatma, münavebeli otlatma, aşılama, gübreleme, yeniden ekim gibi kültürel yöntemlere ağırlık verilmesi önem taşımaktadır.

Türkiye’de çayırlar ile meraların farklı niteliklere sahip ortamlar olduğu da çoğunlukla bilinmemektedir. İlke olarak taban suyu düzeyi yüksek, düz arazilerde, sık ve yüksek boylu bitkilerin bulunduğu ortamlar olan çayırlar, çayır ve mera toplam alanı içinde %3-4’lük bir paya sahiptir. Çoğunluğu özel mülkiyet altında bulunan çayırlar, görece olarak bakımlıdır. Meralar ise, çoğunlukla, yüksek eğimli arazilerde, kısa boylu bitkilerin seyrek olarak bulunduğu ortamlardır ve tümüne yakın bir kısmı hazine arazisidir.

Hayvanların yeterli düzeyde beslenbilmeleri için yılda en az 150 gün otlayabilecekleri 4 hektar mera alanına ihtiyaç vardır. Bu durum, Türkiye’deki mera ve çayır sayılan alanlardaki aşırı otlatmanın boyutlarını açıklıkla ortaya koymaktadır.

Ülkemizde meraların mülkiyeti devlete aittir. Kullanımı ise köy tüzel kişiliğine verilmiş, hayvan otlatılarak yararlanan kıraç alanlardır. Hukuk yönünden bir yerin mera olarak kabul edilebilmesi için, o yerin bir köy hayvanlarının yayılıp otlatılmasına tahsis edilmiş olması gerekmektedir. Ülkemizde ihtiyaca cevap verecek bir mera kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun meraların, yaylak ve kışlakların tespiti, tahsisiyle ilgili hükümler içermekle birlikte, bakım, ıslah, koruma konularında düzenlemelerde içermektedir. Bu kanun meraların yıpranmadan daha verimli kullanılması ve çiftçilerimizin bilinçli bir şekilde yönlendirilmesini amaçlamaktadır.

Çayır ve meralara yönelik alan çalışmalarında bazı sorunlar yaşanmaktadır. Halkın yapılan projeler uzun vadede destek vermemesi, terör olaylarının tekrar başlaması

çalışmaları zorlaştırmaktadır, sulu çayırlar tarlaya dönüştürülmektedir, deneme alanlarına halk hayvanlarını sokmaktadır, aşırı otlatma söz konusudur.

1998 yılında çıkartılan 4342 sayılı Mera Yasası'nın 14. maddesi mera alanlarının gerekli zamanlarda başka amaçlarla kullanımına izin vermektedir. Özellikle yerleşim yerlerine yakın uzaklıktaki bölgelerde turistik tesis amacıyla mera alanları kullanım amacı dışına çıkarılabilmektedir. 21.06.2004 tarih ve 5178 sayılı kanunla yapılan değişiklikle 14. maddenin uygulayıcı yetkisi olan Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı'ndan alınıp komisyonlara verilmesi mera alanlarının daha da azalmasını hızlandırabilecektir. Tanzimat Döneminden itibaren Mera ile ilgili çıkartılan yasalar meraların aleyhine işlemiştir. 474, 2502, 885, 2510 sayılı İskân Kanunları, 1580 sayılı Belediye Kanunu, 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu, 1757 sayılı Toprak Tarım Reformu Kanunu, 442 sayılı Köy Kanunu, 3194 sayılı İmar Kanunu, 2644 sayılı Tapu Kanunu, 3402 sayılı Kadastro Kanunu, 766 sayılı Tapulama Kanunu, 3202 sayılı Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Kuruluş Kanunu, 6831 sayılı Orman Kanunu ve 1982 Anayasasının 45. maddesi gibi farklı kanunlar oluşturulmuştur. Oluşturulan karmaşık ve uygulaması imkânsız mevzuatlar meralara yoğun biçimde zarar vermiştir.

28 Şubat 1998 tarihinde 4342 sayılı Mera Kanunu kabul edilmiştir ve sonrası sisteme bir nebze olsun düzen getirilebilmiştir. Oluşturulan mera fonu mera yasasında belirtilen tespit, sınırların belirlenmesi ve tahsis çalışmalarını hızlandırmak amacıyla oluşturulmuştur. Fakat mera fonu 2001 yılında diğer fonlarla beraber kaldırılmıştır. Yasada meraların tespiti, sınırlarının tespiti, belirlenmesi ve tahsisi işlemlerinin beş yılda bitirilmesi öngörülmüşken, aradan yedi yıl geçmiş; fakat ancak toplam meraların beşte biri tespit edilebilmiştir.

3.6 Mevzuatlar Açısından Türkiye'nin TÇÖY'ne Uyumu

Avrupa Birliği üyesi ülkeler, ABD ve Rusya'da tarımsal yapı zamanla değişiklik göstermiştir (ABD için, Black, 1956; Rusya için Laird, 1974). Türkiye de küresel gelişmelerden etkilenmiş, AB ile entegrasyon çerçevesinde bir dizi yasal düzenlemelerle tarım sektöründe reformlar gerçekleştirilmiştir. Yapılan mevzuat değişiklikleri ile

destekleme mekanizmaları 2001 sonrası büyük ölçüde ve sıklıkla değişmeye başlamıştır. Türkiye’de üretici desteklerinin 2001 sonrası AB’deki ile korelasyonun yükselmesi; ancak 2001 yılına kadarki desteklerin AB’ye göre korelasyonun düşük olması bu değişimi somut olarak teyit etmektedir.

Türkiye’de de tarımla doğrudan ya da dolaylı olarak muhatap olan kitlenin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bir takım politika araçları geliştirmiştir. Tarım politikasının destekleme araçları da serbest piyasa ekonomisi içinde meydana gelebilecek aksaklıkların, devlet eliyle belirli bir politika amacı için sistematize edilmesidir. Destekleme politikalarının nihai amacı tarım ile işgal eden kesimin gelir düzeyini yükseltmektir. Devlet, kendi adına alım yapması için bir kuruluşu görevlendirmektedir. Destekleme alımı ile fiyat desteğinde, devlet talebi yükselterek piyasaya müdahale etmektedir.

Tarım sektöründe fiyat politikaları¹⁸, ürün fiyatlarının artışı önlemek, üreticiyi de sürdürülebilir bir üretim şedülünde ilerletmek gayesini gütmektedir. (Eraktan, 2001:33). Bu anlamda, üretim ve fiyatlara müdahale fiyat politikaları ile olmaktadır. Devlet üretim desenini yönlendirmek için kısmi anlamda belli ürünlere desteğini artırmakta ve belirli ürünlerde desteğini azaltmaktadır. Üretim hacmi değişmekte, milli gelir içinde arz ve talepten bağımsız bir takım ürünlerin miktarı değişiklik gösterebilmektedir. Suni biçimde koşullu oluşan ürün fazlalıkları, israfa ve bütçeye, vergi mükelleflerine yük olmaktadır. Sınırlı kaynaklar belirli bir bölge ve buna bağlı ürün desenine ihtiyaç harici aktarılmaktadır. Hâlbuki arz ve talebe göre temizlenecek piyasalarda, üretim deseni uygun değer dengesini bulacak, fazlalıklar oluşmayacak, ülkenin ihtiyaç duyduğu ürünler piyasa koşullarında üretilebilecektir. Bu noktada AB’de yıllarca fiyat desteği mekanizması, bütçede büyük bir pay almıştır, zamanla bütçe disiplininin sağlanması

---

¹⁸ Fiyat politikası arzın yönlendirilmesini gütmektedir. Devlet piyasaya alıcı olarak girebilmektedir ki buna destekleme alımı denilmektedir. Devletin alıcı olarak piyasalara girmesi durumunda fiyat düzeyi yukarı kaymaktadır. Fiyat artışı, örümcek ağı teoremi gereğince gelecek yıl o üründe üretim fazlasının oluşmasına neden olur. Bu nokta devletin müdahale yapıp yapmayacağı önem taşıyan bir konudur. Eğer devlet ürün fazlası yaratılmış üründe müdahale alımını belirli bir fiyat seviyesinin üzerinde yapmazsa, fiyatlar otomatik olarak arz ve talebe göre düşüş gösterecektir. Fiyatların katılığı devlet müdahalesine bağlıdır. Devlet her yıl sınırsız alım garantisi verirse, artık fiyat belirleyicisi büyük ölçüde devlet olmaktadır. Devlet, ürünün tamamını almak yerine müdahale alımları yoluyla yönlendirme de yapabilir.

ihtiyacı gündeme gelmiştir. Avrupa Birliği'ne aday statüsündeki Türkiye'de de destekleme mekanizmasındaki değişim benzer gereksinimlerle kendini göstermiştir.

AB'de yapılan reformların temelini aslında bütçe disiplini sağlamak oluşturmuştur. Piyasa müdahalelerinin bir disiplin altına oturtulması çabası vardır. Ayrıca DTÖ Tarım Antlaşması gereğince de tarım politikalarını gözden geçirmektedir. DTÖ gümrük vergilerinin düşürülmesi taraftarı iken, AB'de rekabet içinde uzmanlaşma hedefi vardır. Uluslararası tarım ürünleri ticaretine zarar verecek destekleme mekanizmalarının belli bir sürede azaltılması söz konusudur. AB fiyat desteklemelerinde indirim yapmıştır; fakat gelir desteğini çok fazla artırarak bunun ikamesi konumuna getirmiştir. Böylece AB çiftçisi destekten mahrum kalmayarak, DTÖ Antlaşmasına uyum göstermeye başlamıştır. Üretimden bağımsız destekleme, çiftçiye belirli bir gelir sağlamak ve ürettiği mala karışmamaktadır. Dolayısıyla rekabeti artırıcı bir politika olabilmesi için ürün fiyatlarını düşürmesi gerekir. Ama amaç fiyatlara müdahale değildir, böylece sadece gelir artışı ana hedef olarak vurgulanmaktadır. Bütçe azaltılmadığı için bu anlamda çiftçinin AB'de gelir kaybının nominal ölçüde azalmadığı söylenebilir. Reel ölçekte bir azalış için maliyetler ön plana çıkmaktadır. Tek ödeme kapsamında yapılacak üretimden bağımsız desteğin dışsal maliyet artışlarını karşılayıp karşılamadığı ayrıntılı analiz gerektiren bir konudur. Fakat geçmişe oranla AB'de çiftçinin bir gelir kaybına nominal bazda uğradığı söylenemez.

Üretimden bağımsız desteklemelerin özünde, kırsal kesimde yaşayan kesimin gelirini artırma ve fiyat desteğinden zamanla yapılacak feragatin oluşturacağı kaybın telafisi amacı vardır. Bu amaç başlangıçta salt telafi amaçlı doğrudan ödemelerken, zamanla doğrudan ödemeler doğrudan gelir desteği biçimini almıştır. Doğrudan desteklemelere yapılan bir eleştiri de desteğin daha çok büyük işletmelere dönük olduğu yönündeydi. Bunun önlenmesine kısa vadede imkân yoktur; çünkü destek arazi miktarına göre yapılmaktadır. Dolayısıyla bir takım kesintiler yapılması ve bu kesintilerin kırsal kalkınmaya aktarımı gündeme gelmiştir. Büyük çiftçinin büyük arazisinden kırsal kalkınmaya aktarılacak kaynağın dolaylı olarak ikinci ayakta bulunan küçük çiftçiye aktarılacağı düşünülmüştür. Zaten 2003 yılından beri kırsal kalkınmaya AB büyük önem vermiş aday ülkelere de müzakere ve tarama aşamalarında kırsal kalkınmaya

dönük ajans ve oluşumların yaptırılması gündeme gelmiştir. 2007–2013 bütçesinde de aday ülkelere SAPARD fonundan bu yönde bir kaynak aktarımı söz konusudur.

Yüksek fiyat desteği ile uzun süre desteklenen ürünler iç pazarda miktar bazında fazlalıklara neden olmakta ve tüketim üretimi karşılayamamaktadır. Çünkü serbest piyasa ekonomisini bozan dış müdahale, arz ve talebin otomatik uyarlamasına zarar vermektedir. Gelişmiş ülkeler uzun süre fiyat desteği ile arzını arttırdığı tarım ürünlerini yurt dışına ihracat edebilme ve rekabet avantajını yine *fiyat yoluyla* sağlamak amacıyla sübvansiyon desteği vermişlerdir. Bu ise dünya tarım fiyatlarını daha da düşürmüştür. Düşen fiyatlar tekrar desteklenme ihtiyacı hissedilmiş ve kısır döngü kendini göstermiştir. Net ithalatçı ülkelerin tüketicileri dışında, hiçbir ülkenin üreticisi yapay düşük fiyatlardan olumlu yarar görmemiştir. Aynı tarımsal ihracat gelirini elde etmek için daha fazla üretip daha ucuza satmak durumunda kalmışlardır. 1980 yıllarda gelişmiş ülkelerin fiyat ve sübvansiyon destekleri ile dış ticareti olumsuz etkilemesi Uruguay Turunda müzakere edilmiştir.

Tarım Anlaşması 1986–1993 döneminde Uruguay Turunda müzakere edilmiştir. Tarım sektöründe yapılan destekleme reformu uluslararası anlaşmazlıklara neden olmuş ve müzakereler bu denli uzun sürmüştür¹⁹. Ayrıca tarım ürünleri dış ticaretini serbestleştiren bir takvim de öne konulmuştur. Bu anlamda gümrüklerin tarım sektörüne tüm dünyada en önemli desteği verdiğinin de altını çizmek gerekir. Yüksek gümrükleri tüketiciler ödemektedir. Yüksek gümrük vergileri ile ürün fiyatları yükselmekte, tarıma tüketici tarafından önemli bir kaynak aktarılmaktadır. DTÖ²⁰ kapsamında gerçekleşen müzakereler neticesinde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler gümrük tarifelerini ve sübvansiyonlarını azaltacak, ülkelere tarım ürünleri daha ucuza girebilecektir (Akder, 2006d: 12).

---

¹⁹ Anlaşmanın metni T.C. Resmi Gazetenin 25 Şubat 1995 tarihli 22213 mükerrer sayısında yayınlanmıştır. Fiyat desteklerinin ve sübvansiyonların DTÖ kapsamında Tarım Anlaşmasıyla hayat bulması aslında dış ticareti yakından ilgilendiren destekleme politikalarının belirli bir takvimde azaltılarak tamamen üretimden bağımsız hale getirmekten ibarettir.

²⁰ DTÖ 1986-1994 yılları arasında süren Uruguay Müzakereleri sonucunda 1 Ocak 1995 yılında, İsviçre’de 147 üye ile kurulmuştur. 2001’den beri Doha’da yeni kurallar geliştirmeye çalışmakta, tarımsal üretim (iç pazardaki tarımsal destekler), ithalat (tarifelendirme ve gümrük indirimi) ve ihracat (ihracat sübvansiyonu) alanlarında odaklanmaktadır. İndirime tabi olmayan destekler (yeşil kutuda yani dış ticaretini bozmayacağı düşünülen, üretimden tamamen bağımsız doğrudan ödemelerdir), mavi kutuda yer alan indirim dışında tutulan istisna destekleri içermektedir. (Akder, 2006d: 21).

Avrupa Birliği, reformlar öncesinde; hedef fiyat, yönelim fiyatı, amaç fiyat, temel fiyat gibi araçlarla erişilmek istenen fiyatları belirlemiştir. Reformlar sonrası ise, hedef fiyat, hedef üretici fiyat ve temel fiyat erişilmek istenen fiyatları belirlemiştir. Desteklemede uygulanan fiyatlar reformlar öncesi müdahale fiyatı, geri çekme fiyatı, satın alma fiyatı ve minimum fiyat iken, reformlar sonrası müdahale fiyatı, temel müdahale fiyatı, özel depolama için temel fiyat, özel depolama için tetik fiyatı, minimum fiyat ve minimum üretici fiyatı olmuştur. Üreticileri üçüncü ülkelerden gelecek rekabete karşı koruyucu fiyat uygulamaları ise reformlar öncesi eşik fiyat, set fiyatı, referans fiyat, yönetim fiyatı ve asgari ithal fiyatı iken, reformlar sonrası ise giriş fiyatı olmuştur. Reform öncesi yardımlar üretim yardımı, değişen yardım, hektar başı ödeme, imalatçı yardımları, prim, ek yardım, geri çekme ödemesi, tüketici yardımları primi, ihracat sübvansiyonu iken reformlar sonrası üretim yardımı, hektar başına ödeme, hammadde yardımı, prim, ek yardım, geri çekme ödemesi, ihracat sübvansiyonu, tek çiftlik ödemesi olmuştur. Reformlar öncesi sınırlama ve yasaklamalar üretim kotası, garanti eşiği, ortak sorumluluk vergisi, süper vergi, ad valorem vergi, spesifik vergi, prelevman, ek prelevman, fark giderici vergi, ihracat vergisi iken, reformlar sonrası, üretim kotası, maksimum garanti miktarı, süper vergi, ad valorem gelir vergisi, spesifik vergi, ihracat vergisi halini almıştır (Eraktan, 2006a: 2-4).

AB'de DGD ödemelerini düzenleyen 1782/2003 sayılı tüzükle Türk mevzuatı karşılaştırıldığında Türkiye'nin sisteme büyük ölçüde uyum sağladığı görülmektedir. 1782/2003'ü karşılayan Türk mevzuatları; Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi, Doğrudan Gelir Desteği Yönetmeliği, Prim Yönetmeliği ve Kararnamesi, ÇATAK, Hayvancılık Destekleri Yönetmeliği, İyi Tarım Uygulamaları Yönetmeliği, Toprak Koruma ve Toprak Kullanımı Kanunu ve Yönetmelik maddesidir.

Avrupa Birliği Müktesebatının DGD ile ilgili diğer iki tüzükleri olan 796/2004 ve 795/2004'e binaen bir dizi düzenleme Türkiye'de yapılmıştır. OTP kapsamındaki doğrudan destek planlarına ilişkin ortak kuralları ve çiftçilere yönelik bazı destek planlarını belirleyen (EC) 1782/2003 sayılı Konsey Yönetmeliğinde temin edilen çapraz uyum, modülasyon ve entegre idare ve kontrol sisteminin uygulanmasına ilişkin detaylı kuralları belirleyen 21 Nisan 2004 tarih ve (EC) 796/2004 sayılı Komisyon Yönetmeliği

ve ortak tarım politikası kapsamındaki doğrudan destek planlarına ilişkin ortak kuralları ve çiftçilere yönelik bazı destek planlarını belirleyen (EC) 1782\2003 sayılı Konsey Yönetmelikle tesis edilen tek ödeme planının uygulanmasına dair detaylı kuralları içeren 21 Nisan 2004 tarih ve (EC) 795/2004 sayılı Komisyon Yönetmeliği'ne karşılık Ulusal Çiftçi Kayıt Sistemi Yönetmelik Maddesi, İyi Tarım Uygulamaları, Toprağı Koruma ve Toprak Kullanımı Yönetmeliği, Doğrudan Gelir Desteği Bildirisi ve ÇATAK programları düzenlenmiştir. OTP kapsamındaki doğrudan destek planlarına ilişkin ortak kuralları ve çiftçilere yönelik bazı destek planlarını belirleyen (EC) 1782\2003 sayılı Konsey Yönetmeliğinin IV. başlığında temin edilen bazı destek planlarının uygulanmasına dair detaylı kuralları saptayan 23 Aralık 2003 tarih ve (EC) 2237/2003 sayılı Komisyon Yönetmeliği'ne karşılık Prim Yönetmeliği ve Kararnamesi, Hayvancılık Yönetmeliği vardır.

Türkiye ve AB Mevzuatları genel olarak karşılaştırıldığında, birçok noktanın AB Müktesebatına uyum sağladığı ve başarı gösterdiği görülmektedir. Doğrudan Gelir Desteği Ödemeleri Çiftçi Kayıt Sistemi ile ilişkilendirilmiş, üretim teknolojileri üretimdeki verimi yükseltecek biçimde teşvik edilmeye başlanmıştır.

Ayrıca, 18/04/2006 tarih ve 5488 sayılı Tarım Kanunu ile tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma plân ve stratejileri doğrultusunda geliştirilmesi için yasal altyapı oluşturulmuştur. Türkiye'de 18 Nisan 2006 tarih ve 5488 sayılı Tarım Kanununda on adet tarım politikası ilkesi kabul edilmiştir. Bunlar: a) Tarımsal üretim ve kalkınmada bütüncül yaklaşım, b) Uluslararası taahhütlere uyum, c) Piyasa mekanizmalarını bozmayacak destekleme araçlarının kullanımı, ç) Örgütlülük ve kurumsallaşma, d) Özel sektörün rolünün artırılması, e) Sürdürülebilirlik, insan sağlığı ve çevreye duyarlılık, f) Yerinden yönetim, g) Katılımcılık ve ğ) Şeffaflık ve bilgilendirmek olarak belirlenmiştir. Görüldüğü gibi kanunda benimsenen ilkeler Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi'nin amaçları ile tutarlıdır. Özellikle uluslar arası tahhatütlere uyum ve piyasa mekanizmalarının destekleme modeli ile beraber düşünülmesi uyumu kolaylaştırmaktadır.

Kanunla Tarımsal Destekleme ve Yönlendirme Kurulu kurulmuştur. 5488 sayılı kanunun 18. Maddesinde tarımsal desteklemelerin amaç ve ilkelerinden bahsetmektedir. Tarımsal desteklemelerin amacı; tarım sektörünün öncelikli problemlerinin çözümüne katkıda bulunmak, uygulanan politikaların etkinliğini artırmak, sektörün bu politikalara uyumunu kolaylaştırmaktır. Tarımsal destekleme politikaları, ekonomik ve sosyal etkinlik ve verimlilik koşullarını sağlayacak programlarla uygulanır. Ödemeler bütçe imkânları çerçevesinde ve programların niteliğine bağlı olarak, gerekli denetim ve kontrollerin tamamlanmasından sonra ödenir. Tarımsal destekleme programlarının belirlenmesinde: a) Tarım politikalarının amaçlarına ulaşılmasına katkıda bulunması, b) Avrupa Birliği mevzuatı ve uluslararası taahhütler ile uyumlu olması, c) Üreticilerin piyasa koşullarında faaliyetlerini yürütmesi, ç) Kullanılacak kaynağın, adil ve etkin bir şekilde üreticilere yansımaları sağlayacak yapıda olması, d) Tarımın alt sektörlerinde dengeli bir dağılım göstermesi ilke ve amaçlar olarak belirlenmiştir.

Kanunla tarımsal destekleme araçları AB mevzuatı ile uyumlu olacak biçimde; doğrudan gelir desteği, fark ödemesi, telafi edici ödemeler, hayvancılık destekleri, tarım sigortaları ödemeleri, kırsal kalkınma destekleri, çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri, diğer destekleme ödemeleri olarak netleştirilmiştir. 5488 sayılı Kanun'un 19. Maddesi tarımsal destekleme araçlarını tanıtmaktadır. Tarımsal desteklemenin araçları a) Doğrudan gelir desteği b) Fark ödemesi: Çiftçilere üretim maliyetleri ile iç ve dış fiyatlar dikkate alınarak fark ödemesi desteği verilir. Fark ödemesi desteği öncelikle arz açığı olan ürünleri kapsar. Her yıl, fark ödemesi kapsamına alınacak ürünler ile ödeme miktarları Kurul tarafından belirlenir. Fark ödemesinden yararlanacak çiftçilerden üretim faaliyeti ve ürünlerin satışına ilişkin belgeler istenebilir. Fark ödeme sisteminde (prim) üretici maliyetine dayanarak hesaplanan bir hedef fiyat ile, piyasa fiyatı arasındaki farkın devletçe üreticiye ödenmesidir. Burada tüketici fiyatı etkilenmemektedir; ancak çiftçinin mark-up'ı karşılanmaktadır. Burada maliyet hesaplaması ön plana çıkmaktadır. Her ürün için maliyet bölgeye ve işletmeye göre değişmektedir. Operasyonel yani yüksek ve subjektiflik söz konusu olabilmektedir.

c) Telafi edici ödemeler: Üreticilerin arz fazlası olan ürünlerin üretiminden vazgeçerek alternatif ürünlere yönelmeleri teşvik edilir. Üreticilere, arazilerinde alternatif ürünleri yetiştirmelerinden dolayı karşılaşılabilecekleri gelir kayıplarını önlemek üzere telafi edici ödeme yapılır. Her bir üretici için yapılacak ödeme miktarı, üreticinin alternatif ürünlerin üretimine ayırdığı arazi miktarı ile birim ödeme miktarının çarpımı suretiyle hesaplanır. Üreticilerin bir araya gelerek, alternatif ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması için yapacakları yatırımların finansmanı için ek ödemeler yapılabilir. Telafi edici ödemelerin ürün kapsamı, ürünler bazında birim ödeme miktarları, ödeme süreleri ve ek ödeme miktarları her yıl Kurulun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir.

ç) Hayvancılık destekleri: Hayvancılık faaliyetlerinde ırk ıslahı, kaba yem üretiminin artırılması, verimliliğin artırılması, işletmelerin ihtisaslaşması, işletmelerde hijyen şartlarının sağlanması, hayvan sağlığı ve refahı, hayvan kimlik sisteminin teşviki, hayvansal ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması ile bunlarla ilgili kontrol, takip ve standartların iyileştirilmesi ve su ürünlerinin desteklenmesi amacıyla destekleme tedbirleri alınır. Hayvancılık desteklemelerinde, bölge ve iller bazında farklı destekler uygulamaya ve ödeme miktarlarını belirlemeye, Kurulun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu yetkilidir.

d) Tarım sigortası ödemeleri: Üreticilerin, üretim materyallerini ve ürünlerini sigorta ettirmelerini teşvik etmek üzere, sigorta prim bedellerinin bir kısmı Devlet tarafından karşılanır. Tarım sigortasından yararlanacak ürünler ile teminat altına alınacak riskler Bakanlığın teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir.

e) Kırsal kalkınma destekleri: Kırsal gelirlerin artırılması ve çeşitlendirilmesi, kırsal altyapı, toplulaştırma, tarla içi geliştirme hizmetleri ve sosyal yapının güçlendirilmesi ile doğal kaynakların korunması ve geliştirilmesi amacıyla, kırsal toplum kesimlerinin birlikte veya ferdî olarak yürütecekleri yatırım projelerinin maliyetinin bir kısmı, masraf paylaşma esasına göre, Devlet tarafından karşılanır. Kırsal kalkınma destekleri uygulaması Bakanlık tarafından yapılır. Kırsal yatırımların desteklenmesinde, köy ve diğer kırsal alanda yaşayan topluma istihdam sağlayıcı tarımsal ve tarım dışı ekonomik

yatırımlara öncelik tanınır. Kırsal kalkınma destekleri çerçevesinde desteklenecek projeli yatırımlarda; hedef kitle ve yerel paydaşların katılımı, tabandan yukarı yaklaşım, sürdürülebilirlik, uygun teknolojilerin kullanılması ve modern işletmecilik sistemlerinin yaygınlaştırılması ilkelerine uyulması esastır. Desteklenecek yatırım projelerinin konuları, desteklemelerin proje türleri bazında hangi oranlarda yapılacağı ve uygulamaya dönük diğer hususlar, Kurulun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir.

f) Çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri: Erozyon ve olumsuz çevresel etkilere maruz kalan tarım arazilerinde, işlemeli tarım yapan üreticilerin, arazilerini doğal bitki örtüleri, çayır, mera, organik tarım ve ağaçlandırma için kullanmalarını teşvik etmek üzere, kendilerine belirli bir süreyi kapsayacak şekilde, çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri sağlanır. Ödemeler, Bakanlık ile üreticiler arasında akdedilecek sözleşmelere dayalı olarak ve birim arazi üzerinden yapılır. Her bir üretici için yapılacak çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri ödemesi, üreticilerin bu program için tahsis edecekleri arazi miktarı ile birim ödeme miktarının çarpımı ile hesaplanır. Üreticilerin, bu araziler üzerinde ayrıca çevre koruma tedbirleri almaları da istenir. Çevre amaçlı tarım arazilerini koruma programı destekleri ödemelerinin hangi arazilerde uygulanacağı, sözleşmelerin kapsamı, ödemelerin süresi ve ödeme miktarları Kurulun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir.

g) Diğer destekleme ödemeleri: Araştırma, geliştirme ve tarımsal yayım desteği, pazarlama teşvikleri, özel depolama yardımı, kalite desteği, piyasa düzenlemeleri desteği, organik üretim desteği, imha desteği, ürün işleme desteği, gerektiğinde bazı girdi destekleri ile tarım havzaları destekleri ve benzer konularda destekleme araçları kullanılabilir. Bu destekleme araçları her yıl Kurulun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu tarafından belirlenir.

Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde fiyat ve miktarı etkileyebilecek yani piyasayı bozacak devlet sübvansiyon ve desteklerinin kaldırılması, gerek Tarım Strateji Belgesinde,

gerekse DTÖ ve UPF gibi kurumlara yapılan taaddütlerde belirtilmiştir. Zaman içinde AB, sürdürülebilir ve kendine yeterli tarımsal üretim amacını büyük ölçüde gerçekleştirmiş, rekabet avantajı elde etmiş ve arz fazlası yaratmıştır. İleride Tek Ödeme sistemine geçilmesi ve bu desteklerin DTÖ anlaşmaları gereğince yeşil kutuda verilme çabası belli diğer sinyalleri bize vermektedir.

Türkiye'nin de tarım politikalarının etkileşim halinde olduğu AB'den başka diğer organizasyon Dünya Ticaret Örgütüdür. İleriki yıllarda DTÖ Turlarında bir uzlaşma sağlanabilirse; Türkiye, koruma yoluyla sağladıkları destekleri indirmek durumunda kalabilecektir. Korumadaki düşüşü ise fiyat düşüşlerinin izleme ihtimali vardır (Akder, 2006). Bu etkileşim içerisinde, üreticinin kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayacak yapısal önlemlerin önemi artacaktır. Nitekim AB kurumları kırsal kalkınma gibi yapısal politikalara ağırlık vererek, kendilerini gerek DTÖ, gerekse içsel dinamiklerinin gelişimi açısından yönelim değişimine sokabilmişlerdir. Ülkemizde de DGD ile başlayan sürecin AB'deki tek ödeme sistemine en yakın sistem olup, ürün cinsinden ve üretim miktarından bağımsız alan bazlı bir destek olarak uygulanmaktadır. Bilindiği üzere, AB'de uygulanmakta olan Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi ve diğer doğrudan ödeme planları her üye ülkede kurulması mecburi olan Entegre İdare ve Kontrol Sistemine²¹ (IACS) bağlı olarak yapılmaktadır. Ülkemizde de IACS'ın önemli bileşenlerine karşılık gelen Çiftçi Kayıt Sistemi, bitkisel üretime yönelik destekleme ödemelerinin uygulanmasında 5488 sayılı Kanun uyarınca temel alınmaktadır. Yapılacak olan revizyonları takiben 2010 yılında Tek Ödeme Yöntemi ve Diğer Doğrudan Destek Planlarına ilişkin AB'de 1782/2003 sayılı Konsey Yönetmeliğinin muadili olan bir yönetmelik hazırlanması planlanmaktadır. Türkiye'nin mevzuat uyumu konusunda bir sorun yaşamayacağı düşünülmektedir.

Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi çevreye duyarlılığı esas alan bir takım çapraz uyum kriterleri geliştirmiştir. Türkiye'de de 3 Temmuz 2007 tarih ve 5403 sayılı Toprak Kullanımı ve Arazi Koruma Kanunu toprak ile ilgili önemleri alması açısından uyumu

---

²¹ IACS'ın diğer bileşenleri çapraz uyum ve ödeme ödenekleridir.

kolaylaştırmaktadır. 1 Aralık 2004 tarih ve 5262 sayılı Organik Tarım Kanunu da organik tarım ile ilgili tedbirleri almak amacıyla oluşturulmuştur.

3.7 Avrupa Birliği'nde ve Türkiye'de Tarım Sektörüne Dair Projeksiyonlar: 2007-2013

Bu kısımda, European Comission (2008), DPT (2007a) ve DPT (2007b) tarım sektörüne dönük projeksiyon çalışmalarından faydalanılarak Avrupa Birliği ve Türkiye'de 2007-2013 yılları arası tarım sektörünün geleceği üzerine bir inceleme yapılacaktır.

Avrupa Birliği Projeksiyonu.- Tahıllar, yağlı tohumlar, et ve süt ürünleri ile ilgili AB-27'de 2007-2014 yılları arası için belirli varsayımlar altında tahminler yapılmaktadır. AB'nin büyüdüğü (dolayısıyla 2008 yılında başta ABD olmak üzere AB'de yaşanan finansal kriz ve ekonomik durgunluk tarım projeksiyonlarında hesaba katılmamakta ve göz ardı edilmektedir) ve ABD dolarının orta vadede güçlenmesi dikkate alınmaktadır (2008 Ekim itibariyle euro/dolar paritesi 1.28'e kadar düşmüştür). Ayrıca tahminler, dünya tarım piyasasının artan talebi ve ticaret hacmini de dikkate almaktadır. Rapor 2007 Aralık tarihi itibariyle elde edilebilir bütün verilerle oluşturulmuştur. Dolayısıyla rapordaki tahminler 2008 piyasa yılında süt kotalarındaki %2 artışı ve Doha Kalkınma Turundaki olası çok taraflı ticaret anlaşmalarını kapsamamaktadır (2008 Yazında Çin ve Hindistan dolayısıyla DTÖ tarım müzakerelerinde halen bir anlaşma sağlanamamıştır ve AB politikalarını somutlaştırmak için temelde müzakerelerin bitmesini beklemektedir.). Ayrıca, 2007-2014 yılları arasında Uruguay Turu Tarım Anlaşması ve halihazırda yürürlükte olan diğer ticaret anlaşmalarının değişmeyeceği varsayılmaktadır.

Tahıl piyasasında son yıllarda fiyatlar rekor seviyeye ulaşmıştır. Küresel gıda talebi (özellikle Çin ve Hindistan), biyodizel piyasasının gelişmesi, AB'de tahıl verimindeki artışın yavaşlaması, fiyat artışlarında yapısal rol oynamıştır. Olumsuz iklim koşulları ve bazı anahtar konumdaki üretici ülkelerin kısıtlayıcı ihracat politikaları, kısa dönemde etkili faktörler olarak ön plana çıkmıştır. Son iki yılda gözlemlenen arzdaki düşüş, müdahale stoklarının temizlenmesine ve toplam tahıl stoklarının çok düşük seviyelere

inmesine yol açmıştır. Bu sıkı piyasa koşullarının stokların yeniden dolmasına kadar fiyatları yükseltmeye devam etmesi beklenmektedir. 2013 sonrası buğday, yağlı tohumlar, peynir, yağ ve süt unununun 2007-08'den düşük ancak son on yılın ortalamasından yüksek olması beklenmektedir. Yani orta vadede, dünya ve AB tahıl fiyatlarının geçen on yıldan daha yüksek; ancak yakın zamanda görülen fiyatlardan daha düşük olması beklenmektedir. Tahıl fiyatlarının yakın geçmişten daha fazla dalgalanması beklenmektedir. ABD'de sürekli yükselen mısır talebi, göreceli fiyatları iri taneli hububat (coarse grains) lehine değiştirilebilir. Bu durumun Avrupa arpa ve mısır ihracatına olumlu yansımaları beklenmektedir. Mısır müdahalesinin kaldırılması Macaristan, Slovakya, Bulgaristan ve Romanya'da orta dönemde mısır piyasasında akışkanlığı sağlayacaktır. Ayrıca bu durumun, bölgesel yapısal aşırı üretim riskini azaltması beklenmektedir. AB'de dana eti, kümes hayvanları fiyatlarının ise 2013 sonrası yükseleceği tahmin edilmektedir.

Çizelge 3.64.2 AB Üyesi Ülkelerde 2001–2006 Yılları Arası Tarımsal Gelir Gelişimi (2000=100, Eurostat, 2008)						
Üye Devletler	2001	2002	2003	2004	2005	2006
AB-25	105.2	101.6	104.1	109.8	101.8	104.5
Belçika	96.7	86.6	89.5	89.8	88.6	90.9
Çek Cumhuriyeti	127.2	99.6	87.3	138.8	143.3	152.5
Danimarka	115.3	81.6	79.6	91.0	95.0	100.5
Almanya	127.0	108.9	83.0	125.2	113.8	119.7
Estonya	116.7	109.2	154.8	226.5	237.1	226.7
Yunanistan	103.8	100.6	93.5	85.3	81.7	83.1
İspanya	108.0	104.8	118.3	110.6	99.4	99.6
Fransa	100.9	97.7	95.9	93.5	87.4	94.9
İrlanda	98.6	93.7	92.9	90.4	104.1	93.4
İtalya	98.0	96.6	96.7	98.0	94.0	89.9
Kıbrıs	112.1	112.3	107.5	96.9	94.9	96.8
Letonya	120.5	116.0	126.2	206.7	212.3	222.6
Litvanya	92.6	86.0	96.6	150.4	191.4	203.8
Lüksemburg	100.8	101.9	93.8	91.0	86.3	89.7
Macaristan	107.9	91.4	93.4	148.6	153.9	160.8
Malta	113.5	113.8	109.2	110.7	109.1	103.3
Hollanda	93.4	79.6	85.5	80.1	84.4	99.0
Avusturya	113.9	107.2	107.2	107.5	107.2	114.2
Polonya	115.0	103.9	102.9	199.6	163.4	170.0
Portekiz	106.4	101.4	123.0	142.5	128.8	130.4
Slovenya	86.3	117.6	88.9	141.3	143.9	140.0
Slovakya	113.6	106.7	100.3	129.7	120.9	119.9
Finlandiya	98.6	97.5	96.9	95.3	108.5	101.7
İsveç	107.8	119.2	118.0	106.4	99.1	100.3
Birleşik Krallık	107.0	118.1	137.6	128.1	123.5	123.8

Orta vade projeksiyonları, OTP reformlarının pozitif etkisini yansıtacak biçimde, AB tahıl piyasasında bir iyileşmeye işaret etmektedir (mısır müdahalesinin kaldırılması dahil). Verim artışı, gelişen biyoetenol piyasası, Bulgaristan, Macaristan, Slovakya ve Romanya'nın tek pazara ve dünya piyasalarına entegrasyonu beklenmektedir. Biyoetenol ve biyokütle endüstrisindeki gelişmeye paralel olarak AB'de yurtiçi tahıl kullanımı artması tahmin edilmektedir. İçte ve dışta yaşanan gelişmelerin tamamı AB'de görece dengeli bir tahıl piyasasına zemin hazırlamaktadır. Ancak, bu uygun projeksiyonlar iklim değişikliklerinin arz tarafında, AB ve ABD'de biyodizel sektörlerindeki gelişmelerin talep cephesinde belirsizlikleri artırmaktadır.

Alan dağılımı.- AB-25 toplam tahıl alanı, yüksek fiyat seviyeleri ile orta vadede desteklenerek projeksiyon döneminde 51-52 milyon hektar olacaktır. Bulgaristan ve Romanya'nın Birliğe dahil olması 7,5 milyon hektar arazinin ilave olmasına ve AB-27 toplam tahıl arazisinin 59 milyon hektara yükselmesine yol açacaktır.

Tahıl verimi.- 2014 yılına kadar tahıl verim artışının yıllık ortalama %0,8 civarında olması beklenmektedir. AB-25'de tahıl verimi 4,7 ton/hektar'dan 5,1 ton/ha'a yükselbilecektir.

İstikrarlı tahıl arazisi, düşük verim artışı ve arzu edilen piyasa koşulları AB'de tahıl piyasasına projeksiyon dönemine görece dengeli bir durum yaratmaktadır. AB-27'de 2014 yılında tahıl üretiminin 2007 ile 2014 yılları arası 256 milyon tondan 306 milyon tona yükselmesi beklenmektedir. Tahıl tüketiminin 266 milyon tondan, 286 milyon tona yükselmesi beklenmektedir.

Piyasa koşullarının AB tahıl ihracatını orta vadede desteklemesi beklenmektedir. 2007 yılında 18 milyon ton olan tahıl ihracatının, 2014 yılında 29 milyon tona yükselmesi beklenmektedir. Tahıl ithalatının ise 10-11 milyon ton civarında istikrarlı bir seyir izlemesi beklenmektedir. Tahıl stoklarının da 2014 yılında 57 milyon tona yükselmesi beklenmektedir. AB-27'de tahıl piyasasında OTP'nin etkisinin pozitif olması beklenmektedir.

AB’de yağlı tohumlar sektörünü, artan biyodizel talebi ve dünya piyasalarındaki gelişmelerin desteklemesi öngörülmektedir. Gıda dışı yağlı tohumların üretim potansiyeli *Blair House* anlaşması ile kısıtlanabilecektir (nadas alanına denk 1 milyon ton soya fasulyesi). Gelecek yedi yılda 9 milyon ton üretim artışı beklenen yağlı tohum üretimine rağmen, AB yağlı tohumlar ve bitkisel sıvı yağında ithalatçı konumunu sürdürecektir. AB-25’de toplam yağlı tohum üretimi 2006 yılında 20 milyon ton iken, 2007 yılında Romanya ve Bulgaristan 2,1 milyon ton üretim artışına katkıda bulunmuştur. AB-27’de 2014 yılı itibariyle 32,6 milyon ton yağlı tohum üretilmesi beklenmektedir. Yurtiçi talep 2007-2014 yılları arasında 19 milyon ton artarak 67,5 milyon tona yükselebilir. Yurtiçi yağlı tohum kullanımındaki artışa artan biyodizel talebinin etkisi olacaktır (2007-2014 yılları arasında biyodizel talebinin 12 milyon tondan 21,4 milyon tona yükselmesi beklenmektedir). AB biyodizel üretimi de 2007-2014 yılları arasında iki katına çıkacaktır.

Hayvansal ürünler orta vade projeksiyon.- Hayvansal ürünlerdeki üretimin kanatlı, domuz eti ve süt ürünleri sektörlerinde pozitif olması beklenmektedir. Ancak sığır eti üretiminin düşmeye devam edeceği tahmin edilmektedir. 2006 yılında gözlemlenen Avian Influenza sonrası, et tüketimi toparlanmıştır. 2014 yılına kadar da %3,2 yükseleceği hesaplanmaktadır.

Sığır eti üretiminin orta vadede, 2014 yılında 7,6 milyon ton seviyesine düşeceği tahmin edilmektedir. Bu azalışta, süt ürünleri sürüsündeki (dair herd) düşme ve üretimden bağımsız destekleme yönteminin etkili olacağı düşünülmektedir. Tahmin döneminde tüketimin ılımlı bir azalma göstermesine rağmen, ithalatın açığı kapatmak için artması ve 2014 yılında 743 bin tona yükselmesi beklenmektedir. Domuz eti üretim ve tüketiminin orta vadede artacağı öngörülmektedir.

Beyaz et sektörünün diğer et fiyatlarına göre daha rekabetçi olması ve geniş bir tüketici grubu tarafından tercih edilmesi dolayısıyla pozitif bir performans sergileyeceği hesaplanmaktadır. Brezilya ve Tayland ile imzalanan ticaret anlaşmalarının kısa dönemde ithalatı artıracığı, daha sonraki yıllarda ise ılımlı bir büyüme gerçekleştireceği

beklenmektedir. AB kanatlı et sektöründe ihracatın azalacağı öngörülerinin artması ile birlikte, AB-27 ileriki yıllarda net ithalatçı konuma gelebilecektir.

Koyun ve keçi eti üretiminin geçmiş uzun dönem trend ve dışı koyun primlerinin üretimden bağımsız hale getirilmesiyle birlikte yavaşça azalması beklenmektedir. Orta dönemde ithalatın durağan olması beklenmektedir. Projeksiyon dönemi sonrasında da yurtiçi talebi karşılamak için artabileceği öngörülmektedir.

Toplam et tüketiminin 2006 ile 2014 yılları arasında 84,5 kg/baş'tan 87,2 kg/baş'a yükselmesi öngörülmektedir. Domuz eti tüketimi, AB tüketicilerince en çok tercih edilen et olarak hâlihazırdaki %50 oranını koruması ve kanatlı et tercihinin ise %28'e yükselmesi beklenmektedir (%1,5 artış). Domuz eti tüketiminin 2006-2014 yılları arasında %3,6, kanatlı et tüketiminin %9 artması; ancak büyükbaş ve küçükbaş et tüketiminin ise sırasıyla %3,5 ve %6,2 düşmesi beklenmektedir.

AB-27 süt üretiminin kısa dönemde ılımlı biçimde artması beklenmektedir. Süt kotalarındaki artışta olumlu etkiler yaratabilecektir. Orta dönemde, süt üretimi 2014 yılında 147,3 milyon tona düşebilecektir. 2015 yılında AB'de süt kotaları kaldırılacaktır.

2007 yılındaki yavaşlamaya paralel olarak, AB-27 peynir üretiminin orta dönemde %10 artması beklenmektedir. Bu artış büyük ölçüde AB-12 tarafından sağlanacaktır. İhracatın kısa dönemde artması; fakat yurtiçi tüketimdeki artışın peynir üretimindeki artışın büyük kısmını absorbe etmesi öngörülmektedir. Böylece orta vadede ihracattaki artış hızı yavaşlayabilmektedir.

AB-27'nin 2014 yılı itibariyle 2 milyon tonun altına inmesi öngörülmektedir. Tüketim hızı daha yavaş olabilecek ve yağ ihracatında azalmaya yol açabilecektir. Müdahale stokları 2014 yılına kadar boş olacaktır.

Tarımsal gelir orta vade projeksiyonları 2006-2014 yılları arasında AB-27 tarımsal gelirin reel anlamda ve birim işgücü başına %18,1 artması beklenmektedir. Genel kazanım, AB-15 ile AB-12 arasındaki belirgin farkı kapatacaktır. Ancak AB-15 ülkeleri tarımsal gelirin 2006-2014 yılları arasında %7,1'lik artışla daha ılımlı bir büyüme gerçekleştirecektir. Çizelge 3.1 AB-27 tarımsal gelir artışı tahminini 2005-2014 yılları için sunmaktadır. AB-10 ve AB-2'de ise tarımsal gelir artışı 2006-2014 yılları arasında sırasıyla %31,2 ve %87,6 artması beklenmektedir. OTP'nin uygulanması ile bu gelir artışı desteklenecektir.

Çizelge 3.64.3 AB-27 Tarımsal Gelir (European Commission, 2008)									
	2005	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Nominal Faktör Gelirleri									
AB-27	97.0	100.0	109.3	108.2	109.1	109.0	108.2	108.7	108.5
AB-15	97.1	100.0	108.4	106.3	106.2	105.5	104.3	104.4	103.6
AB-10	95.0	100.0	114.1	119.3	128.2	131.4	131.1	133.2	136.9
AB-2	98.2	100.0	117.0	120.3	124.8	130.1	135.1	139.4	141.7
İşgücü Girdisi									
AB-27	102.1	100.0	94.8	91.7	88.6	85.7	82.9	80.2	77.6
AB-15	101.7	100.0	95.0	92.9	90.7	88.6	86.6	84.6	82.6
AB-10	102.5	100.0	96.9	93.5	90.2	87.1	84.0	81.1	78.2
AB-2	102.2	100.0	92.1	92.1	83.1	79.0	75.0	71.3	67.7
İşgücü Başına Reel Tarımsal Gelir									
AB-27	96.9	100.0	110.3	110.6	113.0	114.3	114.9	116.9	118.1
AB-15	97.3	100.0	109.4	107.7	108.0	107.7	106.9	107.4	107.1
AB-10	95.3	100.0	109.8	114.8	123.3	126.2	125.9	127.7	131.2
AB-2	98.2	100.0	121.9	130.4	141.1	153.2	165.1	177.0	187.6

AB-10'da tarımsal işgücü girdisinin tahmin döneminde %3,5 azalması beklenmektedir. Bu azalış büyük ölçüde tarımsal yapıdaki değişimle bağlantılıdır. İşgücündeki bu hızlı iniş, tarımsal geliri artırmaktadır. 2006 ile 2014 yılları arasında çiftlik gelirinin işgücü başına reel anlamda %31 artması beklenmektedir. AB-2'de de bu oranın %87 artması öngörülmektedir. Bu yıllarda tahıl üretimi artacak, sığır ve süt üretimi ise düşecektir. Kanatlı sektörü de büyüyecektir.

Çizelge 3.65a AB'de Tarımsal Gelir, 2000=100 (Eurostat, 2008)								
	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
BE	86	100	97.7	81	89.5	91.1	86.2	94.1
BG		100	111.8		84.7	92.3	98.1	104.3
CZ		100	127.2	99.6	87.3	138.8	143.3	152.3
DK	112.4	100	115.3	81.6	79.6	91	95.8	103.2
DE	71.6	100	127	108.9	83	125.2	113.8	119.7
EE	90.6	100	116.7	109.2	154.8	226.5	237.1	224.7
EL	113.8	100	101.7	98.2	90.4	84.5	85.2	86.2
ES	93.1	100	108	104.8	118.3	110.6	96.6	97.4
FR	98.3	100	100.9	97.7	95.9	93.5	87.4	94.9
IE	98.3	100	98.6	93.5	92.9	90.4	104.2	90.3
IT	98.5	100	98	96.6	96.7	90.2	94	90.9
CY		100	112.1	112.3	107,5	96,9	94,9	96,8
LV		100	120.5	116	126.2	206.7	212.3	224.2
LT		100	92.6	86	96.6	150.4	191.4	199.5
LU	102.3	100	101.7	104.2	95.7	92.9	91.8	90.9
HU		100	107.9	91.4	93.4	148.6	153.9	160.5
MT		100	113.5	113.8	109.2	110.7	112	109.4
NL	116.1	100	93.4	79.6	85.5	80.1	84.4	96.9
AT	112.8	100	114.4	108	108.6	110.4	107.9	114.3
PL		100	115	103.9	96	180.9	163.4	180.7
PT	108.2	100	106.4	101.4	123	142.5	128.8	131.5
RO		100	106.4	101.4	123	142.5	128.8	131.5
SI	98	100	86.3	117.6	88.9	141.3	143.9	141.2
SK	100	100	113.6	106.7	100.3	129.7	120.9	123
FI	104.5	100	113.6	106.7	100.3	129.7	120.9	120
SE	98.5	100	107.8	119.2	118	106.4	99.1	99.6
UK	171.5	100	107	118.1	137.6	128.1	125.9	133.9
EU27		100	109.9		108	116.2	107.9	112.1

Çizelge 3.65b AB-27 İçin Tarımsal Gelir Genel Bakışı 2005-2014 (ECEUROPA, 2007)									
	2005	2006	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Nominal Faktör Geliri									
EU-27	96.04	100.00	102.21	103.38	103.41	104.46	105.93	107.62	109.68
EU-15	96.90	100.00	100.03	100.81	100.52	101.60	103.10	104.72	106.83
EU-10	93.18	100.00	113.59	117.17	120.27	119.78	118.19	118.38	119.83
EU-2	87.09	100.00	118.16	121.41	121.44	124.66	130.75	135.93	138.22
İşgücü Geliri									
EU-27	102.67	100.00	93.48	90.40	87.43	84.57	81.82	79.16	76.60
EU-15	101.91	100.00	95.45	93.26	91.11	89.02	86.97	84.97	83.01
EU-10	102.81	100.00	93.12	89.86	86.72	83.68	80.75	77.93	75.20
EU-2	103.93	100.00	90.25	85.74	81.45	77.38	73.51	69.83	66.34
Reel İşgücü başına Tarımsal Gelir									
EU-27	95.43	100.00	104.63	107.19	108.59	111.08	114.06	117.32	121.03
EU-15	96.92	100.00	100.54	101.72	101.83	103.32	105.25	107.33	109.91
EU-10	92.90	100.00	114.53	118.80	122.62	122.80	121.86	122.73	124.93
EU-2	86.14	100.00	124.63	131.80	135.78	143.21	154.15	164.55	171.75
EU-10: 2004 yılında üye olan devletler, EU-2: Bulgaristan ve Romanya									

Gelecek yedi yılda AB tarım piyasalarının ve gelirinin genel olarak iyi olması beklenmektedir. Gelecek ekonomik, piyasa ve politika gelişmelerinden kaynaklanabilecek bazı önemli belirsizlikler de söz konusudur. Gelecek tarımsal ve ticaret politikaları ve Doha Kalkınma Turu ticaret müzakereleri sonuçları izlenmelidir. Petrol fiyatları ve dolar-euro paritesi gibi makroekonomik çevre, yenilebilir enerji kaynakları politikaları, teknolojik gelişim, gelecek iklim değişiklikleri, GDO riskleri de gelecekte AB tarım piyasalarını etkileyebilecek önemli başlıklar olabilecektir.

Farmersweekly (2006: 34-35)'e göre İngiltere'de bölgesel ödemeler 2006-2012 yılları arasında artacak ve tarihsel ödemelerin payı düşecektir. Çizelge 3.66-3.77'de bu durum izlenebilmektedir. İngiltere'de çiftçilerin %60'ı aldıkları TÇÖ'leri kısa vadeli borç ödemelerinde kullanmaktadır. %40'ı da makine, teçizat alımı ve sermaye yatırımlarında kullanmaktadır. Bu çok önemlidir; çünkü çiftçiler aldıkları destekleri sermaye birikiminde kullanabilmektedir. Ürününü ise verimli arazide yetiştirmektedir, ucuz girdi ve yüksek fiyatlarla satabilme imkânına sahip olmaktadır.

Çizelge 3.66 Tahmin Edilen TÇÖ Flat Rate Ödemeleri (Cooper, 2006: 13)					
Yıllar	Tarihsel (%)	Flat Rate (%)	Lowland	SDA Other	SDA Moorland
2005	90	10	28.2	23.6	3.4
2006	85	15	44.3	37.6	5.1
2007	70	30	91.9	75.6	10.2
2008	55	45	138.4	113.8	15.3
2009	40	60	185.4	152.4	20.5
2010	25	75	235.8	191.4	25.8
2011	10	90	284.2	230.7	31.1
2012	0	100	317	257.4	34.7

Çizelge 3.67 İngiltere'de TÇÖY (Farmersweekly, 2006: 34-35)					
Yıl	Tarihsel Ödeme	Bölgesel Ödeme	% Deductions	Toplam	Net Bugünkü Değer
2006	212.5	30.2	15	206.3	187.7
2007	175	60.3	17.5	194.1	161.1
2008	137.5	90.4	20	182.3	138.5
2009	100	120.6	22.5	171	119.7
2010	62.5	150.8	25	160	100.8
2011	25	180.9	27.5	149.3	86.6
2012	0	201	30	140.7	74.6
Toplam				1203.7	869

İngiltere’de milli para sterlin olduğu için, çiftçiler euro cinsinden aldıkları TÇÖ’leri sterline çevirmektedir. Bu durum döviz kurunu önemli kılmaktadır (Fortescue, 2006: 27). Türkiye’de de üye olduğunda ödemeler euro üzerinden olacaktır.

Irleand (2007: 43), İngiltere’nin kırsal bir doğusunda yer alan kırsal bir bölgeden Doğu Anglia’dan örnek vermektedir. Çizelge 3.68 Doğu Anlia işletmeleriyle ilgili bilgi sunmaktadır. Çizelge (3.68)’e göre Doğu Anglia’da işletme karlılığı tek ödemelere bağlıdır.

Çizelge 3.68 Doğu Anglia İşletme Karlılığı (320 ha, Irland, 2007: 43)		
E(Sterlin)	2007 Toplam	2012 Toplam
Toplam Brüt Kar	124,061	124,061
Toplam Sabit Maliyet	113,688	125,057
Tek Ödeme Başına Kar	10,373	-996
Tek Ödeme	57,600	47,040
Associated SPS Cost	5,000	3,500
Profit Including SPS	62,973	42,544

AB Komisyonu, çapraz uyumun değerlendirilmesine dönük 2008 yılında bir rapor yayınlamıştır. Çapraz uyum kriterlerinin belirlenmesinde bir takım değişiklikler öngörülmektedir. EC 146/2008; EC 1782/2003’ü ve EC 319/2008 ise EC 796/2004’ü değiştirmektedir. Gözden geçirme (Health Check) de sürdürülebilir tarım için çapraz uyum kriterlerine özellikle vurgu yapmaktadır.

AB bütçesi içerisinde OTP’nin payı tarihsel olarak önemli bir paya sahiptir; zaman içerisinde çok yıllık finansal çerçeveler tarımsal harcamaları disipline etmiştir. AB bütçesi 2008 yılı itibariyle 120 milyar eurodur ve kabaca AB-GSYİH’sının %1’ine denk düşmektedir. AB bütçesi içinde tarımın payı 1970’de %85 iken, 1992’de %56’ya ve 2008’de %43’e düşmüştür. AB Komisyonu 2007-2013 dönemine ilişkin finansal perspektifleri 2004 baharında sunmuştur. AB-GSMH’sının %1.14’üne denk gelmektedir. Altı üye devlet AB harcamalarının GSMH’nin %1’i ile sınırlı olması gerektiğini belirtmiştir. Altı üye devlet yeni önceliklerin kaynakların yeniden dağılımı ile yapılması gerektiğini belirtmiştir. 2005 Aralık’ta AB harcamalarının 2013 yılında

GSHM'nin %1,045'i ile sınırlı olması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Yıllık harcama tavanları düşmektedir. 2007'de AB-GSMH'sının %1,06'sına denk gelirken, 2013 yılında %0,94'üne düşmüştür. 2008-2009 yıllarında AB bütçesinin yeniden değerlendirilmesi gündemdedir. Bu değerlendirme AB bütçesinin 2013 yılından sonra yeniden uyumuna yol açabilir. Bütçe Lizbon amaçlarının gerçekleştirilmesi için önemli bir araçtır ve özellikle araştırma ve inovasyonu teşvik etmektedir.

AB'de doğrudan ödemelerden faydalanan çiftçilerin incelemesi ve denetimi konularında önemli yenilikler getirilmektedir. İnceleme oranı %1'e yükseltilmekte ve denetim sıkılaştırılmaktadır. Ancak, denetimle ilgili uydu görüntüleri gibi teknolojik yeniliklerden büyük ölçüde faydalanılmakta, manuel olarak yapılan denetimlerdeki operasyonel maliyetlerin önüne geçilebilmektedir.

AB'de tarım politikası, fiyat dalgalanmalarına karşı çiftçiyi ve tüketiciyi korumak, gıda güvencesini temin etmek, kırsal alanları korumak, gıda güvenliği, çevre koruma, bitki, hayvan sağlığı ve refahı amacıyla yapılmaktadır. AB'de reformlar da kendine yeterliliğin ötesinde, yüksek arz stokları, yüksek bütçe harcamaları, uluslar arası ticaret anlaşmazlıkları, kırsal ekonomide tarımın yerinin değiştirilmesi, toplum tercihlerin, hükümetin rolünün değiştirilmesi nedeniyle yapılmaktadır.

Daha önce ayrıntılı olarak bahsedildiği gibi OTP'de 1960'larda fiyat destekleri ön plandaydı, 1970 ve 80'lerde arz fazlası, bütçe harcamaları ve ticaret anlaşmazlıklarının çözümü, 1968'de şeker ve 1984'de süt kotaları ön plana çıkmıştır. Fiyat desteğinden üretimle bağlantılı desteklere (1992-99) geçildi. 2003-2008 döneminde ise üretimle bağlantılı gelir ödemelerinden üretimle bağlantısız gelir ödemelerine kayıldı. Böyle bir süreçte, DTÖ Doha Kalkınma Ajandasında gelişmeler oldu. 2008-09'da sonuçlanacak mı, ihracat geri ödemeleri 2013 ya da daha erken bir zamanda elimine edilebilecek mi, ithalat koruması azaltılacak mı soruları ve mavi kutu gelir ödemelerinde baskı, gelişmekte olan ülkelerde artan etkisi gündeme yerleşti.

AB'de 2003 sonrası tarım politikası modeli geliştirildi. Birinci sütunda piyasa organizasyonları (şeker, şarap, zeytinyağı), doğrudan ödemeler (üretimden bağımsız) ve

çapraz uyum standartları yer almaktadır. İkinci sütunda ise kırsal kalkınma politikaları gündeme gelmiştir. Kırsal kalkınma politikalarının ilk sütununda rekabetçilik, ikinci sütununda çevre ve toprak yönetimi ve üçüncü sütununda da ekonomik çeşitlilik ve hayat kalitesinin artırılması yer almaktadır. 2014 yılı sonrası kırsal kalkınmanın payının daha da artırılması gündemdedir.

AB’de girdi ödemelerinin ticareti en fazla bozucu etkiye sahip olduğu düşünülmektedir. Daha sonra, fiyat desteği, fark ödemeleri gelmektedir. Ticareti en az bozan ödemeler ise tarihsel ödeneklerdir. 2008 yılı itibariyle tarım sektörüne aktarılan 53,7 milyar euroluk desteğin dağılımı: piyasa desteği 4 milyar euro, doğrudan gelir desteği 36,8 milyar euro, kırsal kalkınmaya 12,9 milyar euro biçimindedir. Hâlihazırda çok düşük de olsa fiyat desteği uygulanmaktadır. Ancak 2014 yılına kadar fiyat desteğinin tamamen kaldırılması gündemdedir.

2020 yılında AB’de 450-550 milyon zengin tüketici, piyasaya serbest erişim, piyasanın iyi bilinmesi, gelişmiş logistik olacaktır. Artan uluslar arası talep, bilgi ve sermaye yoğun AB tarımı, katma değeri yüksek ürünler kendini gösterecektir. Ticaret engelleri kaldırılacaktır. Hâlihazırda aday ülkeler Türkiye, Hırvatistan ve Makedonya’dır. 2009 yılında Lizbon Anlaşmasının imzalanıp imzalanmayacağı meçhuldür. Lizbon Anlaşması daha önce 2005 yılında Fransa ve Hollanda tarafından reddedilen Avrupa Anlaşmasının değiştirilmiş halidir. Ancak 2008 Haziran ayında İrlanda, referanduma götürdüğü Lizbon Anlaşmasını, dolayısıyla yapılmak istenen birçok reformu reddetmiştir (Her üye devletin onaylaması gereken Anlaşma AB’de entegrasyon sürecini hızlandırmayı amaçlamıştır.).

AB’de ayrıca Scenar 2020 adıyla referans, liberizasyon ve bölgeselleşme senaryosu olmak üzere üç yol çizilmiştir ve 2007 Ocak’ta bu seneryolar yayınlanmıştır.

Türkiye Projeksiyonu.- Türkiye’de 1985-2002 yılları arası 8,1 milyar dolar, 2003-2007 yılları arası 30 milyar dolar özelleştirme gerçekleştirilmiştir (ÖİB, TMSF). Faiz dışı fazla 2003-2006 yılları arası ortalama, GSMH’nın %5’i olmuş; ancak 2007’de %3,5’e düşmüştür. Net kamu borç stoku 2007 itibariyle GSYH’nın %29’una düşmüştür.

KKB 2007 yılında GSYİH'nin neredeyse %0'ına denk gelmiştir (Hazine müsteşarlığı ve DPT). 2007 yılında Net Kamu Borç Stoku 249 milyar YTL olarak gerçekleşmiştir. Faiz harcamalarının vergi gelirlerine oranı %32'ye düşmüştür. 2007 yılından 2012 yılına kadar faiz dışı fazla hedefi GSYİH'nin %2,5'indir. 2012 yılında kamu borç stoku hedefi GSYİH'nin %30'una düşmesi beklenmektedir. Merkezi yönetim bütçe açığı GSYH'nin %1,6'sı olarak hedeflenmektedir. 2012 yılında özelleştirme gelirlerinin GSYH'nin %0,2'sine düşmesi beklenmektedir. Ekonominin genel durumu yukarıda anlatıldığı gibi beklenmektedir. Tarım sektöründe beklenen gelişmeler aşağıda özetlenecektir.

Çizelge 3.69 AB'ye Aday ve Potansiyel Aday Ülkelerin Enflasyon Oranları (%)								
Yıllar	Hurva.	Make.	Türkiye	Arna.	Bos. Her.	Kar.	Sırb.	Kos.
1995	-	15,7	76	6	-	-	79	-
1996	-	2,3	79,8	17,4	-	-	92,4	-
1997	-	2,6	99,1	-	-	-	21,5	-
1998	-	-0,1	69,7	8,7	-	-	29,9	-
1999	4	-0,7	68,8	-1	-	-	43,5	-
2000	4,6	5,8	39	4,2	4,8	-	79,6	-
2001	3,8	5,5	68,5	3,5	3,1	-	93,3	-
2002	1,7	1,8	29,7	1,7	0,35	-	16,6	2,1
2003	1,8	1,2	18,4	3,3	0,6	-	9,9	1,6
2004	2,1	-0,4	9,3	2,2	0,4	-	11,4	-3,4
2005	3,3	0,5	7,72	2	3,7	-	16,2	-
2006	3,2	-	9,7	2,5	7,4	-	11,7	-
Kaynak: Eurostat								

DPT Kalkınma Raporu 2007-2013, 2006 yılı itibariyle %9,9 olan tarım sektörünün GSYİH içindeki payının 2013 yılı itibariyle %7,8'e düşmesi beklenmektedir. 2007-2013 yılları arasında da ortalama olarak tarımsal üretimin %3,6 artması beklenmektedir. 2006 yılı itibariyle tarım sektörünün kamu sabit sermaye yatırımları içindeki payının da %7,7'den %11,8'e yükseltilmesi amaçlanmaktadır.

2007-2013 yılları arasında buğday'da ekilen alanın 9052 bin hektardan 8825 bin hektara düşmesi, verimin 2272 kg/hektardan, 2297 kg/hektara yükselmesi; ancak üretimin de 20569 bin tondan 20273 bin tona düşmesi beklenmektedir. Net ticaret dengesinin ise -

1705 bin tondan -2601 bina düşeceği tahmin edilmektedir. Aynı dönemde arpa ekim alanının 3637 bin hektardan, 3644 bin hektara, verimin 2502 kg/hektardan, 2505 hektara yükselmesi ve net ticaretin 882 bin tondan 908 bin tona yükselmesi beklenmektedir.

2007-2013 yılları arasında, pamuk ekim alanının 617 bin hektardan 565 bin hektara yükselmesi beklenmektedir. Aynı dönemde pamuk veriminin 1481 kg/hektardan, 1538 kg/hektara, üretimin 913 bin tondan, 869 bin tona, ithalatın 760 bin tondan, 686 bin tona yükselmesi; ancak ihracatın 49 bin tondan, 33 bin tona düşmesi beklenmektedir.

Ayçiçeği ekim alanının 2007-2013 yılları arasında 540 bin tondan 557 bin tona, verimin 1468 kg/hektardan 1496 kg/hektara, üretimin 793 bin tondan, 833 bin tona ve ithalatın 518 bin tondan 635 bin tona yükselmesi beklenmektedir.

2007-2013 yılları arasında mısır ekim alanının 641 bin hektardan, 643 bin hektara, verimin 5487 kg/hektardan 6016 kg/hektara, üretimin 3519 bin tondan 3867 bin tona, ithalatın -1163 bin tondan, -2043 bin tona yükselmesi beklenmektedir.

Tütün ekim alanının 2007-2013 yılları arasında 197 bin hektardan, 207 bin hektara, verimin 840 kg/hektardan, 892 kg/hektara, üretimin 165 bin tondan, 184 bin tona, ithalatın 51 bin tondan, 70 bin tona yükselmesi beklenmektedir. İhracatın aynı dönemde 114 bin tondan 113 bin tona düşmesi öngörülmektedir.

Şeker ekim alanının 2007-2013 yılları arasında 331 bin hektardan, 376 bin hektara, üretimin 13901 bin tondan, 15830 bin tona yükselmesi beklenmektedir.

DPT kalkınma raporu hayvancılık özel ihtisas komisyonu raporu 2007-2013 yılları arası projeksiyon sunmaktadır. Buna göre Türkiye’de kişi başına hayvansal ürün talebi toplam et 28,10 kg dan 33,80 kg’a yükselmektedir. Toplam süt talebi 162 kg dan 191 kg’a çıkmaktadır. Tavuk yumurtası talebi ise 8,84 kg’dan 10,43 kg’a yükselmektedir.

2007-2013 yılları arasında sığır eti üretiminin 600 bin tondan, 689 bin tona, koyun eti üretimi bu dönemde değişmeyerek 216,7 bin ton olarak sabit kalacağı tahmin edilmektedir. Toplam kırmızı et üretiminin 861 bin tondan 950 bin tona yükselmesi, toplam kanatlı et üretiminin ise 1155 bin tondan 1561 bin tona çıkması beklenmektedir. Toplam süt üretiminin aynı dönemde 9961 bin tondan, 12613 bin tona yükseleceği öngörülmektedir. Tavuk yumurtasının söz konusu dönemde 653 bin tondan 824 bin tona artması beklenmektedir.

Çizelge 3.70 (OECD Stat, 2008)
Denge Durumu 2000-2016

Sığır ve Dana Eti Türkiye													
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Başlangıç Stokları, kt	57,80	38,00	33,00	28,00	28,78	27,54	28,52	28,72	28,93	29,38	29,50	29,64	30,12
İhracat, kt	0,24	0,24	0,20	0,20	1,75	0,21	0,21	0,21	0,21	0,22	0,22	0,22	0,22
Exports live, kt	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
İhracat et, kt	0,24	0,24	0,20	0,20	1,75	0,21	0,21	0,21	0,21	0,22	0,22	0,22	0,22
Imports, kt	0,25	0,84	0,87	5,03	0,47	4,39	5,60	4,10	4,79	4,85	4,36	6,04	4,12
İthalat canlı, kt	0,24	0,74	0,77	4,30	0,41	3,77	4,80	3,51	4,11	4,15	3,74	5,17	3,53
İthalat et, kt	0,01	0,10	0,10	0,74	0,07	0,62	0,81	0,58	0,68	0,69	0,62	0,86	0,59
Ticaret dengesi, kt	-0,02	-0,60	-0,67	-4,83	1,28	-4,18	-5,40	-3,89	-4,58	-4,63	-4,14	-5,81	-3,89
Üretim, kt	358,44	359,26	354,23	358,25	363,56	365,61	368,55	374,13	378,87	383,11	387,72	391,90	396,77
Kapanış Stokları, kt	57,80	33,00	28,00	28,78	27,54	28,52	28,72	28,93	29,38	29,50	29,64	30,12	30,04
Sığır ve Dana Eti AB-27													
Başlangıç Stokları, kt	282,49	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87
İhracat, kt	755,60	311,09	212,49	206,43	96,86	98,58	108,54	76,21	78,97	76,60	64,12	55,49	37,58
İhracat canlı, kt	126,52	97,51	57,29	53,20	45,30	41,69	38,15	34,69	31,31	27,99	24,63	21,28	17,93
İhracat et, kt	629,08	213,58	155,20	153,22	51,56	56,89	70,39	41,52	47,66	48,61	39,49	34,21	19,64
İthalat, kt	390,98	613,37	573,97	662,65	679,10	712,50	726,17	754,26	760,06	749,27	735,29	732,62	728,31
İthalat canlı, kt	19,04	0,57	1,91	1,91	1,91	1,91	1,91	1,91	1,91	1,91	1,91	1,91	1,91
İthalat et, kt	371,95	612,80	572,06	660,74	677,19	710,58	724,26	752,35	758,15	747,36	733,38	730,71	726,40
Ticaret dengesi, kt	364,62	-302,28	-361,49	-456,23	-582,24	-613,92	-617,63	-678,05	-681,09	-672,67	-671,17	-677,13	-690,74
Üretim, kt	8 517,65	8 163,00	8 269,67	8 206,37	8 031,66	7 911,91	7 828,65	7 740,33	7 692,08	7 687,75	7 694,16	7 694,66	7 686,10
Kapanış Stokları, kt	269,79	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87	329,87

Çizelge 3.70 (devam)
Denge Durumu 2000-2016 (OECD Stat, 2008)

Buğday Türkiye													
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ekilen Alan, 000 ha	9400.00	9300.00	9300.00	9633.41	9716.94	9737.80	9793.05	9735.58	9714.88	9736.23	9753.50	9720.25	9689.63
Başlangıç Stokları, kt	3200.00	2300.00	900.00	500.00	665.33	727.85	733.81	757.90	743.26	751.83	774.55	788.06	791.87
İhracat, kt	1579.00	2400.00	2000.00	2263.84	2519.29	2564.48	2564.86	2520.83	2438.22	2449.71	2416.16	2365.53	2296.46
Imports, kt	417.00	200.00	600.00	603.04	609.55	615.32	622.24	626.17	632.89	638.19	644.90	649.23	654.44
Ticaret dengesi, kt	1162.00	2200.00	1400.00	1660.81	1909.75	1949.16	1942.62	1894.66	1805.33	1811.52	1771.27	1716.30	1642.01
Üretim, kt	21009.00	20500.00	20500.00	21424.81	21782.60	21953.10	22189.56	22230.44	22382.80	22575.43	22743.95	22820.11	22922.48
Kapanış Stokları, kt	3500.00	900.00	500.00	665.33	727.85	733.81	757.90	743.26	751.83	774.55	788.06	791.87	802.95
Verim	2.24	2.20	2.20	2.22	2.24	2.25	2.27	2.28	2.30	2.32	2.33	2.35	2.37
Buğday AB-27													
Ekilen alan 000 ha	26594.61	26369.70	25488.28	25999.08	26370.11	26068.00	26345.00	26303.03	26370.28	26376.59	26397.71	26424.48	26495.13
Başlangıç Stokları, kt	15386.88	27365.90	26825.07	16478.78	16434.77	18185.80	18084.61	18492.76	18573.77	18873.79	19166.64	19390.59	19588.35
İhracat, kt	16076.66	14667.26	17229.39	15800.07	15600.21	15301.75	15793.97	15472.65	16756.52	17379.71	17888.74	19132.68	20396.51
Imports, kt	3596.99	7215.15	6802.66	7060.13	6937.40	6966.43	6974.11	6962.48	6983.37	6886.53	6868.17	6830.19	6792.21
Ticaret dengesi, kt	12479.67	7452.11	10426.73	8739.93	8662.82	8335.32	8819.86	8510.17	9773.16	10493.18	11020.57	12302.49	13604.30
Üretim, kt	131454.05	132541.67	125215.84	133625.80	138506.99	137803.67	140576.87	142040.16	144268.15	145862.00	147221.74	148902.92	150911.88
Kapanış Stokları, kt	16039.41	26825.07	16478.78	16434.77	18185.80	18084.61	18492.76	18573.77	18873.79	19166.64	19390.59	19588.35	19889.45
Verim	4.94	5.03	4.91	5.14	5.25	5.29	5.34	5.40	5.47	5.53	5.58	5.64	5.70

Tartışma ve Sonuç

AB’de tarımsal yapıdaki değişim²² hızı süreç içerisinde yükselmiştir. Tarımsal yapıyı doğal şartlar haricinde değiştirmenin öncül yolu, destekleme mekanizmasında ve amaçlarında farklılaşmaya gitmektir. Yapının değişimi ile beraber de rekabet politikalarında bir düzenleme kendini göstermektedir. Bu bir anlamda ülkenin gelişmişlik düzeyiyle de ilgilidir. Bir ülkenin gelişmiş olup olmadığının bir göstergesi de tarım sektörünün toplam üretim içindeki payının ve toplam dış ticaret içindeki payının büyüklüğüne bağlıdır. Tarımsal üretimin toplam üretim içinde aldığı payın düşmesi, sanayi ve hizmetler gibi katma değeri yüksek sektörlerin tarım sektöründeki gizli istihdamı düzenleyememesi ve tarımın diğer sektörlerle işgücü ve kaynak transfer edememesi önemli yapısal sorunlardır.

Gelişmekte olan ülkelerin tarım sektöründe çalışan işgücünün payının yüksek, buna rağmen yarattığı katma değer düşük olması yapısal²³ olan sorunu artırmaktadır. Yapısal sorunun çözümü için kaynak transferinin etkin dağılımı metodolojisi ön plana çıkmaktadır. Kalkınma teorisyenlerinden Lewis tarımsal yapının bir dönüşüme uğraması gerekliliği üzerine vurgu yapmaktadır. Bu anlamda dikotomik yapılar ön plana çıkmakta, şehir-kırsal ikileminde, kır kent dönüşümünün sağlıklı bir biçimde dönüşüm zaruritesi kendini göstermektedir.

Tarımsal yapıdaki farklılığa ilave olarak Türkiye’deki tarımsal destekleme mekanizması da AB’den farklılık göstermektedir. Türkiye’de 2001-2005 yılları arası Doğrudan Gelir Desteği yönteminin baskın destekleme aracı olarak kullanılması bu farklılığı azaltmıştır. Alan bazlı doğrudan ödemeler de Ortak Tarım Politikasına uyumu kolaylaştırmıştır. Ancak ilerleyen yıllarda AB’nin Tek Çiftlik Ödeme Yöntemine geçmesi ve Türkiye’de

---

²² Tarımsal yapı üretim faktörlerinin çeşitli şekillerde bileşimi ile oluşan üretim ortamıdır. Tarımsal yapı girdi maliyetleri, iklim, toprak yapısı ve üretim teknikleri gibi birçok nedenden dolayı ülkeler arasında farklılık göstermektedir. Topluluk tarımsal yapının değişim ile ilgili ilk resmi dökümanı 1972 yılında Avrupa Konseyi 72/159/EEC sayılı Direktifi ile gerçekleştirmiştir. Direktif yeniden yapılanma ve modernizasyonu ön plana çıkarmaktadır. 1980’lere doğru uygulanan yapısal politikalar kendin göstermiş fakat bu sefer de üretim fazlalıkları sorun olmaya başlamıştır.

²³ Türkiye tarım sektörünün yapısal sorunları sıralanırsa; küçük ölçekli işletmeler, görece düşük toprak verimliliği, teknoloji açığı... gibidir.

üretimden bağımsız destekleme araçlarının ağırlığının azalması, destekleme mekanizmalarının tekrar ayrışmasına yol açmıştır. Kırsal kalkınma politikalarında da yeterince gelişmesinin olmaması da aradaki açığı artırmıştır.

Türkiye’de uygulanan doğrudan gelir desteği yöntemi OECD sınıflamasına göre Geçmiş Ödeme Haklarına Dayalı Ödemeler sınıfında (önceki ekimlere ve hayvan sayısına bağlı ödemeler ve geçmiş destekleme programlarına dayalı ödemelerden) yer almaktadır. Türkiye’nin geçmiş ödeme haklarına dayalı ödemelerinin tamamı DGD’den oluşmaktadır. AB’de ise geçmiş destekleme programlarına dayalı ödemeler ulusal düzeyde ve çok düşük miktarda ve önceki ekimlere ve hayvan sayısına ve üretime bağlı ödemeler sıfırdır.

Türkiye’de DGD sistemi finansmanın doğrudan gerçek üreticiye ulaşmasını amaçlamıştır. Fiyata ve miktara bağlı desteklerin kaldırılması ile beraber, üreticilerin bu durumdan olumsuz etkilenmelerinin önlenmesi hedeflenmiştir. Avrupa Birliği’ne giriş sürecinde fiyat ve miktarı etkileyebilecek yani piyasayı bozacak devlet sübvansiyon ve desteklerinin kaldırılması gerek Tarım Strateji Belgesinde, gerekse DTÖ ve UPF gibi kurumlara yapılan taaddütlerde belirtilmiştir. Sistemin zarar ve yararları birçok düşünür, bürokrat ve akademisyence tartışılmış ve sonuçta 1990’lı yıllarda gündeme gelmiş, VII. Kalkınma Planında yer verilmiş, 2000 yılında ilk önce dört pilot ilde uygulama bulmuş ve 2001 yılından itibaren de ülke çapında uygulanmaya başlanmıştır.

DGD sisteminin gelir dağılımını nasıl etkilediği ise muğlak bir konu olarak çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Ören ve Binici (2004), 2003/2004 sezonu için GAP alanı için anket çalışması yapmışlardır. Çalışmalarında üreticilere sordukları sorularda doğrudan gelir desteği sonrasında girdi kullanımının %60 arttığı, kiracılık ve ortakçılığın %30 arttığı, arazi bedellerinin yüzde %50 yükseldiği cevaplarını almışlardır. Anket sonuçlarına göre üreticilerin %90’ının doğrudan ödemeleri girdi sübvansiyonlarına tercih etmektedir. DGD sisteminden memnun olmayan %28’lik kısım ise ödeme rakamlarının yetersizliğinden şikayet etmektedir.

Şahin (2007b) internet ortamında yapmış olduğu anket çalışmasında (10/2006–03/2007 tarihleri arasında www.pollemik.com anket sitesi aracılığıyla 105 kişiye anket gönderilmiştir.) farklı bir sonuç elde etmektedir. Birinci soruya katılan 85 kişinin %61’i fiyat ve miktara bağlı destekler önemlidir seçeneğini işaretlemişlerdir. İkinci soruya cevap veren 78 kişinin %50’si AB’nin tarıma Türkiye’den daha fazla destek verdiğini düşünmektedir. Üçüncü soruya katılan 82 kişinin %33’ü köyden kente göçü önlemek ve sosyal patlama yaratmamak amacıyla tarım sektörünün desteklenmesi gerektiğini düşünmektedir.

Sistem esas itibariyle adaletli bir destekleme mekanizması öngörmüştür. Fakat bazı akademisyenlerin çalışmaları sistemin gelir dağılımında bir bozukluk yaratarak, küçük çiftçileri sistem dışına ittiği ve desteklenen kesiminin daha çok üst gelir grupları olduğunu ifade etmiştir. Örneğin Minibaş (2006:3) doğrudan gelir desteği yönteminin küresel sermayenin hareket alanını özgürleştirmek amacıyla yaratıldığını savunmaktadır. Özkaya (2006:35) ise makalesinde çok sert bir ifade kullanarak “Tarım Reformu Uygulama Projesi”nin reform olmadığını ve temel amacının Türk tarımının üretimini kısmak olduğunu belirtmektedir. Bu konuda daha fazla araştırma gerektiren ve sonuçları net ortaya koyacak bilimsel alan araştırmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu araştırmalar ise yoğun anket çalışmaları ve bir araştırma ekibinin varlığını zorunlu kılmaktadır. (Çiftçi ile birebir görüşülerek yapılacak anketler *Düzenleyici Etki Değerlendirmesi* çalışmalarında da kullanılan önemli bir metottur.).

Tarımsal desteklemelerde amaç olarak çiftçinin gelirinin artırması ve sürdürülebilir üretim yapılması benimsenmektedir. DGD sistemi belirlenen amaca hizmet ettiği ölçüde başarı sağlayacaktır. DGD sistemine bir eleştiri de ürün planlamasına engel olduğu düşüncesiyle gelmiştir. Bu durumun üretim aşamasında arz dengesizliklerine yol açtığı ve piyasanın kendi başına bu dengesizlikleri gideremediği yönündedir.

Sisteme getirilen eleştirilerin yanında daha ağır basacak biçimde sistemi öven görüşler de birçok kesim tarafından ortaya konmuştur. Sistem lehine görüşler ise, sosyal, ekonomik ve teknik etkiler olarak başlıklar halinde sunulmuştur. Lehteki görüşlerin

vurgusu genel olarak, sistemin nakit akışı sağladığı, çiftçilerin üretime entegre edildiği, kayıt sistemini ve vergi tabanını genişlettiği, üretim dışı arazilerin sistem içine entegresinin sağlandığı yönündedir. Sistemin eleştiri ve lehine görüşlerin iyi incelenmesi için bu konuların bilimsel, objektif ve güvenilir verilerle hazırlanmış analizlere ihtiyaç vardır.

Türkiye AB ile yürüttüğü tarama sürecinde, sisteme büyük ölçüde adapte olduğu görülmektedir. Ancak, AB bütçesinden tarıma ayrılan pay hızla azaltılmaktadır. Türkiye üye olduğunda belki de AB bütçeden tarıma hâlihazırdaki büyük desteklemelerinin çok altında pay ayıracaktır. OTP'den yeni üyelere verilen yardımların %10 civarında olması, en önemli sinyallerden bir tanesidir.

Zaman içinde AB, sürdürülebilir ve kendine yeterli tarımsal üretim amacını büyük ölçüde gerçekleştirmiş, rekabet avantajı elde etmiş ve arz fazlası yaratmıştır. TÇÖY'nin tanımına geçilmesi ve bu desteklerin DTÖ anlaşmaları gereğince yeşil kutuda verilme çabası belli diğer sinyalleri bize vermektedir. Bu değişiklik yapma çabası Doha Gelişmeleri'nde de gözlemlenmiştir.

Türkiye'nin hâlihazırda tarıma verdiği en büyük destek tarımda korumacılık uygulamasıdır. İleride, yapılan anlaşmalar gereğince tarımda tam liberizasyonun uygulanması durumunda rekabetçilik ön plana çıkacaktır. Gelişmiş ülkeler, geçmişte tarıma yoğun biçimde fiyat ve miktara bağlı destekler vermişlerdir. İki gelişmiş ülkenin vermiş olduğu destek birbirini zaman içersinde dış ticaret aşamasında nötr duruma getirmiş, kaynak israfına yol açmıştır. Gelişmiş ülke, çiftçisinin üretimini artırmak için fiyat desteği vermiş, daha sonra bu ürünü ihraç edebilmesi için de sübvansiyon desteği sağlamıştır. Zamanla ortak irade ile kaynak israfının önlenmesi ve rekabetin bozulmaması için üretimden bağımsız doğrudan gelir desteği yöntemine geçmişlerdir.

Türkiye'nin tarım politikalarının etkileşim halinde olduğu AB'den başka diğer organizasyon Dünya Ticaret Örgütü'dür (DTÖ). İleriki yıllarda DTÖ amacıyla başarılı olursa, Türkiye koruma yoluyla sağladıkları desteği düşürmek zorunda kalabilecektir.

Korumadaki düşüşü fiyat düşüşleri izleyecektir (Akder, 2006d: 9). Bu etkileşim içersinde, üreticinin kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayacak yapısal önlemlerin önemi artacaktır. Nitekim AB kurumları kırsal kalkınma gibi yapısal politikalara ağırlık vererek, kendilerini gerek DTÖ, gerekse içsel dinamiklerinin gelişimi açısından yönelim değişimine sokabilmişlerdir. AB'deki gelişmeler bu anlamda diğer ülkelerce de yakından takip edilmektedir.

AB ile müzakerelerde ön plana çıkan önemli bir diğer konu geçiş düzenlemeleri ile ilgilidir. Bu süreçte düzenleyici etki değerlendirmesi ve ekonomik etki analizleri (Bu konuda ayrıntılı bilgi için Kaymak, 2005), Karaosmanoğlu, 2006, Bıçkıcı, 2006 ve DTM, 2006'yı inceleyiniz.). çalışmaları yapılarak, politika değişikliğinden çözmesi beklenen sorunlar, mevcut riskler, değişiklikten beklenen amaç, uygulamanın değişik kesimlere olası etkileri belirlenebilmektedir. Analizlerin somutlaştığı ve sistematik hale getirildiği bu zorunlu uygulamalar neticesinde birçok aday ülke geçiş süresi, istisna talep edebilmişler ve başarı yakalayabilmişlerdir. Bu anlamda, 1782/2003 sayılı AB Tüzüğü ile uygulama zorunluluğu bulunan Tek Çiftlik Ödeme Yönteminin etki analizi çalışması kapsamında bir değerlendirmesinin yapılması fayda getirebilecektir.

Destekleme mekanizmasındaki farklılıklara ilave olarak, destekleme aşamasında önem verilen sektörler de büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Bu bir bakıma ülkelerin kendi ihtiyaçlarına göre sistemlerinin dizayn edilmesinden kaynaklanmaktadır. Çünkü AB ile Türkiye arasında tarımsal üretim çeşitliği ve miktarı birbirinden farklıdır. Türkiye için üretici desteği tahmininin en düşük olduğu ürün kategorileri yumurta, koyun etidir. AB'de koyun etine verilen destek Türkiye'nin çok üzerindedir. Yumurta'da ise AB'de verilen destek Türkiye'nin altındadır. Türkiye'de yulaf, çavdar darı gibi tahıllarda destekler 2001 yılından sonra ciddi olarak azalmıştır. AB'de bu ürünlere verilen desteklerin %50 civarında ve istikrarlı olduğu görülmektedir. AB de tahıllar Türkiye'nin çok üzerinde desteklenmektedir. Türkiye'de üretici destekleme tahmini yüzdesinin en yüksek olduğu ürünler rafine şeker, sığır ve dana eti ve buğdaydır. AB'de rafine şekerde destekleme Türkiye'ye benzerdir. Ancak sığır ve dana etinde Türkiye'nin üzerinde bir destek verdiği açıktır. 2001 yılında önemli ölçüde

azaltılan buğday desteği ise 2003 yılında %38'e yükselmiştir. Ancak AB'nin desteği %46 dır.

AB'de uygulanan Tek Çiftlik Ödeme Yöntemi de üretimden bağımsız bir destekleme sistemidir. Ancak Türkiye'nin son yıllarda ağırlığını ve önemi artırdığı fiyat ve girdi sübvansiyonuna bağlı destekleme sisteminden üretimden bağımsız sisteme geçişte bir takım problemler olacaktır. Yöntemin başarısı çiftçinin gelir düzeyinin korunması ve ticareti bozmaması ile doğru orantılıdır. İkinci başarı noktası çiftçinin eski üretim seviyesini koruyup korumaması iradesidir. İki senaryo ile konu değerlendirilebilir. İlk senaryoda üretimden bağımsızlık oranı bir ve TÇÖ'ye geçildikten sonra fiyat düşüyor olsun. Bu durumda çiftçinin ürünü arz edeceği fiyat düşecektir. Garanti edilen fiyattan arz edilen ürün miktarının korunup korunmayacağı üretimden bağımsızlık oranına bağlıdır.

Eğer piyasa fiyatı ile garanti edilen fiyat arası fark tam olarak üretimden bağımsız bir TÇÖ ile karşılanıyorsa ve çiftçinin tarım ile uğraşma iradesi varsa üretim kaybı olmayacaktır. İkinci durumda TÇÖ'ye geçilmesi durumunda ve piyasa fiyatının talepten dolayı yükseldiği varsayılırsa, çiftçi karlı çıkacaktır. Ancak sistemin üretimi etkileyip etkilemediği üretimden bağımsızlık seviyesi ile ilişkilidir. Örneğin Türkiye'de örneğin üretimden bağımsızlık seviyesi 2008 itibarıyla 0,30'dur. Bu durumda sistemi değerlendirmek farklı olacaktır. Çünkü *Yeni Gözden Geçirme Reformu* TÇÖ'lerin üretimden bağımsızlık seviyesini bire yükseltmeyi ve ülkeler arası bir uyumu öngörmektedir. Eğer sağlıklı bir kayıt sistemi varsa, TÇÖ çiftçinin gelir kaybını telafi edecek büyüklükteyse, çiftçinin eğitimi yeterli ölçüde sağlanıyorsa, çiftçi mekanizasyon ve diğer verim artırıcı önlemleri alıyorsa ve en önemlisi kırsal kalkınma ile çiftçinin geliri artırılabilirse TÇÖY'ye geçilmesi faydalı olacaktır. Bütçe disiplini sağlanacak, kaynak israfı önlenilecek, rasyonel üretim modeline geçilebilecek ve çiftçinin refah seviyesi artacaktır. Ancak bu varsayımların en önemlisi kırsal kalkınma desteklerinin artırılması ve kırsal alanların yaşam düzeyinin yükseltilmesine bağlıdır. Böylece sanayi ve tarım entegrasyonu daha hızlı yakalanabilecektir.

Türkiye gibi tek yıllarda tarımsal katmadeğerin tek yıllarda düştüğü, çift yıllarda üretimin arttığı bir ülkede üretimden bağımsız bir sistemin sürdürülebilir bir çiftçi geliri açısından fayda getireceği düşünülmektedir. Bunun yanında döviz kuru büyük ölçüde maliyetleri etkilmekte ve düşük kur da tarımsal ihracatı olumsuz etkileyebilmektedir.

Bu çalışmada Tek Çiftlik Ödeme Yönetiminin genel bir değerlendirmesi yapılmış ve Türkiye’de uygulanabilirliği sorgulanmıştır. Ancak ileride gerek Avrupa Birliği’nde, Dünya Ticaret Örgütü’nde ve gerekse Türkiye’deki gelişmeler neticesinde ortaya çıkacak yeni veri ve bilgilerle birlikte daha sağlıklı ve pozitif bir inceleme mümkün olabilecektir.

KAYNAKLAR

- Abugamea, Gaber Hussain. 2008. A Dynamic Analysis for Agricultural Production Determinants in Paletsine: 1980-2003, Proceedings of International Conference on Applied Economics, ICOAE: 3-10.
- AGRAFACTS, 2006-2008 ilgili sayılar.
- Agenor, Pierre-Richard ve Peter J. Montiel. 1999. Development Macroeconomics, Princeton University Pres, New Jersey, 2nd Edition: 129-131.
- AKTT. 2002. AB Tarım Politikası, Avrupa Birliği Komisyonu Türkiye Temsilciliği, Ankara.
- Akder, H. 2006. Doha Gelişme Gündemi ve Türkiye. İktisat Dergisi, 477, Eylül, 19-25.
- Akder, H., Kasnakoğlu H. ve Çakmak E. 2001. Türkiye tarımında büyümenin kaynakları. ODTÜ Gelişme Dergisi, 26 (3), 227-51.
- Akder, H. 2006a. Müzakere sürecinde Avrupa Birliği Türkiye etkileşimi. OTP Uzmanlık Kursu Ders Notu 15.
- Akder, H. 2006b. Türkiye tarım politikasında destekleme reformu. OTP Uzmanlık Kursu Ders Notu 16.
- Akder, H. 2006c. Türkiye tarımı için kısa-orta-uzun vadeli strateji ne olmalı. OTP Uzmanlık Kursu Ders Notu 17.
- Akder, H. 2006d. Dünya Ticaret Örgütü'nün tarım anlaşması: Tehdit mi? fırsat mı?. Demokrasi Platformu, 1(3), 11-25.
- Aldemir, Ş. 2008. Üretici fiyatlarına geçiş etkisinde ara malları ithalatının rolü. Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 22(1), Ocak.
- Aucremanne, L. 2003. Inflation, relative prices and nominal rigidities. BIS Paper, 19, October, 1-25.
- Avrupa Komisyonu Tarım ve Kırsal Kalkınma DG (2008). Tarım İstatistikleri.
- Babacan, A. 1999. Genel tarım politikaları çerçevesinde doğrudan gelir ödemeleri sistemi, DPT Uzmanlık Tezi, Aralık.
- Baffes, J. and Gorter, H. 2005a. Experience with decoupling agricultural support", (içinde) Global agricultural trade and developing countries, (Ed.) Ataman Aksoy and John Beghin, World Bank.

- Baffes, J. and Gorter, H. 2005b. Disciplining Agricultural Support Through Decoupling”, World Bank Policy Research Working Paper No. 3533, March: 1-77.
- Ball, L. and Mankiw, N.G. 1995. Relative Price Changes as Aggregate Supply Shocks”, Quarterly Journal of Economics, Vol. 110: 161-193.
- Balderas, J. U. and Nath, H. K. 2007. Inflation and Relative Price Variability in Mexico: the Role of Remittances”, Applied Economics Letters, Vol. 15, No. 3: 181-185.
- Ball, E., Butault, J. and Nehring, R. 2001. U.S. Agriculture, 1960-96 A Multilateral Comparison of Total Factor Productivity”, United States Department of Agriculture, Technical Bulletin Number 1895, May. Erişim Adresi: www.ers.usda.gov
- Barclay, C. 2005. Agriculture, Single Farm Payment Scheme”, Library of House of Commons: 1-8.
- Bayaner, A. ve Koç, A. 2001. Doğrudan Gelir Desteği: Teorik Bakış, Türkiye Koşullarında Olası Ekonomik ve Sosyal Etkileri”, İçinde, Doğrudan Gelir Desteği Pilot Uygulamasının İzleme ve Değerlendirilmesi, Proje Raporu 2001-9, Yayın No. 57, Ankara:1-9.
- Berk, A., şahin, A. ve Bal, T. 2008. Tarımsal Destekleme Sisteminde Alternatif Arayışlar: Tek iftlik Ödeme Yöntemi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi.
- Bıçkıcı, M. 2006. Düzenleyici Etki Analizi, Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara.
- Binici, G. 2000. Toptan Et Ticaretinin Sorunları ve Geliştirme Olanakları”, İzmir Ticaret Odası, İzmir.
- Black, J. 1956. Agriculture in the Nation’s Economy”, *The American Economic Review*, Vo. 46, No.1: 1-43.
- BMELV 2005. Key Elements of the Agreement on the Reform of the Common Agricultural Policy (CAP) and its Implementation in Germany”, Federal Ministry of Food, Agriculture and Consumer Protection of Germany, : 1-7. Erişim Adresi: http://www.bmelv.de/cln_044/nn_757134/SharedDocs/downloads/_EN/05-Agriculture/KeyElementsCommonAgriculturalPolicy,templateId=raw,property=publicationFile.pdf/KeyElementsCommonAgriculturalPolicy.pdf
- BMEL, V. 2006. The German Federal Government Agriculture Report”, Federal Ministry of Food, Agriculture and Consumer Protection of Germany: 1-17.

- Bomberger, W.A. ve Makinen, G.E. (1993) "Inflation and Relative Price Variability: Park's Study Reexamined", *Journal of Money, Credit and Banking*, Vol. 25: 854-61).
- Bülent, G. 2004. *Tarımda Piyasa Reformu Türk Tarımı Özelinde Tarım ve Rekabet Politikası İlişkisi*, Rekabet Kurumu, Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Byerlee, D. ve Eicher, C. 1974. Rural Employment, Migration and Economic Development Theoretical Issues and Empirical Evidence from Africa", *The Place of Agriculture in the Developing of the Developing Countries*, (Ed.) E.A.G. Robinson, London, MacMillan.
- Candan, A. 2003. *Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası*, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul, Ağustos.
- Chang, E. C. ve Cheng, J. W. 2002. Inflation and Relative Price Variability: A Revisit", *Applied Economics Letters*, Vol. 9, No. 5: 325-330.
- Chang, E. C. and Joseph W. C. 2002. "Inflation and Relative Price Variability: A Revisit", *Applied Economics Letters*, Vol. 9, No. 5: 325-330.
- Cooper, O. 2006. Your Single Farm Payment and How to Spend It?", *Farmers Weekly*, Dec. 22, Vo. 125, No. 25: 12-13.
- Çakmak, E. ve Kasnakoğlu, H. 2001. *Tarım Sektöründe Türkiye ve Avrupa Birliği Etkileşimi: Türkiye'nin AB'ye Üyeliğinin Analizi*, TB Rapor, Yayın No.68, Ankara.
- Çakmak, E. 2005. Türkiye Tarımı, AB-Türkiye İlişkilerinde Tarımın Yeri", *İşletme-Finans Dergisi*, Sayı:228, Yıl:20:34-42.
- Dekan, Tamas ve C. Orban. 2008. The Farm Accounting Data Network (FADN) from the View of Profitability, *IOACE*, 2008: 255-258.
- Demirci, S. 2000. Doğrudan Gelir Sistemi ve Uygulamalar: Literatür İncelemesi, Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Mayıs, Ankara.
- DPT. 2007a. Bitkisel Üretim Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Devlet Planlama Teşkilatı Dokuzuncu Kalkınma Planı, Ankara: 1-101.
- DPT. 2007b. Hayvancılık Özel İhtisas Komisyonu Raporu", Devlet Planlama Teşkilatı Dokuzuncu Kalkınma Planı, Ankara: 1-140.
- DPT. 2008. Temel Ekonomik Göstergeler, Erişim Adresi <http://ekutup.dpt.gov.tr/tg/index.asp?yayin=teg&yil=0&ay=0>
- DTM. 2002. Avrupa Birliği ve Türkiye, DTM ve TOBB, 5.Baskı, Ankara.

- DTM. 2004. Avrupa Birliğinin Ortak Tarım Politikası Reformu”, Erişim Adresi:
<http://www.dtm.gov.tr>
- DTM. 2006. Düzenleyici Etki Analizleri ve AB Müzakere Süreci”, DTM, Mart.
- DTM (2008) Dış Ticaret İstatistikleri Veri Tabanı.
- DPT. 2007. AB  yesi ülkelerde ve Aday  lkelerde Ekonomik Gelişmeler, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü, Şubat: 1-67.
- ECEUROPA (2007). http://ec.europa.eu/agriculture/publi/caprep/prospects2007a/index_en.htm
- Eraktan, G., Albay, C., Miran, B., Orhan, E. 2004. Türkiye’de Tarımın Teşvikinde Doğrudan Gelir Desteği Sistemi ve Sonuçları, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No. 2004–53, İstanbul. (<http://ers.usda.gov>)
- Eraktan, G. 2006a. Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası: Oluşumu-Esasları, yayınlanmamış ders notu.
- Eraktan, G. 2001. *Tarım Politikası Temelleri ve Türkiye’de Tarımsal Destekleme Politikası*, Uzel Yayıncılık, Ankara.
- Ercan, M. 2006. Tarımda Gelir Desteği ve Kayıt Dışılık”, Radikal Gazetesi, 13 Temmuz 2006 Erişim Adresi: <http://www.radikal.com.tr-13/07/2006>
- European Comission. 2008. Prospects for Agricultural Markets and Income in the European Union”, European Commission Directorate-Genaral for Agriculture and Rural Development, Mark: 1-42.
- European Comission. 2004. The Common Agricultural Policy Explained, European Comission, October, Germany.
- Eurostat (2008) *Agricultural Statistics*, European Comission.
Erişim adresi:
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page?_pageid=1090,30070682,1090_33076576&_dad=portal&_schema=PORTAL
- Farmersweekly (2006) İngiltere’de T Y: 34-3.
- Fischer, S. Robert E. H. and Taylor, J.T. 1981. Relative Shocks, Relative-Price Variability, and Inflation”, Brookings Papers on Economic Activity, Vol. 1981, No. 2: 381-441.
- Fortescue, S. 2006. Right SFP, but Wrong Currency”, Farmers Weekly, Jun. 23, No. 144: 27-28.
- Gelan, Ayele, Gerald, Schwarz, (2006). “ A Policy Impact Evaluation Model for Scotland: Decoupling Single Farm Payment”, Munich Personal RePEc Archive.

- Gohin, A. 2006. Assessing CAP Reform: Sensivity of Modelling Decoupled Policies”, *Journal of Agricultural Economics*, Vol. 57, No. 3: 415.
- Granger, C.W.J. (1969). “Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods”, *Econometrica*, Vol. 37: 424-438.
- Güran, T. 1998. 19. Yüzyıl Osmanlı Tarımı Üzerine Araştırmalar, Eren Yayınları, İstanbul.
- Gürkan, A ve Kasnakoğlu, H. 1991. The Political Economics of Agricultural Price Support in Turkey: An Empirical Assessment”, *Kluwer Academic Publishers*, Vol. 70: 277-298.
- Hamilton, J.D., (1994). **Time Series Analysis**, Princeton University Pres, Princeton, New Jersey.
- Hennessy, T. and Rehman, T. 2008. Assessing the Impact of the Decoupling Reform of the Common Agricultural Policy on Irish Farmers, Off-farm, Labour Market Participation Decisions”, *Journal of Agricultural Economics*, Vol. 59, No. 1: 41-56.
- Hodrick, R. J. and Prescott, E.C. (1980). “Post War Business Cycles: An Empirical Investigation”, manuscript, Carnegie Mellon University.
- IDEMA. 2007. Effects of the CAP Direct Payments on Czech Agriculture”, *VUZE*, Working Paper No. 27.
- Inklaar, R., Marcel P. and Ark,B. 2008. Market Services Productivity”, *Economic Policy*, January: 139-194.
- Ireland, C. 2007. Single Farm Payment: Can You Live Without It?”, *Crops*, April, 28: 42-43.
- Jongeneel, R. 2008. Direct Income Support and Cross-Compliance, içinde EU Policy for Agriculture, Food and Rural Areas, March: 1-11 (teksir, 2009 Martta kitap olarak yayımlanacak).
- Karaosmanoğlu, H. 2006. Düzenleyici Etki Analizi ve Türkiye Uygulaması”, *DPT Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi*, Temmuz.
- Karluk, R. 2005. *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yayınları, 8.Baskı, İstanbul.
- Kaymak, H. 2005. Düzenleyici Etki Analizi”, *Maliye Dergisi*.
- Kazgan, G. 2003. Tarım ve Gelişme, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, No. 6, İstanbul.

- Kelly, P., McQuinn, K. et al. 2003. An Analysis of the Effects of Decoupling of Direct Payments from Production in Beef, Sheep and Cereal Sector”, FABRI-İrlanda Partnership, January, 21: 1-75.
- Kıymaz, T. ve Y. Saçlı, (2008). Tarım ve Gıda Ürünleri Fiyatlarında Yaşanan Sorunlar ve Öneriler, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, Yayın No. 2767, Ankara.
- Laird, R. 1974. Soviet Agriculture in 1973 and beyond in Light of United States Performance”, Russian Review, Vol. 33, No.4: 372-385.
- Manisalı, E. 1978. Gelişme Ekonomisi, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi, Yayın No. 417, İstanbul, s. 98.
- Meester, G. 2008. European Integration: Its Significance for Agriculture, Food and Rural Areas, içinde EU Policy for Agriculture, Food and Rural Areas, March: 1-11 (teksir, 2009 Martta kitap olarak yayınlanacak).
- Moghaddasi, Reza ve B. R. Badr 2008. An Econometric Model for Wheat Price Forecasting in Iran, IOACE, 2008: 671-678.
- MPM. 2004. Sürdürülebilir Büyümenin Anahtarı: Verimlilik, Milli Prodaktivite Merkezi, Ankara, Verimlilik Raporu 3, Nisan: 117-123.
- Nath,H. K. 2004. Inflation and Relative Price Variability: Short-Run vs. Long-Run”, Economic Letters, Vol. 82: 363-369.
- OECD. 2004a. Agricultural Support: How Is It Measured and What Does It Mean”, Policy Brief, June: 1-8.
- OECD. 2004b. Producer and Consumer Support Estimates, OECD Database 1986-2003 Erişim Adresi: http://www.oecd.org/document/58/0,2340,en_2649_37401_32264698_1_1_1_37401,00.html
- Minibaş, T. 2006. Türkiye Tarımının Kapitalistleşmedeki Sancılı Dönüşümü, İktisat Dergisi, Sayı: 477, Eylül: 3-6.
- MPM. 2002. Tarımda Doğrudan Gelir Desteği ve Verimlilik, Milli Prodaktivite Merkezi Yayınları No.663, Ankara.
- NATH, H. K. 2004. Inflation and Relative Price Variability: Short-Run vs. Long-Run, Economics Letters, Vol. 82: 363-369.
- NFUS. 2005. Single Farm Payment Scheme: The Basics(Anonim):1-6. Erişim Adresi: <http://www.nfus.org.uk>
- Normile, M. A., Effland, B.W. and Young, E. 2004. U.S. and E.U. Farm Policy-How Similar?, USDA Economic Research Service, WRS-04.

- OECD Stat 2008 Organisation for Economic Co-Operation and Development Statistics Portal, erişim adresi:
http://www.oecd.org/statsportal/0,3352,en_2825_293564_1_1_1_1_1,00.html
- Öğünç ve diğ. 2008. İşlenmiş Gıda Fiyatlarını Belirleyen Faktörler, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Araştırma ve Para Politikası Genel Müdürlüğü, Yayın No. 08/09, Ağustos: 1-50.
- Ören, N. ve Binici, T. 2004. Doğrudan Gelir Desteği Uygulamasının GAP Alanı Tarımsal Yapı ve Gelirlerine Etkileri, içinde (Ed.)Esengün, K., G. Erdal ve E. Oruç, Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi 16-18 Eylül Tokat:53-60.
- Özkaya, T. 2006. Türkiye’de Tarımın Çöküşünü Kabullenecek miyiz?, İktisat Dergisi, Sayı:477, Eylül: 35-41.
- Parks, R.W. 1978. Inflation and Relative Price Variability”, Journal of Political Economy, Vol. 86, No. 1, Feb.:79-95.
- Patton, Myles, Kostov, Phillip, McErlean, Seamus. 2008. “Assesing the Influence of Direct Payments on the Rental Value of Agricultural Land”, Food Policy, Vol. 33: 397-405.
- Rude, James, 2007. Production Effects of the European Union’s Single Farm Payment”, Canadian Agricultural Trade Policy Research Network, CATPRN Working Paper No. 2007/6, September: 1-23.
- SAC. 2006. Single Farm Payment Scheme: Rules and Regulations”, Farm Business Services, April, Edinburg: 1-16.
- Sahrabacher, C., Schnicke Haute, Kellerman, Kandrad, Happe, Kathrin, Brad, Mark. (2007).”Impacts of Decoupling Policies in Selected Regions of Europe”, IAMO, Deliverable No. 23: 1-69.
- Saracoğlu, M. ve A. Şahin (2006a) “Tarımsal Yapının AB Üyeliği Açısından Değerlendirilmesi”, (Metin Saracoğlu ile birlikte), Kamu-İş, Sayı:4, Cilt:8: 171-197.
- Saracoğlu M. ve Şahin, A. (2006b) “ Türkiye’de Kırdan Kente Göç Olgusu Üzerinde Kırsal Kalkınma Politikalarının İşlevselliği”, Ekev Academic Review, Yıl: 10, Sayı: 28.
- SGB (2006a) Ortak Piyasa Düzenleri Alt Çalışma Grup Raporları, Cilt: 1, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı., Haziran, Ankara.
- SGB (2006b) Ortak Piyasa Düzenleri Alt Çalışma Grup Raporları, Cilt: 2, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Haziran, Ankara.

- SGB (2006c) Ortak Piyasa Düzenleri Alt Çalışma Grup Raporları, Cilt: 3, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Haziran, Ankara.
- Swinbank, Alan ve Tranter, Richard (2005) “Decoupling EU Farm Support: Does the New Single Payment Scheme Fit within the Gren Box”, *The Estey Centre Journal of International Law and Trade Policy*, Vol. 6, No. 1: 47-61.
- Swinbank, Alan, Tranter, Richar, Daniels, Jemma, Wooldrige, Malcolm. (2004).”An Examination of Various Theoretical Concepts Behind Decoupling and Review of Hypothetical and Actual De-Coupled Support Schemes in Some OECD Countries”, *Centre for Agricultural Strategy*.
- Şahin, A. 2006. “Hububat” AB ve Türkiye’de Tarımda Sektörel Analizler (içinde) *Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın No. 152, ISBN 975-407-219-1,* Ankara, Aralık, 2006: 63-90.
- Şahin, A. 2007a. “Tarım Sektöründe Doğrudan Gelir Desteği Sistemi”, (mimeo).
- Şahin, A. 2007b. “ Türkiye’de Tarım Sektörü ile İlgili Bir Anket” (mimeo).
- Tarım ve Köyişleri Bakanlığı (2008). *Tarım İstatistikleri*.
- Tektaş, Metin. 2006. *Tarımsal Desteklerin Gelir Etkileri: Sosyal Hesaplar Matrisi Uygulaması, Hazine Müsteşarlığı Kamu İktisadi Teşebbüsleri Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Temmuz, Ankara: 95-121.*
- Todaro, M. 1978. “A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries”, *The American Economic Review*, Vol. 59: 138-148.
- Togan, Sübidey. 2004. ”Turkey: Toward EU Accession”, *The World Economy*, Vol.27, No.7:1013-1047.
- Togan, Sübidey, Bayener, Ahmet ve Nash, John (2005) “Analysis of the Impact of EU Enlargement on the Agricultural Markets and Incomes of Turkey”, içinde *Turkey Economic Reform and Accession to The European Union, World Bank :39-87.*
- Tugwell, Rexford (1930) “ The Agricultural Policy of France I”, *Political Science Quarterly*, Vol. 45, No.2 : 214-230.
- Tuna, Yusuf. (1993). *Tarımda Verimlilik Artışının Ekonomik Sonuçları: Türkiye ile İlgili Bir Değerlendirme, Milli Produktivite Merkezi Yayınları No. 487, Ankara: 44-48.*
- TÜGEM (2003) *Türkiye’de Çiftçi Kayıt Sistemi ve Doğrudan Gelir Desteği Uygulamaları, TÜGEM, Ankara.*
- TÜGEM (2005) “ Tarımda Destekler: Muhtelif Destekler”, www.tugem.gov.tr

- TÜİK Tarım Sayım Sonuçları (1980) Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK (1991) Tarım Sayım Sonuçları, Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK (2001) Tarım Sayım Sonuçları, Türkiye İstatistik Kurumu.
- TÜİK (2008a) Tarım İstatistikleri, erişim adresi: www.tuik.gov.tr
- TÜİK (2008b) Ekonomik Göstergeler, Türkiye Ekonomisi Şubat.
- TÜİK (2008c) Uluslararası İstatistikler, erişim adresi: www.tuik.gov.tr
- TÜİK, (2008d) Hane Halkı İşgücü Anket Sonuçları, erişim adresi: www.tuik.gov.tr
- Uysal, Taylan (2005) *Avrupa Birliği ve Türkiye’de Devlet Yardımları*, İktisadi Kalkınma Vakfı, İstanbul.
- WDR (1999) World Development Report.
- Wozniak, Przemyslaw (1999) “Relative Prices and Inflation in Poland, 1989-1997: The Special Role of Administered Price Increases”, World Bank Policy Research Working Paper No. 1879.
- Yılmaz, Durmuş. 2008). Food Prices and Inflation, Central Bank of the Republic of Turkey, Money and Banking Conference, Buenos Aires, Argentina, September, 1-15.
- Yurdakul, Funda ve Saçkan, Oğuzhan, (2008). (2007) “Genel Fiyat Düzeyinin Belirlenmesinde Para ve Maliye Politikası Baskın Rejimler”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Vol. 62, No.2: 219-236.
- Zapaloen, L.B. (1932) Farm Relief, Agricultural Prices and Tariffs, *The Journal of Political Economy*, Vol. 40, No. 1: 73-100.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Afşin Şahin

Doğum Yeri: Ankara

Doğum Tarihi: 18/07/1981

Medeni Hali: Bekar

Yabancı Dili: İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : İstanbul Atatürk Fen Lisesi, 1996.

Lisans : Bilkent Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, 2002.

Yüksek Lisans : Gazi Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, 2004.

Doktora : (Ders Dönemi) Marmara Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, 2006, (Tez Dönemi) Selçuk Üniversitesi İktisat Anabilim Dalı, 2008.

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı AB Uzman Yrd., 2005/08-

Tarım Sektörü ve AB İlgili Seçilmiş Yayın Çalışmaları

“Wheat Yield Dynamics: A Structural Econometric Approach” *Pakistan Journal of Biological Sciences*, (with Yılmaz Akdi and Fahrettin Arslan), Vol. 10, No. 20, 2007: 3533-3540.

“Türkiye’de Tarımsal Su Kullanımında Fiyatlama Politikaları”, *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, Vol. 9, No. 3, 2007: 97-109.

“Avrupa Birliği’nde Tarımsal Su Kullanımında Fiyatlama Politikaları”, *Karınca Kooperatifçilik Postası*, Yıl: 72, No. 848, 2007: 2-6.

“Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar Endeksinin Fiyatlar Genel Düzeyi Endeksi ve Döviz Kuruyla İlişkisi”, (Yılmaz Akdi ile birlikte), *İşletme Finans*, Year: 21, Issue: 252, 2007:116-126.

“Hububat” *AB ve Türkiye’de Tarımda Sektörel Analizler* (içinde) *Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü Yayın No. 152, ISBN 975-407-219-1*, Ankara, Aralık, 2006: 63-90.

“Türkiye’de Kırdan Kente Göç Olgusu Üzerinde Kırsal Kalkınma Politikalarının İşlevselliği”, (Metin Saracoğlu ile birlikte), *Ekev Academic Review*, Yıl: 10, Sayı: 28.